KATI MARTON

DOAMNA CANCELAR

REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL

LITERA

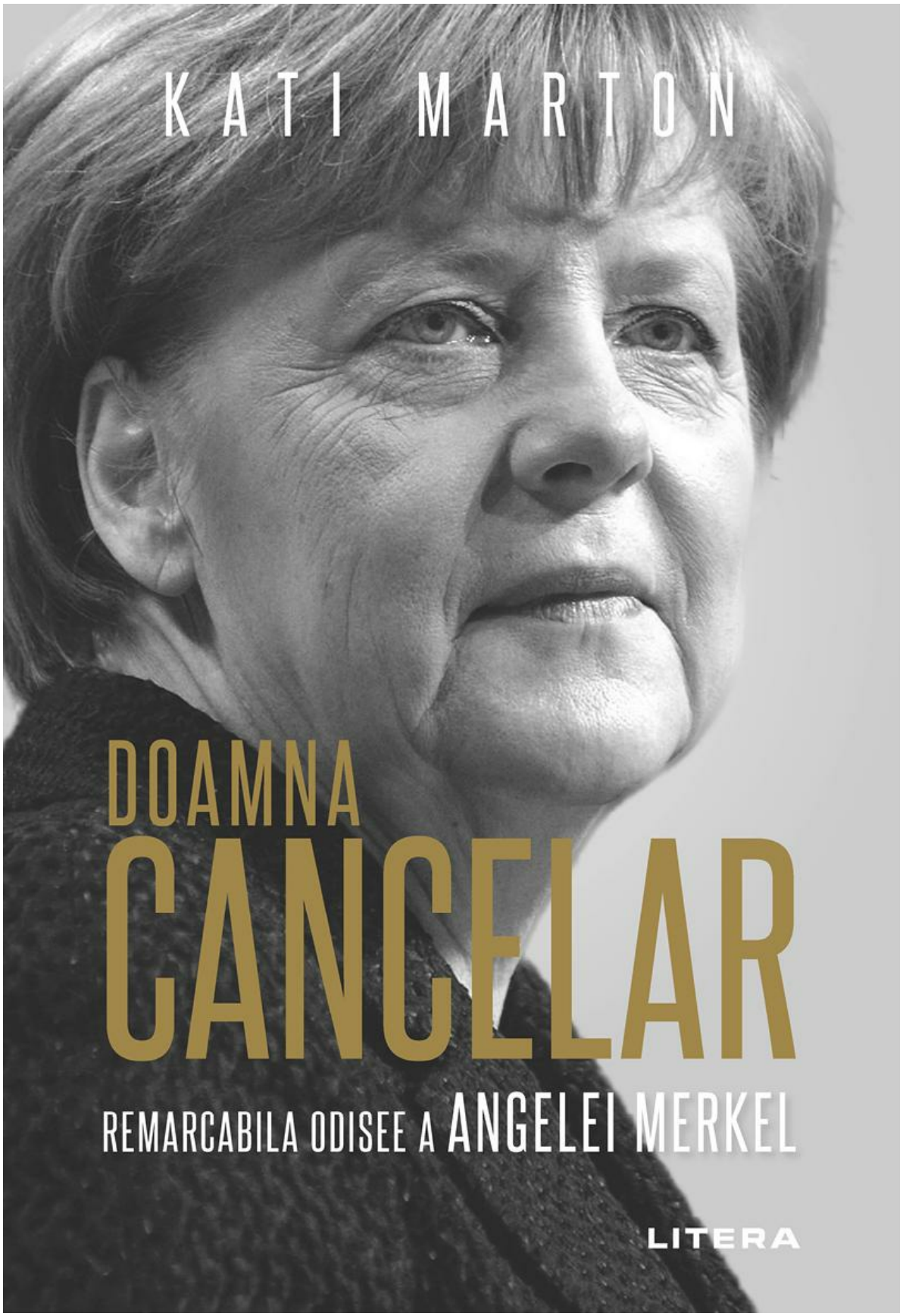
KATI MARTON
DOAMNA
CANCELAR
REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL
LITERA

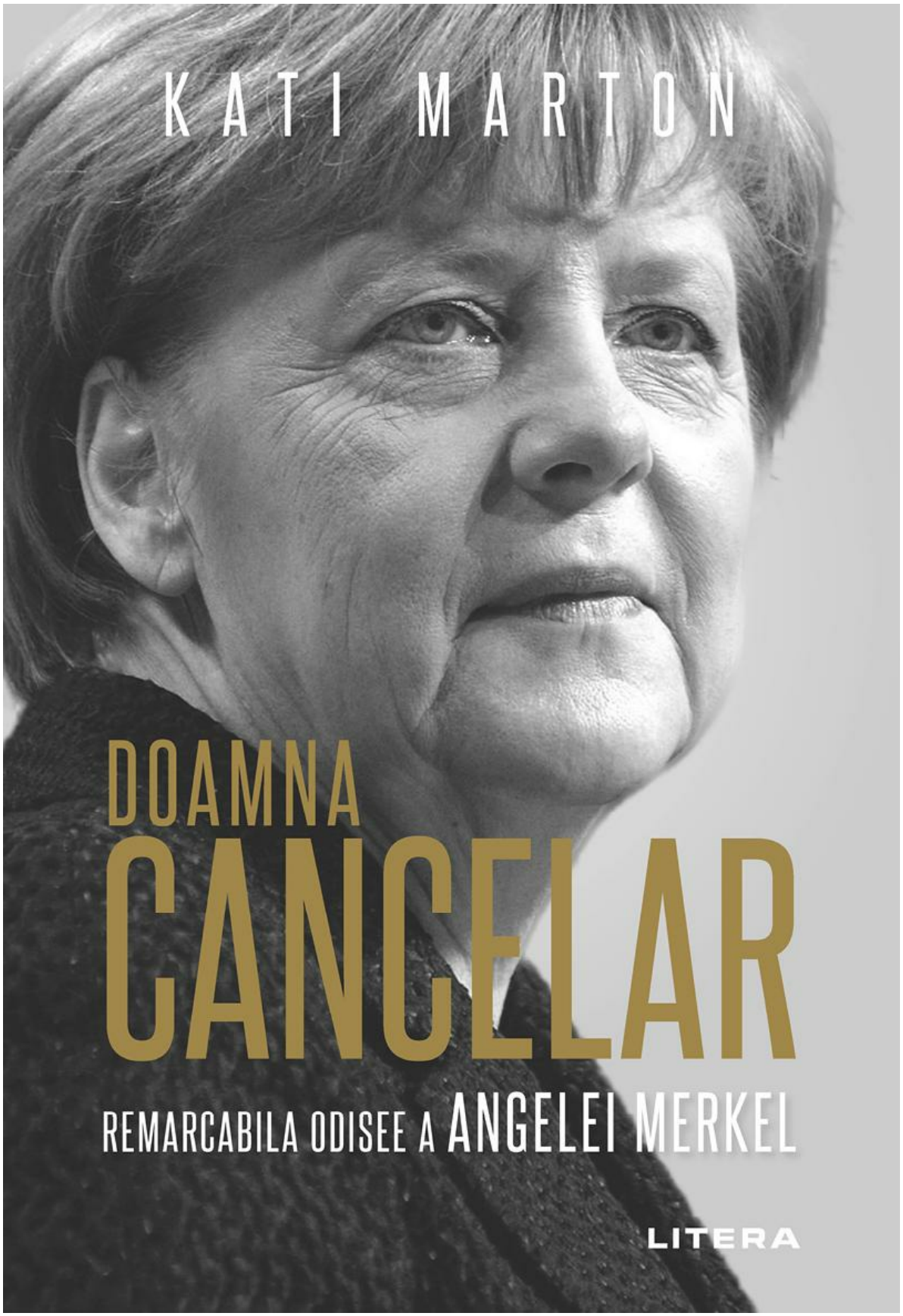
KATI MARTON
DOAMNA
CANCELAR
REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL
LITERA

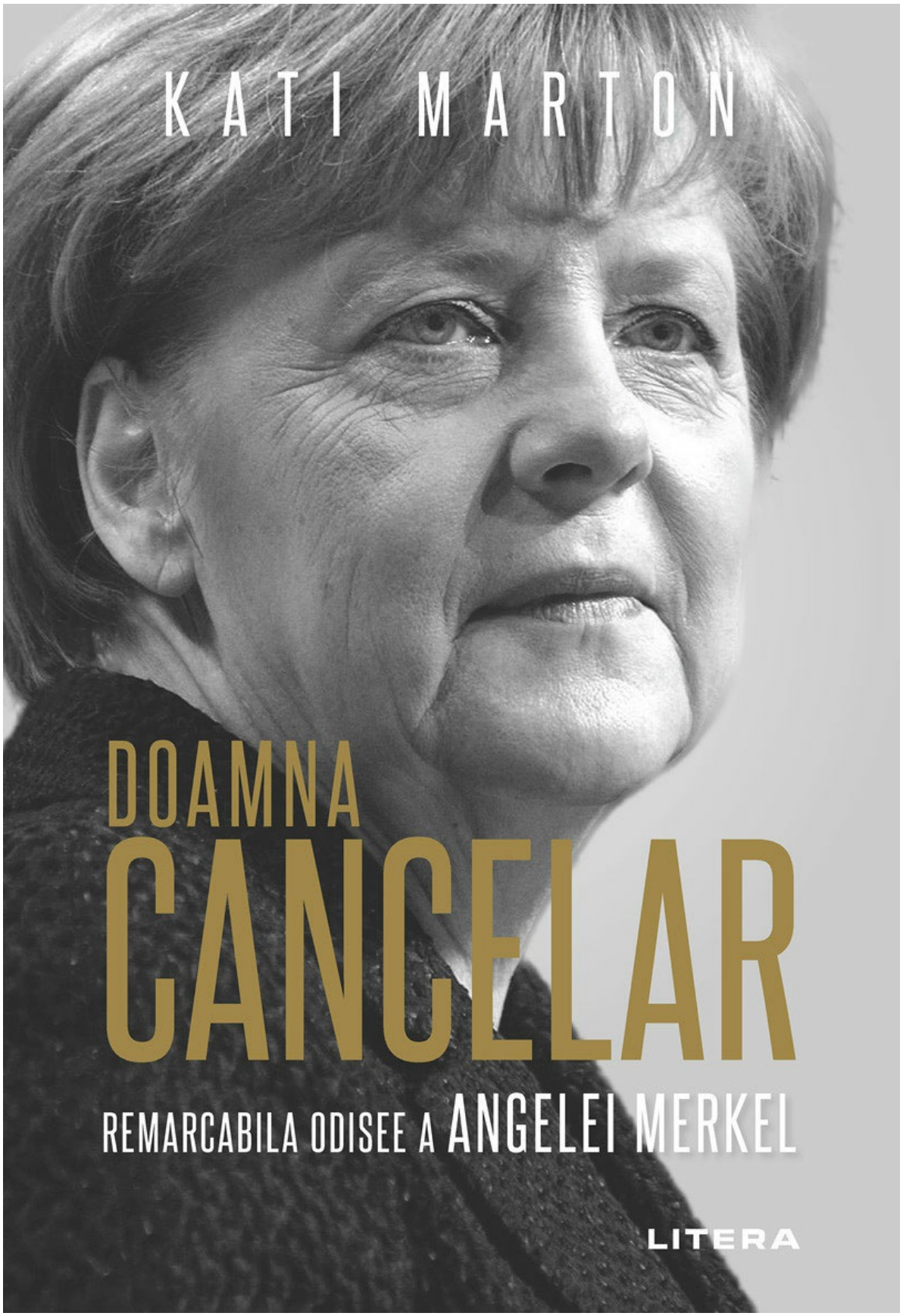
KATI MARTON
DOAMNA
CANCELAR
REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL
LITERA

KATI MARTON

DOAMNA CANCELAR

KATI MARTON

DOAMNA CANCELAR

REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL

Traducere din limba engleză de
ROXANA NICOLESCU

LITERA
București

The Chancellor

The Remarkable Odyssey of Angela Merkel

Kati Marton

Copyright © 2021 Kati Marton

Toate drepturile rezervate

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Doamna cancelar

Remarcabila odisee a Angelei Merkel

Kati Marton

Copyright © 2022 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Teodora Nicolau, Sabrina Florescu

Redactor coordonator: Ilieș Câmpeanu

Corector: Georgiana Enache

Copertă: Flori Zahiu-Popescu

Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

ISBN 978-606-33-8848-4

ISBN EPUB 978-606-33-9006-7

Fiicei mele, Elizabeth Jennings,

precum și pentru Ilona Fitzpatrick Jennings

și generației următoare

Prolog. Fiica pastorului

Își face discret apariția. Intrarea Angelei Merkel în capela simplă de cărămidă din Potsdam, în apropiere de Berlin, nu este anunțată nici de vuiet de sirene, nici de lumini intermitente sau cohorte de consilieri. Păşeşte uşor adusă de spate, dar cu hotărâre. Când trece prin dreptul stranelor, se declanşează blițurile telefoanelor, iar ea – această femeie care detestă camerele de luat vederi îndreptate spre ea – zâmbeşte îngăduitor. Aceştia sunt semenii ei. Deşi biserica este aproape de capitală, această comunitate este diferită de sofisticații de la Berlin, alături de care Merkel își petrece majoritatea zilelor de lucru. Tatăl ei a fost pastor într-o biserică parohială la fel de modestă, iar în această seară umedă de toamnă lăcaşul de cult auster îi oferă un refugiu temporar în fața turbulențelor celui de-al patrulea și ultimului său mandat. Zilele petrecute în provincia ei natală, Brandenburg – cu promenade în pădurile din apropiere –, sunt din ce în ce mai rare. Este prea ocupată să salveze lumea.

În această seară, când Merkel ajunge la Oberlinkirche, înconjurată de oameni care ar putea trece drept rudele sale, cancelarul Republicii Federale Germania, în vârstă de șaizeci și trei de ani, își permite pentru scurtă vreme să lase garda jos. Poartă ținuta tipică: sacou în culori vii (verde-închis în seara aceasta) și pantaloni negri. Păşind ferm cu pantofii negri fără toc, Merkel se aşază pe un scaun cu spătar drept din fața altarului, cu vârfurile degetelor atingându-se uşor – un gest ca de rugăciune, acum atât de familiar germanilor încât a fost transformat în emoji. „Pe când eram copil, clopotele bisericii sunau în fiecare dimineață și din nou la șase seara. Mi-e dor de acest lucru“, mărturisește ea asistenței tăcute, care apreciază această imagine rară din viața personală a liderului extrem de rezervat. Preţ de o clipă, zâmbetul acesteia – nu unul fals, de politician – îi şterge cutele adânc săpate în trăsături. În ultimii ani, lumea primei femei în funcția de cancelar al Germaniei a fost marcată de frământări sociale şi politice. Asaltată de valul populismului mondial în creştere, Merkel este denigrată de extremiştii de dreapta, prezenți acum în parlamentul german (Bundestag) pentru prima dată după al Doilea Război

Mondial. Șocul prezenței unui populist american la Casa Albă, care nu conteneşte cu laudele la adresa lui Vladimir Putin, inamicul lui Merkel de la Moscova, încă nu s-a atenuat.

„În prima zi de şcoală“, continuă Merkel, lăsând să se întrevadă complexitatea situaţiei unui copil de pastor în Germania de Est atee, „elevilor li s-a cerut să se ridice în picioare şi să spună ce profesie au părinţii lor.“ Ea şi-a amintit ce o sfătuiseră colegii de clasă: „Spune «şofer»“, aceasta fiind o profesie mai pe placul proletariatului decât cea de pastor – iar, în limba germană, cele două cuvinte sună aproape identic.

„Pastor“, i-a răspuns ea profesorului.

Merkel nu trebuie să îi lămurească pe cei prezenţi cât de periculoasă putea fi sinceritatea în Germania de Est. Chiar şi copiii erau nevoiţi să încerce să treacă neobservaţi de statul atotvăzător. Infiltrarea în societate a Stasi a fost mai profundă şi mai amplă decât cea a predecesorului său, Gestapo. Ministerul Securităţii Statului avea 173 000 de angajaţi, inclusiv informatori, comparativ cu cei 7 000 ai celui de-al Treilea Reich. Exista un informator la fiecare 63 de persoane. „Bineînţeles, această copilărie mi-a modelat viaţa“, spune ea, dezvăluind poate fără să vrea cheia identităţii sale, a felului uimitor în care s-a menţinut la putere timp de un deceniu şi jumătate şi a motivului pentru care rămâne o personalitate misterioasă chiar şi în propria ţară şi, cu siguranţă, pentru restul lumii.

Readucând conversaţia în prezent, pastorul Matthias Fichtmuller o întreabă dacă citeşte cărţile care s-au scris despre ea. „Da, dar nu mă recunosc în ele!“ Asistenţa râde alături de ea. „M-am asigurat că există limite, aşa că anumite aspecte ale vieţii mele nu sunt deschise publicului“, spune ea. Aspectele fără legătură cu rolul său oficial, a subliniat Merkel, nu privesc publicul. Această discreţie este acum crez pentru anturajul cancelarului. Nu s-au scurs informaţii, nu există biografii revelatoare scrise nici măcar de foşti angajaţi sau de confidenţi pe parcursul celor şaisprezece ani în care Merkel a fost cancelar. Consilierii săi extrem de loiali o protejează cu înverşunare pe femeia pentru care cei mai mulţi lucrează de un deceniu şi jumătate. „Încă sunteţi aici cu toţii?“, s-a minunat preşedintele american Barack Obama, în 2016, cu prilejul unei călătorii la Berlin, când a văzut că echipa lui Merkel era practic neschimbată de când preluase el funcţia în 2008.

După câteva decenii, germanii nu s-au săturat de imaginea ei, de vocea ei, de personalitatea care se profilează – pentru că Merkel nu se dezvăluie. Deşi ştiau puţine lucruri despre viaţa ei personală, cu excepţia faptului că pare să nu ducă o viaţă atât de diferită de a lor, germanii au reales-o de trei ori, de fiecare dată cu o marjă confortabilă. Foarte rar s-ar putea să o vadă îmbrăcată elegant la Festivalul Wagner de la Bayreuth, din Germania, dar este la fel de probabil să o vadă făcându-şi cumpărăturile. Aceasta şi-a însuşit lecţia predecesorilor, cum ar fi Helmut Kohl – care şi-a etalat soţia şi copiii drept familia germană perfectă, până când soţia s-a sinucis, iar fiii au rupt legătura cu el – sau eroul Războiului Rece, Willy Brandt, despre care s-a aflat ulterior că era depresiv şi dependent de sex.

Uneori, insistenţa lui Merkel pentru discreţie frizează paranoia. Nu ţine un jurnal, nu foloseşte e-mailul, scrie doar mesaje scurte şi numai când este necesar. Dacă un colaborator dezvăluie un detaliu aparent banal al vieţii sale private, acest lucru poate pune capăt relaţiei. Unul dintre aliaţii săi politici nu a mai beneficiat niciodată de încrederea lui Merkel după ce a dat publicităţii un e-mail din trei cuvinte: „Mulţumesc pentru sugestie, AM“[1].

În încercările de a desluşi această enigmă care este Angela Merkel, observatorii apelează uneori la strategii absurde. Iată, de exemplu, această analiză din Die Zeit, un săptămânal german respectabil: „În timp ce stă în picioare şi discută cu alte câteva persoane în studiourile ZDF [televiziunea germană de stat], Merkel îşi răsuceşte nasturele de sus al sacoului. Nu înainte şi înapoi, ci în cerc, într-un ritm constant. Când este supusă unei presiuni foarte mari, Merkel îşi freacă unghia de la degetul mare cu degetul arătător. În schimb, cercurile înseamnă că se concentrează în tăcere“[2]. În timpul conferinţelor de presă din capitale străine, „lipsa de răbdare faţă de gazdă este dezvăluită de frecvenţa cu care se uită la teancul de hârtii al acesteia“.

Unele indicii vizuale par mai bine întemeiate: capul înclinat şi ochii măriţi de uimire când, în timpul primei sale întâlniri cu preşedintele Donald Trump, acesta a comentat: „Avem ceva în comun, Angela. Amândoi am fost interceptaţi [de Obama]“; maniera legendară în care şi-a dat ochii peste cap când a fost întrebată, la o conferinţă de presă, dacă „a avut încredere“ în flamboaiantul prim-ministru italian Silvio Berlusconi şi, tot la fel, când Vladimir Putin i-a explicat ceva cu aroganţă; sau privirea sa caldă, plină de

emoție, vărsând chiar câteva lacrimi, când și-a luat rămas-bun de la președintele Obama în 2016.

Deși utilă pentru propria longevitate politică, autodisciplina extraordinară care îi determină pe jurnaliști să-i interpreteze fiecare privire și tic nervos este totodată o piedică, deoarece, pentru a înțelege epoca actuală, trebuie să o înțelegem pe Angela Merkel. Într-un moment de ruptură politică și socială la nivel global, nici un alt lider de pe scena mondială nu a protejat ordinea democratică liberală de după al Doilea Război Mondial cu o asemenea înverșunare, opunându-se unor conducători autoritariști agresivi, de la Putin la Trump. Ea a transformat Germania într-un stat lider al Europei – nu doar lider economic, ci și moral – și într-o națiune de imigranți, acceptând un milion de refugiați din Orientul Mijlociu.

Cum a reușit ca persoană din exterior – origine est-germană, om de știință și femeie în această țară europeană care nu a avut niciodată o regină – să realizeze toate acestea? Cum a reușit un politician cu un discurs și o înfățișare atât de simple să aibă o asemenea putere și longevitate în această epocă digitală, în care atenția noastră este tot mai redusă? Desigur, inteligența și munca asiduă fac parte din răspuns. Într-o țară în care bunicii încă își amintesc de parade cu torțe și de mulțimi care scandau la unison numele unui demagog, felul simplu de a vorbi al lui Merkel a fost, de asemenea, un avantaj. Când șeful Organizației Mondiale a Comerțului, Pascal Lamy, i-a cerut lui Merkel „ceva mai multă poezie“ în discursurile sale, Merkel a replicat: „Nu sunt poetă“.[3] Abordarea sa calmă și analitică, formată în anii în care a studiat fizica, i-a permis să adopte o viziune asupra guvernării remarcabilă pe termen lung. „Analizez lucrurile începând de la final – de la rezultatul dorit și parcurg calea înapoi (…). Contează ce anume se va realiza în doi ani, nu ceea ce vom citi în ziare mâine“, a spus ea.[4] Totodată, Merkel nu a folosit politica insinuării sau a discreditării – și nici nu a căzut în capcana celor care o fac. „Pur și simplu nu le face jocurile. Știe foarte bine când Putin sau Trump o minte“, a remarcat fostul președinte al Germaniei, Joachim Gauck. De cele mai multe ori, ea le-a ignorat scornelile și și-a urmărit propriile-i scopuri.

Pentru a reuși ce a reușit Angela Merkel, menținându-se atâta vreme pe culmile puterii, ea a trebuit să fie acerbă și hotărâtă – fără ca aceste calități să

fie evidente.

În cazul multor subiecte delicate, Merkel a obţinut succese folosind o abordare laterală, indirectă şi fără a atrage atenţia asupra sa. Faptul că o protestantă divorţată din Germania de Est, care locuia împreună cu iubitul ei, a ajuns la conducerea Uniunii Creştin-Democrate (CDU) din Germania, o formaţiune de centru-dreapta cu o cultură conservatoare şi dominată de bărbaţi, este o dovadă a abilităţii sale de a-şi ţine viaţa privată departe de lumina reflectoarelor. Cu o influenţă discretă, ea a transformat Germania într-o societate mult mai liberală. După numirea lui Guido Westerwelle în 2009, primul ministru de externe al Germaniei care era homosexual declarat, ea l-a lăudat public pe soţul acestuia, precum şi povestea lor de dragoste, fără a-şi declara făţiş sprijinul pentru legalizarea căsătoriei între persoane de acelaşi sex. Opt ani mai târziu, când germanii au votat pe această temă, Merkel i-a sfătuit pe membrii partidului său conservator să voteze cum le dictează conştiinţa, în loc să urmeze linia partidului împotriva egalităţii în căsătorie. Astfel, fără discursuri sau declaraţii din partea cancelarului, căsătoria între persoane de acelaşi sex a fost legiferată.

Merkel a folosit aceleaşi tactici subtile pentru a extinde egalităţile de şanse pentru femei. Când şeful partidului de extremă dreapta Alternativă pentru Germania, prescurtat AfD, a remarcat femeile adunate în jurul lui Merkel şi a bombănit: „Nu mai au bărbaţi în CDU?“, consiliera personală a cancelarului, Eva Christiansen, i-a şoptit şefei sale: „Am câştigat!“ Merkel a zâmbit enigmatic, în stilul ei. Ea a arătat în repetate rânduri cât de multe poate realiza un lider cu discreţie, fără a se lăuda cu realizările sale.

O parte din geniul său politic constă în recunoaşterea ideilor bune indiferent de unde provin. „A îndeplinit programele partidelor rivale pe probleme de energie, asistenţă socială pentru copii, căsătorie între persoane de acelaşi sex şi drepturile femeilor“, a spus Michael Naumann, fost ministru al culturii din partea Partidului Social Democrat (SPD). Acesta este şi un mod inteligent de neutralizare a potenţialilor adversari. „Angela se pricepe foarte bine să-şi însuşească orice subiect imediat ce ia avânt“, a spus Gauck, un octogenar încă prezentabil, care seamănă incredibil de mult cu regretatul actor american James Garner. „Iată de ce partidele politice rivale se tem să intre într-o coaliţie de guvernământ cu ea.“ Teama că Merkel şi-ar putea însuşi ideile lor

nu a împiedicat-o să formeze coaliţii cu partide rivale, necesare pentru a menţine CDU la putere şaisprezece ani – deşi uneori, aşa cum vom vedea, această teamă a făcut procesul laborios.

O altă cheie a longevităţii sale politice este curiozitatea insaţiabilă a lui Merkel. La 60 de ani, încă o fascinează tot ce este nou şi interesant. Oameni, fapte, istorie, probleme ce trebuie rezolvate, dispute ce trebuie lămurite, toate acestea continuă să o însufleţească. Dar, în afară de faptul că îi plac provocările, ce o motivează pe Angela Merkel? „Macht, macht, macht“ („putere, putere, putere“), a spus cândva mentorul ei Helmut Kohl. Merkel a învăţat observându-i atent pe bărbaţii aflaţi la putere, iar Kohl, cancelarul Germaniei din 1990 până în 1998, este unul dintre numeroşii politicieni bărbaţi care au plătit cu viaţa lor politică fiindcă au subestimat-o pe femeia pe care Kohl o numea odinioară Mädchen („fată“) a lui. Având ca model foarte puţine femei – printre acestea se numără Ecaterina cea Mare, împărătească a Rusiei în secolul al XVIII-lea, şi chimista franceză Marie Curie – şi fără o reţea de sprijin, Merkel a trebuit să se inventeze ca politician. „Afirmarea autorităţii este un lucru pe care trebuie să îl înveţi ca femeie. Fără putere, nu poţi realiza mare lucru“, a spus Merkel.[5] Dar ea a cultivat un anume tip de putere.

Orgoliul, sugerează comportamentul lui Merkel, este o slăbiciune masculină.[6] O femeie la putere este preocupată de lucruri mult mai importante decât propriul ego. Însă uneori, fiindcă şi-a înăbuşit egoul, Merkel a ratat prilejul de a intra în legătură cu oamenii la nivel personal. În 2009, având-l alături pe prim-ministrul polonez Donald Tusk, aceasta a vorbit în faţa unui grup mare de oameni la Hamburg; Merkel nu a menţionat nici măcar o dată că se născuse în acel oraş sau că bunicul ei se născuse în Polonia. Majoritatea politicienilor ar fi profitat de un astfel de prilej pentru a crea o punte de legătură cu publicul lor. În ultimii ani de mandat, acest instinct de a-şi depersonaliza stilul de conducere a fost contracarat de ascensiunea liderilor charismatici în întreaga lume.

Acest lucru nu înseamnă că Angela Merkel este lipsită de un ego robust. În caz contrar, nu ar fi urmat o carieră în politică. Când a fost întrebată cine este modelul ei în viaţă, Merkel a răspuns: „Eu însămi, cât mai des posibil“[7]. Ea a redefinit modul în care arată, vorbeşte şi acţionează o femeie aflată la putere.

Și totuşi, enigma Angelei Merkel se adâncește la o cercetare mai atentă. Este cea mai puternică femeie de pe scena mondială – dar ezită să se numească feministă. Politician de mare succes, ea preferă să se afle în compania muzicienilor, cântăreților, actorilor și scriitorilor. Într-o epocă a bărbaților autoritari și guralivi, Merkel este tăcută.

Ea nu este tocmai cine credem că este. În realitate, Angela Merkel este departe de imaginea încorsetată și serioasă pe care o afișează adesea în public. În tinerețe, pe când era prinsă în spatele Cortinei de Fier, visul ei era „să vadă Munții Stâncoși și să se plimbe cu mașina, ascultându-l pe Bruce Springsteen“[8]. „Este teribil de amuzantă“, adaugă Philip Murphy, fost ambasador al SUA în Germania și actualul guvernator al statului New Jersey. În ciuda deceniilor petrecute pe scena mondială, Merkel nu și-a pierdut talentul de a fi normală. După cum explică un alt est-german, David Gill, consul general al Germaniei la New York, „Dacă îți începi viața acolo unde și-a început-o ea, în spatele Zidului – despre care credeam că este permanent –, nu treci niciodată peste acest lucru. Poate că ceilalți uită de unde provine ea, dar Angela Merkel, nu“.

Ca adult, Merkel a fost ajutată tot timpul de memoria ei aproape fotografică, de capacitatea sa științifică de a descompune problemele în elementele de bază și de apetitul ei nestăvilit pentru muncă. La aceste calități se adaugă și faptul că nu are nevoie de prea mult somn (maximum cinci ore) și se bucură de o sănătate de fier. Copil fiind, Merkel a învățat târziu să meargă și a fost predispusă la căzături și fracturi. Totuși, la șaizeci de ani, doar prin puterea voinței reușește încă să facă drumeții de câte șase ore. Din aceste puncte forte – unele naturale, altele cultivate – rezultă o încredere de nezdruncinat, care îi derutează adesea pe ceilalți șefi de stat și care i-a alimentat uimitoarea longevitate în funcția de cancelar.

După discuția cu pastorul, Angela Merkel se plimbă prin capela mică, vorbind relaxată cu enoriașii și cu personalul de serviciu. Unii dintre cei care lucrează aici, care sunt și membri ai acestei comunități bisericești, au sindrom Down și alte dizabilități. Dat fiind că a crescut în preajma persoanelor cu dizabilități, care alcătuiau o parte importantă a parohiei tatălui ei, Merkel pare pe deplin în largul său, gustând voioasă din tartinele pe care le-au pregătit.

Cheia reuşitelor lui Merkel şi chiar a identităţii sale se regăseşte în acele începuturi. Faptul că a supravieţuit statului poliţienesc est-german fără sechele este o realizare în sine şi constituie secretul tenacităţii sale personale şi politice. În acea jumătate a vieţii sale a devenit orice, numai idealistă nu. Merkel nu crede că istoria curge în favoarea dreptăţii. În schimb, este o persoană optimistă, orientată spre acţiune, care conştientizează clar fragilitatea umană. În ultimii ani ai mandatului de cancelar s-a referit adesea la faptul că civilizaţiile dispar pentru că nu reuşesc să-şi protejeze libertatea şi securitatea. Într-un discurs a menţionat căderea Imperiului Inca şi, mai recent, a invocat Pacea de la Augsburg din 1555, un interludiu liniştit în timpul sângeroaselor războaie religioase din Europa secolelor XVI–XVII. După această perioadă de pace, o nouă generaţie, care nu cunoscuse nenorocirile războaielor, s-a aruncat din nou într-un conflict devastator, ducând la moartea unei treimi din populaţia Germaniei.

Au trecut mai bine de şaptezeci şi cinci de ani de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, dar o întrebare încă bântuie Germania: o ţară care a creat Auschwitzul şi a conceput cel mai nemilos şi mai eficient genocid sistematic din istorie poate fi vreodată „normală“? Angela Merkel ar răspunde probabil că da – însă cu anumite condiţii. Da, dar numai dacă Germania îşi asumă în continuare responsabilitatea de autor al unuia dintre cele mai întunecate capitole ale istoriei. Cât s-a aflat la conducere, ea s-a asigurat cu fermitate că ţara face acest lucru. Fiică de pastor, ea crede în lucrarea tăcută şi perseverentă a mântuirii de zi cu zi.

Relatarea de faţă – mai degrabă un portret uman decât un portret politic – îşi propune să arate cum această fiică de pastor, o persoană din exterior, a devenit cea mai puternică femeie din lume. Pentru a scrie cartea de faţă, m-am inspirat din interviurile sincere şi adesea pătrunzătoare acordate de Angela Merkel începând din 1990, când fiziciana de treizeci şi cinci de ani a intrat în politică, şi până la alegerile din 2005, când a devenit prima femeie în funcţia de cancelar al Germaniei. Am completat aceste interviuri – multe nepublicate până acum în limba engleză – cu zeci de conversaţii personale cu mentorii, prietenii şi colegii săi, care constituie miezul acestei naraţiuni. Câţiva dintre apropiaţii săi au fost dispuşi să discute cu mine, evitând nevoia

de control ieșită din comun a cancelarului, însă au pus condiția ca numele lor să nu fie citate direct. Întâlnirile mele cu Angela Merkel, care datează din 2001, deși nu sunt interviuri oficiale, m-au ajutat să mă familiarizez mai bine cu ea și să o înțeleg.

Dat fiind că mi-am petrecut copilăria în Ungaria, un satelit din blocul estic, la fel ca Germania de Est de unde provine Merkel, felul în care am fost crescută m-a ajutat să o înțeleg și, mai cu seamă, să-i înțeleg atitudinea deosebit de rezervată în public, consecință a copilăriei și tinereții petrecute într-un stat polițienesc. Abia după ce întregul edificiu fals al Imperiului Sovietic s-a prăbușit, Merkel și-a început viața de politician. Când s-a ivit prilejul de a se pune în slujba celorlalți și de a face bine, așa cum o cere credința ei luterană, ea a profitat. Totuși, după cum vom vedea, motivele sale în această privință au fost complexe, la fel ca personalitatea sa. A căutat și a trăit viața aventuroasă și plină de provocări intelectuale pe care și-a dorit-o în cei treizeci și cinci de ani cât s-a aflat în spatele Zidului.

În capelă, pastorul Fichtmuller se apleacă spre cancelar. „Vă deranjează să fiți numită și acum fiica pastorului? La această vârstă?“, o întreabă el.

Cea mai puternică femeie din lume răspunde fără ezitare: „Deloc. Asta și sunt“.

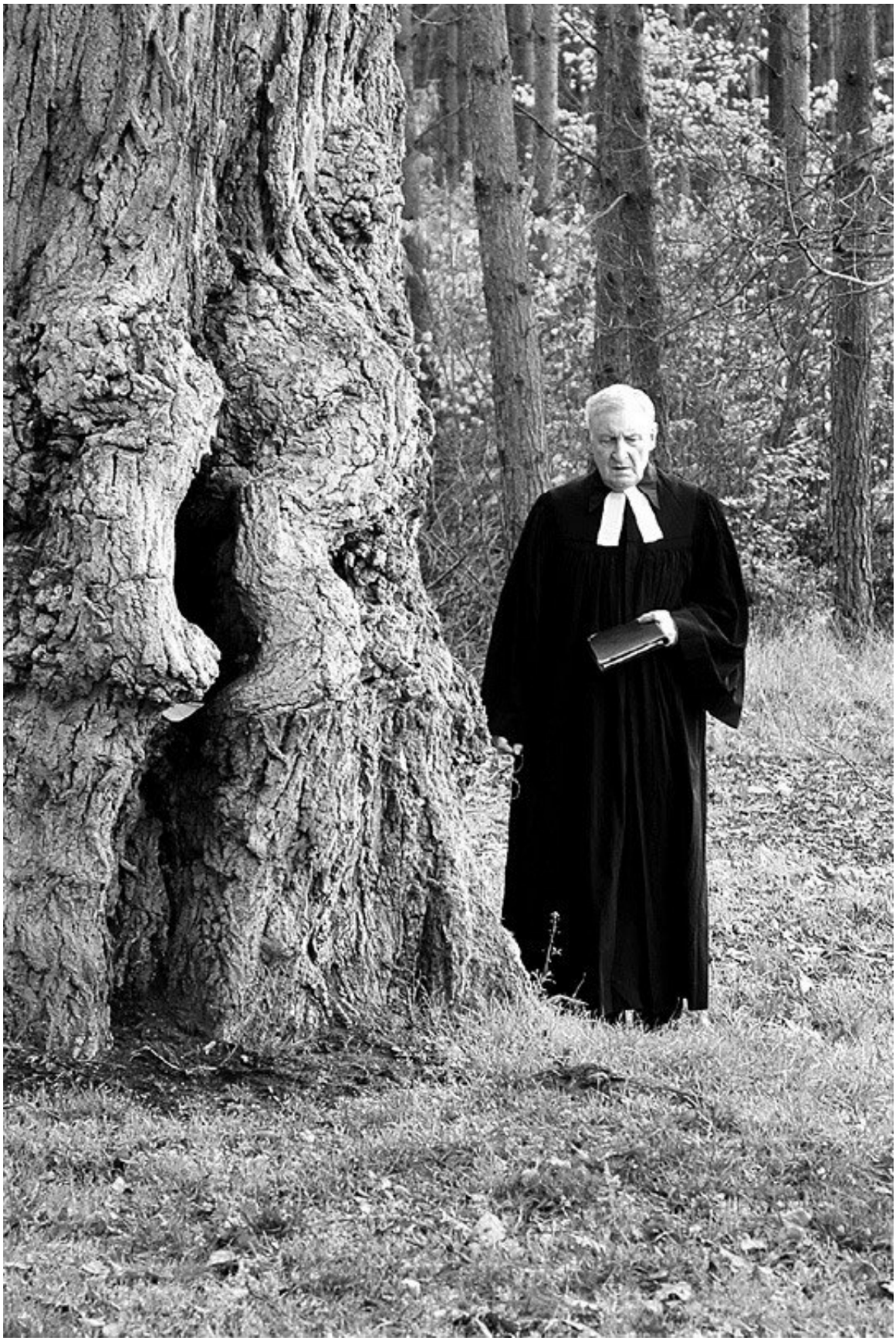

Tatăl Angelei Merkel, pastorul Horst Kasner – aici în pădurile de lângă Templin, unde a crescut viitorul cancelar –, s-a mutat împreună cu familia din Germania de Vest în Germania de Est la scurt timp după naşterea fiicei sale, răspunzând la apelul Bisericii Luterane de a predica în statul comunist ateu. Cunoscut drept un om aspru, care era prea conciliant cu regimul, Angela a învăţat de la el rigoarea logică.

Capitolul 1. Împotriva curentului

„În viaţă nu trebuie să ne temem de nici un lucru, trebuie doar să îl înţelegem.“

Marie Curie

(1867–1934)

Pastorul Horst Kasner a ratat naşterea primului său copil. În acea zi, 17 iulie 1954, conducea o dubă plină cu mobilierul familiei într-un cătun îndepărtat din Germania de Est, unde avea să înceapă viaţa ca preot.

„Doar comuniştii sau idioţii merg de bunăvoie în Est“, i-au spus lui Kasner vest-germanii care l-au ajutat la mutat. Înalt de peste 1,80 de metri, bărbatul cu trăsături aspre, în vârstă de douăzeci şi opt de ani, a fost unul dintre puţinii care au răspuns la apelul episcopului de Hamburg, Hans-Otto Wölber, de a sluji în zona sovietică defavorizată. „Aş fi mers oriunde pentru a propovădui Cuvântul Domnului“, a spus Kasner mai târziu.[1] El şi soţia sa, Herlind, o profesoară de engleză în vârstă de douăzeci şi şase de ani, se căsătoriseră abia de un an. Horst o avertizase pe Herlind Jentzch, o femeie delicată, cu ochi albaştri, născută la Danzig, că va pune mereu pe primul loc datoria faţă de Biserică.[2] S-a ţinut de cuvânt.

Kasner, născut Kazmierczak, cu tată polonez, dar crescut la Berlin, avea şapte ani când Adolf Hitler a venit la putere în 1933. Membru al Tineretului Hitlerist, organizaţie a Partidului Nazist, pe când era la liceu şi recrutat de forţele armate naziste (Wehrmacht) la vârsta de optsprezece ani, se spune că ar fi fost capturat un an mai târziu de Aliaţi – deşi detaliile acestui capitol din viaţa sa nu sunt disponibile pentru cercetători, în cazul în care mai există după atâtea decenii. După eliberare, Horst a studiat teologia la prestigioasa Universitate din Heidelberg şi apoi la Hamburg. Şi aceasta este totalitatea

informaţiilor din arhivele publice cu privire la istoricul tatălui Angelei Merkel.

Din fericire, aflăm mai multe din interviuri personale. Pentru acest preot auster şi exigent, Angela nu a fost niciodată la fel de importantă precum credinţa sau enoriaşii săi. Deşi a acceptat acest lucru, fiica sa cea mai mare a tânjit după un tată mai prezent şi mai încurajator. Kasner nu a fost niciodată întrutotul mulţumit de copila lui strălucită – cu siguranţă nu şi-a exprimat niciodată făţiş aprecierea –, însă Angela a încercat tot timpul să îi câştige sprijinul nemijlocit. Este evidentă legătura dintre dorinţa de a fi apreciată de tatăl său, nicicând întrutotul îndeplinită, şi ambiţia ei puternică de a reuşi. Dar poate că nici una dintre acţiunile lui Horst Kasner nu a avut o influenţă mai mare asupra dezvoltării timpurii a Angelei ca decizia sa de a părăsi siguranţa relativă din Germania de Vest pentru a înfrunta pericolele şi volatilitatea din Germania de Est, ocupată de sovietici.

Locul natal al Angelei Merkel, oraşul portuar Hamburg, odinioară însufleţit, era o ruină carbonizată, de nerecunoscut, după ce bombardiere britanice şi americane l-au făcut una cu pământul în 1943, ucigând patruzeci de mii de oameni. Germanii au inventat un cuvânt, Feuersturm („furtună de foc“), pentru a descrie devastarea oraşului. Totuşi, până la capitularea Germaniei pe 8 mai 1945, mii de supravieţuitori disperaţi – printre care şi refugiaţi eliberaţi din lagărele de concentrare şi cei care fugeau de nemiloasa Armată Roşie a Uniunii Sovietice – au fost atraşi de ceea ce rămăsese din Hamburg, înghesuindu-se în clădiri distruse şi în adăposturi improvizate.

Până în 1954, anul în care Angela Dorothea Kasner s-a născut la spitalul Barmbek, majoritatea ruinelor fuseseră înlăturate cu hărnicie de locuitori. Se putea circula din nou pe străzi, clădiri în reconstrucţie erau acoperite de schele, iar viaţa începea treptat să-şi reia ritmul de odinioară. Aliaţii, care bombardaseră oraşul cu un deceniu în urmă, trimiteau acum milioane sub formă de ajutoare pentru reconstrucţie. Hamburg era pe cale să devină centrul comercial, mediatic şi artistic al Republicii Federale Germania, recuperându-şi treptat statutul pe care îl deţinuse în secolele XVI–XVII ca oraş imperial liber din Liga Hanseatică – o grupare pentru comerţ maritim din zona baltică. Supravieţuitorii Feuersturm începeau din nou să întrevadă posibilităţile unei

vieţi decente. Dornice să îngroape trecutul sub moloz, mulţimile au luat cu asalt cârciumile din St. Pauli, cartierul plăcerilor, iar oraşul s-a umplut de energie creativă, având o scenă muzicală şi teatrală vibrantă, precum şi o presă dinamică şi îndrăzneaţă. Cei care participau la această renaştere îşi aminteau cu reticenţă de viaţa din timpul celui de-al Treilea Reich şi în aceeaşi măsură de foştii lor concetăţeni, blocaţi acum în Estul ocupat de sovietici.

În 1954 devenise clar că aceasta era situaţia din Republica Democrată Germania. Fondată în 1949, sub ocupaţie militară sovietică, a fost practic o copie a celorlalţi „sateliţi“ conduşi de Moscova (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, România şi Albania), cu doar un singur partid politic legal, Partidul Comunist, care controla viaţa socială şi politică. Cu un an înainte de naşterea Angelei, muncitorii est-germani au pornit o revoltă. La 16 iunie 1953, mii de muncitori din construcţii şi-au aruncat uneltele şi au mărşăluit pe artera principală din Berlinul de Est, cerând salarii mai mari, condiţii de muncă mai bune şi alegeri imparţiale. Drept răspuns, guvernul controlat de sovietici din Germania de Est a instaurat legea marţială, ucigând câteva sute de protestatari şi stabilind un tipar brutal, care s-a repetat în Ungaria în 1956, în Cehoslovacia în 1968 şi în Ucraina în 2014.

Violenţa şi represiunea guvernului au transformat migraţia constantă dinspre Germania de Est către Germania de Vest într-un potop uman. În acel an, cu şapte ani înainte ca zidul de la frontiera dintre cele două Germanii să oprească în final hemoragia, 331 000 de est-germani şi-au abandonat casele şi mijloacele de trai şi s-au îndreptat spre Vest.

O familie germană a ales să călătorească în direcţia opusă. La două luni după ce soţul ei a plecat din Hamburg pentru a se stabili în Germania de Est, Herlind Kasner, ducându-şi fiica, pe Angela, într-un coş, a luat trenul şi a călătorit trei ore până la Quitzow, în provincia Brandenburg, pentru a fi alături de soţul său. Contrastul dintre agitaţia revigorantă din Hamburg şi viaţa austeră din acel orăşel agricol a fost un şoc chiar şi pentru pastorul ascetic şi soţia sa. În scurt timp, tânăra familie s-a mutat la Templin, un orăşel aflat la aproximativ 145 de kilometri spre est, cuibărit într-o regiune cu lacuri limpezi şi păduri de pini, desprins parcă dintr-un basm german. Aici a făcut primii paşi Angela Kasner.

Angela a fost întrebată la un moment dat ce imagine îi vine în minte când aude cuvântul Heimat – un cuvânt german intraductibil, care sugerează nu numai noțiunea de casă, ci și locul de care simți că aparții. Ea a răspuns printr-o schiță verbală a zonei din jurul orașului Templin: „un lac, niște păduri și vaci, câte un bolovan ici și colo (…) pini și fân“. Acolo, cu foarte puține distracții și cu libertatea de a explora atât natura, cât și propria-i imaginație, tânăra Angela Merkel a învățat să se bazeze pe ea însăși. Chiar și astăzi, Merkel susține că locul în care preferă înainte de toate să se trezească este „acasă“. Templin.

Trenul de la Berlin la Templin traversează multe dintre cele mai sângeroase gări din timpul ultimului secol zbuciumat din istoria Germaniei, inclusiv Oranienburg, locul unuia dintre primele lagăre de concentrare naziste; Sachsenhausen, mai întâi lagăr de concentrare nazist, apoi sovietic; și Seelow, unde trupele lui Hitler și ale conducătorului rus Iosif Stalin s-au măcelărit reciproc până la sfârșitul cumplit al războiului. Semnele de circulație cu litere chirilice care indică și acum drumul spre Templin sunt o amintire incontestabilă a ocupației armatei sovietice. Solul din partea locului este încă toxic din cauza testelor cu armament efectuate la fosta bază militară rusă din apropiere. În copilăria Angelei, această liniște suprarealistă era spulberată de mai multe ori pe zi de avioane sovietice care zburau la joasă altitudine.

Când ajunge la Templin, vizitatorul pătrunde într-un oraș pitoresc, cu străzi pietruite și clădiri din cărămidă roșie. Acesta este locul în care Merkel a crescut, a mers la școală și s-a căsătorit pentru prima dată – și a rămas orașul în care a locuit mama sa până a murit, în 2019. Ulterior, când a fost întrebată despre mutarea familiei sale, Herlind a explicat: „Am venit în calitate de creștini ca să ajutăm alți creștini. Unii merg în Africa. Deci, de ce nu am putea merge în cealaltă parte a țării noastre?“[3] Comparația dintre Germania de Est și Africa este revelatoare, sugerând cât de străin li se părea Estul comunist celor din Vest. Herlind a plătit scump mutarea lor în Est: fiind soție de pastor „burghez“, i s-a interzis să predea. Totuși, Angela nu își amintește ca mama ei să se fi plâns vreodată cu privire la mutarea familiei în zona ocupată de sovietici. De la bun început, Horst și Herlind Kasner i-au insuflat

fiicei lor valorile sacrificiului şi autodisciplinei.

Când membrii familiei Kasner au ajuns prima oară la Waldhof („curte cu pădure“ în limba germană) – un complex izolat de aproximativ treizeci de clădiri aparţinând Bisericii Luterane – erau prea săraci încât să-şi permită măcar un cărucior pentru micuţa Angela. O ladă i-a servit drept pătuţ viitoarei doamne cancelar. „Tatăl meu a fost nevoit să mulgă capre, iar mama a învăţat de la o femeie în vârstă cum să facă supă de urzici“, avea să îşi amintească Merkel mai târziu.[4] Primul lucru pe care şi-l aminteşte este că fugea de caii care galopau prin curtea lor. În acei ani, „părinţii mei foloseau în comun o motocicletă mică pentru a se deplasa“, îşi aminteşte ea. Mai târziu, când Horst Kasner a devenit un pastor cunoscut, aprobat de stat – adică, atunci când a devenit clar că nu contesta legitimitatea statului comunist –, familiei i s-au acordat două automobile personale, un privilegiu rar într-un stat satelit sovietic.* Mulţi dintre colegii săi pastori susţineau că era mult prea îngăduitor cu regimul malign. În ciuda privilegiilor acordate lui Kasner datorită importanţei sale în Biserică, statutul său şi al familiei sale era precar.[5] Potrivit unui raport oficial din 1994, ţara lui Martin Luther a fost decreştinată sub conducerea Partidului Comunist, însă deprinderea de a naviga în astfel de ape tulburi a constituit o lecţie utilă de dexteritate politică pentru viitorul cancelar.

În complexul Waldhof se afla unul dintre cele mai importante seminare din Germania de Est, unde Kasner a pregătit clerici. Viaţa de acolo era simplă: modestă, lipsită de lux. Atunci, ca şi acum, parohia includea un adăpost pentru câteva sute de copii şi adulţi cu dizabilităţi fizice şi de dezvoltare, care erau învăţaţi meserii simple. Parte esenţială a comunităţii parohiale, prezenţa lor – inclusiv la sărbătorile din familia Kasner – i s-a părut întotdeauna firească Angelei.

Vecinii încă în viaţă îşi amintesc că Horst Kasner era o figură intimidantă şi controversată, cunoscută dincolo de zona imediată. „Era un om aspru, care nu avea aerul unei feţe bisericeşti“, îşi amintea Ulrich Schöneich, prieten din copilărie al Angelei, un bărbat înalt, plin de viaţă, încă tânăr, care a fost primar al oraşului Templin. Poate că pastorul Kasner nu a fost un cleric blând, dar Angela a învăţat de la el rigoarea logică şi claritatea argumentelor.

Kasner a întreţinut un regim solicitant pentru Angela. „Totul trebuia să fie în

perfectă ordine“, a explicat ea într-un interviu acordat la începutul carierei politice. Când a crescut, i-a fost greu să înțeleagă prioritățile tatălui ei. „Tatăl meu se pricepea să se adreseze oamenilor și să îi facă să vorbească. În copilărie chiar mă înfuria că arăta atât de multă înțelegere față de toți ceilalți. Dar dacă noi, copiii, greșeam cu ceva, reacția lui era complet diferită.“ Pentru Merkel, a fost deosebit de dureros să înțeleagă faptul că tatăl pe care îl iubea părea să folosească munca drept motiv pentru a sta departe de îndatoririle de familie. „Cel mai rău era când spunea că revine imediat, dar se întorcea după câteva ore“, își amintea ea. Uneori îl aștepta pe stradă, în fața casei, „foarte mult timp“.

Din fericire, în viața tinerei Angela Merkel au existat alți adulți care au avut timpul, răbdarea și căldura pe care nu i le-au oferit tatăl distant și mama ocupată. „Îmi amintesc de un grădinar, un bărbat voinic, mai în vârstă, care mi-a insuflat încredere și un calm ieșit din comun“, își amintea ea mult mai târziu.[6] „Am învățat de la el tot felul de lucruri despre viața practică. Am învățat cum să identific florile sau când este sezonul ciclamelor. De la el am învățat cum să vorbesc cu persoanele cu dizabilități mentale. El crea o atmosferă caldă și plină de încredere și mă lăsa să mănânc morcovi abia scoși din pământ. Acest om a trezit în mine legătura cu pământul și cu natura (…). Astăzi îmi dau seama cât de important este timpul; mai important decât bunurile.“

În acest mediu neprihănit, cu păduri și cu lacuri, Merkel și-a găsit treptat alinare în liniștea rurală. Mai târziu, unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi din Cancelarie a numit cutreierările lui Merkel în aceste păduri „grupul de reflecție personal“. Unul dintre cei mai vechi prieteni ai săi atribuie atitudinea pe care o numește „Merkel cea blândă“ acelor zile de început, petrecute departe de stresul și de zgomotul vieții urbane. Lui Merkel încă îi place liniștea și recunoaște că, „uneori, toată această vorbărie este o problemă pentru mine (…). Este important să nu trebuiască să spun nimic, dar să mă bucur de compania cuiva“. Alinarea pe care Angela Merkel o găsește în tăcere s-a dovedit utilă în cariera ei de politician și de negociator – când s-a folosit de tăcere pentru a-i tulbura pe adversari.

Anii senini ai copilăriei Angelei Kasner s-au încheiat brusc în dimineața de 13 august 1961. Cu două zile înainte, tatăl ei simțise că nu este în regulă

ceva. În timp ce familia se întorcea cu maşina din vacanţa în Bavaria, pastorul a observat suluri mari de sârmă ghimpată stivuite într-o pădure de pini de-a lungul autostrăzii, pe când treceau din Germania de Vest în Germania de Est. Ce ciudat, i-a spus Kasner soţiei sale. Două zile mai târziu, familia Kasner era în drum spre biserică atunci când s-a anunţat ştirea la radio. Acele suluri de sârmă ghimpată fuseseră folosite pentru a separa Germania de Est de Germania de Vest – şi de restul Europei. Ulterior, Germania de Est a devenit un stat concentraţionar. Jertfa lui Kasner pentru Dumnezeu şi pentru Biserică lua brusc o altă dimensiune.

„Aveam şapte ani când mi-am văzut părinţii complet neajutoraţi [pentru prima dată]. Nu aveau habar ce să facă sau să spună. Mama a plâns toată ziua“, îşi amintea Merkel.[7] „Am vrut să-i ajut, să-i înveselesc, dar nu a fost posibil.“ Herlind îşi dădea seama că, probabil, nu-şi va mai putea vizita niciodată rudele de la Hamburg. Cel puţin familia soţului ei locuia în Berlinul de Est. Rudele de la Hamburg au fost separate de familia Kasner prin cele mai stricte controale de frontieră din Europa, care au amputat Germania de Vest de zona de Est.

Construirea Zidului Berlinului, lung de circa 112 kilometri (sau a barierei de protecţie antifascistă, aşa cum a fost numit oficial) şi a zidului interior de graniţă de-a lungul frontierei dintre cele două Germanii a fost un act disperat de salvare a Germaniei de Est comuniste. Cât timp graniţa fusese deschisă, până la două mii de germani trecuseră zilnic din Est în Vest. Acum exista o barieră de beton lată de peste un metru şi înaltă de peste patru metri cu sârmă ghimpată deasupra, iar la sol, mine terestre, câini şi gardieni cu arme automate au transformat frontiera dintre Berlinul de Est şi Berlinul de Vest în cea mai periculoasă fâşie de pământ din Europa. În timpul nopţii, proiectoarele descurajau orice evadare, cu excepţia celor mai temerare. Ulterior, Merkel şi-a numit ţara în care şi-a petrecut tinereţea un Lager, un cuvânt folosit în general pentru a descrie lagărele de concentrare.

Cu toate acestea, în refugiul de la Waldhof, viaţa tinerei Angela nu s-a schimbat semnificativ. Îi avea alături pe părinţi şi pe fraţii ei mai mici, Marcus (născut în 1957) şi Irene (născută în 1964). Şi avea acces la colecţia vastă de cărţi pe care părinţii săi o aduseseră cu ei de la Hamburg; într-o ţară închisă, acestea au devenit mijloacele sale de evadare pe când era copil. Chiar

și înainte de anii adolescenței, era avidă să descopere lumi noi între copertele cărților. În timpul nopților lungi și întunecate din austerul Waldhof, Angela a devorat clasicii ruși, îndrăgostindu-se de cultura și limba ruse, o pasiune care a dăinuit pe tot parcursul vieții. „Rusa este o limbă frumoasă, plină de emoții, seamănă cumva cu muzica, dar este și puțin melancolică“, remarca ea.[8] Însă nu a confundat niciodată scriitorii și poeții pătrunzători ai Rusiei – sau poporul rus – cu liderii sovietici.

Deși lui Herlind i s-a interzis să predea, ea și-a învățat fiica să se descurce în limba engleză, fapt ce a ajutat-o pe Angela ulterior, pe scena globală. Dar familia Kasner nu avea în casă multe cărți în engleză. În Germania de Est, citirea materialelor care nu se aflau pe lista aprobată de marxist-leniniști era controlată la fel de atent ca armele.** Singura publicație în engleză disponibilă pentru tânăra Angela era organul oficial al Partidului Comunist Britanic, The Morning Star, pe care îl lua când mergea în excursii la Berlin.

În liniștea casei parohiale, în timp ce citea biografiile marilor oameni de stat și cărturari europeni, Angela și-a găsit modelul în viață: Marie Curie, prima femeie care a câștigat nu doar unul, ci două Premii Nobel. Existau mai multe motive pentru care a îndrăgit-o pe această fiziciană. Se născuse în Polonia, la fel ca unul dintre bunicii lui Merkel. „Pe vremea lui Marie Curie, Polonia a fost divizată și ocupată de Rusia. Și noi am cunoscut ocupația rusă“, a menționat Merkel într-unul dintre primele sale interviuri.[9] Dar cel mai mult au impresionat-o împrejurările care au condus la descoperirea de către Curie a elementului radiu. „A făcut această descoperire pentru că era convinsă că avea o idee bună (…). Când crezi într-o idee – chiar dacă ești singur –, dacă urmărești această idee și înduri suișuri și coborâșuri, în cele din urmă îți vei atinge obiectivul, dacă ideea a fost corectă.“

Dornică de evadare și căutând un model de urmat, Angela a fost entuziasmată de tenacitatea și de triumful lui Marie Curie, mai cu seamă într-un domeniu afectat de discriminare de gen. „În viață nu trebuie să ne temem de nici un lucru. Trebuie doar să îl înțelegem“, a scris Curie, un sentiment care a impresionat-o profund pe tânăra Angela.

Nu doar activitatea științifică a lui Marie Curie i-a fost sursă de inspirație, ci și Biblia, care a însoțit-o constant în copilărie. Datorită predicilor de duminică ținute de tatăl ei în capela Sf. Gheorghe, o clădire din cărămidă

roşie din Templin, copila a cunoscut personaje din Vechiul şi Noul Testament, la fel cum alţi copii ştiau protagonişti din basmele fraţilor Grimm. Tatăl lui Merkel încuraja gândirea riguroasă şi critică cu privire la Dumnezeu – chiar într-o măsură pe care poate nu şi-o propusese. Într-unul dintre primele sale interviuri, Angela a exprimat o perspectivă mai degrabă neobişnuită cu privire la viaţa de apoi şi la mântuire, spunând: „Cred că această lume este limitată şi finală, dar există ceva dincolo de ea, care face lumea suportabilă. Poate fi numit Dumnezeu sau altceva (…), dar mi se pare reconfortant că există Biserica. Faptul că ni se permite să păcătuim şi să fim iertaţi îmi oferă o oarecare uşurare. Altfel, am înnebuni“. În Biblie, ea a găsit bogăţii nesfârşite, care au devenit o forţă pentru ea pe tot parcursul vieţii.***

Credinţa lui Merkel este vitală pentru identitatea sa şi pentru tot ce a realizat. Este foarte diferită de creştinismul doctrinar al tatălui ei. „Tratez credinţa cu prudenţă“, a remarcat ea. „Pentru mine, religia aparţine sferei personale. Îmi permite să mă iert pe mine şi pe ceilalţi şi mă împiedică să fiu copleşită de responsabilităţile mele. Dacă aş fi atee, ar fi mai dificil să duc o povară atât de grea (…).

Cel mai dificil lucru şi cel mai important este (…) dragostea. Dacă citeşti Biblia, Apocalipsa lui Ioan, [dragostea] nu înseamnă cuvinte sentimentale, ci mai degrabă fapte reale. Această iubire este necondiţionată şi neînfricată. Este slujire“, a explicat ea în timpul unei convenţii a Bisericii Protestante din 1995, în cea mai explicită declaraţie a viziunii sale asupra lumii, care i-a călăuzit viaţa personală şi politică.[11] Faptele au mai multă greutate decât vorbele, iar a-ţi demonstra dragostea înseamnă mai puţin să atingi un anumit scop şi mai degrabă să încerci cu stăruinţă şi neclintire. Acesta a fost crezul Angelei Merkel.

Zece ani mai târziu, într-un alt discurs la o convenţie a Bisericii Protestante, referitor la credinţa sa, Merkel a menţionat cunoaşterea de sine şi încrederea în sine ca esenţiale atât pentru a oferi, cât şi pentru a primi dragoste, insistând: „În primul rând, eşti capabil să iubeşti doar dacă te iubeşti pe tine însuţi, dacă crezi în tine, dacă te cunoşti pe tine însuţi. Abia atunci te poţi apropia de celălalt. (…) Iubirea poate veni numai dacă ştii clar cine eşti“. Această conştientizare de sine ar duce şi la recunoaşterea faptului că „Fac parte din istorie; îmi este permis să greşesc şi voi greşi“. O astfel de acceptare

de sine explică în mare măsură calmul său și în condiții de maximă presiune.

În multe privințe, credința lui Merkel își are rădăcinile în relația cu persoanele cu dizabilități de la Waldhof. În același discurs din 2005, Merkel a citat din Maleahi 2.17, spunând: „Maleahi vede violența din societate împotriva celor slabi, a celor care se află la marginea societății, împotriva lucrătorilor cu ziua, văduvelor și orfanilor tratați pe nedrept. Maleahi spune că acest lucru este inacceptabil; este opusul poruncilor lui Dumnezeu (…). Membrii cei mai vulnerabili ai societății nu trebuie nedreptățiți. Trebuie să ne concentrăm atenția asupra lor“.[12] Un deceniu mai târziu, ea a pus aceste cuvinte în practică și a permis ca un milion de persoane „de la marginea societății“ – refugiați din calea violențelor din Orientul Mijlociu – să vină în Germania. Cei care îi cunoșteau convingerile personale nu au fost deloc surprinși.

Pentru a-și atinge scopul de a se pune în slujba celorlalți, Merkel și-a dat seama de la început că va avea nevoie de putere, pe care nu a considerat-o niciodată un cuvânt ofensator. Așa cum a explicat: „Puterea în sine nu este nimic rău. Este necesară. Puterea înseamnă «a înfăptui» – a face ceva. Dacă vreau să fac ceva, am nevoie de instrumentele potrivite, adică de sprijinul unui grup (…). Opusul puterii este neputința. La ce folosește o idee bună dacă nu o pot pune în practică?“[13] Este cel puțin neobișnuit ca un politician, bărbat sau femeie, să expună o perspectivă atât de explicită asupra puterii – și asupra nevoii sale de putere.

A început să-și exercite puterea devreme. Prietenul din copilărie, Ulrich Schöneich, a descris-o drept „lider de la bun început. Dacă trebuia organizat ceva, ea se ocupa de acest lucru“. După ce își termina rapid temele, „îi ajutam pe alții la temele lor“, a spus ea mai târziu. Și îi plăcea să fie pregătită. „Începeam să mă gândesc la ce cadouri să cumpăr cu două luni înainte de Crăciun. Era foarte important pentru mine să-mi organizez viața și să evit haosul.“

Chiar și în copilărie, ea a manifestat o precauție înnăscută și nevoia de control. Cel mai bun exemplu în acest sens este povestea pe care prietenii ei o spun despre Angela pe trambulină. Era în clasa a III-a și profesorul încerca să o convingă să sară, în râsetele și ironiile colegilor de clasă. Fetița de nouă ani a urcat cele douăsprezece trepte până la platforma de zece metri – apoi a

încremenit. Apa părea foarte departe. Totuşi, nu a renunţat; în schimb, timp de patruzeci şi cinci de minute, s-a plimbat înainte şi înapoi pe trambulină, de parcă ar fi calculat avantajele şi dezavantajele. În final, chiar când a sunat clopoţelul, Angela a plonjat în apă.

Nivelul concesiilor – cât de îngăduitor să fii cu un sistem malign pentru a supravieţui – era o chestiune pe care Angela nu o putea evita în Germania de Est. Nici o ţară din afara Uniunii Sovietice nu a avut mai multe trupe ruseşti pe teritoriul său decât Germania de Est: aproximativ 380 000 de soldaţi şi 180 000 de civili au ocupat ţara până în 1991. În timp, ocupanţii ruşi cu care vorbise pe străzile din Templin, precum şi colaboratorii lor germani au devenit o sursă de frustrare şi chiar de furie. Mai târziu, Merkel a povestit că în fiecare zi, când ajungea acasă de la şcoală: „trebuia să vorbesc despre asta cu mama mea, ca să mă descarc“[14]. În afară de zid, Angela întâlnea tot mai multe obstacole invizibile. „Nu îţi era îngăduit niciodată să te provoci cu adevărat, să vezi cât de departe poţi merge“, şi-a amintit ea. Mediul de proveniență – burghez sau proletar – juca rolul cel mai important în privința şanselor viitoare.**** Totuşi, în ciuda frustrării crescânde, ea şi-a făcut o promisiune: „Mi-am spus că, dacă nu voi mai suporta să trăiesc aici, nu voi accepta să îmi distrug viaţa. Dacă nu voi mai putea suporta, voi ajunge cumva în Vest“*****.

Era periculos să ieşi în evidenţă, aşa că a învăţat să nu atragă atenţia asupra ei. În fotografiile de grup din această perioadă, Angela, cu breton drept, într-un pulover lălâu, zâmbeşte din rândul din spate. Dar a fost prima din şcoala ei care a purtat acel simbol vestimentar al Vestului decadent: blugi de contrabandă, primiţi de la rudele ei din Hamburg. Însă a aflat în scurt timp că şi o pereche de pantaloni îţi putea face probleme. Directorul şcolii îi trimitea din când în când acasă pe copii pentru că purtau blugi şi le spunea elevilor: „Alegeţi-vă haine potrivite pentru clasa muncitoare şi ţărani“.

Cu toate acestea, oamenii nu au remarcat felul în care se îmbrăca Angela Kasner, ci inteligenţa ei. „Am cunoscut-o pe când era o fată slăbuţă de doisprezece ani“, şi-a amintit Erika Benn, profesoara de rusă a lui Merkel. „Astăzi am numi-o «foarte înzestrată». Era extrem de motivată, nu făcea niciodată greşeli de gramatică rusă şi a obţinut cel mai bun punctaj la

Olimpiadele regionale de limbi străine, apoi a câştigat etapa naţională.“ Benn, fostă membră a Partidului Comunist, a declarat că singura problemă pe care a avut-o cu eleva sa strălucită era faptul că Merkel nu avea prezenţă scenică. „Nu zâmbea niciodată! Nu încerca niciodată să te farmece. «Contact vizual!» Aşa îi şopteam când îşi pleca privirea spre pantofi.“

Drept recompensă pentru câştigarea Olimpiadei de limba rusă, tânăra de cincisprezece ani a fost trimisă în prima ei călătorie într-o ţară străină – la Moscova. Cea mai vie amintire a lui Merkel despre această călătorie este cumpărarea primului său disc cu muzică din Vest, deşi nu mai ştie sigur dacă era un album al celor de la The Beatles sau de la The Rolling Stones. (Dintre sateliţii sovietici, Germania de Est a fost cea mai strictă şi aici a existat cel mai riguros control împotriva influenţelor culturale şi politice „imperialiste“, adică occidentale.)

Era cu totul neobişnuit ca un copil de cleric să fie admis la un liceu teoretic în loc de o şcoală tehnică. Şi, cu toate că Merkel era o elevă de 10, a fost rareori lăudată sau recompensată de profesorii ei. De fapt, profesoara ei de rusă a fost mustrată pentru premiile câştigate de Angela: „La una dintre adunările Partidului Comunist de la şcoală“, îşi aminteşte Benn, „un oficial al partidului a spus batjocoritor: «Nu este atât de greu să obţii rezultate cu nişte copii de burghezi! Trebuie să promovăm copiii muncitorilor şi ai ţăranilor!»“ Păcatul Angelei a fost întotdeauna tatăl ei aşa-zis burghez, care, deşi era departe de a fi disident, era totuşi un pastor luteran într-un stat ateu şi, drept urmare, suspect. „A trebuit să fiu întotdeauna mai bună decât ceilalţi din clasă“, îşi amintea Merkel.

Deşi era o elevă strălucită, Angela îşi dorea să fie acceptată de colegii săi, aşa că s-a alăturat Tinerilor Pionieri, un fel de organizaţie pregătitoare precomunistă. Aşa cum recunoaşte chiar ea, motivaţia lui Merkel de a se alătura organizaţiei a fost „şaptezeci la sută oportunism“. Voia o viaţă socială; voia să fie inclusă în grup. Astfel, Angela a învăţat să facă slalom între lumi cântând imnuri luterane în biserică şi prefăcându-se că îi aduce laude lui Vladimir Lenin la şcoală. „Erau oameni pe care uneori chiar îi invidiam pentru că pur şi simplu puteau să creadă. Nu îşi puneau întrebări, nu se îndoiau, ci doar respectau regulile“, a recunoscut ea.[15]

Chiar în perioada în care învăţa teoria marxist-leninistă, care prezicea

optimist triumful inevitabil al proletariatului, Merkel urmărea în secret viaţa politică din jumătatea interzisă a Germaniei. „În 1969, m-am furişat în toaleta fetelor cu radioul meu cu tranzistoare şi am ascultat dezbaterile care au precedat alegerea preşedintelui vest-german“, şi-a amintit ea. „M-a impresionat cât de interesante puteau fi trei tururi de scrutin!“ Graţie tatălui ei, Angela a cumpărat în acelaşi an un exemplar rar al eseului scris de fizicianul nuclear Andrei Saharov, în care disidentul sovietic contesta cursa periculoasă şi costisitoare a înarmărilor dusă de Moscova. Când Merkel a fost surprinsă cu o astfel de lectură interzisă, pastorul Kasner a fost chemat imediat la audieri de Stasi. A refuzat să-şi dezvăluie sursa, dar episodul i-a amintit că nici pastorii „prietenoşi“ cu statul nu erau imuni în faţa aparatului terorii.

Ulrich Schöneich şi alţii considerau că tatăl Angelei, pe care mulţi îl numeau Rote Kasner – Kasner cel Roşu –, era mult prea îngăduitor cu regimul. Chiar şi când propovăduia Evanghelia, pastorul nu respingea categoric intruziunile şi reglementările statului în ce priveşte Biserica. „A fost o vreme când oameni ca tatăl Angelei credeau că şi comuniştii, şi creştinii au acelaşi scop“, mi-a spus Lothar de Maizière, un membru activ al Bisericii Luterane din Germania de Est. „Toţi credeau în fiinţa umană binevoitoare.“ Şi astfel, au încercat să găsească un punct comun. „Nu vrem să fim o biserică împotriva socialismului. Nu vrem să fim o biserică în favoarea socialismului. Vrem să fim creştini în cadrul acestui sistem şi să coexistăm paşnic cu statul“, a explicat de Maizière. „Această formulă a fost inventată de tatăl Angelei Merkel.“

La zeci de ani de la căderea Zidului, există oameni ale căror amintiri despre pastorul Kasner sunt încă vii şi dureroase. Clericul Reiner Epplemann este unul dintre ei. Ca pastor disident în Germania de Est în anii 1980, Epplemann a fost ţinta a trei tentative de asasinat eşuate ale Stasi. L-a cunoscut pe pastorul Kasner la seminarul de la Templin când tocmai îşi încheia studiile teologice. „Am fost şocat de atitudinea lui Kasner“, şi-a amintit el în timpul lungului nostru interviu de la Berlin, din toamna lui 2017. Horst trebuia să îi călăuzească pe noii pastori în etapele finale ale pregătirii teologice, dar, potrivit lui Epplemann, părea convins că în Germania socialistă „nu există exploatare“ şi că era cu adevărat mai bună decât Germania capitalistă. „El ne-a spus clar acest lucru, nouă pastorilor, şi nu doar o dată. Era arogant şi critic

la adresa Bisericii Protestante, deşi instituţia făcea tot ce putea sub o presiune mare.“ Kasner i-a mai spus lui Epplemann că, în opinia lui, nu vor mai exista pastori în Germania de Est pentru multă vreme.

„Imaginaţi-vă“, a spus Epplemann, „cincisprezece tineri care urmează acest colegiu pastoral, aşteptând să fie trimişi la prima lor parohie undeva în Est. Dintr-odată, Kasner ne spune: «Nu veţi fi pastori într-o parohie, deoarece numărul pastorilor din Est va continua să scadă. Biserica nu îşi va mai permite să vă ţină. Veţi avea nevoie de locuri de muncă normale, de la nouă la cinci, de luni până vineri, iar sâmbăta şi duminica vă veţi îngriji de biserică.» Vă puteţi imagina cât de demoralizaţi am fost.“ Felul în care Kasner amesteca ideologia politică şi cea religioasă i-a displăcut lui Epplemann – iar comportamentul acestuia i se părea uneori ipocrit. „Mi s-a părut îngrozitor modul în care lega credinţa şi politica. Şi faptul că nu voia să vadă cât sufereau părinţii şi copiii protestanţi din Germania de Est (…). A refuzat să recunoască faptul că erau pedepsiţi pentru că erau creştini! Kasner credea că noi toţi, chiar şi pastorii creştini, trebuie să devenim «socialişti dezvoltaţi».“

Oare Kasner a regretat decizia de a se muta în Est când a fost nevoit să accepte şi chiar să promoveze planul Stasi de a-i desfiinţa pe pastori. În orice caz, tatăl Angelei s-a agăţat de speranţa că o versiune a idealului său socialist va supravieţui – chiar şi când dovezi contrare începeau să se adune.

Merkel nu a criticat public niciodată vederile politice ale tatălui ei. „Tatăl meu a încercat să modeleze o biserică pentru a corespunde nevoilor oamenilor din Est“, a spus ea, comparând convingerile acestuia cu cele ale teologilor eliberării din America Latină. Însă loialitatea afişată public nu însemna că Angela era de acord cu el în privat. Ea şi-a amintit una dintre primele certuri „despre măsura în care proprietatea ar trebui să fie comună, garantând totuşi că rămâne suficientă responsabilitate individuală“. Câţiva ani mai târziu, pastorul a afirmat că fiica lui s-a îndepărtat devreme de el, comentând cu oarecare amărăciune: „Ea face întotdeauna ce vrea“.

Anul 1968 a însemnat altă lovitură dură la adresa versiunii idealizate a socialismului îmbrăţişate de Kasner – un eveniment care i-a lăsat o impresie profundă Angelei, pe atunci în vârstă de paisprezece ani. A fost anul Primăverii de la Praga, o perioadă de liberalizare politică şi de proteste de

masă în Republica Socialistă Cehoslovacia. Libertăţile acordate includeau relaxarea restricţiilor din mass-media, libertatea de exprimare şi călătoriile, din ianuarie până în august 1968. „Îmi aduc bine aminte de sentimentul de optimism şi de nou început“, reflecta ea mulţi ani mai târziu. „Am fost în vacanţă în Munţii Pec´ din Cehoslovacia. Toată lumea era încântată. Apoi părinţii mei au mers două zile la Praga pentru a vedea ce se întâmplă în Piaţa Venceslau“, locul protestelor antiguvernamentale. „S-au întors optimişti, sperând că lucrurile din tabăra socialistă se vor schimba şi că va exista deschidere în cele din urmă (…), şi că ceea ce se întâmpla în Cehoslovacia s-ar putea întâmpla şi în Germania de Est. Îmi amintesc că am fost sceptică privitor la ideea că socialismul însuşi ar putea fi reformat.“[16]

Pe 21 august, Merkel se întorsese din vacanţa petrecută la munte în Cehia şi era în vizită la bunica sa în Berlinul de Est. „Îmi amintesc că mă aflam în bucătărie în dimineaţa în care s-a anunţat la radio: trupe ruseşti au intrat în Praga.“ Cinci sute de mii de soldaţi din celelalte republici socialiste – Polonia, Bulgaria, Ungaria şi, cel mai dureros pentru tânăra Angela, Germania de Est – s-au revărsat peste graniţa cehă şi au zdrobit Primăvara de la Praga. „A fost o lovitură puternică. Mi-a fost ruşine şi am fost foarte tristă“, şi-a amintit Merkel. Când tancurile ruseşti au zdrobit mişcarea de reformă a Ucrainei în 2014, Merkel a reacţionat mai rapid şi mai puternic decât ceilalţi şefi de stat, brutalitatea declanşând fără îndoială amintirea acelei zile din vara anului 1968, când stătea în bucătăria bunicii sale, ascultând ştirile de la Praga.

După ce sovieticii au înăbuşit experimentul liberal de „socialism cu faţă umană“ al Cehoslovaciei, aşa cum a fost supranumită Primăvara de la Praga de liderii săi, în special de Alexander Dubc˘ek, şeful Comitetului Central al Partidului Comunist, pastorului Kasner i-a fost tot mai greu să îşi facă iluzii cu privire la adevărata natură a regimului din Germania de Est. Cu toate acestea, Kasner nu a renunţat niciodată la visul său de socialism „uman“ şi nu a acceptat niciodată pe deplin capitalismul. La mult timp după unificarea Germaniei – pe când fiica sa era o stea în ascensiune în statul capitalist –, el se plângea că „[pentru capitalişti] contează doar banii; ca producătorii să obţină profituri, iar consumatorii să cumpere şi să tot cumpere mai mult decât au nevoie. Economia de piaţă ni se impune cu forţa şi nu trebuie pusă la îndoială. Totul se transformă într-o «piaţă», chiar natura însăşi“.

După ce a terminat ultimul an la gimnaziul din Templin cu cele mai mari note la matematică, fizică și rusă, Angelei aproape că i-a fost interzis să absolve. Iar motivul a fost o simplă farsă pusă la cale de adolescenți.[17] Obligați să își declare dragostea față de marxism-leninism printr-o scenetă despre triumful acestuia în lume, Merkel și câțiva colegi de clasă au decis să își exprime solidaritatea nu numai față de Viet Congul comunist (pe atunci inamicul SUA din Asia de Sud-Est și, prin urmare, o alegere potrivită), ci și față de poporul din Mozambic, aflat în război împotriva colonizatorilor portughezi. Această alegere a fost mai problematică, fiindcă lupta de acolo nu era strict prosovietică. Și, mai rău, grupul lui Merkel și-a încheiat sceneta cântând cu însuflețire „Internaționala“, imnul oficial al mișcării comuniste, în engleză, „limba imperialiștilor“. Pentru aceste abateri, Partidul Comunist a intenționat să nu-i acorde diploma uneia dintre cele mai strălucite absolvente din gimnaziu – de fapt, din întreaga regiune –, care fusese acceptată la renumita Universitate din Leipzig (redenumită în 1953 Universitatea Karl Marx).

Disperat de consecințele rarului act de rebeliune al fiicei sale, tatăl lui Merkel l-a contactat pe episcop, care a rugat autoritățile statului să arate îngăduință față de studenta promițătoare și de colegii ei de clasă. Fiica lui Kasner a fost iertată, dar a învățat încă o lecție despre brutalitatea unui stat dispus să năruiască un posibil viitor strălucit pentru o năzbâtie inofensivă.

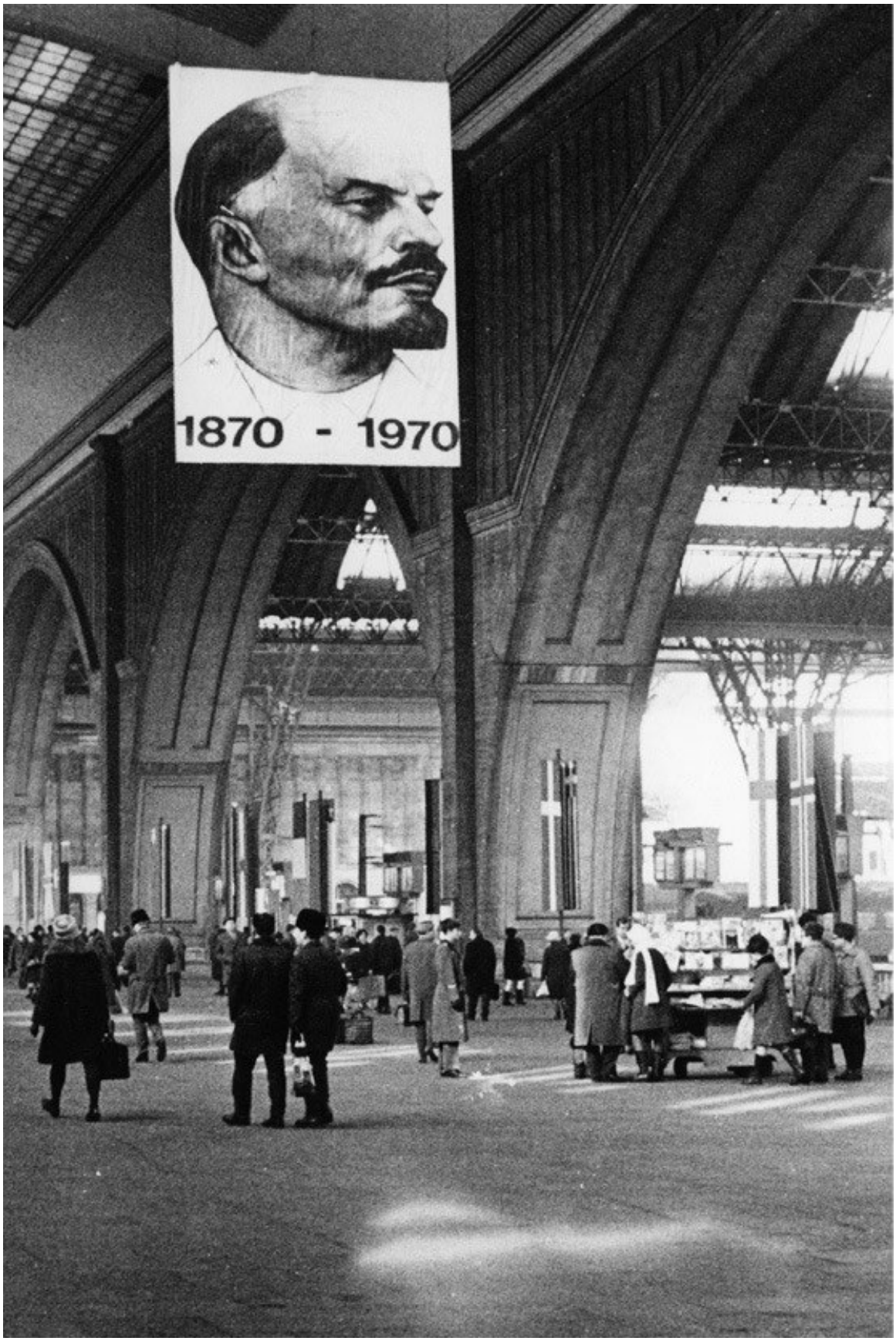
1870 - 1970

Angela Merkel, în vârstă de nouăsprezece ani, a ajuns în această gară somptuoasă – unde a întâmpinat-o portretul lui Vladimir Lenin – în toamna anului 1973, când şi-a început studiile de fizică la renumita Universitate din Leipzig. Era prima dată pe cont propriu şi s-a dovedit o studentă prudentă politic, dar puternic motivată şi chiar strălucitoare.

Crescute în Ungaria, sora mea şi cu mine am frecventat slujba catolică în fiecare duminică, la biserica din cartier, dar călugăriţa care venea la noi acasă ca să ne catehizeze nu avea voie să poarte veşmântul religios. Cu siguranţă nu era un avantaj să fii creştin practicant în epocă. Erai etichetat drept burghez, una dintre infracţiunile pentru care părinţii mei, jurnalişti, au fost arestaţi la începutul anului 1955 şi acuzaţi pe nedrept că ar fi fost spioni americani.

Când am trecut din Berlinul de Vest în cel de Est în calitate de corespondent de presă la sfârşitul anilor 1970, îmi amintesc că am fost întrebată de agenţii de securitate de la frontieră: „Marfă de contrabandă, arme sau ziare?“

La începuturile carierei politice, Merkel a lăsat uneori limbajul biblic să se strecoare în discursul său. De exemplu, la 17 ianuarie 2001, ea l-a îndemnat pe ministrul de externe de atunci, Joschka Fischer, să „se căiască“ pentru că aruncase cu o piatră într-un poliţist pe când era student radical în 1968. A fost o greşeală pe care nu a repetat-o ca politician mai experimentat.

La fel şi atitudinea ta şi a familiei tale faţă de statul atotputernic. Părinţii mei au fost consideraţi „duşmani ai statului“ din pricina atitudinii lor neprietenoase faţă de Ungaria comunistă; ca urmare, nu aş fi putut să urmez o educaţie academică acolo, ci doar una tehnică.

„Plecarea în Occident“ necesita o planificare extraordinară, un curaj deosebit, de obicei bani pentru a plăti „ghizi“ şi, desigur, noroc. Şansele unei evadări reuşite erau extrem de slabe. De-a lungul copilăriei petrecute în Ungaria, părinţii mei au încercat diferite căi de evadare din spatele Cortinei de Fier; toate au eşuat din diverse motive: trădare internă, vreme rea, cădere a unui copil. (Copilul acela eram eu.)

Capitolul 2 . Leipzig – pe cont propriu

„Trebuie să pară democratic, dar noi să controlăm totul.“

Walter Ulbricht

, prim-secretar al Partidului Socialist din Germania de Est între 1950–1971

Toamna anului 1973, când Angela Kasner, în vârstă de nouăsprezece ani, a plecat la Universitatea din Leipzig, a fost o perioadă sumbră pentru Germania de Est. Comuniștii care susținuseră fățiș Primăvara de la Praga erau în continuare închiși sau fuseseră excluși din Partidul Comunist. Deși președintele american Richard Nixon făcuse o vizită spectaculoasă în China cu doar un an înainte, la Kremlin, bătrânul președinte Leonid Brejnev nu era interesat să-l determine pe Walter Ulbricht din Germania de Est să se îndepărteze de linia stalinismului dur. Populația s-a retras mai mult într-o acceptare posacă a lucrurilor așa cum sunt.

După contrele sale cu statul atotvăzător, Merkel a evadat în ținutul mai sigur al științei. „Am ales fizica pentru că voiam să înțeleg teoria relativității a lui Einstein și pentru că nici măcar Germania de Est nu era capabilă să suspende aritmetica de bază și legile naturii“, a spus ea mai târziu.[1] De ce să studieze științele umaniste când, în ciuda Premiului Nobel pentru literatură care îi fusese decernat recent autorului german Heinrich Böll, „trebuia să ceri permisiunea de a citi Opiniile unui clovn de Böll și nu puteai face rost de cărți sau de ziare străine“, își amintește Merkel. Scopul ei era să obțină un doctorat în fizică. A ales Universitatea din Leipzig nu doar datorită prestigiului acesteia și faptului că se număra printre marile temple ale științei din Germania, ci și pentru că se afla la 270 de kilometri depărtare de

Templin. Era timpul să reușească pe cont propriu. „Am vrut să scap, să plec din acest orășel“, a explicat Merkel.[2] Fără îndoială, ea își dorea să se afle și la o oarecare depărtare de tatăl ei imposibil de mulțumit și de soția lui mereu loială.

Când a coborât din trenul Templin–Leipzig, Merkel a ajuns în Gara Centrală, cu tavanul său înalt și boltit, una dintre gările grandioase ale Europei – o rămășiță a epocii de aur a călătoriilor cu trenul. Portrete uriașe ale eroilor comuniști – Marx, Lenin, Ulbricht – au întâmpinat-o pe tânăra de nouăsprezece ani. Totuși, nici măcar propaganda nu putea diminua măreția acestui oraș. Leipzig se mândrea cu istoria sa și încă păstra câte ceva din stilul internațional. Acolo au studiat sau au locuit compozitorul Johann Sebastian Bach, poetul Friedrich von Schiller, dramaturgul Johann Wolfgang von Goethe și artistul Max Beckmann. Mai mult, ca gazdă a Târgului de la Leipzig anual și a unei universități cu faimă, orașul era, după standardele unui stat satelit, un loc plin de viață.

Merkel a luat tramvaiul spre Piața Karl Marx (care astăzi și-a recăpătat denumirea anterioară, Augustusplatz) pentru a se înscrie la cursuri la sediul administrativ al universității, o clădire impersonală din beton. Angela a fost cu siguranță emoționată când a pășit prima dată pe coridoarele austere pentru a-și lua locul în amfiteatre și în săli de seminare care cunoscuseră puține schimbări de când filosoful Friedrich Nietzsche, compozitorul Richard Wagner și câștigătorii Premiului Nobel, fizicienii Werner Heisenberg și Gustav Hertz, trecuseră pe acolo.

Printre cei șaptezeci de boboci din programul de fizică de la Leipzig se numărau doar șapte femei, inclusiv Merkel. „A fost prima femeie de la cursul meu“, își amintea profesorul ei de termodinamică, Reinhold Haberlandt. Un bărbat înalt și grav, acum trecut de optzeci de ani, are amintiri vii despre studenta lui, patru decenii mai târziu – în ciuda eforturilor sale de a nu se face remarcată la curs. „Angela era foarte rezervată și se exprima cu precizie când vorbea. Erau optzeci de studenți în sala mea de curs, iar Angela vorbea doar când era întrebată“, a spus Haberlandt. Dar era genială. „Când vorbea la curs“, își amintește colegul ei de clasă, Frank Mieszkalski, „era ca și cum ea și profesorul vorbeau o limbă proprie, străină pentru noi ceilalți. Cred că are câteva legături neuronale în plus.“

Într-o seară, la clubul studenților din subsolul universității, Mieszkalski a invitat-o pe Angela la dans. Așa cum mi-a spus mulți ani mai târziu:

„Părea încântată – până când i-am dezvăluit adevăratul motiv. Aveam nevoie de ajutorul ei ca să mă pregătesc pentru examenele care se apropiau, la un curs precursor al IT [tehnologia informației]. Participasem la primul curs, dar apoi chiulisem tot semestrul. S-a arătat puțin dezamăgită, dar numai o clipă. Apoi a trecut peste asta și ne-am așezat, iar eu am luat notițe în timp ce ea a făcut rezumatul unui întreg semestru. Avea o memorie uimitoare. Gândirea sa este foarte bine structurată și organizată. Avea totul în minte!“ Mieszkalski a luat examenul. Angela a primit o singură notă slabă ca studentă. S-a întâmplat la cursul obligatoriu de marxism-leninism, la care Merkel a primit cea mai mică notă de trecere posibilă: genugend, adică suficient.

Statul comunist punea piedici chiar și studiului științelor. „Nu aveam voie să citim studii științifice în engleză; era periculos să faci așa ceva“, își amintește profesorul Haberlandt. „Trebuia să traducem toate materialele din engleză în rusă. Abia atunci ne era permis să le citim, ca și cum, dacă le-am fi citit în engleză, ne-am fi infectat cu un fel de virus. Ce risipă uriașă de efort uman!“, a spus el clătinând din cap. Când l-am rugat să comenteze decizia extraordinară a studentei sale de a trece de la știință la politică, el mi-a răspuns: „Ar fi fost un bun om de știință. Dar oameni de știință buni sunt mulți. Politicieni buni sunt foarte puțini“.

Coordonatorul disertației lui Merkel, Ralf Der, profesor de neuroinformatică și robotică, și-a amintit primele impresii despre celebra sa studentă: „tânără, deschisă, plină de viață, tunsă scurt. Mi-a plăcut imediat“. Cei doi s-au împrietenit curând, iar în 1980 au scris împreună o lucrare intitulată „Despre influența corelațiilor spațiale asupra vitezei reacțiilor chimice în sisteme dense“. Totuși, potrivit lui Der, calitatea memorabilă a lui Merkel nu era direct legată de realizările sale academice. „Părea să aibă o viață interioară puternică“, a spus el, „Asta ne-a impresionat pe toți.“

„Îmi amintesc că am întrebat-o odată“, a povestit Mieszkalski, „cum împacă ea credința creștină – știam cu toții că este fiică de pastor – cu faptul că e om de știință. Angela a spus: «Pentru mine, Dumnezeu înseamnă să duci o existență etică». A spus că scopul ei era să îmbine etica creștină și știința.“

Slalomul între Biserică şi stat, între gândire independentă şi dogmă marxist-leninistă necesita finețe mentală şi emoţională. Merkel era o supraviețuitoare ageră, reuşind să fie atât o luterană credincioasă, cât şi membră a Tineretului Comunist. Nu avea de gând să-şi pericliteze viitorul criticând vreuna dintre părți. Reuşise să stăpânească arta complicată a adaptării şi compromisului – şi învăţase cât de important era să nu-şi dezvăluie părerile.

Nu toţi cei din cercul ei erau la fel de circumspecţi. Printre prietenii săi de la Leipzig se număra un coleg fizician pe nume Reinhard Wulfert, care, spre deosebire de Merkel, se opunea făţiş regimului est-german. În 1982, la câțiva ani de la absolvire, el a participat la un marş tăcut pentru pace la Jena, un oraş din provincia Turingia. Manifestaţia a fost, desigur, supravegheată de agenţi Stasi în uniformă, dar şi în civil, iar la scurt timp după aceea Wulfert a fost arestat. La presiunea oamenilor de ştiinţă şi a cadrelor universitare din întreaga lume, el a fost eliberat şi în final a reuşit să fugă în Occident. Mai târziu, când i-a scris Angelei, ea l-a rugat să pună capăt corespondenţei, presupunând că şi ea se afla sub supraveghere. Acţiunile îndrăznețe, dar riscante, ale lui Wulfert erau tocmai genul de comportament pe care Merkel nu şi l-a permis niciodată.

În 1989, după căderea Zidului, Merkel şi-a contactat vechiul prieten. Însă, de data aceasta, Wulfert, care locuia în Germania de Vest, a refuzat să reia prietenia.

Primul contact al lui Merkel cu economia de piaţă a avut loc pe când lucra ca barmaniţă la uniunea studenţească a universităţii. Specialitatea sa era un amestec de whisky şi suc de cireşe, pe care îl vindea colegilor ca să facă bani, mergând cu tramvaiul în fiecare săptămână până în celălalt capăt al Leipzigului ca să cumpere cireşe la conservă şi whisky ieftin. Colegii ei îşi amintesc că era o barmaniţă veselă şi pricepută – atentă cu banii. „Am fost întotdeauna genul de fată care mănâncă alunele şi nu dansează“, a spus ea.[3] Nu o inspira nici selecţia de melodii pop, un alt exemplu de control al statului. „Statul a impus o cotă precisă, de şaizeci la sută muzică est-germană şi patruzeci la sută muzică occidentală la adunările studenţeşti“, îşi amintea Merkel. Ea ar fi preferat să fie invers.

În primul an de studenție, Angela a făcut parte și din Club der Ungeküssten (Clubul celor Nesărutați sau CDU – ironic, inițialele viitorului ei partid politic). Bărbații nu erau deosebit de atrași de tânăra cu aspect mai degrabă androgin, cu pantaloni largi și ten fără machiaj, iar sentimentul era reciproc; de cele mai multe ori îi considera enervanți pe bărbați. „La cursuri, am preferat întotdeauna să colaborez cu femeile“, își amintește ea. „Când am început să folosim echipamente de laborator, bărbații s-au arătat imediat interesați de arzătoare și alte mașinării, dar eu m-am gândit mai întâi la experimentul meu. Între timp, bărbații puseseră stăpânire pe toate echipamentele și spărseseră multe componente.“

În cele din urmă, s-a îndrăgostit și Merkel. În 1974, la douăzeci de ani, l-a întâlnit pe Ulrich Merkel, un coleg din Leipzig, student la fizică, într-o călătorie pentru schimb de experiență la Moscova și Leningrad. Ulrich era „un tip obișnuit, un om pe care puteai conta la ananghie“, a glumit Mieszkalski. „Angela mi-a atras atenția pentru că era o fată prietenoasă, deschisă și naturală“, și-a amintit Ulrich Merkel într-un interviu din 2004.[4] După aproape doi ani de relație, cei doi s-au mutat împreună. „Foloseam o baie și o toaletă la comun cu alți colegi“, a spus el. „Fiecare dintre noi plătea zece mărci pe lună. Aveam un pat, două birouri și un dulap. Atât. Pare spartan, dar era suficient pentru noi.“

„Eram hotărâți să ne clădim viitorul împreună“, a reflectat el, deși a recunoscut că „a existat un alt motiv, mai practic, pentru care ne-am căsătorit atât de tineri: dacă erai căsătorit, aveai mai multe șanse să obții un apartament.“ S-au căsătorit în anul următor: Angela avea douăzeci și trei de ani, iar Ulrich, douăzeci și patru. Ceremonia a avut loc în bisericuța tatălui ei de la Templin, la rugămintea Angelei, dar pastorul Kasner nu a oficiat slujba de cununie. Mireasa s-a îmbrăcat în albastru.

Tinerii căsătoriți au renunțat la luna de miere pentru a-și relua imediat studiile, deoarece amândoi trebuiau să se pregătească pentru examenele finale. Disertația lui Merkel, „Aspecte ale fizicii nucleare“, a fost publicată în revista științifică engleză Chemical Physics, o reușită remarcabilă pentru un candidat la doctorat din Germania de Est. Dar, în ciuda succesului ei academic, Merkel avea opțiuni limitate în carieră. Era exclus să devină profesoară, având în vedere proveniența ei „burgheză“, și chiar dacă ar fi fost

o opțiune, principiile ideologice ale statului ar fi transformat predatul într-o activitate neplăcută pentru ea. „Aș fi fost nevoită să mă comport ca toți ceilalți profesori (…). Aș fi fost nevoită să le impun elevilor care au participat la ore de religie creștină să se ridice în picioare și să își spună numele“, a spus Merkel mai târziu. „Dacă aș fi trăit în Occident, probabil că aș fi devenit profesoară“, a spus viitorul cancelar.

Este greu de imaginat că învățământul sau știința ar fi reținut-o mult timp pe această tânără strălucită și ambițioasă, dar discretă din drumul spre linia frontului din Războiul Rece: Berlin.

Flancată de bunul ei prieten Michael Schindhelm și de viitorul său soț, Joachim Sauer, Angela a sărbătorit obținerea doctoratului în fizică în 1986, la Berlin.

Capitolul 3 . Berlin

„Angela şi cu mine am dus o viaţă absurdă în acest oraş în anii optzeci.“

Michael Schindhelm

Tranziţia Angelei Merkel de la Leipzig în capitală nu a fost lipsită de evenimente. Berlinul nu fusese prima ei alegere pentru viaţa postuniversitară. Candidase pentru un post la Universitatea Tehnică Ilmenau din Thüringen, o regiune muntoasă împădurită, care îi plăcea foarte mult. Odinioară refugiul lui Martin Luther, Ilmenau era un centru de studii ştiinţifice prestigios. Dar când Merkel s-a prezentat la ceea ce credea că va fi un interviu de angajare, a fost întâmpinată de doi agenţi ai Stasi. Agenţii au condus-o într-un birou şi au presat-o cu întrebări menite să o intimideze: „Cât de frecvent asculţi emisiuni occidentale?“

„Îţi iubeşti ţara?“

„Cum lupţi împotriva infiltrării agenţilor imperialişti?“

Scopul lor era să o convingă să-şi facă „datoria patriotică“ şi să-şi denunţe viitorii colegi.

Ca orice est-german, Angela era pregătită pentru această întâlnire într-o oarecare măsură. „Părinţii mei m-au sfătuit întotdeauna să le spun ofiţerilor Stasi că sunt vorbăreaţă şi că pur şi simplu nu îmi pot ţine gura. De asemenea, le-am spus agenţilor că nu aş putea să-i ascund soţului meu că sunt informatoare“, îşi aminteşte ea.[1] A părut un răspuns credibil din partea unui cadru universitar naiv, iar agenţii au lăsat-o să plece – dar, fără îndoială, a fost o pată neagră în dosarul ei, astfel încât nu a primit postul de la universitate.

În locul confortului din orăşelul Ilmenau, cei doi soţi au acceptat posturi la prestigioasa Academie de Ştiinţe din Germania de Est, aflată în Berlinul de Est. La sfârşitul anilor 1970, deşi majoritatea reperelor istorice ale oraşului divizat se aflau în Est, o mare parte era încă nerenovată. La trei decenii după al Doilea Război Mondial, oraşul ocupat de sovietici arăta dărăpănat şi neîngrijit, iar buruienile se înmulţeau pe esplanada bătucită, care înconjura epava înnegrită a Reichstagului, fostul sediul al parlamentului german, aflat în Berlinul de Vest, însă foarte aproape de Zid. Odinioară plin de strălucire, hotelul Adlon de pe bulevardul Unter den Linden, acum în paragină, ieşise treptat dintre dărâmături şi devenise loc de cazare pentru ofiţeri sovietici. De două ori pe zi, Angela lua trenul S-Bahn, care şerpuia pe lângă zid, în drum spre Academia de Ştiinţe, situată într-un complex anost de la periferia oraşului. Traversarea zonei cu nisip bine greblat din ţinutul nimănui – cu turnuri de supraveghere şi paznici însoţiţi de câini – nu a reuşit niciodată să o deprime. Din noiembrie până la sfârşitul lui martie, soarele apunea la începutul după-amiezii, învăluind Berlinul într-un giulgiu mai des. Noaptea, jumătatea estică a oraşului se scufunda aproape complet în întuneric.

Angela şi Ulrich s-au stabilit într-un mic apartament de pe Marienstrasse la numărul 24, lângă Poarta Brandenburg, bariera amenințătoare dintre Est şi Vest. De câteva ori pe oră, garsoniera soţilor Merkel se cutremura la trecerea zgomotoasă a vagoanelor de S-Bahn. De la fereastră se vedea sumbrul Tränenpalast (Palatul Lacrimilor), un punct de trecere a frontierei, numit astfel pentru că, în acest depou dezolant, germanii din Est îşi luau rămas-bun de la prietenii şi rudele care veneau în vizită din Berlinul de Vest.

Merkel încă lucra la teza de doctorat în fizică şi efectua cei trei ani de muncă pe care îi datora statului în schimbul studiilor. Deşi se afla la cea mai importantă instituţie de cercetare din Germania de Est, Angela lucra într-un laborator modest, situat într-o fostă baracă a muncitorilor din construcţii şi dotat cu echipamente învechite. În aşa-numitul centru de calculatoare, exista un singur procesor central; toţi cei doisprezece oameni de ştiinţă din echipa lui Merkel erau nevoiți să se ocupe singuri de programare. Aşa cum s-a întâmplat adesea în viaţa sa profesională, ea era singura femeie.

Munca ei era aproape la fel de deprimantă ca drumul zilnic cu trenul: efectua experimente repetitive pentru a separa atomi de carbon şi hidrogen la

temperaturi ridicate. Curând, Merkel s-a plictisit şi şi-a dat seama că preferă gândirea abstractă şi teoretică. A vorbit mai târziu despre frustrarea sa faţă de limitările profesionale din acei ani, spunând în stilul ei rezervat că „perspectiva altor douăzeci şi cinci de ani de cercetări ştiinţifice cu buget restrâns“ nu era „atrăgătoare“.

Nici acasă lucrurile nu stăteau mai bine. După trei ani, Merkel şi-a dat seama că făcuse o greşeală căsătorindu-se. „Ne-am căsătorit pentru că toţi ceilalţi se căsătoreau. Nu am tratat căsătoria cu seriozitatea necesară“, a recunoscut Angela mai târziu.[2] Ulrich a declarat că separarea l-a luat prin surprindere. „Angela şi-a împachetat lucrurile şi s-a mutat. A luat decizia de una singură“, a spus el.[3] Totuşi, în ciuda dezamăgirii, divorţul a fost amiabil. „Nu am avut multe lucruri de împărţit. Ea a luat maşina de spălat, iar eu am păstrat mobila“, şi-a amintit el. Ulrich a văzut-o ultima dată pe Angela la Academia de Ştiinţe în 1989, chiar înainte de căderea Zidului. Deşi a păstrat numele soţului, Merkel menţionează rareori această căsătorie de scurtă durată.

Angela şi-a sărbătorit a treizecea aniversare la scurt timp după divorţ, pe când locuia într-un apartament mobilat sărăcăcios, de pe strada Templiner din Prenzlauer Berg, un cartier de clădiri avariate în război, ocupate ilegal de locatari – Merkel fiind unul dintre aceştia. Prietenii au ajutat-o să „forţeze intrarea“ şi să amenajeze un apartament abandonat. Cea mai vie amintire a Angelei din acel an a fost vizita tatălui ei. Privind noua locuinţă umilă şi nu tocmai legală a fiicei sale, el a remarcat acid: „Ei bine, Angela, cu siguranţă nu ai ajuns prea departe“[4]. Probabil că a fost dureros să primească o asemenea mustrare din partea părintelui pe care încercase din greu să-l mulţumească, dar Merkel nici nu a protestat şi nici nu i-a dat dreptate; nu era genul care să provoace confruntări, nici atunci, nici mai târziu. La fel ca în cazul altor bărbaţi puternici care au subestimat-o, Merkel avea să aştepte şi, în final, să-i arate că a greşit.

Pentru a-şi menţine mintea trează şi spiritul viu, Angela a urmărit în toţi aceşti ani spectacolele Teatrului de Stat Berliner Ensemble, aflat în Bertolt-Brecht Platz din apropiere. De asemenea, şi-a lărgit cercul de prieteni, o mişcare ce s-a dovedit periculoasă. Fără ca Merkel să ştie, partenerul de laborator şi confidentul său, Frank Schneider, fusese desemnat de Stasi să o denunţe.[5] Şi, cu toate că rareori avea de raportat aspecte de natură politică,

Schneider părea să manifeste un interes suspect față de viața amoroasă a tinerei divorțate. „Uneori, când trec pe la ea să o iau la serviciu, îmi deschide ușa unul dintre iubiții ei, îmbrăcat în halat de baie. Relațiile ei amoroase rareori durează mai mult de șase luni“, se spune în nota informativă scrisă de Schneider pentru Stasi la 30 august 1980. (Schneider este singura sursă cunoscută în privința „relațiilor amoroase“ ale Angelei Merkel din această perioadă de libertate neașteptată și binevenită. Merkel nu a făcut niciodată comentarii despre viața sa personală din perioada în care a locuit singură la Berlin.)

Merkel părea să aibă încredere totală în informator. I-a cerut ajutorul lui Schneider când și-a amenajat apartamentul, s-a împrietenit cu soția lui de origine din Georgia și, din când în când, avea grijă de copilul celor doi. Mai mult, ea l-a invitat pe Schneider în sanctuarul ei personal: casa familiei sale din Templin, unde i-a cunoscut pe pastor și pe soția acestuia, și i-a denunțat. Potrivit lui Schneider, acțiunea subversivă de care se făceau vinovați soții Kasner era dependența de pachete de alimente și de îmbrăcăminte primite de la sora lui Herlind din Hamburg.

O mai mare relevanță politică a avut-o nota lui informativă despre călătoria lui Merkel în Polonia în septembrie 1981, aceasta revenind cu fotografii și descrieri entuziaste ale mișcării Solidaritatea, primul sindicat independent din Polonia, condus de Lech Wałesa. Electricianul devenit militant sindical și aliații săi au zdruncinat curând Republica Populară Poloneză și apoi întregul Imperiu Sovietic, cerând condiții mai bune de muncă, libertate de exprimare și alte drepturi. „Nu este disidentă, dar uneori gândește puțin prea tare“, nota Schneider pentru Stasi. Merkel a aflat despre trădarea prietenului său abia în 2005, din rapoartele publicate. „Nu sunt supărată“, a spus ea, „dar este o dezamăgire dureroasă.“ Dezamăgire este un cuvânt puternic în vocabularul Angelei Merkel.

În 1985, viața monotonă a lui Merkel la Berlin a fost înseninată de sosirea unui bărbat de o inteligență sclipitoare, care a devenit curând unul dintre cei mai apropiați prieteni ai săi. Michael Schindhelm tocmai revenise după patru ani în care studiase chimia cuantică la Voronej, în sud-vestul Rusiei. (Chimia cuantică, numită și mecanică cuantică moleculară, este o ramură a chimiei

care vizează utilizarea mecanicii cuantice în sisteme chimice.)

Schindhelm a adus ştiri de primă mână despre emoţiile incitante ale schimbărilor din Imperiul Sovietic, îngheţat vreme îndelungată. Preşedintele Partidului Comunist, Mihail Gorbaciov, în vârstă de cincizeci şi patru de ani, ajunsese la putere după o serie de lideri sovietici bătrâni şi părea a fi o nouă specie de om sovietic. Prim-ministrul Marii Britanii, Margaret Thatcher, a observat: „Gorbaciov este un om cu care putem face afaceri“, iar preşedintele american Ronald Reagan a interacţionat curând cu el la reuniuni la nivel înalt de la Geneva, în Elveţia, şi de la Reykjavík, în Islanda. Cei doi lideri – Gorbaciov şi Reagan – păreau fermecaţi unul de celălalt. Constatând starea periculoasă a economiei sovietice, slăbită de războiul prelungit din Afghanistan şi de cursa înarmărilor, accelerată de Iniţiativa de Apărare Strategică a lui Reagan (supranumită Războiul Stelelor), „Gorbi“, aşa cum îl numeau toţi, era nerăbdător să facă reforme. Chiar dacă Germania de Est rămăsese blocată în era glaciară stalinistă, într-o altă zonă a imperiului, gheaţa începea să se crape.

Dornică de ştiri nefiltrate despre o lume în rapidă schimbare, Merkel a fost fascinată de poveştile din perioada şederii lui Schindhelm în Uniunea Sovietică. Moscova era mizerabilă, i-a spus el. De multe ori nu era apă, nu era căldură, iar oamenii erau flămânzi. „Se simte că este ultimul act al Războiului Rece“, i-a spus Schindhelm noii sale prietene. Angela a insistat ca Schindhelm să-i dea detalii despre modul în care reformele lui Gorbaciov, cunoscute în rusă sub numele de perestroika şi glasnost – restructurarea economiei sovietice centralizate şi deschiderea către piaţa liberă –, urmau să afecteze Germania de Est. Oraşul divizat în care locuiau şi munceau Merkel şi Schindhelm continua să fie cea mai volatilă linie a frontului din Războiul Rece, unde cele două părţi continuau să se privească precaut – tancurile şi trupele din Est şi din Vest fiind separate doar de acea fâşie îngustă de pământ al nimănui.******

„Angela şi cu mine petreceam împreună cam o oră, la sfârşitul zilei, ea făcea cafea turcească şi discutam de toate“, şi-a amintit Schindhelm cu ocazia primei noastre întâlniri de la Berlin. Bărbat elegant, purtând o pălărie în stilul lui Leonard Cohen, acesta şi-a reînceput viaţa ca impresar de operă şi libretist după căderea Zidului. Pe măsură ce prietenia lor a înflorit, Schindhelm şi

Merkel au descoperit că aveau multe în comun. Amândoi învățaseră, a spus el, „de la părinții noștri protestanți cum să păstrăm distanța față de stat, să ne prefacem când statul se apropia prea mult și să renunțăm la deghizări când statul era absent. Între mine și Angela, statul a fost absent. Angela avea un minunat simț al umorului, dar era, chiar și atunci, o persoană mai degrabă enigmatică. În ochii mei, ea nu s-a schimbat cu adevărat“. Angela i l-a prezentat lui Michael pe fratele ei, Marcus, cu trei ani mai mic decât ea, tot fizician. Schindhelm și-a amintit că fratele ei era „la fel ca sora lui. Mi-am dat seama că ceva din educația lor îi făcea pe amândoi foarte calmi și mai degrabă opaci“.

Acea Merkel pe care o cunoștea Schindhelm în anii optzeci era și un suflet pierdut. Acesta a inclus-o ca personaj, sub numele de Renate, într-un roman à clef pe care l-a scris mai târziu, înfățișând clar lipsa de entuziasm a acesteia pentru viața din Germania de Est. El a numit-o „modelul unui tânăr om de știință fără iluzii. Lucra la doctorat de câțiva ani fără să întrevadă un obiectiv clar. Singura dată când a manifestat entuziasm a fost când a vorbit despre o excursie cu bicicleta în Brandenburg“. Mai era un lucru care părea să o entuziasmeze: gândul la Occident. „Împărtășeam o admirație pentru sistemul de dincolo de zidul pe lângă care treceam zilnic, în drumul nostru de la Prenzlauer Berg la Adlershof“, a scris Schindhelm. „Farmecul exercitat de celălalt sistem ne ținea captivi.“

Deși s-a simțit îngrădită de-a lungul celor zece ani în care a locuit în Berlinul de Est, Merkel a avut experiențe de viață definitorii pentru tipul de lider care urma să devină. Nu era vorba doar de educație politică, ci și de educație morală. În 1985, Angela a fost profund emoționată de un discurs pe care puțini est-germani au avut voie să-l asculte. Cu ajutorul prietenilor săi din sânul Bisericii Luterane, ea a făcut rost de discursul președintelui vest-german, Richard von Weizsäcker, la comemorarea a 40 de ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Onestitatea acestuia față de trecutul Germaniei a uimit-o. Francheța cu care von Weizsäcker a vorbit despre Holocaust era în totală contradicție cu ce i se predase la școală.

În anii de după război, Germania de Est și-a croit propria mitologie a trecutului său de republică socialistă antifascistă – acea parte a Germaniei

care i-a opus rezistență lui Hitler. În sala de clasă din Templin și chiar și cu ocazia vizitelor la lagărul de concentrare Sachsenhausen de lângă Berlin, se punea accentul pe comuniștii est-germani și pe cele douăzeci și două de milioane de sovietici uciși în lupta împotriva fasciștilor. Est-germanii se considerau victime ale crimelor de război, nu făptași. „Nu era săptămână în care să nu vorbim la școală despre național-socialism“, își amintea Merkel.[6] „Începând din clasa a doua, am vizitat cu regularitate lagărele de concentrare. Totuși, la clasă, vorbeam doar despre victimele comuniste. Evreii abia dacă erau menționați – iar evreii de care se amintea erau, de regulă, prieteni ai comuniștilor.“

Acum auzea o versiune complet diferită a istoriei. „Trebuie să privim adevărul în față; cu cât dăm dovadă de o onestitate mai mare, cu atât suntem mai liberi să înfruntăm consecințele. Rădăcina tiraniei a fost ura nemăsurată a lui Hitler față de compatrioții noștri evrei. Hitler nu a ascuns niciodată această ură de public, ci a făcut din întreaga națiune un instrument al acesteia“, a spus noul președinte vest-german. Von Weizsäcker i-a îndemnat pe concetățenii săi germani: „Amintiți-vă mai cu seamă de cele șase milioane de evrei uciși în lagărele de concentrare germane – un genocid unic în istorie“.

Îndemnul adresat de președinte Germaniei de a-și înfrunta trecutul a fost o etapă hotărâtoare în evoluția politică și morală a lui Merkel, afectând-o profund. „Angela și cu mine am petrecut multe ore discutând despre discurs“, a spus Schindhelm.******** Așa cum vom vedea, pentru tot restul vieții, Shoah – așa cum a numit ea întotdeauna Holocaustul – va fi un element esențial al mandatului său și al convingerii sale că datoria Germaniei față de poporul evreu este permanentă.

În anul următor, mai multe evenimente au întrerupt existența monotonă a Angelei, în vârstă de treizeci și doi de ani. Pentru prima dată, i s-a permis să călătorească în Occident, semn că stilul ei de viață prudent dăduse roade. A mers la Hamburg, orașul ei natal, la nunta unui văr. A avut emoții. „Călătorisem singură la Budapesta, Moscova, Leningrad și în Polonia, dar această călătorie părea diferită“, și-a amintit Merkel.[7] Nu era sigură cum se desfășurau chiar și cele mai neînsemnate lucruri în Occident. De exemplu „nu

știam sigur dacă o femeie putea pur și simplu să rezerve o cameră la hotel. Poate că anxietatea a avut ceva de-a face cu serialele polițiste pe care le urmărisem la televizor“, a spus ea.

În loc de răufăcători, ea a făcut cunoștință cu sistemul de transport de mare viteză al Germaniei de Vest. „Ce minune tehnologică!“, a observat ea mai târziu. Trenurile nu doar că veneau la timp, dar ofereau și o călătorie lină și plăcută. Și-a dat seama că nu era nicidecum posibil ca Germania de Est să concureze vreodată cu o tehnologie atât de avansată. Cu puținele mărci germane pe care le avea, Merkel a cumpărat câteva articole prețioase de îmbrăcăminte occidentală, inclusiv „două cămăși pentru iubitul meu“. S-a întors din această aventură convinsă că Republica Democrată Germană era condamnată.

Iubitul ei, Joachim Sauer, a fost unul dintre motivele pentru care Merkel a revenit la viața ei aparent fără speranță din Berlinul de Est. „Cred că la acea vreme erau îndrăgostiți“, a spus Schindhelm. Sauer, cu cinci ani mai în vârstă decât Merkel, era un distins specialist în chimie cuantică, căsătorit cu o colegă chimistă. El și Angela călătoriseră împreună la Praga cu doi ani înainte, pe când ea era lector la Institutul de Chimie Fizică J. Heyrovský. Potrivit lui Frank Schneider, care continua să fie un informator zelos, cei doi „deveniseră ceva mai apropiați“ în capitala cehă.

Deși căsătoria lui Sauer era practic încheiată, avea doi fii de doisprezece și paisprezece ani, și nu putea încerca să fugă din țară și să-i lase în urmă. „De asemenea, nu am vrut să intru în închisoare în Est, spre deosebire de alții, care erau dispuși să rișteacest lucru“, a recunoscut Sauer într-un interviu acordat ziarului Berliner Zeitung în 2017.[8] Așadar, el și Angela au rămas în Berlinul de Est, adaptați unui sistem pe care l-au detestat, dar fără să depășească vreodată limita și să devină informatori, sperând, dar încă neștiind că această existență îngrozitoare, marcată de compromis și de calcul, avea să se încheie în trei ani, când Zidul Berlinului a căzut într-o noapte rece de noiembrie 1989.

Trei sute de mii de soldați americani au staționat în Germania în timpul Războiului Rece, câteva mii desfășurați în Berlin și în jurul acestuia. În

timpul crizei rachetelor din Cuba din 1962, cea mai mare temere a președintelui John F. Kennedy era că rușii vor captura întregul Berlin, iscând un război în Europa.

Timp de câteva decenii după război, Germania de Vest a fost la fel de reticentă să înfrunte cea mai întunecată perioadă a istoriei sale. Oricât de șocant ar părea acum, țara a aflat pentru prima dată pe larg despre Holocaust dintr-un serial de televiziune american, o dramă de ficţiune numită Holocaust. În calitate de corespondent al ABC News în Germania de Vest, am relatat în 1977 de la Bonn că serialul „a fost ca un trăsnet (…) un serial de televiziune american, urmărit de douăzeci de milioane de germani, a provocat o dezbatere națională despre trecut care fusese mult timp amânată. Observatorii străini, inclusiv eu, au fost uimiţi de reacţia copleşitoare de după difuzarea serialului. După cum a spus un german, «nu simt că sunt personal vinovat pentru toate acele lucruri cu care nu am avut nimic de-a face. Ceea ce simt acum este rușine»“.

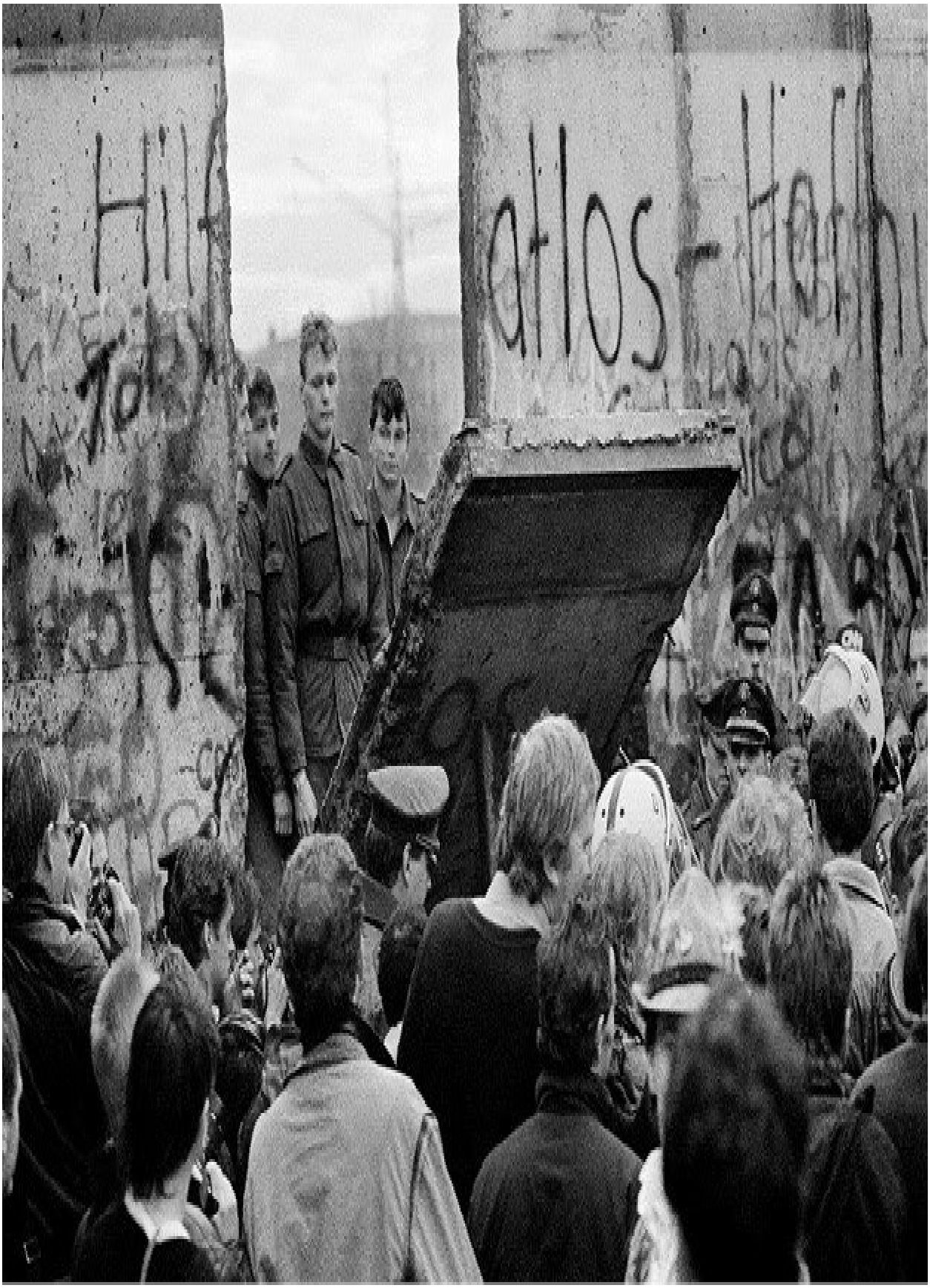

În noiembrie 1989, locuitorii din Berlinul de Vest și de Est – printre care și Angela Merkel – s-au adunat în jurul Zidului care împărțise capitala aproape trei decenii și care se deschisese brusc. Unificarea Germaniei a fost evenimentul transformator din viața Angelei Merkel, permițându-i să dea un nou început vieții politice.

Capitolul 4 . 1989

„Nu eram niciodată obosită, pentru că totul era incredibil de captivant (…). Eram însetată de acțiune.“

Angela Merkel

Zidul Berlinului a căzut ca din întâmplare. Cu o singură vorbă, un purtător de cuvânt al guvernului est-german a deschis porțile statului-închisoare.

Când a fost întrebat în timpul unei conferințe de presă televizate dacă mai este necesară permisiunea pentru a călători în Occident, purtătorul de cuvânt a răspuns simplu: „Nu“. „Începând de când?“, a urmat o întrebare neîncrezătoare. „Sofort“, a răspuns el. „Imediat.“ Sofort a devenit cuvântul care a întors o pagină în istorie. Poate că a fost un singur cuvânt pronunțat în confuzia și în haosul unei conferințe de presă aglomerate, dar lunile de proteste din ce în ce mai ample ale populațiilor captive de la „Szczecin la Marea Baltică și până la Trieste la Marea Adriatică“, pentru a cita discursul memorabil din 1946 al prim-ministrului britanic Winston Churchill despre Cortina de Fier – și cu sprijinul tacit al lui Mihail Gorbaciov –, au rupt în final stăvilarul.********

„Când am auzit, am sunat-o pe mama“, a relatat Angela mai târziu[1]. „Acasă aveam mereu o vorbă: «Dacă va fi să cadă vreodată Zidul, vom merge la Kempinski să mâncăm stridii»“ – Kempinski fiind cel mai luxos hotel din Berlinul de Vest. „I-am spus mamei: «A sosit momentul». Apoi am mers la saună“, așa cum obișnuia să facă în fiecare joi. (Germanii din Est și din Vest adoră sauna, iar în Est era una dintre puținele plăceri sibarite încă disponibile în comunism.) Angela nu era genul care să se lase purtată de entuziasm, chiar și când plăcile tectonice ale istoriei se mișcau sub picioarele ei.

După saună, dar renunțând la berea pe care o bea de obicei la barul din

apropiere (unde fotografia ei încă se află pe perete), Merkel s-a alăturat mulțimilor exuberante de pe podul Bornholmer, care se deplasau spre Vestul interzis atâta amar de vreme. Ea povestește că: „am întâlnit câțiva oameni și, la un moment dat, ne aflam cu toții în apartamentul unei familii fericite din Germania de Vest. Toată lumea voia să meargă spre Ku'damm", bulevardul cel mai elegant din Berlinul de Vest, Kurfurstendamm. Dar Angela, mereu practică, până și în miezul prefacerilor istorice, a decis să plece acasă. „Trebuia să mă trezesc devreme în dimineața următoare", a explicat ea. „Iar prezența acestor străini era suficientă deocamdată." Pentru Angela Merkel, care își petrecuse întreaga viață de partea greșită a Zidului, locuitorii din Berlinul de Vest erau străini.

Primul contact al Angelei cu Berlinul de Vest a fost un șoc. Când a ajuns în cele din urmă pe Kurfurstendamm, magazinele strălucitoare și clădirile de apartamente noi și elegante – fără nici o urmă a distrugerilor provocate de război – au uimit-o pe tânără. La fel de derutantă era și viteza cu care se derulau evenimentele din jurul ei. Un stat păzit de sute de mii de agenți în uniformă și în civil s-a năruit peste noapte asemenea unui castel de nisip. Angela, care visase de mult să călătorească în Occident, a întrezărit brusc posibilități neașteptate și încă vagi. Însă dat fiind felul în care fusese crescută, a fost prudentă.

În zilele și în săptămânile care au urmat, nimeni – nici de la Moscova, nici de la Washington, DC, și, mai cu seamă, nici din biroul politic al Partidului Comunist Est-German, cândva atât de puternic – nu își putea imagina viitorul. Avea oare să supraviețuiască așa-numita Republică Democrată Germană? Nu se trăseseră focuri, nu se făcuseră arestări, nu se impuseseră restricții de circulație, nu se folosiseră gaze lacrimogene sau tancuri pentru a controla mulțimile care, încurajate de noua libertate, protestau împotriva statului condus de Stasi în orașele est-germane, în special la Leipzig și în Berlinul de Est. Era prima dată când regimul nu emitea nici un avertisment televizat sever ca populația să se ferească de „sabotorii" occidentali din mijlocul lor; nu a fost aplicată nici una dintre tehnicile familiare de „restabilire a ordinii". Zi după zi, frica se risipea odată cu sfărâmarea plăcilor de beton care alcătuiseră odinioară bariera de protecție antifascistă. Ca un simbol suprem al faptului că acum orice era posibil, bananele au devenit dintr-odată disponibile în magazinele alimentare din Germania de Est.

Era o perioadă palpitantă, dar incertă şi, cu toate acestea, în afară de câteva plimbări prin Berlinul de Vest, viaţa lui Merkel a continuat aproape la fel. „La câteva zile după căderea Zidului, am fost la o conferinţă ştiinţifică în Polonia. Acolo, cineva a spus că următorul pas va fi unificarea Germaniei. Acest lucru m-a uimit! Nu mă gândisem atât de departe“, a recunoscut Merkel. Însă la sfârşitul anului 1989, activitatea ei de cercetător de la academie i s-a părut tot mai lipsită de sens. Cariera ei de fizician fusese o cale sigură pentru mintea ei iscoditoare, dar în această nouă epocă a libertăţii nu prea era interesată să-şi petreacă zilele închisă în laborator. „Îmi displăcea că nu aveam ocazia să vorbesc cu oamenii în timpul zilei“, a spus ea mai târziu.[3] A început să se gândească la noua ei viaţă şi la o nouă ocupaţie.

În câteva săptămâni, naţiunile occidentale, în frunte cu preşedintele american George H.W. Bush şi cu secretarul său de stat, James A. Baker, au preluat frâiele unificării istorice a celor două Germanii. Unificarea avea la bază planul cancelarului Germaniei de Vest, Helmut Kohl, care includea alegeri în Germania de Est deschise tuturor partidelor, nu doar comuniştilor, şi dezmembrarea economiei centralizate din Est. La fel ca multe căsătorii, uniunea dintre Est şi Vest s-a dovedit mai complexă decât se anticipase în acele zile frenetice.

Euforia nu este o emoţie durabilă; realitatea nu putea fi pe măsura celor patru decenii de visuri despre libertate şi Occident. Supunerea, neîncrederea, austeritatea şi pierderea iniţiativei personale nu erau nişte obiceiuri uşor de lepădat. Actele de trădare, atât cele banale, cât şi cele importante – servicii oferite pe ascuns în schimbul admiterii la universitate, accesului la un apartament sau la un loc de muncă – afectau viaţa majorităţii şi erau o pată pe conştiinţa populaţiei. Dat fiind că universităţile, sistemul sanitar, spitalele, fabricile şi viaţa culturală din Germania de Est erau gestionate de stat, aproape 40% din locuitori fuseseră parte integrantă a sistemului. O generaţie de germani fusese spălată pe creier şi crezuse că face parte din prima patrie a „ţăranilor şi muncitorilor“ de pe teritoriul german. Dintr-odată li s-a spus că nu erau cu nimic diferiţi de oamenii care locuiau în cealaltă Germanie.

„Eram refugiaţi“, a spus Michael Schindhelm, „fără să fi fugit din ţara noastră.“ Est-germanii au fost nevoiţi să accepte o serie de practici şi de

priorităţi necunoscute lor, de la asistenţa medicală (care nu mai era oferită gratuit de stat) la învăţământ (bazat pe concurenţă şi merit, nu pe devotament faţă de marxism-leninism şi pe originea „proletară“) şi până la viaţa socială şi formaţii rock. Le-au pierdut chiar şi pe Pittiplatsch şi Schnatterinchen, nişte marionete îndrăgite dintr-o emisiune de televiziune pentru copii, care erau mişcate pe o bucată de fetru verde cu ajutorul firelor. Occidentul trebuia să fie mai liber, dar multor locuitori din Est li se părea că Republica Federală Germania era excesiv de reglementată. În Est, puteai parca oriunde găseai loc – fără să plăteşti. Te puteai muta într-un apartament nerevendicat. Ossis, aşa cum erau numiţi în limbajul familiar oamenii din Est, s-au simţit brusc ca nişte rude sărace: stângaci, lenţi şi provinciali.

Viteza schimbării era derutantă – şi uneori chiar neliniştitoare. Pe 3 octombrie 1990, la sărbătorirea specială a unificării, Angela Merkel urca bucuroasă treptele sălii de concerte a Filarmonicii din Berlin, când a zărit un poliţist care purta uniforma statului recent unificat şi a încremenit. „Mi se părea că arată ca un est-german care purta deodată o altă uniformă. La fel am simţit şi când am văzut anumite persoane care purtau uniforma Bundeswehr [forţe armate vest-germane]. Parcă mai ieri făceau parte din armata est-germană. Eu tot aşa îi vedeam. Oare vest-germanii ştiu alături de ce fel de oameni vor trăi într-o singură ţară? Înţeleg diferenţa dintre est-germani şi ei înşişi?“ se întreba ea.[4] Se temea că Occidentul nu înţelege pe deplin cruzimea sistemului şi modul în care acesta îi împietrise pe cei mai loiali slujitori ai săi – care erau acum cetăţeni, şi chiar poliţişti, într-o ţară occidentală deschisă, liberală.

Angela Merkel era dornică să înţeleagă şi să depăşească aceste diferenţe. Volker Schlöndorff, un regizor de film premiat cu Oscar, a fost unul dintre primii săi prieteni din Occident. S-au întâlnit la o cină la Berlin şi s-au împrietenit imediat – într-atât încât l-a invitat curând pe Volker la casa ei de la ţară. „Îmi amintesc că am făcut o plimbare lungă în apropiere de casa ei şi am hoinărit pe câmp“, şi-a amintit Schlöndorff. La scurt timp după aceea, punându-şi reciproc întrebări despre viaţa lor, Merkel i-a spus voioasă: „Noi putem învăţa să fim ca voi. Dar voi nu ne veţi înţelege niciodată. Pentru că stăpânul nostru [a folosit cuvântul german, Lehrmeister] este mort“. Se referea, desigur, la Marx, Lenin, Stalin şi la restul idolilor căzuţi ai comunismului şi părea mulţumită de această revelaţie. Vom fi mereu de

nepătruns pentru voi, a lăsat ea să se înţeleagă, dar voi sunteţi transparenţi pentru noi.

La câteva săptămâni după unificare, economia est-germană s-a prăbuşit şi o treime dintre est-germani au devenit brusc şomeri – dat fiind că fabricile dărăpănate şi companiile distruse dintr-o economie centralizată nu puteau să concureze pe piaţa liberă. Reflectând asupra acestor vremuri tumultuoase, Lothar de Maizière, prim-ministrul Germaniei de Est din perioada de tranziţie, din aprilie până în octombrie 1990, a spus: „Spun mereu că avem o generaţie de zece-zece: oameni cu zece ani prea bătrâni pentru a-şi relansa cariera după căderea Zidului, dar cu zece ani prea tineri pentru a se pensiona. Ei au fost «rămăşiţele»“.

Angela Merkel era hotărâtă să nu fie o rămăşiţă. „Noi cei din Est am hotărât de bunăvoie să ne alăturăm Republicii Federale Germania“, i-a spus ea lui Herlinde Koelbl, o fotografă germană cunoscută, care a fotografiat-o prima oară pe Merkel în 1991 şi, în următorii şapte ani, a câştigat încrederea viitorului cancelar. „Motivele au fost simple şi convingătoare: ordinea economică şi politică din Occident era mai reuşită, mai eficientă şi mai rezonabilă şi, mai presus de toate, mai liberă. Fără doar şi poate. Am vrut să ne alăturăm acestui sistem.“ Nu avea răbdare cu acei Ossis care erau mai puţin activi, mai puţin adaptabili decât ea.

„Uneori sunt şocată“, a spus ea, „de cât de confortabil se simt unii oameni din Germania de Est, de parcă ar mai trebui să li se poarte de grijă (…) fără să conştientizeze că Germania de Est era distrusă economic (…). Pentru mulţi [est-germani] nu s-a schimbat nimic, poate cu excepţia faptului că au dat jos poza lui Honecker.“ Erich Honecker, detestatul şef al Partidului Comunist Est-German, demisionase cu doar două luni înainte de căderea Zidului Berlinului. Merkel, pe atunci în vârstă de treizeci şi cinci de ani, era mai bine pregătită emoţional şi intelectual decât majoritatea. Spre deosebire de mulţi dintre compatrioţii săi, ea nu se împăcase niciodată pe deplin cu situaţia din statul condus de Stasi. Cu mult înainte de noiembrie 1989, decisese că un sistem bazat pe frică şi pe supravegherea totală a oamenilor nu putea supravieţui prea mult – era doar o chestiune de timp.

Venise vremea ei.

Merkel a intrat în politică discret, în decembrie 1989. Mulţi est-germani care ţinuseră capul plecat în timpul celor patruzeci de ani de opresiune comunistă, după doisprezece ani de teroare nazistă, erau acum dornici să formeze sau să se alăture unor noi partide politice, iar printre aceştia se număra şi Merkel. „Ştiam că sosise momentul să devin activă politic“, a spus ea. Plictisită de munca sa fără viitor de la laborator, a fost, fără îndoială, entuziasmată de perspectiva de a contribui la modelarea viitorului ţării sale recent eliberate, dar şi de cea a unei vieţi proprii mai aventuroase.

Era sătulă de experimente socialiste, aşa că Partidul Social-Democrat Vest-German nu intra în calcul. „Mi se părea că ţineau prea mult la ideologie“, a spus ea.[5] Şi, deşi nu a declarat public acest lucru niciodată, probabil că alegerea unui partid mai înclinat spre dreapta a fost un alt mod de a-şi declara independenţa faţă de tatăl ei cu vederi socialiste.

Unul dintre noile partide din Germania de Est a fost Demokratischer Aufbruch (DA), care a fuzionat curând cu puternica Uniune Creştin-Democrată din Germania de Vest (CDU). DA era format preponderent din bărbaţi, catolici şi conservatori, dar Angelei îi plăceau oamenii serioşi, neideologici, pe care i-a întâlnit acolo. I s-au părut mai puţin dogmatici şi mai deschişi la idei decât socialiştii. I-a plăcut şi numele partidului, care s-ar traduce ca Deşteptare Democrată.

„Îmi amintesc când a venit Angela la prima noastră întâlnire“, a spus Andreas Apelt, un lider DA. „Era foarte rezervată, foarte modestă şi părea mai tânără de treizeci şi cinci de ani. Purta o fustă din velur şi sandale simple. Avea o tunsoare băieţească bob cu breton.“ Aşa cum s-a spus în repetate rânduri de-a lungul vieţii sale politice, Merkel a văzut o oportunitate şi a profitat de ea. Când a observat nişte lăzi sigilate într-un colţ din biroul modest al DA, cercetătoarea şi-a suflecat mânecile şi a instalat primele computere de la sediul partidului. Văzând-o, politicienii neofiţi est-germani au fost impresionaţi şi au invitat-o să li se alăture. „Angela a spus că a lucrat pentru Academia de Ştiinţe. Nu a menţionat niciodată că deţinea un doctorat. La început doar a ascultat“, şi-a amintit Apelt. Când a revenit câteva zile mai târziu, ea a intrat în conversaţie. Angela Merkel s-a îndrăgostit iremediabil de politică.

Viaţa ei ca om de ştiinţă se încheiase. „Fusesem un fizician bun, dar nu unul remarcabil, care să câştige vreodată Premiul Nobel“, a reflectat ea mai târziu.[6] Comentariul este revelator: dorea să se dedice unui domeniu în care să poată ajunge la vârf – şi era dispusă să aştepte zeci de ani pentru a ajunge acolo. Totuşi, anii săi ca om de ştiinţă nu fuseseră în van: „Gândirea mea a fost modelată de educaţia ştiinţifică“, a spus ea. „Încerc să aduc gândirea raţională în orice dezbatere. Acest lucru i-a surprins pe unii bărbaţi cărora le place să spună că femeile nu sunt capabile de acest lucru.“

Până în primăvara anului 1990, Merkel demisionase oficial din postul de la academie pentru a se dedica exclusiv politicii. Remarcându-i abordarea metodică şi calmul în situaţii haotice, Apelt a rugat-o să fie purtător de cuvânt al DA – să se ocupe de relaţiile cu presa, să modeleze mesajele partidului şi să-i informeze pe lideri despre reacţiile din presă. „Răspunsul ei m-a surprins: «Trebuie să mă gândesc mai întâi», mi-a spus ea.“[7] Angela Merkel refuză să fie zorită. Totodată, Apelt a menţionat că, odată ce se implica, „dacă îi spuneai lui Merkel că ai nevoie de ceva a doua zi la ora şapte, acel lucru se afla pe biroul tău la şase cincizeci şi nouă“.

Curând a apărut un alt tipar în ascensiunea politică a lui Merkel. Pe parcursul anilor 1990, o serie de bărbaţi în funcţii înalte – inclusiv mentorii săi – au căzut în dizgraţie, pe când ea a mers mai departe. Şi, cu toate că nu şi-a incendiat rivalii direct, nu a alergat niciodată după stingător când şi-au dat singuri foc. A stat deoparte şi a aşteptat. Deşi prudentă din fire, a manifestat curând un instinct pentru mişcări îndrăzneţe când a avut prilejul.

Trebuie adăugat că, în 1989, „Trieste la Marea Adriatică“ făcea parte din Iugoslavia, care, deşi era încă o dictatură comunistă cu un singur partid – sub conducerea naţionalistului Iosip Broz Tito –, se desprinsese de mult de influenţa Moscovei.

Blüm
Kohl
Merkel

Cancelarul Helmut Kohl îi zâmbeşte afabil protejatei sale – pe care o numea Mädchen – la o conferinţă a partidului CDU din decembrie 1991 de la Dresda. Numind-o ministru pentru femei şi tineret, iar apoi ministru al mediului, Kohl a contribuit la ascensiunea ei politică mai mult decât oricine altcineva.

Capitolul 5 . Ucenicia

„Angela şi cu mine nu ne deosebeam atât de mult politic. Însă diferenţa dintre noi e originea sa. Ea e din Est.“

Tony Blair

, fost prim-ministru al Marii Britanii

După reunificare, Angela Merkel a beneficiat enorm de faptul că era o femeie originară din Est, într-un moment în care cancelarul Helmut Kohl avea nevoie ca oameni din ambele categorii să participe la conducerea noii Republici Federale Germania. Foarte puține femei din Germania de Est aleseseră o carieră în politică și nici una nu era la fel de hotărâtă, ambițioasă și ageră la minte ca Angela Merkel. Ascensiunea ei politică a fost alimentată de autocontrol, gândire strategică și, la nevoie, de agresivitate pasivă.

Și norocul a jucat un rol în succesul ei, dar norocul a găsit-o întotdeauna bine pregătită. Merkel a avut trei mentori est-germani, toți bărbați, care au devenit victime ale zvonurilor despre legăturile lor anterioare cu Stasi sau au fost bănuiți de corupție. Căderea lor i-a deschis calea Angelei, cel mai bine plasat Ossi pentru un viitor politic strălucit în Occident.

Primii doi șefi ai partidului din care făcea parte au fost dați jos de Stasi. Mai întâi, cofondatorul Partidului Deșteptarea Democrată, Wolfgang Schnur, un cunoscut avocat pentru drepturi civile din Germania de Est, a fost demascat drept informator al Stasi. Colegii săi din conducerea DA, șocați de trădarea lui Schnur, s-au panicat și s-au temut că în acest mediu febril – cu explozia de

noi libertăți –, și ei ar putea fi acuzați că au fost la un moment dat informatori sau că ar fi comis vreun act de neglijență de mult uitat. În timp ce mai-marii politici ai Angelei își frângeau mâinile, noua purtătoare de cuvânt a rămas calmă și, cu sânge-rece, i-a scos pe jurnaliștii occidentali din sediul DA, astfel încât noul partid să poată stinge primul său foc politic cu ușile închise.

Următorul a fost un om care într-adevăr nu merita decapitarea politică. Lothar de Maizière, o figură cunoscută și populară în cercurile reformiste din Germania de Est, era violist de profesie și făcea parte dintr-o distinsă familie de hughenoți – protestanți de origine franceză. Merkel ocupa funcția de purtător de cuvânt al DA de doar câteva luni când de Maizière i-a oferit funcția de vice-purtător de cuvânt al primului și ultimului guvern ales democratic din Germania de Est. Astăzi, biroul său din Berlin este plin de suvenire ale unificării Germaniei, în care a jucat un rol istoric. Pereții sunt tapetați cu fotografii și meniuri semnate de George H.W. Bush, Helmut Kohl și Mihail Gorbaciov.

„Când i-am făcut propunerea, Angela mi-a spus că pleacă la Londra la sfârșit de săptămână și că îmi va da un răspuns după ce se întoarce“, și-a amintit el.[1] Merkel recupera timpul pierdut. Visase să viziteze Londra într-una dintre călătoriile ei la Budapesta; stând în fața clădirii vaste a parlamentului maghiar, ea a evocat palatul Westminster. De Maizière și următorul ei pas pe scara politică puteau aștepta până după weekend.

Evident, ea a acceptat oferta lui de Maizière – retrospectiv vorbind, o mișcare deosebit de înțeleaptă, având în vedere că, în octombrie 1990, Partidul Deșteptarea Democratică a fuzionat cu CDU – și s-a dovedit foarte pricepută în noul său rol. Spre deosebire de majoritatea politicienilor, Angela se exprima cu precizie științifică în fața presei și folosea propoziții ușor de înțeles. „Abia dacă folosea adjective și înfățișa lucrurile așa cum erau, fără înfloriturі. Furniza de două ori mai multe informații decât colegii ei“, a lăudat-o de Maizière. Un om de știință care vorbea pe șleau era într-adevăr o comoară, iar faptul că briefingurile cuprindeau o mulțime de informații era, de asemenea, un plus, în special pentru publicul est-german, avid de lucruri concrete. „Ceea ce m-a surprins mai târziu a fost dorința ei de afirmare“, a spus de Maizière. „Nu mă așteptam la acest lucru.“ Mentorul ei nu s-a așteptat nici ca protejata lui să facă niște calcule politice reci.

Spre sfârşitul anului 1990 au început să circule zvonuri conform cărora şi Lothar de Maizière fusese informator al Stasi; poveştile nu erau adevărate, dar curând au pus capăt carierei sale politice. „Merkel a fost cea care m-a îndepărtat când s-au complicat lucrurile“, a remarcat de Maizière cu amărăciune – o afirmaţie exagerată, deşi protejata lui nu a sărit să-l apere când a fost atacat. Tânăra din Est a demonstrat că este nesentimentală, ceea ce avea să-i grăbească ascensiunea.

De Maizière a fost mai şocat de lipsa unui sprijin ferm din partea ei, cu atât mai mult cu cât, cu puţin timp înainte de căderea sa în dizgraţie, a contribuit la consolidarea viitorului politic al Angelei Merkel. Helmut Kohl, pe atunci în al optulea an în funcţia de cancelar, l-a abordat pe de Maizière pentru că „dorea să numească o anumită femeie est-germană într-o funcţie «sensibilă» din guvern. «Femeia aceea nu este competentă», i-am spus, «mai bine o numiţi pe dr. Merkel. Ea este cea mai inteligentă»“. Curând, Kohl i-a urmat sfatul lui de Maizière.********

Astfel, pe 18 ianuarie 1991, la doar un an după ce îşi făcuse apariţia în birourile ticsite ale unui mic partid politic din cartierul său din Berlinul de Est şi se oferise să le instaleze computerele, Angela Merkel ocupa un loc în cabinetul lui Helmut Kohl, cancelar al Republicii Federale Germania, recent unificată. Acesta a numit-o ministru pentru femei şi tineret – „două teme de care Angelei nu îi păsa deloc“, a observat ironic de Maizière.

Cel mai tânăr şi cel mai puţin experimentat membru al cabinetului lui Kohl, Angela era conştientă că numirea sa fusese un gest simbolic. „Acest lucru nu s-ar fi întâmplat dacă aş fi crescut în Germania de Vest şi aş fi avut aceleaşi competenţe“, a recunoscut ea, dovedindu-se tot atât de lucidă şi de analitică în propria-i privinţă, ca şi în privinţa celorlalţi. Dar nici nu avea de gând să irosească o asemenea ocazie.

Bonn, un orăşel de pe Rin cunoscut prin faptul că este locul de naştere al compozitorului Ludwig van Beethoven, a fost ales capitală a Germaniei de Vest postbelice, în parte pentru că se afla aproape de casa lui Konrad Adenauer, primul cancelar al Republicii Federale, din 1949 până în 1963. Dat fiind că o parte a Berlinului, capitala istorică, se afla sub ocupaţie sovietică,

Bonn avea aerul unei capitale provizorii, a unui guvern în exil. Între 1990 şi 1998, Angela s-a stabilit la Bonn, un mediu incontestabil masculin. Culoarea predominantă era gri: Rinul, clădirile de birouri moderne şi reci, dar şi costumele bărbăteşti aveau toate aceeaşi nuanţă. Femeile erau secretare ale oficialilor guvernamentali, diplomaţilor şi jurnaliştilor (toţi bărbaţi) care umpleau sălile, cafenelele şi cele trei restaurante decente (două cu specific italian şi unul cu specific franţuzesc). În anii 1990, o tânără într-un alt post decât cel de secretară se simţea mereu complexată la Bonn.******** Deşi Merkel fusese adesea singura femeie din mediul universitar şi al oamenilor de ştiinţă din Est, politica din Vest se derula într-o atmosferă în care inteligenţa şi munca asiduă „nu se puteau compara cu vocea masculină şi cu puterea fizică“, după cum spunea Merkel.

Apartamentul lui Merkel se afla într-o clădire cu patru etaje cu vedere la Siebengebirge, lanţul muntos care se ridică deasupra Rinului, şi la faimosul deal cunoscut sub numele de Drachenfels (Stânca Dragonului). Proaspăt numită ministru, Angela era rareori acasă suficient de devreme pentru a se bucura de privelişte, dat fiind că se străduia să stăpânească o nouă profesie şi o nouă identitate.

Merkel avea admiratori. Fostul secretar de stat american Henry Kissinger a vizitat-o când s-a alăturat cabinetului lui Kohl. „Angela a fost uimită că cineva cu «renumele meu», aşa cum s-a exprimat ea, dorea să o viziteze. I-am spus că mă interesează modul în care cineva care s-a format şi a trăit în Est avea să evolueze în Occident“, a spus Kissinger.[2] Cei doi s-au împrietenit rapid. Pe lângă dragostea lor comună pentru cultura germană – marii scriitori, filosofi şi compozitori cu care crescuseră –, aceşti doi germani celebri în lumea întreagă au cunoscut în egală măsură aspectele tragice ale vieţii. De origine evreiască, familia lui Kissinger a fost nevoită să ia calea exilului din pricina naziştilor, iar anii petrecuţi de Merkel în tinereţe sub regimul Stasi au împins-o într-o formă de exil interior, ştiinţa servindu-i drept refugiu. Ambii au trebuit să se reinventeze pe alte meleaguri: Kissinger în America, Merkel în fosta Germanie de Vest. Experienţele tragice l-au transformat pe Kissinger în profetul pesimist al Realpolitik, în vreme ce pe Merkel au îndreptat-o către un optimism hotărât.

Kissinger şi-a dat seama că noua sa protejată avea ceva deosebit. „Nu a căzut

niciodată în aceeaşi capcană ca majoritatea politicienilor germani, care îşi urmăresc interesele şi vorbesc doar între ei“, a spus el. Kissinger şi-a asumat să o prezinte americanilor influenţi, dar nu a întrevăzut un viitor remarcabil pentru această cercetătoare devenită politician, cu înfăţişare simplă şi fără prea multă charismă. Nimeni nu a anticipat succesul Angelei Merkel, poate doar ea însăşi. În iunie 2005, l-a abordat pe Tony Blair, aflat în vizită la Berlin, şi a trecut direct la subiect.

„Mă confrunt cu următoarele probleme: sunt femeie, nu am charismă şi nu mă pricep să comunic.“ Merkel îi cerea sfatul premierului britanic pentru a compensa aceste neajunsuri. Totodată, după cum îşi amintea şeful de cabinet al lui Blair, „era încrezătoare că va câştiga“.

Fiind cel mai tânăr ministru din istoria Germaniei, la doar treizeci şi şase de ani – şi, în primul rând, femeie est-germană –, Merkel ştia că toate privirile erau aţintite asupra ei. Dar chiar şi pentru cineva atât de dornic să înveţe lucruri noi cum era Merkel, tranziţia de la Germania de Est la Germania de Vest a fost uneori dură.

Angela a fost şocată mai cu seamă de atenţia acordată felului în care arăta. În Germania de Est existau puţine magazine elegante. „Moda“ nu era cu adevărat disponibilă în magazinele poporului, în care se găseau, în general, două modele noi de paltoane pe sezon. Poate că locuitorii erau ponosiţi, dar toţi arătau aşa. Dintr-odată, tunsorile demodate, pantofii fără toc şi paltoanele prea largi ale Angelei deveniseră subiect de discuţie. Celălalt est-german din cabinetul lui Kohl, Paul Krüger, noul ministru al cercetării şi tehnologiei, îşi aminteşte: „Am observat-o pe Angela la evenimente politice şi am fost surprins de cât de puţin îi păsa de aspectul ei. Era frapant. Şi totuşi avea o anumită prezenţă. Este greu de explicat acest lucru, dar de la bun început am avut senzaţia că e diferită. Avea autoritate“. Mehr sein als schein – „mai mult să fii decât să apari“ – era unul dintre edictele luterane ale Angelei, pus acum la încercare de cerinţele noii sale profesii, în care se punea preţ pe înfăţişare. De Maizière şi, mai târziu, Helmut Kohl le-au rugat pe secretarele lor (Kohl a rugat-o chiar şi pe soţia sa) să o ajute pe Merkel în materie de vestimentaţie. „Angela se îmbrăca pe atunci ca o studentă: sandale, pantaloni largi“, îşi aminteşte de Maizière.[3] Înainte de prima lor călătorie oficială la Moscova, el

a rugat-o pe șefa lui de cabinet: „Vă rog să discutați cu dr. Merkel. Nu pot călători cu ea dacă arată așa“. Când Merkel a apărut într-o ținută nouă pentru acea călătorie, el a încercat să o încurajeze, spunând: „Oho! Arăți grozav, Angela!“ În loc să pară mulțumită de compliment, „Angela s-a înroșit toată. Întreaga situație era foarte jenantă pentru ea“. Situația a fost rezumată într-o glumă ieftină, care a făcut valuri în anii 1990:

„Ce face Merkel cu hainele ei vechi?“

„Le poartă.“

„Ca bărbat, nu e nici o problemă dacă porți un costum albastru-închis o sută de zile la rând“, a bombănit Merkel. „Dar dacă port același sacou de patru ori, primesc scrisori de la cetățeni (…) Odată, un fotograf s-a întins sub masă ca să-mi fotografieze tocurile strâmbe.“[4] Dar, ca întotdeauna, ea s-a adaptat. Merkel a rezolvat problema ținutei sale alcătuindu-și o garderobă care era, în viziunea ei, echivalentul unui costum bărbătesc închis la culoare: un dulap plin cu sacouri colorate, pătrățoase, concepute de o celebră casă de modă din Hamburg, pantaloni negri confortabili și balerini negri. În final, a acceptat chiar să fie coafată zilnic de un stilist, înțelegând că și acest lucru făcea parte din îndatoririle ei. Vechiul ei prieten, Michael Schindhelm, și-a amintit cât de surprins a fost când a văzut-o pe Merkel purtând un dirndl – costumul popular bavarez cu fustă și volane – la Festivalul de Muzică de la Salzburg. „Angela, este prima dată când te văd în rochie!“, a exclamat el, spre disconfortul vizibil al lui Merkel.

Totuși, când diplomatul britanic Paul Lever i-a lăudat rochia de seară elegantă pe care a purtat-o la Opera din Oslo, spunând: „Doamnă cancelar, arătați grozav!“, Merkel a părut mulțumită și i-a dat câteva detalii despre rochie și designerul care a creat-o.[5] Însă după ce presa a relatat cu entuziasm că Merkel a renunțat la „uniforma“ sa previzibilă, ea nu a mai purtat acea rochie.

Merkel s-a confruntat și cu alte aspecte legate de aparițiile sale publice; de exemplu, cum să își țină mâinile când se afla la pupitru. A înțeles că transmitea un mesaj greșit când se foia. După mai multe încercări și eșecuri, a ales „rombul Merkel“: poziția palmelor cu vârfurile degetelor împreunate a devenit imaginea ei distinctivă. (Ani mai târziu, partidul său va folosi acest

emoticon în campanii politice, alături de sloganul „Viitorul Germaniei e pe mâini bune“.)

În ciuda stângăciilor, sentimentul predominant la Bonn în anii 1990 era că tânăra din Est avansa prea repede[6] – într-adevăr, un post de ministru la un an de la intrarea în politică era cel puțin neobișnuit. Cancelarul Kohl începuse să o trateze ca pe o protejată, ceea ce îi deranja pe alții din cercul său, precum și pe cei din CDU care o vedeau ca pe un intrus din Est, o persoană nedorită și necalificată, fără merite politice. Cine avea să o oprească, acesta era subiectul discuțiilor în barurile din capitală, după încheierea programului de lucru. Merkel nu era la curent cu faptul că doisprezece tineri promițători din partidul său creaseră un „grup de lucru“ din care femeile (o specie rară în ierarhia CDU) erau excluse. Bărbații din grupul denumit Pactul Anzilor – toți provenind din landuri (state) germane industriale bogate – s-au angajat să-și susțină reciproc ascensiunea, o dovadă clară că femeile nu erau binevenite în eșaloanele superioare ale partidului.

Dând dovadă de înțelepciune, Merkel și-a construit propria bază de susținători fără ajutorul unor bărbați puternici, a candidat și a câștigat un loc în Bundestag, parlamentul federal german (deși nu este o condiție pentru o funcție în cabinet, majoritatea miniștrilor sunt membri ai Bundestagului), ca reprezentantă a fostei regiuni est-germane Mecklenburg-Pomerania de Vest. Calea i-a fost deschisă după ce Gunther Krause, un politician local de marcă, a căzut la rândul său în dizgrație ca urmare a legăturilor cu Stasi. Deși Merkel nu provenea din acea regiune sălbatică de la Marea Baltică, în timpul campaniei ea a băut șnaps din partea locului cot la cot cu pescarii și le-a câștigat susținerea prin felul simplu de a fi și prin optimismul tineresc. În calitate de candidat, nu s-a arătat arogantă și nu a pretins că are toate răspunsurile, ci mai ales a ascultat, a dat dovadă de compasiune și s-a exprimat simplu, în stilul caracteristic, convingându-i pe localnici că nu se deosebește de ei. Ei au reales-o să îi reprezinte la fiecare tur al alegerilor federale din 1990.

Deși nu era la curent cu rețeaua secretă a bărbaților din CDU care doreau să o eclipseze și deși părea o ingenuă, Merkel era din ce în ce mai atentă la pericole. „[Dacă] cineva are o ascensiune mai rapidă decât este normal, lăcomia și invidia se vor iți curând“, remarca ea în 1991. „Ești supus unei

examinări atente și fiecare greșeală cât de mică va fi consemnată și va fi urmată de o reacție dură.“ Respingea ideea că ar avea parte de un tratament preferențial din partea lui Kohl și se indigna când se spunea adesea despre ea că este tânăra lui (Mädchen). „Mi se pare enervant, ca să nu spun mai mult. Relația noastră (…) nu este caracterizată de bunăvoință continuă. Kohl îmi analizează activitatea cu atenție și cu un ochi critic“, a insistat ea.[7]

Cu toate acestea, a recunoscut că Helmut Kohl a lansat-o pe scena mondială, luând-o cu el în America în 1991, unde i-a făcut cunoștință cu Ronald Reagan, eroul ei. (Din păcate, la acea vreme, fostul președinte era afectat de Alzheimer.) Prima dată când a ajuns la Casa Albă, în timpul mandatului lui George H.W. Bush, „i se citea uimirea pe față când a dat mâna cu președintele în Cabinet Room*********“, își amintește Robert Kimmitt, ambasadorul SUA în Germania de la acea vreme.[8]

În timpul acelei călătorii, Kohl a întrebat-o pe Merkel cum este văzut de est-germani.[9] Pentru că nu dorea să fie „neautentică“ – un păcat în ochii ei –, Merkel a rezistat tentației facile de a-l linguși. A recunoscut că, din pricina anilor de propagandă, est-germanii îl vedeau cam ca pe un personaj de desene animate – înfățișat ca un capitalist cu siluetă în formă de pară, susținut de unchiul Sam. Pentru ea, era mai important să fie sinceră decât să-i menajeze orgoliul.*********

Nu prea se pricepea să se prefacă și nici nu era interesată să învețe să o facă. De fapt, o interesa tocmai contrariul: în primii săi ani în politică, uneori agitați, Merkel a învățat stăpânirea de sine. Într-o vizită în Israel în primăvara anului 1991, Merkel aproape că a fost ignorată de gazde, care au presupus că este secretara ministrului. În presă au circulat relatări despre faptul că a plâns de frustrare. „Trebuie să fiu mai dură“, i-a mărturisit ea lui Herlinde Koelbl la acea vreme.

Deși călătoria în Israel a început cu lacrimi, Merkel și-a amintit că s-a încheiat cu totul diferit, cu o vizită la o mănăstire de la Marea Galileei[10]:

Am privit ținutul rural cu dealurile sale. Am văzut zona în care se află Marea Galileei. Apoi un călugăr a spus: „Aici a coborât Iisus de pe deal și, la acest

lac, Iisus l-a întâlnit pe Petru, pescarul. (…) Iar ceva mai încolo, i-a hrănit pe cei cinci mii şi apoi a trecut prin întâmplarea cu furtuna“. Cunosc Biblia şi ce s-a întâmplat la Marea Galileei. Dar să aud pe cineva afirmând pur şi simplu că aşa s-a întâmplat, chiar aici, a fost cu adevărat uimitor.

Aflată în căutare de certitudini în contextul unor schimbări derutante, Merkel a găsit inspiraţie la Marea Galileei. „Nu există mereu claritate şi siguranţă în credinţa mea. Uneori am îndoieli“, a recunoscut ea, lucru neobişnuit pentru un politician. Dar acolo, lângă Marea Galileei, într-o mănăstire în care călugării benedictini lucrau cu tineri cu dizabilităţi, şi-a dat seama că acel călugăr cu care vorbea „îşi găsea puterea în munca sa dificilă, lucru pe care eu îl invidiam“.

În calitate de cancelar, Merkel a revenit de multe ori în Israel, făcând din subiectul încă sensibil al relaţiilor dintre germani şi evrei unul dintre aspectele centrale ale politicii sale – şi una din bazele Germaniei moderne. Dar în această primă călătorie ea a căutat forţa interioară. În doar doi ani, lucrurile se schimbaseră radical pentru ea. Ea însăşi se transformase – aşa cum se transformase şi ţara ei. Acum ambiţia ei avea nevoie de o ancoră mai puternică. Credinţa personală şi Biblia i-au adus stabilitate de-a lungul traseului uneori anevoios.

Germania, graniţa puternic militarizată dintre Est şi Vest, se aflase de multă vreme în epicentrul efortului Americii de a evita apocalipsa nucleară. În anii 1990, sub cancelarul Kohl, ţara s-a bucurat de un moment de respiro după ani de tensiune sporită. După unificare, Germania s-a simţit în siguranţă ca parte a unei reţele de instituţii postbelice care o conecta cu Statele Unite şi, din 1993, cu noua Uniune Europeană. Alianţa Atlanticului de Nord a cunoscut atunci apogeul, întruchipat de prietenia afectuoasă dintre Helmut Kohl şi Bill Clinton – doi bărbaţi cu talente şi vulnerabilităţi extrem de asemănătoare. Obiectivul lui Kohl era fuziunea Germaniei de Est şi de Vest într-o singură naţiune – nu doar cu numele. Trecerea lui Clinton şi Kohl pe sub Poarta Brandenburg din Berlinul de Vest în Berlinul de Est într-o zi senină de iulie în 1994 a părut finalul perfect al dramei intense a ultimilor cincizeci de ani: Podul Aerian al Berlinului în 1948, când Statele Unite au transportat pe calea aerului alimente, apă şi medicamente pentru cetăţenii disperaţi din oraşul

asediat, ca reacţie la Blocada Berlinului; construirea Zidului şi confruntarea dintre tancurile americane şi sovietice de la Checkpoint Charlie în 1961; discursul „Ich bin ein Berliner“ al preşedintelui Kennedy în 1963; şi pledoaria lui Ronald Reagan: „Domnule Gorbaciov, dărâmaţi acest zid!“ în iunie 1987. Sub conducerea lui Kohl, Germania a devenit cea mai mare ţară din Europa şi, curând, cea mai mare putere economică a continentului.

Angela Merkel, cea mai cunoscută est-germană din guvernul lui Kohl, a făcut parte din planul cancelarului de a contopi cele două părţi într-un întreg. Stefan Kornelius, autorul unei prime biografii politice a lui Merkel, scria că Helmut Kohl a tratat-o ca pe „un fel de trofeu“ al unificării germane. Dar Kohl cel volubil şi abil nu a luat în calcul faptul că „trofeul“ său avea planuri şi ambiţii proprii şi era dispus să aştepte pentru a le înfăptui.

Ca ministru pentru femei şi tineret, Merkel nu a realizat nimic revoluţionar, dar s-a dovedit un politician flexibil, neideologic, capabil de compromisuri în cazul unor chestiuni controversate. De exemplu, s-a opus legalizării avortului, dar a fost în favoarea dezincriminării lui. De multe ori şi-a păstrat propriile păreri destul de conservatoare şi, practic, a pasat problema.

Întrucât Merkel s-a dovedit capabilă de muncă asiduă, de loialitate şi de discreţie, Kohl i-a oferit în 1994 un portofoliu mai prestigios, cel de la mediu. În loc să accepte rapid şi cu entuziasm această promovare evidentă, Angela a cerut din nou timp de gândire. Preţ de câteva săptămâni, a păstrat vestea pentru sine – o abatere de la obiceiul politic de autopromovare existent la Bonn. Kohl s-a întrebat dacă era cu adevărat interesată. Dar Merkel încerca doar să-şi dea seama ce o aştepta într-o funcţie atât de importantă. Promovarea politicilor guvernamentale de protecţie a mediului relativ noi în cea mai mare putere industrială din Europa nu era nici pe departe o responsabilitate pentru o „Frau de umplutură“.

Merkel se hotărâse de mult să nu permită să i se atribuie o identitate fixă: nici Ossi, nici Wessi (aşa cum sunt numiţi vest-germanii). De asemenea, a respins eticheta „Frau“, deoarece a considerat că identitatea sa era evidentă. În mai 1993, a găsit o modalitate de a clarifica faptul că era în esenţă, chiar dacă discret, o feministă. Într-o recenzie a cărţii lui Susan Faludi Backlash: The Undeclared War Against American Women, pentru o revistă de femei din Germania, ea a notat:

Atâta timp cât femeile nu sunt reprezentate în funcţii de conducere, în mass-media, în partide politice, în grupuri de interese, în afaceri, atâta timp cât nu se află în rândurile celor mai mari creatori de modă şi ale bucătarilor celebri, modelele pentru femei vor fi determinate de bărbaţi. (…) Ce şanse am să mă căsătoresc dacă sunt într-un post de conducere? Ce şanse am să sufăr un avort spontan? Cum vor fi afectaţi copiii mei dacă încerc să îmbin cariera şi viaţa de familie? Aceste întrebări sunt dezbătute de nenumărate ori folosind exemple negative, care descurajează femeile. Este încercarea bărbaţilor de a-şi păstra poziţiile pe care le ocupă în prezent. (…) În opinia mea, egalitatea înseamnă ca femeile să aibă dreptul egal de a-şi modela propriile vieţi.

Nu există nici o ambiguitate în aceasta privinţă: Angela Merkel este feministă. Cu toate acestea, s-a confruntat pe parcurs cu critici din partea celor care au simţit că nu se implică suficient în promovarea femeilor – că susţinerea ei era prea discretă. Deşi glumele sexiste o irită, ea nu avea să îi admonesteze în public pe cei care le fac. „Le arunc o privire furioasă şi, mai târziu, când suntem singuri, le spun că nu a fost în regulă“, a spus ea la un moment dat, explicându-şi strategia.[11] A insistat asupra faptului că arma cea mai puternică a sa împotriva sexismului a fost propriul succes în viaţă, ca un îndemn pentru ceilalţi. Stilul ei de conducere – în acest domeniu şi în altele – nu se bazează pe predici agresive.

Ca ministru al mediului, Merkel trebuia să se ocupe de politica germană şi de relaţiile cu presa sub o privire mult mai intransigentă decât înainte. Cu doar doi ani de experienţă în guvern, ea era conştientă că în capitală se zvonea că pur şi simplu nu face faţă postului. „De ce Angela?“, se întrebau unii cu voce tare. Engleza ei nu este suficient de bună pentru a se adresa publicului internaţional, se plângeau rivalii ei. Curând, Merkel a pus capăt acelui zvon făcând cursuri de engleză seara. Apoi, la şase săptămâni de la preluarea portofoliului, l-a concediat pe adjunctul său foarte respectat, Clemens Stroetmann. Bonn era un oraş mic, iar ecologistul fusese prea indiscret cu privire la faptul că Merkel se baza pe el pentru a conduce ministerul. Deşi

Stroetmann era competent, decizia ei a demonstrat că noul ministru nu se teme să-și exercite puterea.

În fotografiile din acea vreme, Merkel apare deseori zâmbitoare, arătând mult mai tânără decât cei patruzeci de ani ai săi, cu ochii ațintiți asupra unor politicieni de mult uitați, care îi cuprind adesea umerii cu brațul. Deși era zâmbitoare, ea îi analiza, încercând să-și dea seama care dintre ei avea succes în carieră și de ce. A fost nevoită să învețe să-și controleze toleranța scăzută față de bărbații care se împăunau zgomotos. „De multe ori, mă deranjează fizic prezența bărbaților pentru care discuția nu se referă la fapte, ci doar la cine poate amenința mai eficient“, a recunoscut ea.[12] Era un alt aspect pe care a învățat să îl ascundă.

Nu a fost ușor să fie ministru al mediului în Germania, un adevărat gigant industrial. „Sunt adesea vizată de atacurile industriei de prelucrare, ale landurilor, Bundestagului și, bineînțeles, ale economiștilor care le știu pe toate! Am pe cap UE, Comisia pentru Monopoluri și Fuziuni și Curtea Constituțională, pe deasupra. Pentru unii, reglementările nu sunt suficiente; pentru alții, sunt prea multe; mai sunt și cei care nu doresc absolut nici o reglementare; iar alții le vor pe toate. Într-o astfel de situație, nu este ușor să te trezești binedispus dimineața“, a spus ea, rezumând noul său portofoliu complicat.[13] Ca de obicei, a acționat cu precauție – în căutarea unui consens –, uneori reușind, alteori nu.

Într-o ședință de guvern deosebit de frustrantă, Merkel le-a oferit fără să vrea detractorilor săi un subiect de savurat seara la o bere: a lăsat să-i curgă lacrimi. „Poate ar fi fost mai bine să urlu, ca bărbații“, a recunoscut ea mai târziu.[14] Problema care îi provocase o asemenea emoție era calitatea aerului. „Venea vara și au vrut să mă trimită la o nouă rundă de discuții, cu Dumnezeu și cu lumea întreagă! Știam exact care avea să fie rezultatul. Așadar, am spus pur și simplu că (…) mulți părinți au impresia că nu își pot trimite copiii afară la joacă, că oamenii se tem și au cerut acțiuni concrete.“ Lacrimile ei de frustrare au șocat guvernul care a trecut la acțiune, adoptând un set de reglementări stricte privind calitatea aerului. Manifestarea ei, izvorâtă din epuizare și din frustrare, a fost o reacție umană în fața comportamentului evaziv și oarecum denigrator al guvernului – care îi impunea necontenit exerciții inutile de relații publice –, dar a funcționat. Însă

a fost ultima dată când a fost văzută plângând la guvern.

Liderul Partidului Social Democrat, Gerhard Schröder, care avea să-i urmeze lui Kohl în funcţia de cancelar, o provoca uneori pe diverse teme, spunând despre ea că „nu se impune deloc, e jalnică“. Schröder practica un joc politic dur, însă, în loc de lacrimi, Merkel i-a arătat furie şi sfidare. „I-am spus că va veni vremea când îl voi pune şi eu la colţ“, i-a spus ea lui Koelbl. „Mai e până atunci. Dar aştept cu nerăbdare.“ Odinioară timidă şi oarecum uimită, Mädchen din Est învăţa repede.

Dornică să deprindă obiceiurile occidentale şi în căutare de modele din afara cabinetului lui Kohl, Merkel a apelat la politicieni de dincolo de Rin. „Mi-a pus multe întrebări despre funcţionarea sistemului politic britanic“, a spus Paul Lever, ambasadorul Marii Britanii în Germania între 1997 şi 2003, „despre cât timp petrec miniştrii britanici în circumscripţiile lor, despre relaţia dintre prim-ministru şi parlamentarii fără funcţie de conducere în partid. Mi-am dat seama că se pregăteşte pentru un rol internaţional.“[15]*********

„Avea un amestec de curiozitate şi ambiţie bine ţintită“, îşi aminteşte ambasadorul american Robert Kimmitt.[16] Merkel l-a invitat, împreună cu soţia, la casa modestă de la ţară pe care o deţinea împreună cu Joachim în Uckermark, unde, după ce au mâncat la prânz gulaş gătit de Angela, cele două cupluri au pornit într-o drumeţie. „Mi-am dat seama că era o mişcare gândită dinainte, pentru că Joachim a mers cu soţia mea pe un drum, iar eu şi Angela am mers pe un altul. Timp de două ore, m-a asaltat cu întrebări. «Povesteşte-mi despre NATO.» «Ce rol joacă SUA în diversele aranjamente de securitate?» – genul de chestiuni la care cineva care şi-a petrecut viaţa în Est nu ar fi avut acces, dar de care avea nevoie pentru a urca pe următoarea treaptă a ierarhiei politice“, a spus Kimmitt. Şi-a dat seama că destinaţia finală a lui Merkel nu avea să fie un orăşel de pe Rin.

În ciuda tuturor frustrărilor din cei patru ani ca ministru al mediului, Angela a înregistrat şi succese. În 1995, stând sub un enorm glob albastru, fosta cercetătoare din flancul estic, până atunci izolat, i-a întâmpinat pe cei peste o mie de delegaţi din 160 de state la Muzeul de Istorie Naturală din Berlin

pentru o conferinţă istorică a Naţiunilor Unite privind clima. Fostul senator de Colorado, Timothy Wirth, şeful delegaţiei americane, a recunoscut că prima sa reacţie când a cunoscut-o pe Merkel a fost: „Ei bine, cancelarul Kohl a bifat o mulţime de criterii când a optat pentru această femeie şleampătă din Est!“[17] Dar după ce a urmărit-o cu atenţie câteva zile, Wirth şi-a schimbat părerea.

Merkel era încă ezitantă, punându-şi la încercare puţinele cunoştinţe de engleză în grupuri restrânse. Când s-a adresat celor o mie de delegaţi, a vorbit în germană. Ca întotdeauna, a apelat la cei care îi puteau fi de ajutor. La sfatul unui delegat indian experimentat, Kamal Nath, a împărţit delegaţiile în echipe – ţări în curs de dezvoltare şi ţări dezvoltate, ea trecând de la o echipă la alta. Nefiind dogmatică, dorea să obţină rezultate prin compromis. Pentru prima dată, Merkel a demonstrat şi una dintre calităţile care aveau să constituie punctele sale forte în calitate de cancelar: rezistenţa sa fenomenală. După o noapte de nesfârşite discuţii diplomatice care s-au încheiat la primele ore ale dimineţii, majoritatea delegaţilor abia se mai ţineau pe picioare din cauza epuizării. Nu şi Angela Merkel, care era pregătită să prezideze o altă sesiune în dimineaţa următoare. Conferinţa a adus la un acord numit Mandatul de la Berlin, care le solicita guvernelor să stabilească obiective şi calendare specifice şi cu un caracter juridic obligatoriu pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră. Doi ani mai târziu, acest acord a dus la emblematicul Protocol de la Kyoto.

Pentru Merkel, conferinţa pe probleme climatice de la Berlin a fost „una dintre cele mai mari realizări ale mele“[18], deşi, ca de obicei, a revenit asupra declaraţiei şi a spus: „Poate că nu ar trebui să le numim realizări ale mele. Să le numim experienţe“. Indiferent cum ar numi Merkel, cu modestia-i deliberată, debutul său pe scena mondială, ea a recunoscut: „Pentru prima dată, am avut ocazia să cunosc diversele culturi ale lumii şi diferitele lor moduri de lucru. Am prins viaţă cu adevărat“. De asemenea, Merkel şi-a făcut mulţi prieteni la conferinţa pe probleme climatice din 1995, devenind o prietenă a ţărilor în curs de dezvoltare, fapt care i-a fost de folos în continuare. Devenea tot mai sigură de sine.

Când se află în grup restrâns, Angela Merkel dă dovadă de o căldură pe care

rareori o afișează în public.[19] La câțiva ani de la conferința pe probleme climatice de la Berlin, ea l-a rugat pe Henry „Hank“ Paulson, secretar al Trezoreriei SUA la acea vreme, să o ajute să se pregătească pentru prima sa întâlnire cu președintele George W. Bush. „Am alcătuit un grup puternic pentru întâlnirea cu ea“, și-a amintit Paulson. „Directori executivi, președinți de bănci, lideri ai lumii financiare care să-i pună întrebări și invers. Iar ea a făcut un gest cu adevărat înduioșător: îmi strângea mâna pe sub masă când le răspundea la întrebări. Nu am uitat niciodată acel gest.“ Paulson a zâmbit la amintirea gestului cald și neașteptat din partea lui Merkel, altminteri extrem de gravă.

Pe măsură ce au ajuns să se cunoască, Merkel și-a dezvăluit și calitățile mai dure în relația cu Paulson. „Aveam probleme cu ministrul german de finanțe, Peer Steinbrück“, și-a amintit el. „Angela a spus: «Uite cum stau lucrurile, avem un guvern de coaliție, el face parte din SPD și este foarte orgolios, probabil vrea să fie cancelar. Așadar acordați-i o atenție deosebită, faceți mare tam-tam în jurul lui, ascultați-l și lucrurile vor merge mai bine». Ei bine, am făcut toate aceste lucruri și a avut dreptate. Lucrurile au mers mai bine cu ministrul de finanțe. Spre deosebire de majoritatea bărbaților, ea nu încearcă să domine sau să înscrie puncte și nici nu își pasează atribuțiile. Nu am mai întâlnit niciodată o femeie cu stilul ei: caută consensul, e foarte rezervată și precaută, dar are convingeri puternice.“

Lawrence Bacow, rectorul Universității Harvard, a fost și el luat pe nepregătite de latura umană pe care cancelarul o arată rar în public.[20] În timpul discuției lor private din iunie 2019, înainte ca Merkel să rostească un discurs la festivitatea de absolvire de la Harvard, ea i-a pus întrebări despre mama lui. Angela Merkel – ca de obicei – își făcuse temele. Știa că mama lui Bacow provenea dintr-un sătuc de lângă Frankfurt. Mulți membri ai familiei lui Bacow fuseseră uciși în timpul Holocaustului. Punându-i mâna pe braț, ea l-a întrebat dacă vizitase vreodată satul natal al mamei sale. „Da“, a răspuns Bacow, descriind o întâlnire dureroasă cu femeia în vârstă care locuise în fosta casă a familiei sale, după ce fusese confiscată de naziști. „A fost o vizită foarte stânjenitoare“, a recunoscut Bacow în fața cancelarului.

„Cum altfel ar fi putut decurge o asemenea vizită?“, a întrebat Merkel.

„Era clar că se gândise la impactul uman al unei astfel de întâlniri“, a reflectat

Bacow. „Era evident interesată de ambele părți și de posibilitatea reconcilierii. M-au mișcat foarte mult interesul și emoția ei autentică.“

Totuși, căldura firească de care Merkel dă dovadă în întâlnirile particulare nu o împiedică să fie dură când circumstanțele o cer. Pe când Merkel era ministru pentru mediu, Joachim Meisner, influentul cardinal de Köln, a remarcat într-un interviu acordat tabloidului Bild: „Se pare că există o doamnă ministru de confesiune creștină care trăiește în păcat“. Lui Merkel nu i-a picat bine mustrarea publică din partea cardinalului. „Am mers cu mașina la el acasă și i-am explicat de ce cred că este important să fii prudent dacă ai mai fost căsătorit“, a spus ea. A transformat atacul acestuia la adresa ei într-un avantaj – de parcă ea, și nu cardinalul, ar fi fost slujitorul dojenitor al Domnului.

Și totuși, pe 30 decembrie 1998, Frankfurter Allgemeine Zeitung, un cotidian de mare tiraj, a publicat un anunț la fel de concis precum cuplul însuși: „Ne-am căsătorit, Angela Merkel și Joachim Sauer“. Ceremonia discretă a reflectat obsesia cuplului pentru intimitate – nici măcar părinții ei sau cei doi fii ai mirelui nu au fost prezenți. „Ne-am căsătorit exact când nimeni nu se mai aștepta la asta“, a spus Merkel.[21] Îi stă în fire să acționeze când nimeni nu se așteaptă. Procedând astfel, Merkel, conștientă că Germania rămâne o societate conservatoare, a eliminat un potențial obstacol din calea următorului ei pas în ierarhia politică.

Întrebată la un moment dat cu ce a contribuit la viața politică din Germania, Merkel a răspuns: „Cineva care a trăit treizeci și cinci de ani într-un sistem fără libertate și care, prin urmare, înțelege valoarea extraordinară a libertății (…) de asemenea, CDU ar fi fost lipsit de o persoană care vrea să experimenteze lucruri neașteptate, să construiască punți în societate, care dorește schimbare“. Următoarea etapă a ascensiunii lui Merkel nu a implicat construirea unor punți, ci mai degrabă năruirea uneia.

În 1998, Helmut Kohl a fost înfrânt în cursa pentru al cincilea mandat de cancelar, după ce s-a aflat șaisprezece ani la putere. În anul următor, a fost amestecat într-un scandal financiar care implica acuzații de donații ilegale și anonime în numerar pentru campaniile sale, datând din 1982. Deși social-

democratul Gerhard Schröder era noul cancelar, Kohl era încă puternic ca lider al creştin-democraţilor şi a zădărnicit ancheta, refuzând să furnizeze numele donatorilor săi. Era „o chestiune de onoare“, a susţinut el.

Angela Merkel devenise o figură familiară în conducerea CDU şi, ca ministru şi membru în Bundestag, un politician destul de cunoscut. Dar atât partidul, cât şi toată Germania erau pe cale să afle că nu era tocmai Mädchen cea îngăduitoare, aşa cum o crezuseră mulţi.

Pe 2 decembrie, germanii s-au pomenit cu un articol în Frankfurter Allgemeine Zeitung intitulat „Acţiunile lui Helmut Kohl au dăunat partidului“, semnat de Angela Merkel. „Regele a murit, trăiască regina“ ar fi putut fi titlul alternativ. Articolul a fost şocant nu doar pentru fostul mentor al lui Merkel şi pentru cel mai probabil moştenitor al acestuia, Wolfgang Schäuble, ci şi pentru întreaga clasă politică germană. Calificând scandalul drept „o tragedie“, Merkel a arătat clar că loialitatea ei nu se manifestă faţă de un singur om, ci faţă de viitorul partidului. „Vremea preşedintelui Kohl s-a încheiat irevocabil“, a proclamat ea cu răceală. Merkel a sugerat cu îndrăzneală că îi face o favoare lui Kohl, scutindu-l de povara puterii la vârsta lui înaintată, scriind: „Partidul trebuie să înveţe să meargă, trebuie să îndrăznească să-şi înfrunte adversarii politici fără bătrânul cal de război“.

Nimeni altcineva din partid nu avusese curajul să-l treacă pe linie moartă pe „bătrânul cal de război“ şi, procedând astfel, să-i salveze pe creştin-democraţi. „Atitudinea lui Kohl a semănat cu confruntarea dintre David şi Goliat“, a spus Volker Schlöndorff, „a fost ceva de genul «Cum îndrăzneşte copilul ăsta să arunce cu o piatră în mine?»“ Întrebată dacă i-a fost puţin teamă să atace un asemenea personaj impunător, Merkel a răspuns prefăcându-se că nu înţelege: „De ce să mă tem de el? Am lucrat împreună timp de opt ani“.[22] Mesajul ei: nu există uriaşi printre noi, ci doar politicieni.

Îndrăznind să sugereze că CDU ar putea supravieţui fără cel care îi fusese preşedinte vreme de peste douăzeci de ani, Merkel a comis unul dintre cele mai îndrăzneţe acte din politica germană contemporană. Aproape un deceniu, felul ei placid de a fi i-a amăgit pe colegii săi, făcându-i să-i subestimeze dibăcia. Acum demonstrase că sub faţada impasibilă se afla o voinţă acerbă. Pentru Merkel, scrierea articolului a fost un act necesar de eliberare personală şi politică. Ulterior, când a fost întrebată despre motivaţiile ei, a explicat cu

sinceritate: „În primul rând, am vrut să ies din această captivitate, să îmi creez spațiu“.[23]

Cu o singură lovitură, articolul lui Merkel l-a eliminat și pe potențialul contracandidat al acesteia la șefia CDU: Schäuble, care fusese și el implicat în scandalul fondurilor secrete și care îi rămăsese loial lui Kohl. Un politician strălucit și popular, a cărui carieră ministerială a început în 1984, Schäuble era cunoscut ca devotat lui Kohl. În 1990, în timp ce participa la un miting de campanie, glonțul unui asasin i-a spulberat coloana vertebrală. Kohl l-a susținut, deși mulți din CDU considerau că Schäuble, imobilizat în scaunul cu rotile, era prea afectat de invaliditate pentru a avea o viață politică activă. Merkel nu l-a avertizat cu privire la publicarea articolului în care îl denunța pe șeful și mentorul lor, căruia Schäuble îi urmase în funcția de președinte al CDU. În urma scandalului, Schäuble, el însuși compromis, a demisionat din funcție.

Grație statutului recent dobândit și după ce făcuse dovada curajului, Merkel a candidat la președinția CDU la începutul anului 2000 și a fost aleasă fără nici un vot împotrivă. Neatinsă de scandal, fiziciana intrată în politică, acum în vârstă de patruzeci și cinci de ani, era un chip proaspăt și șansa unui nou început pentru partid, după încheierea Războiului Rece. După ce s-a detașat de Kohl, Merkel a devenit, pentru prima dată, stăpâna destinului politic. Acum trebuia să-și consolideze puterea asupra acestui partid format din bărbați conservatori.

Pe 10 aprilie, în prima sa zi ca președinte al CDU, Angela Merkel a pășit în sala de conferințe a sediului central din Bonn, unde o așteptau liderii partidului.[24] Scrutându-i pe cei prezenți, ea le-a cerut tuturor să se ridice și să ocupe la întâmplare un loc în jurul mesei lungi la care se așezaseră. Mesajul ei era clar: nu vă obosiți să complotați împotriva mea. Sunt cu ochii pe voi. Acesta era acum partidul Angelei Merkel.

În acel an Berlinul și-a reluat locul istoric de capitală oficială a Republicii Federale. Merkel a părăsit orășelul de pe Rin fără prea multe regrete. Bonn – provincial, conservator, dominat de bărbați – nu fusese niciodată cu adevărat casa ei. Simțindu-se ușurată că și-a încheiat ucenicia politică, a revenit în orașul pe care îl cunoștea din copilărie, pe când o vizita pe bunica ei din Berlinul de Est. Cartierele elegante și pline de verdeață ale orașului, cu

luxoasele lor case nu erau pentru ea; nici Grunewald, nici Dahlem şi nici Charlottenburg. Nu, ea şi Joaquim s-au stabilit într-un apartament modest din inima fostului Berlin de Est – vizavi de Muzeul Pergamon –, o zonă la fel de familiară pentru ea ca Waldhof din Templin. În locul curgerii molcome a Rinului, ea zărea acum de la fereastră un oraş care se reconstruia febril pentru a fi pe măsura noului său statut de metropolă mondială – orizontul era populat cu macarale, fostul ţinut al nimănui şi rămăşiţele zidului hidos erau încă vizibile ici şi colo, iar Reichstagul cu cicatricile sale din război era încă în construcţie. La Berlin, Angela Merkel se simţea ca acasă, sigură de sine şi nemaiavând nevoie de lecţii de viaţă.

În general, orgoliile mistuitoare nu iartă prea uşor când sunt rănite. Însă Helmut Kohl s-a împăcat în cele din urmă cu protejata sa. În 2005 a susţinut-o pe Angela Merkel în calitate de candidat la funcţia de cancelar. Patru ani mai târziu, Merkel l-a vizitat pe Kohl acasă ca să îngroape public securea războiului. Oricare ar fi fost sentimentele lor reale, amândoi cunoşteau regulile politicii, ascunzându-şi abil dezamăgirea şi rănile. În 2012, ambasadorul SUA, Philip Murphy, a găzduit o mică cină pentru a marca 30 de ani de la numirea lui Kohl în funcţia de cancelar. Ajunsă la cină direct de la aeroport, după o călătorie în China, Merkel a rostit un toast emoţionant în cinstea fostului ei mentor. „În timp ce ea povestea despre călătorie, am stat cu ochii aţintiţi asupra lui Kohl. Avea un zâmbet mândru şi părintesc pe faţă“, a declarat fostul ambasador Kimmitt, şi el prezent. „Dar era clar cine era cancelar.“

În 2014, când Merkel a împlinit şaizeci de ani, Kohl i-a făcut urări cu dublu înţeles. „Astăzi, când priveşti în urmă, o faci ştiind sigur că ai profitat de oportunităţile pe care ţi le-au oferit experienţele tale de viaţă variate“, a scris el.[25] Într-adevăr, punctul ei forte era ştiinţa de a profita de oportunităţi, iar bătrânul cal de război – de la care învăţase multe despre putere – nu putea să nu o admire pentru asta.

Deşi recunoaşte adesea rolul jucat de Kohl în viaţa ei, consideră că are faţă de el o datorie politică, nu personală. Merkel avea o datorie mai mare faţă de ţara care, prin unificare, i-a acordat a doua şansă.

Kohl a fost o personalitate de importanță istorică, fiind conducătorul incontestabil al Germaniei din 1982 până în 1998 și al creștin-democraților vreme mai îndelungată (din 1973 până în 1998). Cu puternice vederi proamericane, prietenia lui cu președintele Bill Clinton a fost nu doar autentică, ci și bogată în calorii. (Dineurile lor cu specific italian de la Washington, DC, au făcut deliciul jurnaliștilor în anii 1990.) Într-un fel, amândoi erau oameni de lume. Îmi amintesc că soțul meu, Richard Holbrooke, ambasador în Germania în primii ani ai mandatului lui Clinton, îmi relata despre bancurile deocheate pe care le spunea Kohl când se afla în companie exclusiv masculină.

Dintre cei 17 membri ai cabinetului lui Kohl, doar doi – uneori trei – erau femei, printre care și Angela Merkel. În Bundestag, femeile ocupau 20% din locuri, adică 136 din 662, în aceeași perioadă, 1990–1995. Astăzi femeile reprezintă aproximativ o treime din Bundestag.

Sală de la Casa Albă în care se reunește consiliul de miniștri ai administrației SUA (n. trad.)

Propaganda inspirată de Kremlin nu era deloc subtilă: educatoarea mea de la Budapesta m-a învățat un cântecel în limba maghiară, intraductibil, pe care încă îl știu, în care președintele american Dwight Eisenhower era descris ca o bombă cu ceas, gata să explodeze.

În septembrie ٢٠٠١, Schlöndorff a aranjat o întâlnire între Merkel și Richard Holbrooke – pe atunci ambasador SUA la Națiunile Unite (și soțul meu) – care negociase recent încheierea Războiului Bosniac. L-am însoțit pe Richard la prima mea întâlnire cu viitorul cancelar. Scriitoarea Susan Sontag a fost și ea prezentă la acest prânz găzduit de Schlöndorff. Sontag și Merkel erau cum nu se poate mai diferite: Sontag era expansivă, iar Merkel asculta activ.

Pe 22 noiembrie 2005, Angela Merkel a scris istorie. Acest triplu outsider – femeie, om de știință și cetățean est-german – a depus jurământul, devenind prima femeie care ocupa funcția de cancelar din istoria Germaniei, iar portretul ei a fost expus alături de cele ale bărbaților care au precedat-o, în galeria Cancelariei.

Capitolul 6 . În sfârșit, în Cancelarie

„Germanii îşi doreau pe cineva care nu se uită în oglindă, ci la problemele lor. Ea a desăvârşit un stil de politică în care atenția nu se concentrează asupra ei.“

Karl-Theodor von Guttenberg

„Nu mă pricep să vorbesc. Pot doar să spun adevărul.“

Socrate

În 2005, când cancelarul Gerhard Schröder a cerut alegeri anticipate, nimeni din Uniunea Creştin-Democrată nu a contestat serios faptul că sosise vremea Angelei Merkel. Partidul odinioară patriarhal a ales un lider pragmatic, care să-i mențină profilul centrist, moderat şi cu puternice legături transatlantice, oferindu-i totuși un nou început – inclusiv șansa de a scrie istorie ca primă femeie în funcția de cancelar din istoria țării. Germanilor le-au plăcut smerenia, stilul ei simplu, dar direct, lipsa exagerărilor şi faptul că a făcut trecerea de la Est la Vest aparent fără efort. Se cunoşteau puține lucruri despre ea în afară de remarcabilul sânge-rece cu care îl îndepărtase pe Kohl, care dezamăgise atât partidul, cât și țara. Dar nici Merkel şi nici rivalul ei – Gerhard Schröder, social-democratul moderat de centru-stânga – nu susţineau o îndepărtare de politica germană a consensului civilizat. Dată fiind lunga sa istorie politică deloc monotonă, se considera că plictiseala era de dorit în Germania postbelică.

Conform sondajelor din săptămânile premergătoare alegerilor din septembrie,

victoria lui Merkel părea asigurată.[1] Ea și partidul său erau cu mult înaintea guralivului Schröder, deși presa se dădea în vânt după acest lider căruia îi plăcea să împărtășească jurnaliștilor detalii despre viața sa particulară și genera articole excelente. Dar roata s-a întors repede, iar Merkel a fost cât pe ce să piardă. În acest proces, Angela Merkel a învățat o lecție prețioasă despre importanța persoanelor de care se înconjura – și să fie mereu atentă la starea de spirit a țării pe care era hotărâtă să o conducă.

Problema a avut de-a face cu impozitele. În timpul campaniei, Merkel l-a ales ca viitor ministru de finanțe pe Paul Kirchhof, profesor de jurisprudență la renumita Universitate din Heidelberg. Kirchhof, un cadru universitar fără experiență politică, pleda ca toți germanii să plătească același nivel de impozit pe venit*********, o idee în general nepopulară, care i-a oferit cancelarului Schröder, aflat într-o situație disperată, muniția de care avea atâta nevoie. Merkel, a proclamat Schröder, era un politician conservator radical, decuplat de realitate, care avea să dea o lovitură fatală economiei Germaniei. Curând, avantajul lui Merkel s-a diminuat de la o diferență de două cifre la una de o cifră.

Germania este republică parlamentară, adică cetățenii își votează parlamentarii care îi vor reprezenta la Berlin, apoi parlamentarii respectivi aleg cancelarul. Partidul cu cele mai multe voturi formează o coaliție cu partidul sau partidele clasate pe următoarele locuri ca număr de voturi, după negocieri complicate pentru distribuirea portofoliilor ministeriale în cabinet, un proces care poate dura săptămâni și uneori chiar luni. În noaptea alegerilor din 2005, partidele lui Schröder și Merkel erau practic la egalitate – nici unul dintre ei nu câștigase majoritatea necesară pentru a fi declarat cancelar fără a forma o coaliție cu celălalt. Rezultatul alegerilor era prea strâns pentru a se proclama câștigătorul. Potrivit tradiției din Germania, candidații au participat în acea seară la o întâlnire televizată pentru a se supune tirului întrebărilor din partea ziariștilor, înainte de a încerca să formeze o coaliție. Merkel, care se cocea sub luminile puternice ale reflectoarelor, părea retrasă și epuizată. Lângă ea, Schröder, revărsat în fotoliu, a asigurat publicul cu îndrăzneală: „Voi rămâne cancelar. Chiar credeți că partidul meu va accepta oferta lui Merkel de a purta discuții?“, expresia lui oscilând între satisfacție și rânjet disprețuitor. Chiar în acel moment, camera de luat vederi s-a îndreptat către Merkel, pe când un zâmbet aproape imperceptibil începea să-i ridice

trăsăturile flasce. A rămas tăcută şi l-a lăsat pe Schröder să se împăuneze. Aceasta este tactica ei caracteristică: îl lasă pe masculul alfa să vorbească, iar ea aşteaptă răbdătoare în timp ce el se autodistruge.

În final, Merkel s-a aplecat spre microfon şi a spus calm: „E simplu, nu ai câştigat astăzi“. Îndreptându-şi privirea de la Schröder, care era furios, şi adresându-se publicului, ea a adăugat: „Vă promit că nu vom răsturna normele democratice“. Publicul a izbucnit în aplauze. Merkel şi-a permis un zâmbet de satisfacţie. Îşi îndeplinise promisiunea ca, într-o bună zi, să îl „pună la colţ pe Schröder“. Procedând astfel, a scris istorie.

Două luni mai târziu, pe 22 noiembrie, Angela Merkel a depus jurământul, devenind prima femeie care ocupa funcţia de cancelar al Germaniei. Ceremonia a avut loc în clădirea Reichstagului, distrusă în timpul celebrului incendiu din 1933 care i-a permis lui Adolf Hitler să-şi consolideze puterea absolută, şi care acum era minunat renovată.********

Berlinul arăta grandios în rolul său de capitală a Germaniei unite. Lumina se revărsa prin domul de sticlă al Reichstagului, transparenţa acestuia simbolizând democraţia izbăvitoare a Germaniei. Fără să zâmbească, Angela Merkel, în vârstă de cincizeci de ani, îmbrăcată într-un taior negru, a ridicat mâna dreaptă şi a jurat „să-mi dedic eforturile propăşirii poporului german, să îi sporesc bunăstarea, să îl protejez în faţa răului şi să susţin şi să apăr Constituţia. Aşa să mă ajute Dumnezeu“. Când şi-a ridicat privirea pentru a primi aplauzele publicului, Merkel a zâmbit timid şi şi-a reţinut lacrimile în faţa acestei turnuri improbabile a vieţii ei. Părinţii şi fraţii săi, aflaţi în public, abia dacă au arătat o urmă de emoţie, însă nici nu erau oameni care să se emoţioneze cu uşurinţă. Oare ce i-a trecut prin minte pastorului Horst Kasner când fiica sa discretă şi independentă a depus jurământul la învestirea în funcţie, urmând a conduce o ţară a cărei politică el nu o accepta pe deplin?

Surprinzător, soţul lui Merkel a lipsit de la această ceremonie istorică. Sauer era, ca de obicei, în laborator, ocupat cu propriile cercetări de chimie cuantică. Soţia sa nu părea deranjată de acest lucru. „Este mai important să mă sprijine când contează“, a spus noul cancelar.[2] A avut curând nevoie de acest sprijin.

Printre primii care au felicitat-o după ce a devenit al optulea cancelar al

Germaniei a fost cel de-al șaptelea. „Stimată doamnă cancelar“, a spus Schröder, întinzându-i mâna la încheierea ceremoniei, „vă dorim succes în munca dumneavoastră pentru țara noastră.“

„Vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut pentru țara noastră. Voi trata moștenirea dumneavoastră cu responsabilitate“, a răspuns Merkel binevoitoare. Dar chiar și într-o democrație matură în care astfel de tranziții au loc fără incidente și fără controverse, vechile resentimente pot persista. În iulie 2007, când Schröder a revenit în Cancelarie pentru dezvelirea portretului său oficial, Merkel i-a spus predecesorului său: „Ei bine, cu toții ajungem pe acest perete“.[3] La care Schröder a răspuns: „Unii mai repede decât alții“.

După depunerea jurământului, Angela Merkel a păşit prin grandiosul portic cu coloane al Reichstagului, pe care se află înscrise celebrele cuvinte „Dem Deutchen Volke“ („Pentru poporul german“), gravate în timpul Primului Război Mondial; literele au fost umplute cu metalul unor tunuri franceze topite. Traversând cu paşi sprinteni peluza vastă până la noul ei birou, Merkel era nerăbdătoare să se apuce de treabă. Dar mai întâi trebuia să se confrunte cu mass-media mondială.

Cei mai mulți germani cunosc doar una sau două ocazii în care Angela Merkel a rămas fără cuvinte în public, în ciuda extraordinarei sale stăpâniri de sine. Prima dată s-a întâmplat în timpul conferinței de presă care a urmat învestirii sale în funcție. Întrebarea care a lăsat-o mută a fost cum nu se poate mai banală. „Doamnă cancelar, cum vă simțiți?“[4] Judy Dempsey de la International Herald Tribune i-a adresat probabil singura întrebare care o putea lua pe nepregătite. Merkel nu era genul care să se gândească la sentimente, mai cu seamă la ale ei. „Ei bine, da, ei bine, date fiind împrejurările…“ a bâiguit ea, într-un scurt moment grăitor, înainte de a-şi recăpăta calmul obişnuit, mantra ei („In der Ruhe liegt die Kraft“ – „Forța rezidă în calm“) intrând din nou în funcțiune. Abia după zece ani stăpânirea ei de sine s-a clătinat din nou în public.

Cancelarul Republicii Federale nu are o mare putere executivă. Puterea în Republica Federală – în special în chestiuni de politică internă – este împărțită intenționat între cele șaisprezece landuri și o Curte Constituțională

solidă. Astfel, cancelarul guvernează preponderent prin consens și convingere, având mult mai multă libertate în afacerile externe decât în politica internă. În locul unui program de guvernare sau al unor politici specifice, Merkel a contribuit cu un set de valori de bază: credința sa profundă, dar rezervată, un simț de neclintit al datoriei și al slujirii; convingerea legată de datoria permanentă a Germaniei față de evrei pentru ceea ce a numit mereu Shoah; predilecția savantului pentru decizii precise, bazate pe dovezi; și o ură viscerală împotriva dictatorilor care își țin captiv propriul popor. Libertatea de exprimare și de circulație nu sunt clișee pentru un politician care a fost privat de ambele în primii treizeci și cinci de ani de viață.

În ciuda convingerilor sale profunde, Angela Merkel nu este un lider îndrăzneț, dar acționează cu o viteză pe care oamenii o pot urma, folosind sondaje pentru a-și confirma propriile instincte cu privire la ce este fezabil politic. Când – în cazuri foarte rare – renunță la prudența ei obișnuită, acest lucru zguduie întreaga țară, așa cum, mai târziu, va zgudui lumea.

La preluarea mandatului, obiectivul lui Merkel a fost ca Germania să devină suficient de puternică pentru a face față noilor agresiuni ale Rusiei și suficient de conștientă de sine pentru a opune rezistență virusului omniprezent al rasismului și xenofobiei. NATO și relația transatlantică au constituit baza politicii externe a lui Merkel. Germania avea să facă parte din Europa – nu va conduce continentul, dar nici nu îl va amenința. Modelele lui Merkel, președinții Reagan și George H.W. Bush, precum și mentorul ei, Helmut Kohl, depuseseră multe eforturi la momentul unificării pentru a depăși temerile britanicilor și francezilor privind Republica Federală, devenită mai mare și mai puternică economic. A încercat să le calce pe urme și să facă din Germania o națiune între națiuni, încrezătoare în sine, dar modestă, după chipul și asemănarea femeii aflate la conducere.

Încă din prima zi în funcție, peste Cancelaria lui Merkel a domnit o liniște ca de spital. Clădirea modernistă, cu multă sticlă și oțel, era un loc de muncă, nu de protocol. Gărzile în uniformă bleumarin de la poarta din față nu par să-și petreacă timpul liber la poligon sau în sala de forță. Și ei au aer de oameni de afaceri; este greu să ți-i imaginezi mărșăluind. În interior, zidurile de culoare verde-pal nu poartă emblemele puterii și ale istoriei, nu există portrete eroice

ale împăraţilor şi generalilor. Acesta este centrul de putere al unei naţiuni care nu se simte în largul ei nici cu istoria sa, nici cu statutul său recent de putere mondială.

Când zorii se iveau peste Berlin, Merkel ajungea la birou – „așa cum a dat Dumnezeu“, după cum s-a exprimat un consilier. Nemachiată, necoafată, îmbrăcată simplu și gata de muncă. Petra Keller – stilista cancelarului de mai bine de un deceniu, care a călătorit cu ea, dar nu a mers niciodată acasă la Merkel – o transforma pe Merkel, conferindu-i imaginea cunoscută de lumea întreagă, în vreme ce aceasta lua micul dejun și citea pe tabletă un dosar cu mesajele și știrile de peste noapte. Chiar și când crizele multiple se întețeau, echipa ei se asigura că atmosfera din Cancelarie era ferită de turbulenţe, la fel ca în casa parohială de la Templin din vremea copilăriei.

Dată fiind nevoia ei absolută de a controla informaţiile şi mesajele dinspre Cancelarie, Angela Merkel a evitat cu scrupulozitate reţelele de socializare, conştientă de puterea acestora de a răspândi dezinformare şi de a transforma chiar interacţiuni nevinovate în muniţie împotriva ei. Maniera în care conştientiza puterea internetului s-a făcut simţită la o conferinţă a UE pe tema Balcanilor, organizată la superbul palat Élysée de la Paris în iulie 2016. Pentru a marca încheierea discuţiilor, vicepremierul Muntenegrului, Ivica Dacˇic´, a început să cânte melodia sa preferată, „O Sole Mio“. Pe când muntenegreanul fredona, alţi lideri ai UE şi-au scos telefoanele. Deşi momentul era un material umoristic grozav pentru conturile lor de pe reţelele de socializare, Merkel a considerat că era doar un potenţial pericol. Ridicându-se de la masă, a insistat: „Vă rog, lăsaţi telefoanele! Aceste imagini vor deveni virale şi vor crea o impresie foarte proastă despre conferinţa noastră“. Ascultători, ceilalţi lideri europeni şi-au oprit dispozitivele, întrerupându-l pe vicepremier din cântare. Aşa se manifesta autoritatea calmă a Angelei Merkel asupra unei săli pline cu şefi de stat.

Una dintre primele schimbări pe care Merkel le-a făcut în Cancelarie a fost rearanjarea mobilierului din biroul ei vast, de 145 de metri. Ca elevă, nu-i plăcuse să stea în primul rând, preferând să se aşeze undeva la mijloc, astfel încât să poată observa restul clasei. Acum, în loc să folosească biroul de dimensiuni monumentale al predecesorului său, aflat în partea din spate a camerei imense, ea şi-a amplasat masa de lucru aproape de uşă, ceea ce îi

permitea să-i zărească pe vizitatori înainte de a fi văzută. Biroul ei din Cancelaria hipermodernă și scânteietoare părea mai degrabă sediul unui start-up de succes decât nucleul unei puteri mondiale. Decorul spartan punea în evidență edictele luterane de smerenie și de simplitate ale lui Merkel. Când ieșea pe terasă – ceea ce se întâmpla des, pentru a le arăta vizitatorilor priveliștea orașului încă în devenire – o întâmpina peste drum Reichstagul, cu toată rezonanța sa puternică. Atât ea, cât și capitala modernă au fost transformate spectaculos de istoria recentă.

Înainte de a-și începe programul zilnic aglomerat, Merkel ridica receptorul ca să dea niște telefoane (se mândrește cu faptul că dă singură telefoane) – pentru a discuta cu diverși președinți sau pentru a-i mulțumi grădinarului care îi aducea florile proaspete de pe birou în fiecare dimineață. Merkel transformase dressingul predecesorului ei într-o chicinetă, unde prepara adesea cafea pentru oaspeți. (Mirosul cafelei a înlocuit treptat aroma persistentă a trabucurilor cubaneze ale lui Schröder.)

Faptul că prepara băuturi pentru oaspeții săi însemna mai mult decât satisfacerea propriei nevoi de cafeină – în felul acesta nu lăsa semnificația funcției să împiedice interacțiunea cu oamenii. În timp ce prepara cafeaua, cancelarul își asalta vizitatorii cu întrebări, încercând să afle despre fiecare lucruri pe care nu le știa înainte. Michael Keating, consilier al fostului secretar general al Organizației Națiunilor Unite Kofi Annan, și-a amintit că, în 2006, când Annan a avut prima sa întâlnire cu cancelarul, „Ea a fost dezarmantă, a ascultat cu atenție motivele pentru care Africa ar trebui să fie o prioritate pentru Germania. Printre discuțiile despre impactul schimbărilor climatice, potențialul economic al Africii, migrație și terorism, a fost loc și de mult umor“.

Un portret mic în ramă argintie de pe biroul ei capta privirea vizitatorilor. Era portretul Ecaterinei cea Mare, prințesa germană care și-a început viața ca Sofia de Anhalt-Zest, o prințesă luterană din Stettin, un oraș situat nu departe de Templin, orășelul lui Merkel. După căsătoria aranjată cu viitorul împărat rus Petru al III-lea, nepotul țarului Petru cel Mare, Sofia (care a trecut de la numele german la un nume rus, Ecaterina) a devenit țarină a Rusiei în 1762. Iscusită și hotărâtă, Ecaterina a înlăturat mulți bărbați care au subestimat-o și a domnit treizeci și patru de ani. Printre isprăvile cele mai îndrăznețe ale

ţarinei a fost cucerirea Ucrainei din mâinile otomanilor; la rândul ei, Merkel avea să se lupte curând să smulgă regiunea din mâinile ţarului rus din zilele noastre, Vladimir Putin.

Pe pereţii din biroul ei se aflau o ramă mare cu o fotografie înfăţişându-i pe Helmut Kohl şi pe preşedintele George H.W. Bush la Zidul Berlinului şi un portret al primului cancelar german din epoca postbelică, Konrad Adenauer, pictat de expresionistul austriac Oskar Kokoschka. Adenauer a fost cel care a legat destinul ţării sale în ruină de cel al Occidentului, mai ales de Washington. Pe un cub din plexiglas de pe biroul său stătea gravată mantra cancelarului, „In der Ruhe liegt die Kraft“ („Forţa rezidă în calm“). O uriaşă piesă de şah din lemn domina un alt colţ al biroului lui Merkel. Evident, o regină.

Cum fiecare mişcare îi era urmărită de o armată de agenţi de securitate, iar programul său zilnic era distribuit diverselor structuri guvernamentale, Merkel a trasat o delimitare mai clară între muncă şi viaţa personală. Nici unul dintre consilierii săi apropiaţi nu a mers vreodată acasă la ea, un apartament cu chirie plafonată, dintr-o clădire relativ banală, aflat la câteva minute distanţă de Cancelarie. Curând, au aflat şi că noul cancelar prefera să doarmă în propriul pat – fie doar pentru câteva ore – chiar şi după o zi petrecută într-o altă capitală europeană.

Merkel nu prea şi-a schimbat obiceiurile în cei şaisprezece ani petrecuţi în funcţia de cancelar. La opt şi jumătate, în „armură de cancelar“, aşa cum se exprima echipa sa, participa la întâlnirea zilnică cu Beate Baumann, şefa ei de cabinet; Steffen Seibert, purtătorul său de cuvânt; Eva Christiansen, omul bun la toate, de mult timp alături de ea; şi, în ultimul ei mandat, Jan Hecker, consilierul ei pe probleme de securitate naţională. Dintre membrii acestui cerc restrâns, Baumann a fost de departe cea mai importantă – poate chiar pe locul al doilea ca putere în politica germană în perioada în care Merkel s-a aflat în funcţie. Cu excepţia soţului ei, nimeni nu o cunoaşte mai bine pe Merkel şi nu se bucură de o mai mare încredere.

Cu zece ani mai tânără decât Merkel, cu studii la Cambridge şi necăsătorită, Baumann a avut o contribuţie importantă la formarea politică a lui Merkel şi la modelarea credinţei sale aproape reverenţiale în America. Baumann este invizibilă publicului, în vreme ce Merkel nu poate decât să viseze la postura

de anonimă. Merkel a angajat-o pe Baumann în 1995 ca secretară personală și administrator de birou, un titlu pe care l-a purtat până în 2021 – cu toate că rolul său nu poate fi exprimat printr-o fișă a postului. După două decenii și jumătate de relație aproape simbiotică, Merkel și Baumann folosesc încă „Sie“, adresarea formală „dumneavoastră“, în relația lor. Totuși, ca semn al statutului său privilegiat, Baumann i se adresează șefei sale cu „Frau Merkel“ în loc de „Frau Bundeskanzlerin“ – doamnă cancelar – titulatura folosită de restul echipei sale. Bernd Ulrich, care a scris despre Merkel pentru revista Die Zeit timp de decenii, a spus despre cele două că sunt „ca niște surori. Se întrerup una pe alta. Se contrazic una pe alta. Nu există bariere între ele. Doar încredere“. În primii ani ai lui Merkel în funcția de cancelar, Baumann a fost surprinsă uneori făcându-i semne din primul rând pentru a sugera „mai repede“, „încheiați“ sau „un mic zâmbet“ – genul de indicații pe care puțini ar îndrăzni să i le dea.

Dacă Baumann este o versiune ceva mai tânără a șefei sale, Eva Christiansen este sora lor mai elegantă. Responsabilă de digitalizare – mai cu seamă de modernizarea accesului la internet în fosta Germanie de Est –, Eva, cu două decenii mai tânără decât cancelarul, este blondă și suplă, având înfățișarea sănătoasă a unei instructoare de yoga. Cele trei femei – alături de fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel și actuala președintă a Comisiei Europene, Ursula von der Leyen – nu au dat importanță faptului că presa germană le numea „tabăra de fete“.

Când am fost în vizită la Cancelarie în iunie 2018, am observat cât de sincronizate intelectual sunt Merkel, Baumann și Christiansen. Fără să se consulte în prealabil, toate trei citeau Die Kultur der Ambiguität: eine andere Geschichte des Islams (O cultură a ambiguității: o istorie alternativă a islamului), de istoricul german Thomas Bauer – o reinterpretare a islamului clasic și modern și a tensiunii prezente în diversele sale direcții.

Merkel s-a așteptat întotdeauna ca oamenii din cercul ei restrâns să fie sinceri. „Nu există linguşitori în echipa sa. O putem critica“, a spus una dintre „fete“.[5] Unul dintre cei mai longevivi ambasadori ai Angelei, Wolfgang Ischinger, a arătat cât de strict este anturajul lui Merkel – și cu câtă atenție le comunică oamenilor când li se permite să pătrundă în acest cerc și ce se așteaptă de la ei. „În drum spre Casa Albă în timpul președinției lui Obama, a

sunat telefonul doamnei cancelar“, şi-a amintit el. „A acoperit telefonul cu mâna şi mi-a spus: «Este o discuţie confidenţială, desigur». Cancelarul meu a simţit nevoia să-mi spună mie, ambasadorului său, un asemenea lucru, ceea ce m-a uimit.“[6] Având în vedere experienţa trăită de Merkel într-un stat poliţienesc în care încrederea îţi putea aduce necazuri, poate că nu este atât de uimitor.

Nu toţi cei cu care a lucrat au fost membri de lungă durată ai acestui cerc restrâns. În 2017, într-o mutare de gambit caracteristică lui Merkel, ea l-a invitat pe Frank-Walter Steinmeier, pe care tocmai îl învinsese în lupta pentru un al doilea mandat de cancelar, să devină preşedinte al Republicii Federale – o funcţie prestigioasă, dar în mare parte protocolară. „Ţine-ţi prietenii aproape, iar rivalii mai aproape“ ar putea fi o altă mantră a sa. A repetat aceeaşi manevră pentru a îmblânzi alţi doi rivali potenţial periculoşi: Jens Spahn, devenit ministru al sănătăţii în cabinetul ei, şi Horst Seehofer, ultimul său ministru de interne. Cel mai important, Merkel l-a numit pe Wolfgang Schäuble – victima scandalului despre fondurile secrete ale lui Kohl şi un alt posibil rival – în postul de ministru de interne din primul ei cabinet şi, în 2009, în cel de ministru de finanţe, pe care acesta l-a păstrat timp de opt ani tulburi.

Cei care nu reuşeau să se ridice la standardele ei nu supravieţuiau mult timp. „Trebuie să fii întotdeauna precis în relaţia cu ea“[7], a recunoscut Thomas de Maizière, fost ministru al apărării şi, mai târziu, ministru de interne în cabinetul lui Merkel, dar şi văr al mentorului ei de odinioară, Lothar de Maizière. Ea le impune celor din jur acelaşi standard de precizie pe care şi-l impune ei înseşi. De Maizière a povestit cum „Odată, i-am menţionat o cifră, pe care o ştiam doar aproximativ. Câteva zile mai târziu, a folosit această cifră într-un discurs public şi s-a dovedit greşită – adică, inexactă. Când am întrebat-o mai târziu de unde a luat-o, mi-a spus: «Tu mi-ai spus-o acum o săptămână!» Ceea ce şi făcusem, într-o conversaţie banală. Desigur, ea şi-a amintit-o cu precizie (…). Are o memorie extraordinară. Trebuie să fii tot timpul vigilent în relaţia cu ea“.

Această precizie a transformat colaborarea cu ea într-o experienţă intensă, dar nu întotdeauna plăcută. Când a fost întrebat dacă i-a făcut plăcere să lucreze pentru cancelar timp de două decenii, Thomas de Maizière a răspuns „Nu!“

cu o vehemenţă surprinzătoare. Experienţa „a fost foarte solicitantă, fiecare minut a fost solicitant (…). Dar a existat o singură consolare: are un simţ al umorului grozav, pe care nu-l dezvăluie în public“, a recunoscut de Maizière.

Umorul este calea prin care Merkel dezamorsează momentele tensionate.[8] Cu ocazia unui zbor pentru a inspecta trupele germane desfăşurate în Afghanistan în decembrie 2010, sistemul de avertizare electronică al aeronavei oficiale Airbus – menit să zădărnicească un potenţial atac – a declanşat rachetele de pe coada aeronavei pe când se apropia de zona de război. În timp ce pilotul făcea manevre de evitare, avionul se clătina, iar fumul de la rachetele defensive ieşea prin trapele deschise. După ce s-a anunţat că totul era în regulă, cancelarul s-a întors spre militarii care o escortau şi a întrebat cu calm: „Deci, ce alte distracţii mi-aţi mai pregătit?“

Uneori, Merkel se amuză de lucruri ciudate. Unul dintre cei care călătoreau frecvent cu avionul alături de cancelar îşi aminteşte:

Odată ea ne-a povestit despre vânzarea unui submarin german. Ţara care l-a cumpărat pur şi simplu nu a vrut să plătească, a spus Merkel, şi a continuat să inventeze scuze. În final, pretextul pentru refuzul de a plăti a fost că submarinul nu era drept, ci strâmb, ca o banană. Când cancelarul ne-a spus acest lucru, pur şi simplu s-a îndoit de râs.[9]

De asemenea, se ştie că Merkel îl imită în manieră comică pe Vladimir Putin enervat, mâzgălind frenetic pe o foaie de hârtie. „Uite! Uite!“ Merkel imită tonul ascuţit al lui Putin, lovind cu degetul foaia de hârtie, aşa cum face el – un contrast hilar faţă de chipul impenetrabil afişat de liderul rus în faţa lumii.

Cancelaria adăposteşte cinci sute de funcţionari publici şi o sută de consilieri politici, dar Angela Merkel nu le-a făcut viaţa uşoară acestor funcţionari publici. Unul dintre cei care i-a scris discursurile s-a plâns: „Ea se opune înfloririlor retorice. Ideile măreţe, expresiile înflăcărate sunt toate tabu“.

Funcționarul visa să scrie un discurs elocvent și plin de pasiune, precum cel rostit de președintele Obama la Selma, în Alabama, pe 7 martie 2015, cu ocazia celei de-a cincizecea aniversări a sângerosului marș de protest pentru drepturi civile condus de dr. Martin Luther King. „Angela Merkel nu ar accepta niciodată un astfel de discurs; chiar dacă ar fi să îl scriu, ea nu l-ar putea ține, nu așa cum a făcut Obama."

Merkel își exersează rareori discursurile, cu siguranță nu în fața oglinzii, și le citește adesea exact așa cum i-au fost înmânate. „De ce folosește un astfel de limbaj birocratic în discursurile sale?", bombănea uneori fostul ministru de externe Joschka Fischer.[10] Dar pentru Merkel posibilitatea de a entuziasma mulțimile este un cadou periculos. Faptul că insistă să utilizeze comunicarea simplă reflectă mai mult decât un deficit de talent oratoric. Retorica înflăcărată a lui Hitler este încă o amintire vie pentru mulți germani. Din experiența ei, nu se poate pune temei pe limbaj. Cuvintele sunt arme care trebuie folosite precaut. Merkel preferă să fie depozitarul anost, dar înțelept al Occidentului liberal, decât să se joace cu focul demagogiei. Chiar și în cazul lui Obama, strălucirea retorică a acestuia nu i-a adus puncte în plus în ochii lui Merkel.

Angela Merkel nu este singurul politician german modern care se ferește de oratoria înflăcărată. Și cancelarul Konrad Adenauer, o figură severă cu valori democratice ferme, era cunoscut pentru discursurile sale serbede.[11] Când experții contemporani s-au plâns că Adenauer părea să aibă un vocabular de doar două sute de cuvinte, apărătorii săi au replicat: „Dacă ar ști mai multe, ar fi suficient de deștept să nu le folosească". Același lucru s-ar putea spune și despre Merkel.

Unul dintre mecanismele de supraviețuire esențiale ale cancelarului a fost abilitatea ei unică de a se detașa emoțional; de a depersonaliza politica, de a-și lăsa egoul deoparte. Acest lucru i-a permis să reziste atacurilor chiar și din partea rivalilor din propria-i coaliție, cărora le-a luat foarte mult timp să accepte o femeie drept lider. Treburile interne au pasionat-o rareori pe Angela Merkel. Și nu e de mirare, dat fiind că însemna să aibă de-a face cu parteneri de coaliție uneori necooperanți; Bundestagul, cu sutele sale de membri; landurile, fiecare cu propriile interese – într-un sistem excesiv reglementat, în

care legile acoperă fiecare sector al vieţii.******** Aşadar, nu este de mirare că Merkel a preferat politica externă, cu un potenţial mai mare de creativitate şi cu libertatea de a-şi etala puterea excepţională de analiză. Aşa au făcut majoritatea cancelarilor, dar mai ales Angela Merkel, care a avut o marjă restrânsă de creativitate şi de acţiune în timpul anilor petrecuţi în Germania de Est.

Deşi subiectul nu a pasionat-o, Merkel a menţinut turaţia motoarelor economiei germane şi, sub supravegherea ei, ţara a devenit mai prosperă, luând locul Franţei drept cea mai competitivă economie din Europa. O mare parte din merit se datorează schimbărilor puse în practică de predecesorul ei, Gerhard Schröder. Cu toate acestea, nu există nici o îndoială că ea a călăuzit economia Germaniei cu o mână sigură şi, aşa cum vom vedea curând, a salvat practic moneda euro în timpul recesiunii globale.

Totuşi, lumea de dincolo de graniţele Germaniei a fascinat-o cel mai mult pe Angela Merkel – fiind domeniul în care a avut contribuţii unice. Două evenimente din primii ani relativ paşnici ai mandatului său de cancelar merită remarcate pentru ce dezvăluie despre caracterul şi stilul de conducere ale Angelei Merkel. Nici unul nu a avut loc pe pământ german, dar ambele au avut un impact profund asupra ţării pe care a condus-o.

Primul dintre aceste evenimente a avut loc într-o ţară care – cu excepţia Statelor Unite – are cea mai mare însemnătate pentru Angela Merkel: Israel.

În 2008, la începutul primăverii, păşind greoi şi oprindu-se pentru a-şi recăpăta suflul, mai mulţi vârstnici, supravieţuitori ai Holocaustului, au urcat dealul pe care se află Knesset, clădirea modernistă în formă de cub a parlamentului israelian de la Ierusalim.[12] Bărbaţii purtau kippa şi cămăşi deschise la gât, femeile erau în veşminte de Sabat şi urcau dealul pentru a asculta un discurs al cancelarului Germaniei – ţara care, cu doar şaizeci de ani înainte, încercase să le epureze semenii. Şase dintre cei 120 de membri ai Knessetului părăsiseră clădirea în semn de protest împotriva faptului că lui Merkel i se îngăduise să se adreseze instituţiei israeliene „în limba criminalilor“. Imaginea steagului albastru cu alb al Israelului fluturând alături de drapelul negru, roşu şi galben al Germaniei era prea mult pentru ei.

Primul cancelar german care s-a adresat organismului legislativ israelian nu şi-a început discursul în „limba criminalilor“. Stând lângă steagul israelian, Merkel, îmbrăcată în negru, a început încet, în ebraică, „Anni modda lachem… Îi mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a permis să vă vorbesc aici, în Knesset“. Abia după aceea a trecut la limba germană.

„Vă mulţumesc că mi-aţi permis să vorbesc în limba mea maternă. Mă înclin în faţa victimelor. Mă înclin în faţa supravieţuitorilor şi a celor care i-au ajutat să supravieţuiască. Shoah ne umple de ruşine pe noi, germanii. Acest lucru înseamnă că, pentru mine, în calitate de cancelar al Germaniei, securitatea Israelului nu este negociabilă.“

Privind fără şovăire chipurile grave ale sutelor de supravieţuitori, precum şi pe cele ale copiilor şi nepoţilor celor care nu au supravieţuit, smerenia şi cuvintele ei simple au făcut o impresie bună. Cu câteva minute înainte de a-şi începe discursul, Merkel, cu capul plecat, urcase scara în spirală îngustă din peştera luminată de lumânări de la Yad Vashem, Memorialul Victimelor Holocaustului, cu sala austeră care îi comemorează pe cei un milion şi jumătate de copii ucişi în timpul Holocaustului. Impactul tuturor acelor nume pe care tocmai le văzuse era vizibil pe faţa ei trasă.

„Shoah a însemnat o ruptură de civilizaţie care a lăsat răni ce nu s-au vindecat nici azi“, a remarcat ea cu tristeţe. „Părea să facă imposibile relaţiile dintre Israel şi Germania. Paşapoartele israeliene au inclus mult timp cuvintele «valabile pentru toate ţările, cu excepţia Germaniei».“ Apoi a menţionat un lucru pe care îl evita de cele mai multe ori acasă:

Mi-am petrecut primii treizeci şi cinci de ani de viaţă într-o parte a Germaniei în care naţional-socialismul era considerat o problemă a Germaniei de Vest (…) A fost nevoie de mai bine de patruzeci de ani ca întreaga Germanie să recunoască şi să accepte responsabilitatea sa istorică şi statul Israel (…) Aici, mai mult decât oriunde, ţin să subliniez explicit (…) această responsabilitate istorică face parte din raţiunea de a fi a ţării mele.

Gestul de a lega explicit și public rațiunea de a fi a țării sale de cea a unei alte țări era o afirmație îndrăzneață și fără precedent.

Dar Merkel nu s-a oprit aici. După ce a afirmat că securitatea Israelului nu este negociabilă, cancelarul a discutat despre Iran. „Dacă Iranul va deține vreodată arme nucleare, consecințele vor fi dezastruoase – în primul rând pentru securitatea și existența Israelului, în al doilea rând pentru întreaga regiune și, în cele din urmă, pentru noi toți, din Europa și din lume (…) Acest lucru trebuie prevenit“, a conchis ea. Merkel a repetat această pledoarie în fiecare discurs pe care l-a susținut în fața Organizației Națiunilor Unite până la semnarea în 2015 a acordului internațional de limitare a programului nuclear iranian.

Cancelarul și-a încheiat discursul cu alte câteva cuvinte în ebraică: „Mazel tov… la a șaizecea aniversare a Israelului. Shalom!“ Publicul format din membri ai Knessetului și din supraviețuitori ai Holocaustului s-a ridicat în picioare și a aplaudat.

Merkel a legat o prietenie cu premierul israelian Ehud Olmert, cu care a vorbit aproape zilnic în timpul mandatului acestuia din 2006 până în 2009. Totuși, curând, a renunțat să aibă un parteneriat productiv cu premierul Beniamin Netanyahu – care i s-a părut neserios în privința negocierilor cu palestinienii și respingea soluția existenței celor două state. Dar nu s-a abătut niciodată de la convingerea exprimată în acea zi de primăvară la Ierusalim, în 2008, că Israelul face parte din rațiunea de a fi a Germaniei.

Merkel a fost atentă și la responsabilitatea Germaniei față de populația evreiască din țară. Charlotte Knobloch, liderul unei comunități evreiești înfloritoare din München, a însoțit-o pe Merkel la Ierusalim și a jucat un rol în modelarea gândirii cancelarului pe această temă. După cum și-a amintit: „Când m-a contactat la începutul anilor 2000, Angela Merkel nu știa prea multe despre Holocaust. Dar era nerăbdătoare să învețe. Fiind fiică de teolog, este foarte conștientă de rădăcinile comune ale iudaismului și ale creștinismului“. Knobloch a pus preocuparea deosebită a lui Merkel pentru bunăstarea evreilor din Germania pe seama rădăcinilor luterane ale acesteia, spunând: „Politicile ei sunt călăuzite de standarde etice care își au originile în Tora, adoptate ulterior de fondatorii creștinismului“.

Knobloch dorea ca Merkel să înțeleagă că „nu vrem ca antisemitismul să fie problema noastră“. Sub Merkel, a devenit și povara Germaniei. În 2009, aceasta a mustrat chiar și o autoritate care nu este de obicei dojenită public: pe papa Benedict al XVI-lea, un papă german, ce-i drept – pe care l-a condamnat pentru reinstalarea a patru episcopi excomunicaţi care negau Holocaustul. „Cred că este în joc o chestiune fundamentală când o decizie a Vaticanului dă impresia că este posibil să se spună minciuni despre Holocaust“, a spus cu tărie fiica de pastor.[13] Episcopii în cauză au fost din nou excomunicați de Biserică.

Nimeni nu realiza la acea vreme cât de important avea să devină în ultimii ei ani de mandat angajamentul lui Merkel de a combate antisemitismul în Germania, pe măsură ce rasismul s-a răspândit ca lava în Europa și peste Atlantic.

În cea de-a doua ocazie în care Merkel a acţionat îndrăzneț, nu a fost impulsionată de credința ei luterană, ci de anii de pregătire științifică – precum și de oportunismul ei politic.

În 11 martie 2011, Japonia a fost lovită de cel mai devastator cutremur din istoria sa. Cutremurul cu magnitudinea de 8,9 a generat un tsunami puternic, care a costat mii de vieți și a distrus case și chiar sate întregi. Cu toate acestea, prezența a două centrale nucleare în zona afectată de cutremur a transformat furtuna dintr-un dezastru natural devastator într-o urgență terifiantă, pe care guvernul japonez a numit-o cea mai gravă criză a țării de după al Doilea Război Mondial. Aproximativ 160 000 de persoane din apropierea centralei nucleare de la Fukushima Daiichi, unde un reactor supraîncălzit explodase, au fost evacuate chiar înainte ca o altă explozie să zguduie regiunea. S-au raportat zece mii de morţi la câteva zile după tsunami; va fi nevoie de zeci de ani pentru a evalua pe deplin costul uman al expunerii la radiații, în cel mai grav accident nuclear de la Cernobîl din Uniunea Sovietică, în 1986.

Din Berlinul îndepărtat, singurul șef de stat care are și studii de fizică a primit cu groază vestea dezastrului în plină desfășurare. Cu ochii lipiți de iPad, Angela Merkel a urmărit exploziile nucleare de la Fukushima cu o teamă

crescândă. Trei luni mai târziu, pe 9 iunie, cancelarul a declarat în Bundestag cu o expresie sumbră pe chip: „Riscurile inerente ale energiei nucleare nu pot fi stăpânite şi sunt acceptabile numai în cazul în care credeţi că nu vor avea loc niciodată erori umane. Când se întâmplă, consecinţele sunt devastatoare şi permanente într-o asemenea măsură încât depăşesc complet toate celelalte riscuri ale tuturor celorlalte forme de energie luate împreună“. Fără o dezbatere reală şi renunţând la obişnuitele studii din partea ministerelor, Merkel – care, alături de liderii economici, fusese multă vreme împotriva puternicelor mişcări antinucleare – solicita acum eliminarea imediată a energiei nucleare germane. A anunţat că şase centrale vor înceta să funcţioneze până în 2021, iar alte trei vor fi închise până în 2022.

A primit laude pentru această decizie de la unul dintre criticii ei frecvenţi: economistul Joseph Stiglitz, laureat al Premiului Nobel. Deşi Merkel a prezentat motivaţia de eliminare a energiei nucleare drept o grijă vigilentă, Stiglitz a menţionat că planul ei avea sens şi economic: „Nici o centrală nucleară nu a supravieţuit niciodată pe piaţă fără subvenţii guvernamentale. Iar când explodează, guvernele şi societatea suportă costurile. În plus, nu ştim ce să facem cu deşeurile nucleare. Cei care nu iau în calcul întregul cost social al energiei nucleare pierd din vedere costurile ascunse“, a spus Stiglitz.

Joachim Gauck, care a devenit curând preşedinte al Germaniei, a fost de acord că răzgândirea lui Merkel în privinţa energiei nucleare era mai mult decât o decizie bazată pe ştiinţă; era şi o mişcare politică. Aşa cum mi-a spus mai târziu:

I-am spus lui Merkel că decizia ei a fost cam ciudată, venind de la un om de ştiinţă. Am menţionat că şi vecinii noştri din Franţa şi din Polonia au oameni de ştiinţă. Cumva, aceştia reuşesc să susţină menţinerea centralelor nucleare. Fără a o spune explicit, ea a sugerat că, desigur, era şi o chestiune ce ţinea de politică. Cred că a fost o decizie strategică pentru a se asigura că va câştiga următoarele alegeri.

Merkel a înţeles că avea o oportunitate, bucurându-se şi de sprijin public – şi

s-a mişcat repede.[14] Angajamentul ei în privinţa schimbărilor climatice este profund, dar ea este, totodată, o tactician㠄 căreia i se furnizau sondaje cu cifre săptămânale cu privire la starea de spirit a naţiunii faţă de temele majore. Dincolo de sondaje, Angela Merkel avea oameni la faţa locului care îi transmiteau ce spun, simt şi de ce se îngrijorează cetăţenii din Renania de Nord-Westfalia sau din Bavaria. Merkel include toate aceste informaţii în calculul final.

Prin închiderea centralelor nucleare, Merkel a privat Partidul Verzilor de unul dintre cele mai puternice apeluri ale sale: „Atomkraft? Nein, danke!“ („Energie nucleară? Nu, mulţumesc!“)

Renunţând la energia nucleară, politicianul Merkel s-a aliniat cu moralista Merkel. Aşa funcţionează ea: are îndrăzneala de a face ceea ce crede că este corect când simte că îndrăzneala ei va fi binevenită. După şase ani în funcţia de cancelar, nu era încă dispusă să-şi rişte cariera pentru principiile sale, dar a ajuns într-un punct în care a fost.

Sistemul fiscal din Germania funcţionează pe principiul progresivităţii, impozitele crescând direct proporţional cu veniturile impozabile.

Clădirea Reichstagului a fost incendiată pe 27 februarie 1933, la patru săptămâni după ce Adolf Hitler a fost învestit cancelar. Guvernul lui Hitler a afirmat că focul fusese pus de un agitator comunist, iar naziştii au folosit incendiul drept pretext, susţinând că Germania era ameninţată de comunişti. Au urmat arestări în masă ale celor consideraţi duşmani ai lui Hitler.

În timpul şederii mele la Bonn, proprietarul m-a avertizat să nu fac duşuri lungi duminica, zi de linişte prin lege. Ca să mă ajute, a afişat pe uşa de la intrare în apartament ordonanţa locală care prevedea acest lucru.

Preşedintele George W. Bush, înfăţişat aici la un grătar în districtul pe care îl reprezintă cancelarul, Mecklenburg–Pomerania de Vest, în iulie 2005 – a fost fascinat de anii petrecuţi de Merkel în statul controlat de Stasi. La rândul ei, Merkel l-a considerat „autentic“ şi compania lui îi făcea plăcere.

Capitolul 7. Primul ei președinte american

„Angie, ești atât de inteligentă!“

Președintele

George W. Bush

Cele mai importante două relații ale Angelei Merkel din primul său mandat au implicat două personalități puternic diferite: Vladimir Putin și George W. Bush. Putin era o specie cunoscută, dată fiind experiența lui Merkel cu machismul. În multe privințe, ea avea mai multe în comun cu fostul agent de spionaj sovietic belicos decât cu descendentul unei dinastii politice americane privilegiate. Dar, spre surprinderea amândurora, Angela și George (al patruzeci și treilea președinte american, neprotocolar de fel, a insistat să se adreseze astfel unul altuia de la bun început) au devenit apropiați. Texanul lăudăros și savanta modestă, originară din Est, care devenise politician, formau o pereche improbabilă. Dar Bush avea un avantaj imens: Angela venera America și valorile ei, și atribuia în mare măsură a doua șansă primită atât de Germania, cât și de ea însăși intervenției Americii. Tatăl lui George W. Bush, al patruzeci și unulea președinte american, era în ochii lui Merkel unul dintre eroii Războiului Rece, dat fiind rolul jucat de acesta în unificarea pașnică a țării sale divizate. Poza în care Bush senior stătea alături de Kohl la Zid decora biroul cancelarului.

Raporturile personale dintre șefii de stat nu determină neapărat relații bune între țările lor, dar Merkel a depus multe eforturi în privința acestui aspect al muncii sale. Cât timp a fost cancelar, ea nu a criticat niciodată în public un alt șef de stat, fie el Putin, Erdogan, Xi sau chiar Trump, fără a încerca mai întâi să stabilească o relație de încredere. În primul său mandat, Merkel a testat pe George W. Bush o practică devenită un tipar pentru ea: construiește o relație, iar apoi folosește afecțiunea reciprocă – sau, cel puțin, încrederea – încercând

să schimbi părerea celuilalt lider.

Cu siguranţă, relaţia Germaniei cu unul dintre cei mai importanţi aliaţi ai săi nu a fost afectată de faptul că Merkel, chiar dacă nu susţinea din toată inima Războiul din Irak lansat în martie 2003 sub conducerea SUA, era mai înclinată decât predecesorul ei să-l susţină pe Bush în această campanie care s-a dovedit dezastruoasă. Într-un articol de opinie publicat în Washington Post în februarie 2003, cu doi ani înainte de a fi aleasă cancelar, Merkel l-a criticat pe cancelarul Schröder pentru poziţia sa împotriva invaziei.

Este cel puţin neobişnuit să critici şeful propriului tău stat într-un ziar străin, dar acest lucru era o dovadă a angajamentului aproape obsesiv al lui Merkel faţă de relaţia transatlantică şi a temerilor sale că Germania ar putea deveni din nou o naţiune marginalizată. Perspectiva izolării Germaniei este înspăimântătoare pentru Angela Merkel. Vremurile trecute – atât Holocaustul, cât şi statul poliţienesc din care provine – nu sunt nişte capitole din tomuri prăfuite, ci parte din ADN-ul ei. Astfel, a depus eforturi mari pentru a evita o ciocnire cu Washingtonul, inclusiv depăşindu-şi pentru scurt timp aversiunea faţă de utilizarea forţei ca soluţie la o problemă de nerezolvat.

Totuşi, nu se afla mereu pe aceeaşi lungime de undă cu omologul ei american. Chiar înainte de a merge la Washington, DC, pentru a se întâlni cu Bush în ianuarie 2006, la două luni de la debutul primului ei mandat, Merkel a acordat un interviu revistei Der Spiegel în care a cerut închiderea centrului de detenţie de la baza navală din golful Guantanamo din Cuba. „Trebuie găsite alte modalităţi de a gestiona deţinuţii acuzaţi de terorism“, a spus ea. Deşi unii ar spune că este penibil să critici public politicile ţării pe care urmează să o vizitezi, în cazul lui Merkel mişcarea a fost intenţionată; a preferat întotdeauna să nu-şi ia interlocutorii prin surprindere.

Cancelarul a făcut şi alte pregătiri pentru întâlnirea istorică, schimbându-şi chiar şi înfăţişarea. „Nu am mai arătat aşa până acum“[1], s-a minunat ea, suficient de impresionată de noua ei coafură pentru a reveni o lună mai târziu la salonul în vogă al lui Udo Walz de pe Kurfurstendamm pentru a se tunde din nou şi a-şi vopsi părul, un obicei pe care şi l-a păstrat de atunci. O altă

schimbare pe care a făcut-o înainte de călătorie a fost la fel de durabilă. Până atunci, Merkel folosise interpreți la întâlnirile cu demnitari străini. Ambasadorul Ischinger, care a pregătit-o pentru vizita în Biroul Oval, i-a propus o abordare diferită. „Ea a protestat: «Nu vorbesc engleză prea bine!»“, și-a amintit Ischinger. „«Nici Bush nu vorbește prea bine», am asigurat-o eu.“ Așadar, urmând sfatul lui Ischinger, nu a folosit serviciile unui interpret, iar ea și Bush s-au împrietenit. W. era fascinat de povestea ei de viață. „Chiar ai crescut într-un stat polițienesc?“, a întrebat el mirat. Era nerăbdător să afle mai multe detalii despre tinerețea ei în Germania de Est.

Noul cancelar considera că texanul este „autentic“, unul dintre cele mai puternice cuvinte de laudă ale sale. Aprecia faptul că el nu încerca prea mult să impresioneze și nici nu susținea că știe lucruri când de fapt nu știa. Și nu-i era teamă să pună întrebări. Faptul că W. este credincios – la fel ca Merkel, în maniera ei foarte discretă – a contribuit, de asemenea, la conexiunea dintre cei doi.

Merkel și-a transformat abil experiențele din Blocul Estic într-un avantaj politic, ajutându-l pe Bush să privească lucrurile din punctul ei de vedere. În timpul discuțiilor despre necesitatea sancționării Iranului pentru a opri programul de construire a armelor nucleare, Merkel a menționat că, după ce Statele Unite au impus sancțiuni pe scară largă Uniunii Sovietice drept pedeapsă pentru invazia Afghanistanului, prețul portocalelor din orașul ei natal a crescut. „Am considerat că este nedrept“, a explicat ea. „L-a determinat pe Bush să se gândească la necesitatea unor sancțiuni țintite împotriva Iranului împărtășindu-i acele povești personale“, a spus Ischinger. „Angie, ești atât de inteligentă!“, a exclamat președintele.

În acea vară a făcut senzație un videoclip cu Merkel așezată la masa rotundă la summitul G8 de la Sankt-Petersburg, din Rusia, când președintele Bush trece prin spatele ei și o salută amical, strângând-o de umeri. Merkel, surprinsă de acest gest de intimitate neteutonic, reacționează ridicând mâinile. Când Bush îi face cu ochiul după ce ea întoarce capul, Merkel, realizând cine își permisese așa ceva, îi răspunde cu un zâmbet conspirativ. Observând acest rar moment spontan într-un cadru cu reguli foarte stricte, ceilalți șase lideri ai democrațiilor occidentale au înțeles mesajul: cei mai importanți colegi ai lor erau acum prieteni.

Până la acel moment, Merkel, Bush şi partenerii lor de viaţă petrecuseră două zile în districtul Mecklenburg–Pomerania de Vest de la Marea Baltică, circumscripţia electorală a lui Merkel. Bush a gustat din carnea de mistreţ, o specialitate locală, şi a acceptat un butoi cu heringi de prin partea locului, oferit de un pescar. Merkel aprecia faptul că Bush nu se lua prea mult în serios în cadru relaxat şi chiar râdea de stilul lui predispus la gafe – de exemplu când în loc de mistreţ a spus „porc“.

În noiembrie 2007 au apărut alte semne ale legăturii tot mai strânse dintre cei doi lideri, când Merkel şi soţul ei, cel mai adesea invizibil, au acceptat o invitaţie la ferma lui Bush din Crawford, Texas. „A fost o călătorie fantastică“, şi-a amintit Christoph Heusgen, consilierul pe probleme de politică externă al lui Merkel, numind-o „una dintre cele mai bune vizite de stat efectuate vreodată“. Întâmpinându-şi vizitatorii din Germania îmbrăcat în blugi, cămaşă şi, evident, purtând cizme de cowboy, preşedintele a instaurat rapid o lejeritate şi o relaxare rareori prezente în timpul vizitelor de stat. Chiar şi Sauer a renunţat la costum şi a purtat îmbrăcăminte lejeră, deşi cancelarul nu a renunţat la sacou. „Când inviţi pe cineva la tine acasă“, le-a declarat Bush jurnaliştilor, „este un semn de căldură şi de respect.“ Bătând-o uşor pe spate pe Merkel, el şi prima-doamnă, Laura, i-au condus pe vizitatori la camioneta lor. Bush s-a urcat la volan, Merkel s-a strecurat lângă el, iar Laura şi Joachim au stat în spate – ca nişte simpli oameni de la ţară, aparent în elementul lor. (Aceasta a fost probabil împrejurarea în care Angela Merkel s-a apropiat cel mai mult de visul ei din tinereţe de a traversa cu maşina Munţii Stâncoşi, ascultând la radio muzica lui Springsteen.) A doua zi dis-de-dimineaţă, cancelarul şi preşedintele au pornit într-o plimbare lungă, îmbinând afacerile de stat cu prilejul de a-şi etala proprietatea ca orice fermier mândru.

Bush i-a explicat lui Merkel cum a curăţat singur o mare parte din proprietatea de şase kilometri pătraţi şi, împreună cu Laura, au plantat chiparoşi, lupin şi flori sălbatice pe toată suprafaţa fermei Prairie Chapel. Preşedintele i-a arătat pasajul acoperit unde îi plăcea să-şi aşeze şevaletul pe vreme bună şi să picteze. În acea seară, grupul a zăbovit la cină până târziu, în noaptea înstelată din Texas. Condoleezza Rice, primul secretar de stat africano-american, a distribuit exemplare ale meniului pe care să le semneze toată lumea şi să le păstreze drept suvenir. Fiecare persoană prezentă încă

deține un exemplar, un memento înrămat al unor vremuri care par acum foarte îndepărtate. În ochii doamnei cancelar, simplitatea casei lui Bush și dragostea sa pentru natură au conturat o imagine diferită a președintelui american. Iar faptul că soțul ei i-a fost alături – cum rareori se întâmpla – a făcut vizita mai frumoasă pentru Merkel.

După ce a făcut un mic efort în calitate de „prim domn“, Sauer a decis curând că rolul nu i se potrivea. Este posibil să fi luat hotărârea după vizita de stat la Viena, în Austria, la începutul anului 2006, când, potrivit protocolului, a stat în spatele soției sale în timpul unui concert. După acel eveniment umilitor, în rarele ocazii în care Sauer a ales să-și însoțească soția în vizite oficiale, el a avut în mare parte un program diferit. Poate că Merkel și-a invidiat soțul când au mers la Londra pentru o vizită cu pompă regală, iar Sauer a reușit totuși să se dea jos din limuzina oficială și să se îndrepte spre stația de metrou Piccadilly Circus pentru a-și onora propriile întâlniri.

În 2006, Angela Merkel și stilul său de conducere colectivă se bucurau de popularitate în rândul democrațiilor occidentale. Calitățile pe care germanii le admirau la cancelarul lor – stilul ei discret, lipsa egoului și a exagerărilor, sârguința ei și interesul real de a obține rezultate, nu de a înscrie puncte – i-au făcut și pe ceilalți șefi de stat să o îndrăgească pe Angela Merkel. O calitate mai puțin cunoscută i-a adus prieteni. Angela, după spusele guvernatorului de New Jersey, Philip Murphy, fost ambasador al SUA în Germania, „este teribil de amuzantă“. În plus, faptul că rezistența ei legendară nu se evapora la sfârșitul unei zile lungi a ajutat și la stabilirea unor relații personale. Lui Merkel îi plăcea să stea până târziu la un pahar alături de acei șefi de stat cu care avea ceva în comun. Revista The Economist, de obicei caustică, a prezentat o fotografie ce o înfățișa pe Merkel zâmbitoare, ridicând paharul, cu titlul „Angela Merkel farmecă lumea“.[2]

„La mai puțin de 100 de zile de la depunerea jurământului“, nota săptămânalul, „doamna Merkel a ajuns pe niște culmi fără precedent. Într-o serie de incursiuni în țări străine, ea a cules laude la Washington, la Bruxelles, la Ierusalim… Mai mult, weekendul trecut, un sondaj de opinie german i-a acordat un scor de popularitate de 89%, cel mai mare înregistrat vreodată de un cancelar… Economia germană, cândva cea mai bolnavă din Europa, este în revenire, încrederea mediului de afaceri este la cote ridicate,

exporturile doboară recorduri şi chiar şi consumatorii par să se revigoreze în sfârşit.“ Cu o uşoară notă de sexism încă acceptabilă la acea vreme, articolul aplauda şi transformarea sa fizică, comentând: „Chiar şi lipsa de stil a doamnei Merkel a dispărut“.

În acea vară, Berlinul a cunoscut brusc o explozie de drapele tricolore rareori văzută până atunci. Stindardul german cu negru, roşu şi galben flutura la ferestre, era drapat peste capotele maşinilor, se ţtea din rucsacuri şi era pictat pe feţele copiilor. Explozia mândriei naţionale a coincis cu zilele de glorie ale primului mandat al lui Merkel şi cu sentimentul general că Merkel era considerată pe scară largă cel mai admirat şi mai eficient lider din Europa. (Aşa cum Barack Obama a primit Premiul Nobel pentru pace în primul său an ca preşedinte, elogiul lui Merkel era bazat mai mult pe imagine decât pe substanţă. Dar substanţa a urmat curând.) Însă ţara nu o sărbătoarea pe Merkel, ci Campionatul Mondial de Fotbal, găzduit de Berlin, echipa de fotbal a Germaniei fiind unul dintre principalii concurenţi. A fost un eveniment uluitor, chiar şi pentru cei cărora fotbalul le este indiferent. „Arriba! Arriba!“ cânta mulţimea de milioane de oameni, veniţi din toate colţurile globului, adunată în aşa-numita zonă a suporterilor de-a lungul parcului Tiergarten din Berlin. Suporterii de fotbal germani cunoşteau mai bine cuvintele imnului Federaţiei Internaţionale de Fotbal decât pe cele ale imnului lor, rareori interpretat – doar 51% din germani cunosc cuvintele imnului. Dar curând au învăţat cuvintele şi le-au cântat ori de câte ori echipa lor intra pe teren. Germania s-a clasat pe locul al treilea, dar acest lucru nu prea a mai contat; datorită fotbalului, era în fine acceptabil să se arate mândri că sunt germani.

Deşi este pasionată de fotbal, mândria nu este un cuvânt folosit de doamna cancelar pentru a-şi descrie sentimentele faţă de patrie, preferând în general să spună că este „fericită“ că este germancă. „Când folosesc un cuvânt ca patrie, nu am în vedere sensul nobil“, a spus ea.

„Nu cred că germanii sunt deosebit de răi sau nespus de minunaţi. Îmi plac chebapul şi pizza, cred că italienii au o cultură mai frumoasă a cafenelelor în aer liber şi cred că Elveţia este mai însorită. Aici am crescut. Îmi place să trăiesc aici. Am încredere în această ţară, fac parte din istoria ei, cu bune şi cu rele.“[3]

Citind această afirmaţie într-o epocă în care xenofobia şi populismul febril sunt în ascensiune, Merkel pare aproape radicală în moderaţia sa; o voce dintr-o altă epocă.

Relaţia personală a lui Merkel cu Bush a dat roade. În iunie 2007, la summitul G8 de la Heiligendamm, din Germania, preşedintele Bush a recunoscut public pentru prima dată că schimbările climatice sunt reale, admiţând că reducerea la jumătate a emisiilor până în 2050 ar trebui „luată serios în considerare“. În această problemă-cheie, Merkel l-a câştigat de partea sa pe preşedintele american, iniţial sceptic în privinţa schimbărilor climatice.

Mai mult, datorită relaţiei dintre ei, a fost mai simplu să aibă poziţii diferite fără a genera o criză diplomatică. Conştientă de sensibilitatea Rusiei faţă de prezenţa prea extinsă a Occidentului în fostul său imperiu, Merkel s-a opus planului lui Bush de a acorda calitatea de membru NATO Ucrainei şi Republicii Georgia – o dezbatere pe care a câştigat-o. La fel ca în cazul schimbărilor climatice, maniera calmă în care Merkel i-a prezentat informaţiile şi aspectele istorice a avut câştig de cauză în faţa caracterului uneori impulsiv al lui Bush.

Angela Merkel, în vizită în China, la Xi'an, şi-a sărbătorit a cincizeci şi şasea aniversare a zilei de naştere admirând faimoasa Armată de Teracotă.

Expresiile faciale ale Angelei Merkel dezvăluie adesea mai mult decât cuvintele sale. Merkel este înfățișată aici alături de preşedintele Chinei, Xi Jinping, preşedintele rus, Vladimir Putin, şi de Recep Tayyip Erdogan, preşedintele turc, la summitul liderilor G20 de la Hamburg, Germania, din 7 iulie 2017. (Prim-ministrul Indiei, Narendra Modi, şi prim-ministrul Japoniei, Shinzo¯ Abe, se află pe rândul din spate.)

Capitolul 8. Dictatori

„Secretul politicii? Încheierea unui tratat favorabil cu Rusia.“

Otto von Bismarck

, primul cancelar al Imperiului German, 1871–1890

Merkel a avut o abordare pragmatică față de regimurile autoritariste, fie ele ruse sau chineze. Ea disprețuiește criticarea zgomotoasă a dictatorilor în public, considerând-o contraproductivă. Probabil că Merkel ar fi de acord cu sfatul lui Michael Corleone, șeful unei grupări mafiote fictive din filmul Nașul III: „Nu-ți detesta niciodată dușmanii; îți afectează judecata“. Felul în care își abordează rivalii îmbină răbdarea cu o căutare asiduă a unui teritoriu comun, oricât de mic. Găsirea unui echilibru între valorile sale, calculele politice și interesele pe termen lung ale Germaniei a fost uneori extrem de dificilă – dacă nu chiar imposibilă.

Deloc surprinzător, Vladimir Putin a fost primul conducător care a pus-o la încercare.

Pe 10 februarie 2007, premierul sumbru al Rusiei renăscute a păşit pe o scenă din München şi a rostit o diatribă aprigă împotriva democrației, a Occidentului şi a tot ce reprezintă Angela Merkel. „Rușilor li se dau tot timpul lecții despre democrație, dar cei care ne dau lecții nu vor să învețe la rândul lor“, a mustrat el adunarea formată din experți în securitate și oficiali guvernamentali transatlantici. Nu mai rămăsese mai nimic din Putin cel îngăduitor din urmă cu doar câțiva ani, recunoscător că face parte din familia europeană și mândru că doamna cancelar vorbește bine limba rusă. Obiectivul său declarat era să revendice prin orice mijloace locul Rusiei ca

jucător global redutabil. Îmbinând minciuni cu ameninţări, el şi-a bătut joc de cei prezenţi, a deviat întrebări incomode şi a dat o lovitură superiorităţii morale a Occidentului.

„Războaiele nu s-au împuţinat“, a acuzat el, în ciuda încercărilor Occidentului de a promova pacea pe tot globul. „Mor mai mulţi oameni decât înainte.“ Deşi Putin nu îşi oferise încă sprijinul dictatorului sirian Bashar al-Assad în războiul cu caracter de genocid împotriva propriilor cetăţeni, el a condamnat autorităţile de la Washington pentru războaiele din Orientul Mijlociu şi a numit Războiul Rece o epocă „stabilă“. Merkel, aşezată în primul rând, a fost vizibil zguduită de reprezentaţia veninoasă a rusului – şi de maniera în care acesta a descris sistemul care o ţinuse prizonieră timp de treizeci şi cinci de ani.

Lumea nu mai ascultase un asemenea discurs acid din partea unui şef de stat rus de pe vremea când liderul sovietic Nikita Hruşciov îşi scosese pantoful şi lovise cu el în pupitrul de la ONU în 1960, după ce proclamase: „Vă vom îngropa!“ Dar Hruşciov făcuse scandal la apogeul Războiului Rece. În 2007, lucrurile ar fi trebuit să stea altfel. Cu toate acestea, în următorul deceniu şi jumătate, relaţia Angelei Merkel cu Putin a ajuns cea mai frustrantă şi mai periculoasă relaţie a sa. De asemenea, a fost şi cea mai lungă relaţie a sa cu un şef de stat, iniţiată pe 9 noiembrie 1989.

Cantonat ca ofiţer KGB la Dresda, la doar două ore de mers cu trenul de Berlin, Vladimir Putin, în vârstă de treizeci şi şapte de ani, nu a împărtăşit euforia lui Merkel în noaptea în care a căzut Zidul.[1] „Când a căzut Zidul Berlinului, era clar că acesta era sfârşitul. Am avut sentimentul oribil că ţara care aproape devenise casa noastră va înceta curând să existe“, spunea Ludmila, soţia lui Putin la acel moment. Putin petrecuse patru ani productivi şi plini de satisfacţii ca spion sovietic în al doilea oraş ca mărime din Germania de Est. Odinioară un strălucit centru artistic şi muzical, Dresda era un teritoriu propice pentru recrutarea agenţilor KGB – fiind singurul oraş din Germania de Est unde nu erau disponibile canale de televiziune occidentale. Raidurile devastatoare ale Aliaţilor care au bombardat acest superb oraş baroc, cu trei luni înainte de capitularea Germaniei în al Doilea Război Mondial, au creat resentimente persistente faţă de Occident, inclusiv faţă de

Germania de Vest, considerată „marionetă“ a Americii. Regimul est-german a păstrat intenționat ruinele Frauenkirche, biserica luterană cu un dom imens, din inima orașului, în memoria „zecilor de mii de morți și ca inspirație pentru cei vii în lupta lor împotriva barbariei imperialiste“.

Acest oraș era casa locotenent-colonelului Vladimir Putin care prosperase spionând germani de ambele părți ale graniței dintre Est și Vest. „O parte importantă a muncii noastre presupunea strângerea de informații despre cetățeni“, avea să își amintească Putin mai târziu. După ce i s-a decernat Medalia de Merit a Armatei Naționale Populare din RDG în timp ce lucra la Dresda, Putin, Ludmila și cele două fiice ale lor (cea mai tânără, Ecaterina, fiind născută la Dresda) s-au acomodat cu orașul și au învățat rapid limba. Singurul regret al lui Putin a fost că s-a îngrășat 12 kilograme, dând vina pe delicioasele beri locale pentru circumferința taliei.

Deși nu avea parte de dramele și de comploturile din Berlinul de Est, Dresda era ideal plasată pentru operațiunile de contrabandă cu înaltă tehnologie din Germania de Vest, desfășurate de KGB. Uniunea Sovietică era tot mai în urma Occidentului în privința tehnologiei, iar o parte din îndatoririle lui Putin presupunea atragerea de oameni de știință și de afaceri din companii importante precum Siemens, gigantul industrial și tehnologic; Bayer, producătorul de farmaceutice; și Thyssen, compania producătoare de oțel. Agentul Putin frecventa un bar slab luminat, numit Am Tor, din centrul orașului Dresda, unde se întâlnea cu potențiali recruți. În apropiere, pe malul Elbei, se afla hotelul Bellevue deținut de Stasi, ale cărui restaurante și dormitoare elegante erau împânzite cu camere ascunse. În aceste operațiuni, care implicau adesea șantaj, Stasi și KGB lucrau mână în mână.

La o lună după căderea Zidului, pe 5 decembrie 1989, Putin – stăpânindu-și cu greu furia – a ieșit din vila cu trei etaje de pe Angelikastrasse 4, sediul KGB din Dresda. Un gard de fier îl separa de un grup restrâns, dar hotărât de manifestanți est-germani ostili. „Nu vă apropiați! Acesta este teritoriu sovietic. Camarazii mei sunt înarmați și autorizați să tragă“, a blufat Putin. Nu erau miliției înarmați în interior; locotenent-colonelul doar trăgea de timp. Mai devreme, când se plimbase îmbrăcat în haine civile, văzuse cum niște manifestanți furioși scotoceau prin sediul Stasi din Dresda, aflat lângă sediul său. Fierbând de furie, dar incapabil să îi oprească, Putin nu avea de

gând să-i lase să spargă poarta de fier a KGB-ului.

„Cine ești? Vorbești prea bine germana!“, i-a strigat unul dintre manifestanți lui Putin. „Sunt translator“, a mințit agentul. Deși protestatarii neînarmați s-au dispersat curând, Putin s-a simțit trădat atât de Moscova, cât și de statul-satelit al acesteia, odinioară loial. De asemenea, era sigur că manifestanții care prinseseră curaj aveau să se întoarcă, probabil în număr mai mare. Disperat, Putin a sunat la cartierul general al armatei sovietice din zonă. „Nu putem face nimic până nu primim ordine de la Moscova – iar Moscova tace“, l-a informat pe Putin comandantul local.

Lăsat pe cont propriu, Putin s-a pregătit pentru ce era mai rău. A început să îndese sute de documente și de dosare KGB într-o mică sobă pe lemne – era mai bine să distrugă informațiile culese timp de patru ani decât să cadă în mâinile gloatei. A aruncat în sobă dosare primite de la informatori din guvernul lui Kohl, a aruncat rapoarte ale agenților despre firmele de înaltă tehnologie din Germania de Vest și a distrus transcrieri ale conversațiilor cu studenți din America Latină și Africa, recrutați de la Universitatea din Leipzig din apropiere (care s-a numit Universitatea Karl Marx încă doi ani). „Am aruncat lucruri în foc zi și noapte, s-au întrerupt toate contactele, s-a încheiat orice colaborare cu informatorii și toate materialele au fost fie distruse, fie arhivate“, a raportat Putin, la întoarcerea la Moscova. Putin s-a mișcat atât de rapid și cu atâta furie încât soba a explodat, devenind un morman de rămășițe negre, carbonizate.

Câteva luni mai târziu, în 1990, anul renașterii Angelei Merkel ca politician german, Vladimir Putin, la volanul unui Trabant uzat – replica ieftină a Germaniei de Est la automobilele Volkswagen din Germania de Vest –, a fugit din Dresda, în vreme ce protestele de stradă s-au transformat în revoluție. Cu cele două fetițe și cu o mașină de spălat veche de douăzeci de ani, familia Putin a revenit la Leningrad – care avea să renască în curând ca Sankt-Petersburg. „Sovieticii au renunțat pur și simplu la tot și au plecat. Am fi evitat o mulțime de probleme dacă Moscova nu s-ar fi retras atât de rapid din Europa de Est“, a remarcat Putin cu amărăciune despre căderea imperiului.

Vladimir Putin, cândva mândru portdrapel al Uniunii Sovietice, acum umilită, învățase o lecție pe care nu o va uita curând. Demonstrațiile necontrolate și

erupțiile de libertate pot răsturna și cel mai puternic imperiu armat al lumii. Lupta sa pentru a inversa ceea ce el considera „cea mai mare catastrofă geopolitică din secolul XX“ a prins-o în mrejele sale pe Angela Merkel, un produs al aceluiași stat eșuat. Relația lor încurcată a oscilat între speranță slabă și disperare, din partea ei, și hotărâre încăpățânată de ambele părți. Ea era cancelarul Germaniei, iar el, țarul Rusiei din epoca modernă. Divorțul nu era o posibilitate.

Pentru Merkel, scenariul conturat de Putin la München, cu lumea ca o arenă în care se înfruntă cele mai puternice națiuni, reprezenta un regres teribil. „Nu din nou“, mantra germană post-Holocaust, a fost rapid urmată de „Nu singuri“ în cazul cancelarilor din epoca de după Războiul Rece, inclusiv al lui Merkel. Adăpostită în interiorul alianței occidentale, cu Washingtonul drept garant suprem al securității sale, Germania a prosperat ca putere economică. Ordine internațională bazată pe reguli și Uniunea Europeană ca o comunitate reală a națiunilor cu valori democratice comune, nu doar un simplu gigant birocratic – aceasta era viziunea lui Merkel. Acum această viziune era amenințată de Putin.

Nici Merkel și nici Putin nu aveau nevoie să li se reamintească faptul că ea devenise cancelar în urma acelorași evenimente care au anihilat cauza pe care el o slujise. Contemporani, diferența de vârstă dintre ei fiind de doar doi ani, Putin și Merkel aveau experiențe similare, dar concepțiile lor despre lume erau radical diferite. Din perspectiva lui, Războiul Rece nu s-a încheiat în 1989, ci doar a luat o scurtă pauză. Între timp, tacticile Rusiei au evoluat. Dacă sovieticii amenințau cu rachete nucleare, Putin optează pentru arme mai puțin convenționale și mai puțin vizibile, dar în final mai flexibile și mai eficiente, cum ar fi semănarea discordiei în Occident prin dezinformare și război cibernetic. Putin se consideră, așa cum declară el însuși, „ultimul mare naționalist“. Scopul său suprem este de a slăbi Uniunea Europeană și aliatul acesteia, Statele Unite. „Principalul dușman era NATO“, a spus Putin despre anii săi ca ofițer KGB la Dresda.[2] La fel stau lucrurile și astăzi.

În Angela Merkel, Putin știa că și-a găsit un adversar pe măsură. Merkel nu doar că vorbește limba lui Putin, ci a cunoscut Rusia pe care foarte puțini șefi de stat o văd vreodată. Călătoria la Moscova din perioada adolescenței pentru

a primi un premiu la un concurs de limbă rusă a marcat-o profund: pe de o parte, erau dimensiunea copleşitoare, scara eroică a arhitecturii capitalei şi rămăşiţele unei civilizaţii pe care o admira atât de mult, de la Baletul Bolşoi la sălile de concert şi teatrele care îşi păstraseră splendoarea. Aceste caracteristici contrastau puternic cu supravegherea aproape totală a societăţii sovietice – sursă de inspiraţie pentru regimul de teroare din Germania de Est. Mai târziu, în timpul unei vacanţe din 1984, Angela a mers cu autostopul în anumite zone ale Uniunii Sovietice inaccesibile străinilor. După ce a fost ridicată de miliţie la Soci şi acuzată că a călătorit fără permis, ea a fost obligată să scrie un eseu intitulat „De ce am încălcat legea, chiar dacă am o diplomă universitară şi cunosc legea“.[3] Felul în care Merkel stăpânea limba rusă a impresionat atât de mult miliţia locală încât ea şi însoţitorii ei au fost eliberaţi din arest şi li s-a permis să zboare înapoi la Berlin. Data următoare când Angela a călătorit la Soci, a făcut deplasarea în calitate de cancelar al Germaniei, cu un aparat de securitate strict şi cu un anturaj de asistenţi şi de jurnalişti pentru o întâlnire cu premierul rus Vladimir Putin.

Desigur, deceniile în care a trăit sub conducere sovietică au pregătit-o cel mai bine pe Merkel pentru întâlnirea cu Putin. Fiindcă a avut ea însăşi de suferit din pricina statului poliţienesc deservit de Putin, Merkel înţelege în profunzime cât de calculat şi de crud poate fi acesta. De asemenea, fiecare dintre ei cunoaşte în detaliu trecutul personal al celuilalt. Pentru a judeca măsura în care aceste două produse ale aceleiaşi baze socialiste au devenit radical diferite, nu trebuie decât să comparăm stilul de viaţă simplu, chiar auster, al lui Merkel şi dispreţul ei pentru artificiile sofisticate ale puterii, cu măreţia imperială pe care Putin se străduieşte să o arate. Deşi şi-a petrecut întreaga carieră în sistemul public, se crede că liderul rus se numără printre cei mai bogaţi oameni din lume. „Se înţeleg perfect unul pe celălalt“, a spus K.T. von Guttenberg, fost ministru al apărării în cabinetul lui Merkel.

De-a lungul mandatelor sale de cancelar, Merkel a continuat să vorbească regulat cu Putin (din ce în ce mai mult în germană, deoarece ea nu mai vorbeşte prea bine limba rusă, iar Putin încă vorbeşte fluent germana). De regulă, în prima jumătate de oră a discuţiei lor, ea rămânea rezervată, lăsându-l pe el să-şi expună lista de neplăceri – unele reale, cele mai multe

închipuite – pe care Occidentul le cauza Rusiei. Merkel considera că acest lucru îi făcea bine lui Putin. Apoi, după ce termina ce avea de spus, ea zicea: „Uite, Vladimir, restul lumii nu vede lucrurile așa. Nu este în interesul vostru“. Potrivit lui Thomas de Maizière, membru în cabinetul lui Merkel, care s-a aflat frecvent în aceeași încăpere cu cei doi lideri, „Ea este singurul șef de stat pe care Putin chiar îl respectă. Știe că nu poate folosi nici unul dintre tertipurile sale obișnuite cu ea“. De Maizière se referea, desigur, la duplicitatea caracteristică lui Putin și la ideile fanteziste pe care le urzește pentru a-și deruta interlocutorii mai puțin abili.

Relația Putin–Merkel este întemeiată pe diferențe profunde, dar și pe respectul reciproc dintre doi războinici încercați în lupte. Fiecare respectă cultura și limba celuilalt; Putin apreciază cu siguranță dragostea lui Merkel pentru marii scriitori ruși Fiodor Dostoievski și Nikolai Gogol. Iar cancelarul simte povara trecutului lor îngemănat: Rusia a suferit nespuse pierderi umane în războiul început de Adolf Hitler care și-a trădat aliatul de la acea vreme și l-a surprins cu un atac de amploare în 1941. Conflictul s-a soldat cu douăzeci și șapte de milioane de morți, printre care și fratele mai mare al lui Putin, Viktor, care a murit în timpul asediului nazist de o mie de zile asupra orașului Leningrad. La începutul mandatelor acestora, e posibil ca Merkel și Putin să fi sperat la relații mai bune între țările lor – și poate chiar între ei.

Un eveniment de rău augur în relația lor a avut loc în 2001. În acel an, președintele Putin, stângaci și aparent smerit, s-a adresat parlamentului german într-o germană impecabilă, exprimându-și dorința de a avea legături mai calde cu Occidentul și asigurând Bundestagul că cele două națiuni, rusă și germană, sunt pe aceeași lungime de undă. „Ideologia totalitară stalinistă nu se mai putea opune ideilor de libertate și democrație (…). Alegerea politică a poporului rus a permis URSS (…) să distrugă Zidul Berlinului“, a declarat el – asumându-și surprinzător meritul pentru înlăturarea Zidului. „Rusia este o națiune prietenoasă, europeană“, a promis el.

Parlamentarii germani s-au ridicat în picioare, aplaudând cu entuziasm. Oare Putin a observat că în al doilea rând al sălii Bundestagului cea care avea să devină cancelar nu s-a ridicat și nu a afișat nici un zâmbet? Angela Merkel abia dacă a aplaudat. Știa ceva ce parlamentarii vest-germani probabil nu știau: valorile, loialitățile și formarea KGB-ului nu sunt atât de ușor de

lepădat.

Dacă Merkel nutrea oarecare speranţe că Putin va fi mai moderat, realitatea i le-a năruit. Lucrătorii de la o turnătorie din Munţii Ural au turnat chipul lui Putin în bronz, iar multe fabrici ruseşti au primit comenzi de covoare, ceasuri şi farfurii cu chipul preşedintelui. După vizita lui Putin la Magnitogorsk, salopeta purtată de acesta în ziua respectivă a fost expusă în muzeul oraşului industrial. Merkel a înţeles cu cine avea de-a face: modelul lui Putin nu era reformistul Mihail Gorbaciov, ci mai degrabă dictatorul Iosif Stalin.

În 2006, la scurt timp după ce Merkel a devenit cancelar, Putin a declarat presei cu mândrie: „Doamna Merkel acordă multă atenţie Rusiei. Şi vorbeşte rusa!“

Sentimentele bune nu au durat mult după ce Putin a remarcat că Merkel pune drepturile omului pe primul loc în mandatul său. În stilul KGB, a început să-i sondeze vulnerabilităţile. În timpul primei lor întâlniri de la Kremlin, Putin a supus-o pe Merkel la bine cunoscutul test KGB de fixat cu privirea. Ea nu a clipit. La următoarea întâlnire de la Marea Neagră, ştiind că lui Merkel îi este teamă de câini (fusese muşcată de două ori), el l-a lăsat liber pe Konni, labradorul său negru. În timp ce Konni îi dădea târcoale lui Merkel adulmecând-o, pe chipul lui Putin s-a lăţit un zâmbet de satisfacţie. Dar Merkel nu a tresărit. „Trebuie să facă acest lucru pentru a-şi arăta bărbăţia. Rusia nu are politici sau economie de succes“, le-a spus ea ulterior membrilor furioşi ai echipei sale.

Fără să se lase descurajat, Putin a continuat să încerce să o deruteze pe Merkel. Într-o încercare tipică de a-şi afirma puterea, a întârziat la întâlnirile lor. La un moment dat, când cancelarul i-a reproşat că întârziase, Putin i-a răspuns, ridicând din umeri: „Ei bine, aşa suntem noi“, la care ea a replicat: „Noi nu suntem aşa“. Pe lângă modestie şi simţul datoriei, virtutea punctualităţii îi fusese inculcată fiicei de pastor încă din copilărie; Merkel consideră intolerabilă lipsa de punctualitate a celorlalţi.

Merkel s-a răzbunat pe Putin pentru comportamentul meschin în felul ei discret. „Vladimir, iar te-ai rugat?“, îl tachina ea, ştiind că acesta îşi construise o capelă lângă biroul său, în interiorul Kremlinului. Felul lui Putin de a sta într-o rână, cu picioarele depărtate, şi rânjetul permanent – care l-au

enervat într-atât pe preşedintele Obama încât a spus că rusul îi amintise de „puştiul plictisit din spatele clasei“ – i-au părut lui Merkel puerile şi transparente. Ea le-a spus consilierilor ei: „Putin este genul care se foloseşte de slăbiciunea celorlalţi. Te testează toată ziua. Dacă nu îi opui rezistenţă, devii din ce în ce mai mic“, a spus ea, apropiindu-şi degetul arătător de degetul mare pentru a ilustra micşorarea.

Dar el nu a reuşit să o intimideze. Iar la Dresda, locul celei mai profunde umiliri suferite de Putin, Merkel a fost cea care a schimbat placa. Ea a fost cea care l-a minimalizat şi l-a umilit. Liderii s-au întâlnit în octombrie 2006 în oraşul în care lucrase Putin, la trei zile după asasinarea la Moscova a Annei Politkovskaia, reporteră şi avocată pentru drepturile omului, ale cărei reportaje despre războiul prin intermediari purtat de Rusia în Republica Cecenia îl deranjaseră pe preşedinte. Când Politkovskaia a fost împuşcată în ascensorul din clădirea în care locuia la Moscova, în ziua în care Putin împlinea cincizeci şi patru de ani, unii observatori au comentat că momentul crimei nu a fost o coincidenţă.

Putin nu făcuse nici o declaraţie despre acest asasinat neruşinat. Când oaspetele său a coborât din limuzina neagră în faţa Castelului din Dresda, Merkel l-a luat prin surprindere. Ea a declarat presei prezente că este „şocată de acest act de violenţă“ şi că „uciderea Annei Politkovskaia trebuie rezolvată“. Cu buzele strânse, Putin a bălmăjit surprins: „Ziarista respectivă era într-adevăr un critic dur al guvernului rus. Dar cred că influenţa ei politică în ţara noastră era extrem de nesemnificativă (…). Această crimă face mai mult rău Rusiei (…) decât oricare dintre articolele ei“, a declarat el, încercând absurd să sugereze că el era adevărata victimă a crimei.

Sprijinul lui Merkel pentru libertatea presei a continuat să-l sâcâie. În septembrie 2010, după ce zeci de oameni au fost ucişi în timpul protestelor provocate de publicarea a douăsprezece caricaturi cu profetul Mahomed în ziarul danez Jyllands-Posten (publicate pe 30 septembrie 2005), Merkel i-a acordat o distincţie unuia dintre caricaturişti, Kurt Westergaard, care primise ameninţări cu moartea. Participarea cancelarului la ceremonie a fost marcată prin prezenţa unor lunetişti pe acoperiş şi printr-un nivel de securitate cum nu se mai văzuse în oraşul Potsdam de la întâlnirea dintre Stalin, Churchill şi preşedintele SUA, Harry S. Truman, din 1945. Merkel şi-a încheiat discursul

declarând: „Secretul libertăţii este curajul“. De asemenea, a profitat de ocazie pentru a critica arderea unor cărţi, pusă la cale de nişte fundamentalişti creştini într-o biserică din Florida, numind actul „respingător“. Chiar dacă Merkel vorbea despre un incident din Statele Unite, Putin a considerat că prin comentariile sale ea le-a acordat liderilor occidentali permisiunea de a se amesteca în afacerile interne ale statelor suverane.

„El are întotdeauna chipul împietrit când se află în preajma lui Merkel“[4], a observat Maxim Eristavi, un susţinător ucrainean al drepturilor omului. „Poate fi amuzant şi chiar vioi când vrea. Dar nu cu ea. Merkel ştie cum să-l facă de ruşine – nu făcând apel la instinctele lui umanitare; aşa ceva ar fi inutil –, ci amintindu-i lui Putin că sub supravegherea lui se petrec încălcări ale drepturilor omului şi atrocităţi. Ea îi aminteşte că el este responsabil.“ Istoria, sugera ea, şi poate chiar Curtea Penală Internaţională ar putea să-l tragă la răspundere pe acest criminal cinic.

În cei şaisprezece ani cât Merkel a deţinut funcţia de cancelar, cei doi au petrecut sute de ore împreună. Cu toate acestea, Putin şi Merkel nu au discutat subiecte personale. Merkel, de exemplu, nici nu ştia că fiicele lui Putin absolviseră şcoli germane la Moscova. Ea şi Putin sunt nişte profesionişti care ştiu că, atunci când Putin a lansat dezinformări despre Merkel pentru a-i slăbi şansele electorale, nu a fost un atac personal; de pildă, propagând ştiri false despre o fată germană de origine rusă, pe nume Lisa, despre care se presupunea că ar fi fost violată de nişte refugiaţi musulmani la Berlin în 2016. „Lisa noastră“, a spus-o ministrul de externe al lui Putin, Serghei Lavrov, acuzând-o pe Merkel de „muşamalizare“.[5] Curând, sute de cetăţeni germani au protestat în faţa Cancelariei, cerând „Dreptate pentru Lisa“. Dar, după efectuarea unei anchete exhaustive, poliţia din Berlin a constatat că, de fapt, fata se certase cu părinţii şi petrecuse noaptea cu un prieten. Însă confuzia şi îndoiala fuseseră sădite. Desigur, Merkel disprețuiește astfel de tactici grosolane de dezinformare în stilul KGB – amplificate acum de puterea reţelelor de socializare –, dar le acceptă ca parte a setului de metode autoritariste al lui Putin. Pentru ea, nu este un atac personal.

Una dintre metodele ei a fost întotdeauna sprijinirea disidenţilor, indiferent dacă lui Putin i-a convenit sau nu. Dar ea ştia că va fi întotdeauna o bătălie

grea împotriva unui tiran brutal și implacabil precum liderul rus.

Merkel păstra portretul Ecaterinei cea Mare în biroul ei. Împărăteasa rusă, născută în Germania, a încercat să scoată Rusia din toropeala feudală, pentru a „ieși la aer!“ (Un citat pe care Merkel îl invocă adesea pentru a-i încuraja pe concetățenii săi est-germani să arate deschidere către alte popoare, alte experiențe și alte moduri de viață – la fel cum a făcut ea însăși după treizeci și cinci de ani petrecuți în spatele sârmei ghimpate și al Zidului.) Un astfel de îndemn este necesar și astăzi – nu numai pentru germani, ci și pentru ruși.

În iunie 2020, pe fundalul monumentelor ridicate în cinstea soldaților sovietici căzuți în luptele împotriva Germaniei naziste, Putin a anunțat că își va prelungi mandatul până în 2036. Speranțele firave pe care Merkel le mai nutrea în privința schimbării situației din Rusia i-au fost năruite. Prin manipularea voturilor, prin frică, prin constrângerea și asasinarea dușmanilor săi, Putin s-a instalat ca dictator pe viață. Putin își propune să doboare recordul de treizeci și trei de ani la putere deținut de Stalin. Spre mâhnirea lui Merkel, acesta a deconectat de la oxigenul democrației o țară ale cărei cultură, istorie și limbă le admiră profund.Două luni mai târziu, într-un fel de reluare tragică a asasinării jurnalistei Anna Politkovskaia și a multor altor contestatari ai lui Putin, reprezentantul opoziției, Aleksei A. Navalnîi, și-a pierdut cunoștința după ce a fost otrăvit cu o neurotoxină. Se încercase folosirea aceleiași metode și în cazul Annei Politkovskaia, dar aceasta a supraviețuit, apoi a fost împușcată. Și Navalnîi a supraviețuit – în parte datorită intervenției Angelei Merkel. Navalnîi a ajuns la spitalul Charité din Berlin după ce a părăsit Siberia cu ajutorul unei misiuni de evacuare medicală. Pe când Navalnîi se lupta să supraviețuiască, Merkel l-a avertizat pe Putin: „Insistăm ca acest caz să fie clarificat rapid. Ceea ce am auzit până acum este foarte supărător“. Dar mai puternic a fost mesajul vizitei lui Merkel la căpătâiul lui Navalnîi după ce acesta s-a trezit din comă.

Într-un act de curaj impresionant, Navalnîi a revenit la Moscova după ce s-a însănătoșit și a fost arestat imediat pe baza unor acuzații inventate. Din închisoare, liderul opoziției și-a lansat cea mai puternică armă împotriva cleptocrației instaurate de dictator. Navalnîi a dat publicității un film de două ore care prezintă palatul secret al lui Putin de la Marea Neagră, în valoare de

miliarde de dolari, incluzând un patinoar subteran pentru hochei, un cazinou, un salon din catifea roșie pentru fumat narghilea și o bară pentru dans – toate cumpărate, așa cum susține activistul încarcerat, „cu cea mai mare mită din istorie“. Într-o singură zi, videoclipul a atras douăzeci de milioane de vizualizări pe YouTube și a provocat proteste de stradă în întreaga țară.

„În regimul lui Putin, ai trei opțiuni: să taci, să-l lauzi sau să mori“[6], a spus cineastul Oleg Senţov, un ucrainean de etnie rusă, trimis la închisoare de Putin pentru activism. Angela Merkel, un dușman la fel de periculos ca Navalnîi, nu intenționa nici să tacă, nici să-l laude. Iar Putin nu o putea reduce la tăcere.

Totuși, încercarea de asasinat asupra lui Navalnîi a dezvăluit și un aspect îngrijorător al pragmatismului Angelei Merkel. Pe de o parte, ea a cerut solidaritate europeană și a fost prima care a denunțat încălcările drepturilor omului de către Putin. Pe de altă parte, chiar când adversarul intern cel mai îndârjit al lui Putin zăcea în comă într-un spital din Berlin, Merkel a refuzat să anuleze proiectul gazoductului Nord Stream 2, care va pompa gaze în Germania direct din Rusia, traversând Marea Baltică. Când va fi gata, proiectul va vărsa miliarde în cuferele Kremlinului și va furniza combustibil unui singur stat membru al UE: Germania.

Faptul că a permis continuarea proiectului Nord Stream 2 a scos la iveală un punct vulnerabil al lui Merkel, care nu prea se potrivește cu numeroasele sale atitudini principiale, dar ne reamintește că este și un politician calculat. Este adevărat că peisajul energetic al Europei a cunoscut o modificare spectaculoasă ca urmare a tranziției recente de la gazul natural rusesc la cel american și norvegian și a proceselor antitrust împotriva Gazprom, compania de gaz rusească deținută de stat. Sub conducerea lui Merkel, UE și-a sporit mult nivelul de interconectare în acest domeniu și în altele. Dar ambiția sa declarată privind o Europă care se comportă ca un bloc matur, cu o politică externă unitară, este subminată de acest act unilateral. Mai mult, dacă Nord Stream 2 se finalizează, cel mai tare va suferi țara căreia cancelarul i-a dedicat mult timp și efort: Ucraina. Kievul va pierde peste un miliard de dolari pe an în taxe de tranzit după finalizarea conductei de sub Marea Baltică. Fără îndoială, Merkel a cântărit toți acești factori, inclusiv cât de prost va fi văzută dacă va merge mai departe.

Chestiunea, premergătoare cu mult episodului Navalnîi, i-a nedumerit pe unii dintre cei mai fermi aliați ai săi. „De fiecare dată când Obama o întreba pe Merkel de ce merge mai departe cu Nord Stream, Merkel dădea un răspuns diferit“, mi-a spus Charles Kupchan, consilier pe probleme de securitate națională în administrația Obama.[7] „Presiunile comunității de afaceri, politica internă, menținerea coeziunii din coaliția sa, decizia nu îi aparține și așa mai departe – întotdeauna un alt răspuns.“ Probabil că adevăratul răspuns este o combinație a tuturor acestor factori. Una dintre explicațiile preferate de Merkel în împrejurări complexe este: „Avantajele depășesc dezavantajele“.

O relație mai puțin intensă pe plan personal, dar tot mai deranjantă cu o altă dictatură i-a captat în mare măsură atenția lui Merkel. La fel ca Putin, liderii Partidului Comunist Chinez au studiat cu atenție prăbușirea Uniunii Sovietice, hotărâți să nu-i împărtășească soarta. Deși portretul lui Mao Zedong încă domină Piața Tiananmen din inima orașului Beijing, partidul i-a abandonat preceptele. Cel mai mare consumator de energie, filme și bere din lume, China a construit mai multe căi ferate de mare viteză și aeroporturi decât restul lumii la un loc. De asemenea, Partidul Comunist Chinez va depăși curând recordul Uniunii Sovietice drept cel mai durabil sistem monopartit din istorie. Cea mai nouă superputere din lume este cea mai mare și mai populată țară autoritaristă. Puterea nu provine din arsenalul său nuclear relativ mic, ci din forța sa economică în creștere rapidă – și din obiectivul declarat de a fi lider mondial în cursa pentru tehnologii-cheie.

Cu mult înainte de controversata „pivotare“ spre Asia a președintelui Barack Obama, Angela Merkel făcea vizite anuale la Beijing și își aprofunda relațiile cu liderii Chinei. „Încă din 2005 a spus despre China că este o stea în ascensiune și că trebuie să avem relații bune cu ea. A investit timp în relațiile cu Jiang Zemin, cu Hu Jintao și cu Xi Jinping“, a declarat Christoph Heusgen, fostul ei consilier pe probleme de securitate națională, referindu-se la actualul lider al Chinei, Xi, și la cei doi predecesori ai săi. „China – atât învățămintele sale, cât și pericolul pe care îl reprezintă pentru lume – nu a dispărut niciodată de pe radarul Angelei Merkel.“

În primii ani în funcția de cancelar, Merkel a fost entuziasmată de vizitele sale în China.[8] A revenit la Berlin plină de energie după întâlnirile cu oameni

noi – personalităţi culturale, oameni de ştiinţă şi antreprenori, precum şi oficiali – şi a fost uimită de progresul remarcabil realizat de gigantul mondial în devenire. Cum a reuşit, s-a întrebat ea cu voce tare, un stat monopartit, cu economie centralizată, să-şi scoată milioane de cetăţeni din sărăcie şi să continue să-şi accelereze prezenţa globală? Părea o traiectorie fără precedent. De obicei, cancelarul revenea de la Beijing cu un pachet de acorduri comerciale profitabile pentru întreprinderile germane – China devenind una dintre principalele trei pieţe pentru maşinile germane.

Dar în noiembrie 2007, Merkel s-a întors dintr-o călătorie de trei zile la Beijing fără acorduri comerciale şi cu o dovadă a părţii întunecate a „miracolului“ chinezesc. Răcirea bruscă a relaţiilor a fost o răzbunare pentru întâlnirea avută recent de cancelar cu Dalai Lama la Berlin, precum şi pentru discuţiile sale cu organizaţii non-guvernamentale, disidenţi şi ziarişti independenţi cât s-a aflat în capitala Chinei. „Ea a menţionat chestiunea drepturilor omului în fiecare conversaţie“, a spus Ulrich Wilhelm, purtătorul său de cuvânt de la acea vreme, care a însoţit-o pe Merkel în China. „Admir progresele realizate de dumneavoastră, dar nu putem începe să discutăm fără a aborda aceste chestiuni“, i-a spus ea preşedintelui Hu Jintao la prima lor întâlnire.

Pe chinezi i-a deranjat mereu acest lucru şi au considerat că este o ingerinţă inacceptabilă în afacerile lor interne. Drept dovadă a nemulţumirii lor, autorităţile de la Beijing l-au răsplătit pe preşedintele francez Nicolas Sarkozy, care a vizitat China în aceeaşi săptămână cu Merkel, cu o serie de contracte în valoare de 30 de miliarde de dolari, iar cancelarul german s-a întors acasă cu mâinile goale. Lui Merkel i-a fost greu să nu observe că Sarkozy a fost mult mai delicat în privinţa subiectului sensibil al încălcării drepturilor omului în China. De atunci, a avut o atitudine precaută, între respectarea valorilor sale – cel mai adesea cu liderii chinezi în spatele uşilor închise – şi susţinerea intereselor comerciale ale Germaniei. Datorită insistenţei sale de a avea relaţii bune cu Beijingul, şi-a câştigat un anumit nivel de încredere în ochii liderilor care au urmat. Dar această încredere a avut un cost moral.

Preşedintele Xi Jinping, care a preluat funcţia în 2013, i-a spus odată lui Merkel că modalitatea cea mai bună de a sprijini drepturile omului, în China

şi în alte părţi, este lupta împotriva sărăciei. Deşi nu a fost pe deplin de acord, în calitate de critic şi de admirator declarat, Merkel a considerat în continuare că are dreptul să spună ce gândeşte cu privire la reprimarea nemiloasă a minorităţilor şi la încălcarea drepturilor fundamentale ale omului de către Beijing. „Dacă veţi continua oprimarea, ne veţi forţa să-i sprijinim public pe protestatari“, i-ar fi spus ea lui Xi. Deşi califică drept „dezamăgitoare“ atitudinea tot mai dură a acestuia şi cultul personalităţii, Merkel priveşte China printr-o lentilă mai complicată decât distincţia obişnuită dintre a fi sau a nu fi liber. Astfel, Merkel a trecut şi la utilizarea puterii necoercitive – nu ca substitut al unor negocieri dure, ci ca modalitate de a-şi arăta respectul faţă de o civilizaţie străveche şi deseori ignorată în Occident.

În majoritatea călătoriilor diplomatice, Merkel tinde să grăbească ceremonia obişnuită de întâmpinare, schimbul oficial de opinii şi informările de presă. Însă în China făcea lucrurile pe îndelete. Într-o vizită recentă, ea era hotărâtă să vadă cu ochii ei cum se transformase Shenzhen, mult timp un sătuc de lângă Hong Kong, într-un centru de înaltă tehnologie cu douăsprezece milioane şi jumătate de oameni, în timp ce industria auto germană nu reuşea să-şi dezvolte propriile celule pentru baterii. După zeci de călătorii, ştia la cine să apeleze, în afară de Xi Jinping, şi de cine să se distanţeze cu grijă. Deşi Xi ia toate deciziile importante, el ascultă sfaturile vicepremierului său, Liu He, aşa că programul a inclus şi o întrevedere cu acesta. „Sărbătorim a cincea aniversare a traducerii simultane!“[9] şi-a informat ea anturajul cu satisfacţie în timpul unei vizite recente, rememorând vremurile în care politicienii chinezi îşi citeau răspunsurile de pe fişe traduse cu migală. Liderii chinezi nu au pierdut din vedere că Angela Merkel a ales să-şi sărbătorească aniversarea a cincizeci şi şase de ani, în iulie 2010, admirând cei şapte mii de soldaţi de teracotă de la mormântul primului împărat chinez, Qin Shi Huangdi, din Xi’an, capitala provinciei Shaanxi, alături de soţul ei scump la vedere.

Merkel iubeşte istoria, iar faptul că este atât de fascinată de istoria Chinei face aspiraţiile globaliste chineze din prezent să fie mai puţin misterioase şi poate mai puţin ameninţătoare pentru ea. Ca om de ştiinţă, cunoaşte foarte bine catalogul remarcabil al invenţiilor tehnologice chineze – praful de puşcă, de exemplu –, precum şi faptul că se numără printre primele ţări care au efectuat cercetări astronomice (pe vremea dinastiei Qing, în secolul al XVII-

lea). „Vorbesc adesea cu președintele Xi despre modul în care putem învăța unii de la alții ce face bine fiecare dintre noi“, a spus ea odată.[10] „Când vizitez China, liderii de acolo îmi spun că, 1 700 de ani din ultimele două milenii, ei au fost economia dominantă. «Să nu vă supărați», spun ei, «dacă revenim la locul nostru tradițional.»“ Merkel a comparat progresele remarcabile realizate de China într-o singură generație cu renașterea propriei țări din cenușa celui de-al Doilea Război Mondial. „Ca în cazul Germaniei, ascensiunea Chinei se bazează în mare parte pe muncă asiduă, pe creativitate și pe abilități tehnice“, a remarcat ea.[11] În timpul mandatelor ei, economia chineză a crescut cu 202%. „În zece ani“, a avertizat ea, „vom avea nevoie de oameni care să poată citi brevete în chineză, pentru că nu vor mai avea chef să le scrie în engleză.“

China, le-a reamintit ea miniștrilor săi, își propune să fie în avangarda inteligenței artificiale; în 2017, țara a investit 12 miliarde de euro în cercetarea inteligenței artificiale, iar Germania a cheltuit doar 500 de milioane de euro. Ea consideră că progresul uluitor al Chinei nu este neapărat o amenințare directă, ci mai degrabă un imbold ca Europa să se miște mai repede, spunând: „Cred că cipurile ar trebui fabricate în Uniunea Europeană și că Europa ar trebui să aibă propriile sisteme de hiperscalare și să producă celule pentru baterii“.[12] Foarte puțini șefi de stat vorbesc cu aceeași siguranță ca Merkel despre astfel de subiecte tehnice. Dată fiind experiența sa într-un stat polițienesc, ea consideră, de asemenea, că Europa ar trebui să stabilească standarde pentru protecția vieții private și să devină un factor de reglementare în stabilirea standardelor digitale globale – o alternativă atât în raport cu Statele Unite, cât și cu China. „Cred cu tărie că datele cu caracter personal nu aparțin statului sau companiilor“, a spus ea. Fiind pragmatică, chiar și când a negociat cu gigantul chinez de telecomunicații Huawei, Merkel a făcut presiuni ca Germania să exercite un control mai strict asupra acestor furnizori. Refuzul ei de a privi China prin prisma ideologiei este cu atât mai uimitor, dată fiind experiența ei personală cu realitățile vieții sub regimul comunist. Totuși, ea recunoaște că, spre deosebire de Germania de Est sau de Uniunea Sovietică, China și-a reformat economia în beneficiul a milioane de oameni.

Pentru multe persoane de pe ambele maluri ale Atlanticului, pragmatismul hotărât al lui Merkel a părut nesincer în 2019, când China și-a continuat represiunea împotriva reformiștilor din Hong Kong și a musulmanilor uiguri. Ca de obicei, Merkel își cântărise cu atenție opțiunile și alesese ceea ce considera a fi răul mai mic. Pur și simplu nu avea de gând ca legăturile comerciale importante ale Germaniei cu China să fie condiționate de relațiile politice ale țării. Pentru cancelar, care observă tendințele din perspectiva unui istoric, lucrurile sunt cât se poate de clare. Dacă Occidentul nu începe să învețe de la China, riscă să rămână în urmă. Ea menționează adesea că, timp de secole, China a reprezentat apogeul culturii mondiale. Ce făcea Europa în 210 î.Hr., pe când meșteșugarii chinezi sculptau acei soldați funerari atât de realiști? Civilizațiile se nasc și – dacă devin arogante, nepăsătoare și decadente – apun. Occidentul, a avertizat ea în aproape fiecare discurs din ultimii ani de mandat, este în declin ca speranță și scop. Merkel dorea să reaprindă această speranță, dar instrumentele pe care le avea la dispoziție erau limitate. Exaltarea oamenilor nu se număra printre punctele forte ale Angelei Merkel.

Merkel, neobișnuit de elegantă, sosește împreună cu soțul ei la Opera din Bayreuth, Germania, pentru Festivalul Wagner care are loc anual. Joachim Sauer (numit și „Fantoma de la Operă“ datorită pasiunii sale pentru muzica de operă și aversiunii față de atenția presei) și soția sa au reușit să își protejeze viața privată într-o măsură incredibilă. Sauer nu a acordat niciodată un interviu despre celebra lui soție.

Capitolul 9 . Doamna cancelar în viața privată

„M-am asigurat că există limite, așa că anumite zone din viața mea nu sunt deschise publicului.“

Angela Merkel

Cu mult înainte ca Angela Merkel să fie supranumită cea mai puternică femeie din lume, aceasta era o persoană realistă, cu interese dincolo de viața politică și de politicieni. Într-o măsură surprinzător de mare, ea a rămas aceeași persoană de-a lungul celor șaisprezece ani în funcția de cancelar. Acest lucru se datorează în mare parte faptului că, mai mult decât oricare politician de succes din vremurile noastre, Merkel și-a afirmat dreptul la viață privată și a folosit o serie de stratageme pentru a ține lumea la distanță. Această cealaltă viață a sa – privată – i-a permis Angelei Merkel să suporte povara uneori zdrobitoare a funcției sale.

„Am încercat să păstrez spații în care să pot să fiu fericită sau tristă fără să dau explicații opiniei publice“, a explicat ea în 2019.[1] „Altfel, este foarte greu să fii fericit în public. Nu fac excepții de la această regulă.“ Nici măcar în cazul celor mai devotați colaboratori ai săi; nici unul dintre aceștia nu a fost invitat vreodată la ea acasă, nici la Berlin, nici la sanctuarul ei din Brandenburg.

La distanță egală de Berlin și de granița poloneză, în mijlocul lacurilor și pădurilor din Uckermark, în apropiere de satul Hohenwalde, se află casa albă simplă a Angelei și a lui Joachim, cu acoperișul său de țiglă roșie. Căsuța este „mobilată foarte simplu“, a spus la un moment dat un invitat, cineastul Volker Schlöndorff. „Are un aer est-german, de vreme ce a fost construită de Angela și de soțul ei în zilele în care trebuia să te zbați pentru fiecare bucată

de lemn în Est. Pare încă neterminată.“

Prezența unui polițist într-o gheretă albă de peste drum este singurul semn că aceasta este casa de vacanță a cancelarului Germaniei. Angela sosește aici cu mașina oficială, un Audi negru, iar soțul ei conduce adesea vechiul său VW Golf roșu. Merkel încearcă din răsputeri să-și ignore gărzile personale, dar când face o baie în lacul din apropiere, o face sub privirea atentă a doi agenți înarmați, pe care i-a instruit să stea la 200 de metri de ea – cu 150 de metri mai mult decât se recomandă oficial. Când face o plimbare prin pădurile din apropiere, există întotdeauna un SUV la marginea pădurii, cu un agent de securitate care se preface că citește un ziar la volan. „Haide, știu că de fapt nu citești“, l-a tachinat odată cancelarul pe agentul ei de securitate, care fusese instruit să pară cât mai invizibil în fața persoanei extrem de rezervate pe care o are în grijă.

Prietenii spun că, acasă, Merkel își asumă rolul tradițional de Hausfrau („gospodină“). Se relaxează ascultând operă și gătind mese foarte simple – specialitatea ei este supa de cartofi –, insistând chiar și să facă curățenie după aceea. Totuși, duminică după-amiază, pe la ora patru, Hausfrau din weekend revine la obiceiurile din timpul săptămânii și începe să le trimită colaboratorilor mesaje cu privire la săptămâna următoare.

Sauer nu pare deloc impresionat de nivelul la care evoluează acum partenera sa. Când aceasta și-a serbat aniversarea a cincizeci de ani (care, în stilul lui Merkel, a inclus ca „divertisment“ o prelegere lungă susținută de un om de știință și intitulată „Creierul: Un sistem complex fără dirijor, consecințe pentru imaginea de sine“), Sauer i-a spus soției sale când s-a făcut miezul nopții: „Haide, Angela. Eu nu sunt politician. Trebuie să merg la serviciu dimineața devreme“. În iunie 2011, după ce președintele Obama i-a decernat lui Merkel Medalia Prezidențială a Libertății – cea mai importantă distincție civilă din SUA –, el și Michelle i-au invitat pe Merkel și Sauer la cină în apartamentul privat de la Casa Albă. Sauer le-a comunicat că regretă, dar nu poate fi prezent pentru că a stabilit să ia cina cu un coleg la Chicago.

Odată, pe când încă discuta despre viața ei privată, Merkel a dezvăluit rolul esențial pe care îl joacă soțul ei în capacitatea sa de a face față exigențelor funcției. „Mai bine anulez trei întâlniri decât să pun în pericol relația noastră“, i-a spus ea lui Herlinde Koelbl.[2] „El joacă un rol foarte important în

viaţa mea politică. Îmi spune în cel fel îi va afecta pe oamenii de rând o anumită decizie. El vede lucrurile din afară.“ Andreas Apelt, care i-a fost şef lui Merkel la începutul carierei sale politice, a observat cât de strânsă era colaborarea dintre cei doi. „Pe vremea când era purtătoarea noastră de cuvânt şi era haos, iar Merkel nu ştia ce să facă, îl suna pe Sauer. El îi trimitea imediat câteva propoziţii pe care să le folosească în comunicatul nostru de presă“, mi-a spus Apelt.

Sauer nu numai că îi serveşte drept confident politic, dar îi oferă şi refugiul de care are nevoie. „Uneori toată vorbăria asta este o problemă pentru mine“[3], i-a mărturisit Merkel lui Koelbl, referindu-se la sociabilitatea necontenită, inerentă vieţii politice. „Cu [Joachim], nu trebuie să spun nimic; putem doar să stăm împreună.“ Poate că cea mai mare contribuţie a lui Sauer este faptul că o ajută pe una dintre cele mai vizibile personalităţi publice din lume să-şi păstreze echilibrul emoţional. „Relaţia noastră îmi oferă siguranţă“, a spus ea. Întrebată dacă s-ar putea descurca fără un astfel de partener, ea a răspuns: „Aş spune că nu“.

Berlinezii l-au poreclit pe Sauer „Fantoma de la Operă“, datorită pasiunii sale pentru muzica de operă şi aversiunii sale faţă de atenţia presei. El îşi susţine cu tărie dreptul la viaţă privată. „Sunt om de ştiinţă. Nimeni nu este interesat de mine“, insistă el (dar greşeşte).

În ciuda limitelor stricte pe care le-a stabilit între viaţa sa publică şi cea privată, Angela Merkel dezvăluie ocazional – poate fără să vrea – cât de „normală“ este căsnicia ei. În 2020, pe când participa la o conferinţă despre tehnologie, Merkel a fost întrebată dacă are aparate „inteligente“ acasă sau dacă porneşte chiar ea maşina de spălat.[4] „De fapt, soţul meu pune rufele la spălat“, a răspuns ea firesc. Cuplul Merkel-Sauer, a arătat ea – la fel ca majoritatea cuplurilor moderne cu viaţă profesională activă –, îşi împarte treburile casnice.

Cât despre motivul pentru care un cuplu atât de armonios şi de devotat a ales să nu aibă copii, Merkel a spus: „Nu-mi pot închipui cum aş îmbina acest lucru cu activitatea politică“.[5] La treizeci şi şase de ani, cu mult timp înainte să se recăsătorească, Merkel şi-a explicat convingerea că „o căsătorie nu mi-ar schimba viaţa. Dar aşa cum văd eu lucrurile, dacă aş avea un copil ar însemna să renunţ la politică. În acest moment, aşa ceva pur şi simplu nu mă

preocupă. Și poate că nu mă va preocupa niciodată“. Și așa a și fost. Când s-a căsătorit cu Sauer, trecuse de 40 de ani.

Locuința sa de la Berlin nu seamănă deloc cu cele în care locuiesc alți șefi de stat. Este un apartament modest, cu chirie plafonată, dintr-un bloc antebelic obișnuit, cu patru etaje, aflat în inima fostului Berlin de Est; pe sonerie figurează numele soțului ei. Străzi și cafenele familiare șerpuiesc de-a lungul cursului îngust al râului Spree – de când s-a mutat la Berlin, ca tânără cercetătoare, la sfârșitul anilor 1970, acestora li s-au adăugat saloane de piercing, internet cafe-uri și restaurante cu mâncare vietnameză, falafel și vegană. Este același cartier în care, cu trei decenii în urmă, Angela ocupase o locuință nerevendicată – unde, la împlinirea a treizeci de ani, tatăl ei remarcase cu amărăciune: „Ei bine, Angela, cu siguranță nu ai ajuns prea departe“. Merkel încă participă la spectacolele teatrului Berliner Ensemble din Bertolt Brecht Platz. Deși nu mai ia S-Bahn, trenul urban de la stația Friedrichstrasse, așa cum obișnuia, probabil că ar prefera să se deplaseze cu trenul în loc de automobilul oficial de culoare neagră, urmat de o altă mașină. În 2019, când consiliera sa, Eva Christiansen, s-a întors de la New York după ce petrecuse Crăciunul acolo, a remarcat cât de melancolică părea Merkel când îi povestea cum vizitase Manhattanul fără nici o grijă și anonim, o experiență de care cea mai puternică femeie din lume nu se putea bucura – și de care nu se va bucura nici măcar acum, când a părăsit funcția.

Deși viața privată și momentele de singurătate sunt esențiale pentru Merkel, ea este aproape întotdeauna înconjurată de oameni. De la începutul mandatului, nu numai că și-a menținut agenții de securitate la două sute de metri distanță, dar ori de câte ori ea și soțul ei intenționau să meargă la concerte sau la operă, ea îi informa cu doar o jumătate de oră înainte de plecare, astfel încât sosirea lor să nu deranjeze participanții cu filtre de securitate, bariere, câini sau cu alte semne vizibile ale prezenței lor. La începutul mandatului de cancelar, Merkel a încercat la un moment dat să se sustragă atenției agenților de securitate, plecând rapid cu liftul din bucătăria Cancelariei, care nu era prevăzut cu cameră de luat vederi și nici nu era păzit. Libertatea ei a durat doar câteva minute: când a ajuns în parcare, agenții de pază se aflau în formațiune, cu câini cu tot.[6]

Ca orice client obișnuit, Merkel poate fi văzută cumpărând mai multe perechi

de pantofi negri fără toc de la un magazin francez de pe Friedrichstrasse din Berlin, agenții săi de securitate făcând tot posibilul să rămână invizibili; sau luând masa cu soțul ei în micul restaurant italian din liniștitul cartier Charlottenburg, care îi place atât de mult. Indiferent cât de simplu trăiește sau cât de obișnuită pare în ochii lumii – împingând un cărucior în alimentara „ei“ (Ullrich Verbrauchermarkt de pe Mohrenstrasse, așa cum știu majoritatea berlinezilor) – „ea are o aură conferită, desigur, de putere“, a spus Schlöndorff. Sau, după cum spunea Lady Catherine Ashton, fostul ministru de externe al UE, „Este Angela Merkel! Bineînțeles că știi când se află în încăpere“. Cuvintele, remarcile usturătoare, încruntarea sa – chiar și arcuirea sprâncenelor – toate au greutate. Cu ani în urmă, în timp ce Merkel se îndrepta spre casa de la țară, mașina a trecut peste o denivelare pe drumul desfundat care ducea spre casă. Cancelarul a scos un singur sunet: „Hopa!“ A doua zi, echipele de lucru au turnat asfalt pentru a netezi drumul.[7]

Dat fiind că nu este în elementul ei când se află în public, Merkel tinde să își găsească refugiu în prieteniile sale cu oameni din afara sferei politice. Dar și ei se supun nevoii sale stăruitoare de intimitate. Schlöndorff și-a amintit de un weekend memorabil la casa lui din Toscana, Italia, unde, împreună cu soția sa, Angelica, și cu soțul Angelei, și-au pecetluit prietenia cu grappa. Cu toate acestea, prietenia s-a răcit după ce regizorul a scris un articol afectuos, dar în care o tachina oarecum pe Merkel, îndemnând-o în glumă să revină la viața ei de om de știință după al doilea mandat de patru ani. „Nu ți-e dor uneori să predai și să lucrezi în cercetare? Nu tânjești după precizia științei, dată fiind imprecizia politicii și a economiei?“

Pentru Merkel, publicarea unui profil – chiar dacă elogios – este o încălcare a vieții private. În plus, nu are nici un interes să revină în laborator. Poate că este un politician netradițional, dar este complet absorbită de politică. „Așa se fac lucrurile“, a spus ea. Ce laborator ar putea fi pe măsura vieții electrizante din centrul lumii politice moderne? În cele trei decenii în centrul acțiunii, rar i s-a întâmplat să se plictisească.

Merkel continuă să prefere compania oamenilor creativi din domenii care nu au legătură cu cel în care activează ea. „Există așteptarea ca politicienii să repete aceleași lucruri destul de frecvent“, a remarcat ea odată cu ironie. „Pe când mă ocupam de fizică, acesta era un păcat de moarte. În știință, ai sarcina

să nu spui niciodată acelaşi lucru de două ori, deoarece ar arăta că nu ai făcut absolut nimic.“ Politicienii, sugera ea, sunt plictisitor de repetitivi. Un politician cu o minte atât de activă şi cu o curiozitate atât de vastă ca ale ei este mai interesat să se împrietenească cu artişti şi să înveţe de la ei tainele meşteşugului lor.

Schlöndorff i-a făcut cunoştinţă lui Merkel cu actorul german Ulrich Matthes – cunoscut mai ales pentru interpretarea lui Joseph Goebbels, ministrul propagandei, din filmul despre ultimele zile ale Germaniei naziste, intitulat Ultimele zile ale lui Hitler, din 2004. Actorul şi cancelarul au legat o prietenie strânsă, iar Matthes şi-a petrecut unele weekenduri la casa de la ţară a lui Merkel. Ea participă deseori la spectacolele sale de teatru de la Berlin, apoi rămâne la un pahar până târziu în noapte, absorbită de conversaţii care – deşi Matthes păstrează tăcerea asupra conţinutului lor – sigur nu au prea mult de-a face cu munca ei de zi cu zi. (Potrivit autorului Martin Amis, fostul prim-ministru britanic Tony Blair şi-a exprimat surprinderea când a descoperit această latură puţin cunoscută a lui Merkel, spunând: „Îi place să stea până târziu şi să se simtă bine“.[8])

Aflată la Berlin pentru a cânta la comemorarea a două decenii de la căderea Zidului Berlinului, Renée Fleming, vedetă internaţională a muzicii de operă, „a fost anunţată că Merkel găzduieşte o recepţie la Adlon“ – hotelul faimos în care stăteau Fleming şi soţul ei. „Am presupus că vor fi o mie de oameni acolo“, a spus ea.

Am coborât şi am descoperit că participau opt persoane. Recepţia era doar pentru noi: soliştii şi soţii noştri… A durat două ore! N-am putut să nu mă gândesc la cât de devreme probabil că îşi începuse ziua doamna cancelar şi la toate întâlnirile la care participase, ca apoi, seara, să ia parte la un concert în aer liber la Poarta Brandenburg, pe un frig teribil! Nu părea obosită şi nu se grăbea să plece. Energia ei este incredibilă. Am fost surprinşi şi onoraţi că se relaxa petrecând timp şi discutând cu noi.

Obişnuiţi ai cunoscutelor festivaluri de muzică de la Bayreuth şi Salzburg,

Merkel și Sauer evită nebunia de care sunt înconjurate alte cupluri de vedete. Cu un zâmbet discret și cu o înclinare ușoară a capului, Merkel îi salută politicos pe cei care o recunosc. Publicul înțelege că ea și Joachim se află acolo dintr-un singur motiv: să se bucure de Wagner sau de Mozart. Limbajul corporal al cuplului indică limpede acest lucru.

Pentru cei care ar putea presupune că are doar gusturi rafinate, Angela Merkel are o pasiune cât se poate de prozaică pentru fotbal. În timpul finalei Campionatului Mondial de Fotbal de la Berlin din 2006, ziarele au prezentat interviuri în care cancelarul, de obicei rezervată cu presa, „își mărturisește“ pasiunea pentru fotbal, pe care o are, conform spuselor sale, încă de la vârsta de șapte ani. A povestit că urmărește meciurile la un bar de lângă casa ei de la țară, deoarece ea și soțul ei nu au televizor. „Îmi place să mă uit la fotbal împreună cu alții“, a spus ea pentru Bild, cel mai mare tabloid din Germania. Merkel a permis chiar unei echipe de filmări să filmeze vizita la hotelul unde se afla echipa germană, în timpul căreia i-a asaltat pe jucători cu întrebări care arătau că se străduise să își însușească regulile legate de ofsaid cu același zel cu care studia statisticile privind șomajul. Ea i-a uimit pe reporterii care o urmăreau peste tot schițând diagrame cu tactici de fotbal, iar curând după aceea l-a invitat pe antrenorul Jurgen Klinsmann în biroul său pentru a-i explica de ce germanii pierduseră dezastruos în fața italienilor în semifinale. Cu statistici, grafice și diagrame, cel mai sus-pus suporter de fotbal din țară i-a propus antrenorului rămas fără cuvinte un plan de antrenament.

În 2012, cancelarul a participat la summitul G8 de la Camp David, reședința prezidențială rustică, situată la o oră de mers către nord de la Washington, DC, în timp ce la München se desfășura finala Ligii Campionilor în care clubul Chelsea din Marea Britanie juca cu Bayern München. Înainte de summit, Merkel îl rugase pe președintele Obama să instaleze un televizor lângă sala de conferințe. „Îi trimiteam cancelarului SMS-uri cu scorul“, a spus Christoph Heusgen, consilierul ei pe probleme de securitate națională. „Când Bayern a primit penalty, nu a mai putut sta în sala de conferințe și mi s-a alăturat în fața televizorului.“ Treptat, ceilalți lideri au urmat-o (inclusiv premierul britanic, David Cameron, președintele Franței, François Hollande, și Manuel Barroso, președintele Comisiei Europene).

În final, președintele Obama a apărut și a întrebat: „Am venit aici pentru G8

sau ca să ne uităm la fotbal?“ La care cancelarul a răspuns: „Ca să ne uităm la fotbal“. După ce Chelsea a rezolvat blocajul de 1–1 din prelungiri cu o lovitură de pedeapsă spectaculoasă, Merkel l-a îmbrăţişat pe Cameron. Interpretul pentru limba germană al lui Obama, Dorothee Kaltenbach, a mormăit „Scheisse“ („rahat“), la care Obama a răspuns cu un zâmbet: „Acesta este singurul cuvânt german pe care îl cunosc“.

Potrivit fostului ministru de externe al UE, Catherine Ashton, cancelarul, altminteri o persoană serioasă, chiar „intra uneori la şedinţele UE cu căşti pe urechi, ascultând un meci de fotbal“.

Muzica, fotbalul sau serile şi weekendurile petrecute alături de oameni creativi sunt mijloace de evadare pentru Merkel, la fel cum sunt şi cărţile. „Îi place să citească“, a spus fostul ei purtător de cuvânt, Ulrich Wilhelm.

Obişnuiam să îi recomandăm cărţi, în special biografii şi istorie. Înainte de vizitele de stat, ea citeşte pe larg atât despre structurile interne ale ţărilor pe care le vizitează, cât şi despre personalitatea conducătorilor. Este acel conducător o persoană căreia îi place să colaboreze? Ce stil are? Cât de stabil emoţional este? Citeşte tot timpul între întâlniri şi în excursii. În această privinţă, ea şi soţul ei par foarte compatibili. Am petrecut unsprezece ore în avion cu doamna cancelar şi cu soţul ei, iar dr. Sauer a lucrat tot timpul pe laptop, citind teze de doctorat şi scriind propuneri de granturi.

Nu toată lumea apreciază setea de cunoaştere a cancelarului. În 2014, când Merkel a împlinit şaizeci de ani, fosta fiziciană le-a arătat prietenilor şi colegilor ce înseamnă distracţie pentru ea: l-a invitat pe istoricul Jürgen Osterhammel să ţină o prelegere de patruzeci şi cinci de minute despre modul în care Europa şi Asia s-au perceput reciproc de-a lungul secolului al XIX-lea. (Merkel, care suferise o fractură de bazin la schi fond cu un an înainte, şi-a petrecut o parte din perioada de convalescenţă citind volumul de 1 600 de pagini al lui Osterhammel pe această temă.) Sute de membri fideli ai CDU au

umplut sediul vast de la Konrad Adenauer Haus, ascultând cu răbdare și așteptând cocktailurile. „Se vedea pe fețele lor că le era greu să urmărească tot ce spunea academicianul. Impactul unor expresii precum «orizont temporal», «viteza interdependenței» sau «analiză compozită» a fost dur pentru ei“, a relatat revista Der Spiegel.

Merkel caută, de asemenea, modalități de a purta discuții cu alte femei de succes, chiar și în timpul călătoriilor oficiale cu program aglomerat. A arătat cât de mult se bucură de compania lor la un mic dejun organizat în 2015 la Blair House, reședința oficială pentru oaspeți a președintelui SUA, aflată de cealaltă parte a Pennsylvania Avenue, vizavi de Casa Albă.[9] La solicitarea lui Merkel, la eveniment au fost invitate o serie de femei pe care și-a dorit să le cunoască, inclusiv Sonia Sotomayor și Elena Kagan, judecătoare la Curtea Supremă, senatoarele Susan Collins și Dianne Feinstein, precum și filantroapa Melinda Gates. „Am purtat o conversație pe teme personale la masă“, a spus Karen Donfried, șefa German Marshall Fund, fără nici o ordine de zi în afară de curiozitatea cancelarului. „A vrut să audă de la noi cum îmbinăm funcțiile de conducere cu viața personală și despre «sindromul singura femeie din încăpere». Era limpede că îi făcea plăcere să fie în compania altor femei.“

Cu toate acestea, pe Merkel o deranjează comparațiile cu cealaltă femeie care a scris istorie ca lider, regretata Margaret Thatcher. „Această comparație pur și simplu nu are sens“, a admis Hillary Rodham Clinton. „Merkel lasă propriile-i acțiuni să vorbească pentru ea. Thatcher era mult mai conștientă de imagine. Felul în care apărea în public era o parte importantă a personalității sale. Pe Angela Merkel o interesează munca. Thatcher aborda fiecare întâlnire ca o luptă. Pentru Merkel, este vorba mai mult de găsirea unei soluții la problemă, de obicei printr-un compromis.“

Totuși, Merkel și fiica de băcan dintr-un orășel de provincie, aleasă de trei ori prim-ministru al Marii Britanii, au avut câteva lucruri în comun: ambele erau oameni de știință ca formare, au reușit pe cont propriu și, ca femei în lumea politică dominată de bărbați, au fost nevoite să-și făurească propria cale pas cu pas. Atât Merkel, cât și Thatcher au fost alese de sisteme parlamentare mai degrabă decât de votanți obișnuiți. Ambele erau femei cu intelect puternic, capabile să stăpânească tone de informații și nu se lăsau intimidate în

prezența bărbaților autoritari. În aparență, Margaret Thatcher – cu poșetele, bijuteriile, taioarele ei feminine și casca strălucitoare de păr dat cu fixativ – contrasta puternic cu aspectul voit modest al lui Merkel. Se știa că agenții de securitate ai lui Thatcher aveau în buzunar nu doar arme, ci și pantofii cu toc cui ai premierului. Spre deosebire de echipa lui Merkel, consilierii cei mai apropiați ai lui Thatcher erau toți bărbați.

Lui Merkel îi place să se înconjoare de alte femei inteligente și puternice. Dar, surprinzător, când i s-a cerut să ridice mâna la o adunare publică pentru a indica dacă este feministă, Merkel a ezitat înainte de a face acest lucru. Când Schlöndorff a abordat o asociație pentru femei din Germania cu rugămintea de a susține o reclamă de o pagină pentru candidatura lui Merkel în 2017, a fost refuzat. Merkel, l-au informat ele, nu a susținut cu suficientă îndârjire cauzele feministe. „Ele consideră că ar fi trebuit să se exprime public mai des în sprijinul femeilor“, a explicat el, „în loc să declare frecvent, așa cum face ea, că este cancelarul tuturor germanilor.“

La fel ca în multe alte chestiuni, Merkel preferă să atace patriarhatul lateral, nu frontal. La întâlnirea cu un grup de tineri oameni de afaceri din Israel în 2018, aceasta i-a salutat pe viitorii magnați, toți bărbați, adăugând: „Nu aș fi dezamăgită dacă data viitoare s-ar afla și femei printre viitorii lideri“.[10] Mai târziu, cu prilejul aceleiași vizite, Merkel a acceptat un doctorat onorific de la Universitatea Haifa, iar președintele acesteia, Ron Robin, a proclamat cu mândrie: „Șaizeci și cinci la sută din studenții noștri sunt femei“. Drept răspuns, cancelarul a întrebat câți profesori sunt femei, la care Robin a răspuns stângaci: „Ei bine, ah, avem de recuperat în privința asta“. Cu abilitate, Merkel a punctat ideea și a câștigat.

Criticarea comportamentului moralizator al bărbaților a fost o sursă de plăcere discretă pentru Angela Merkel. „O parte din egoul ei este să câștige împotriva bărbaților puternici, precum Helmut Kohl și alții. Ea respectă bărbații puternici – dar numai dacă sunt puternici în esență, nu în vorbe“, a remarcat Thomas de Maizière. În privat, Merkel își exprimă disprețul și față de politicienii slab pregătiți și nepăsători. „Două treimi din ei nu sunt cu adevărat interesați de probleme, nici măcar nu citesc documentele din mapele lor. Habar nu au despre ce discutăm“, și-a vărsat ea năduful în fața ambasadorului Wolfgang Ischinger, referindu-se la ceilalți șefi de stat care

formează Consiliul European, organismul de conducere al UE. Bineînțeles, ea citește fiecare mapă de informare și este deosebit de pricepută la detalii tehnice și juridice, lucru pe care colegii și adversarii ei îl consideră greu de egalat. La negocieri, Merkel îi eclipsează pentru că înțelege detaliile fine. În situații în care alții ar putea folosi farmec și amenințări pentru a avea sorți de izbândă, Merkel folosește logică și certitudini. Când omologul său bâjbâie, ea îi sugerează cu răceală să-și facă temele.

După multe ore petrecute alături de Merkel, fostul prim-ministru australian, Kevin Rudd, a remarcat:

Ea nu joacă deloc „cartea femeii“. Nu înseamnă că nu este feminină, dar nu încearcă să joace rolul bunicii îngăduitoare, așa cum se știe că făcea Golda Meir. Nu, cu Angela simți că ai de-a face cu un lider grozav, nu cu unul care își arată apartenența de gen. Odată, în timp ce stăteam pe terasa biroului ei din Cancelarie, cu pahare de Riesling în mână, admirând priveliștea minunată a Berlinului, un grup de germani de vârstă mijlocie au zărit-o de jos și au început să scandeze: „Mutti! Mutti!“ Am întrebat-o dacă înseamnă „mami“, iar ea, ușor jenată, a spus că da. „Ei bine, Angela“, i-am spus, „sunt multe lucruri mai rele care i se pot striga unui politician.“ Dar era un semn că societatea germană este încă destul de conservatoare.[11]

Faptul că a devenit cancelar al unei țări în care unii încă numesc o femeie puternică „mami“ este o realizare care vorbește de la sine.

În aprilie 2013, germanii au fost șocați când au văzut fotografii cu doamna cancelar în costum de baie, Merkel fiind celebră pentru discreția sa. Fotografiile înfățișând-o pe Merkel plimbându-se pe o plajă din Ischia, în largul litoralului Italiei, în pantaloni kaki și cu o cămașă albastră sport, dar și în costum de baie și apoi în pantaloni scurți, ajutându-i pe nepoții soțului ei să se cațăre pe o stâncă, erau genul de instantanee de familie pe care majoritatea politicienilor le-ar fi exploatat ca dovadă că sunt „oameni obișnuiți“. Dar nu

şi pentru Angela Merkel. Fotografiile, publicate de tabloidul Bild, au generat o asemenea furoare încât au dispărut curând de pe internet.

De dincolo de Atlantic, Hillary Rodham Clinton a recunoscut că invidiază capacitatea lui Merkel de a controla mass-media.[12] „Este uimitor! Acele poze cu ea pe plajă au apărut online şi apoi au dispărut“, s-a minunat ea. Revolta provocată de această încălcare a vieţii private a cancelarului nu a venit de la ea, ci de la public. Într-o epocă punctată de fotografii intime distribuite „accidental“ pe reţelele de socializare, chiar şi criticii săi respectă fără tragere de inimă domnia fără scandal a Angelei Merkel şi îi cedează un drept indisponibil pentru majoritatea persoanelor publice: dreptul la viaţă privată.

Merkel a câştigat alegerile din toamna acelui an cu un slogan de campanie voit ironic: „Mă cunoaşteţi!“ De fapt, chiar şi după aproape şapte ani, germanii nu îşi cunoşteau cancelarul. (De exemplu, eu, ca biografă a ei, sunt uneori întrebată de germani dacă Merkel are nepoţi.) Familia ei, fraţii şi rudele sale prin alianţă constituie o zonă interzisă pentru public. Ceilalţi nu ştiu nici cât de amuzantă este în viaţa particulară şi nici că îi place să se distreze cu oameni plini de viaţă în serile târzii. Este remarcabil cum compatrioţii ei acceptă nevoia sa de intimitate şi chiar o admiră pentru acest lucru. Merkel le-a făcut cu ochiul concetăţenilor săi cu sloganul campaniei ei câştigătoare. Toţi erau părtaşi la glumă.

Şi totuşi, ea îşi dezvăluie uneori emoţiile cele mai profunde în public. „Acesta nu este un discurs pe care aş fi vrut să îl rostesc vreodată“, a spus Angela Merkel vizibil afectată, la înmormântarea ministrului său de externe, Guido Westerwelle – primul înalt demnitar homosexual declarat din Germania – care a murit de leucemie în 2016, la vârsta de cincizeci şi patru de ani. (Cu doi ani înainte, când şi-a sărbătorit a şaizecea aniversare, Merkel le-a cerut participanţilor să doneze bani unei fundaţii care se ocupă de leucemie în loc de cadouri.) Merkel, care a spus adesea că intenţionează să aibă o altă viaţă după politică, a fost întristată mai ales de faptul că „Guido Westerwelle nu va avea ocazia să-şi trăiască a doua viaţă“, după cum s-a exprimat ea. În necrologul pe care l-a rostit, cancelarul a dezvăluit că nu fuseseră doar colegi, ci relaţia lor fusese mult mai strânsă. „Eu şi Guido am discutat despre viaţă. Ţineam unul la altul“, a spus ea. A vorbit despre ultima ocazie când trebuiau să se vadă. „Am vrut să ne întâlnim în Cancelarie la primele ore ale serii, dar

Guido a fost nevoit să anuleze întâlnirea, ca să-şi păstreze puterile pentru apariţia sa televizată din acea seară. «Cu altă ocazie», ne-am spus atunci. Nu avea să mai fie o altă ocazie“, a spus ea aproape în şoaptă. Merkel a vorbit rareori atât de deschis despre impactul dur pe care viaţa publică îl are asupra relaţiilor sale personale. Un interviu de televiziune o împiedicase să-şi ia rămas-bun de la prietenul ei.

Încrederea, un dar pe care îl oferă cu moderaţie, a fost cheia apropierii dintre cei doi. „Am fost mereu capabili să ne bazăm unul pe celălalt“, a spus ea adunării îndoliate. „Această capacitate de a păstra tăcerea când este necesar, de a putea conta unul pe celălalt, este foarte rară.“ Este cel mai mare elogiu din partea lui Merkel.

Dar cancelarul şi-a păstrat afecţiunea şi recunoştinţa pentru cel puţin încă un om, cândva un apropiat al ei, care nu se mai bucura de încrederea sa – şi de a cărui încredere nici ea nu se mai bucura. În iulie 2017, li s-a alăturat altor lideri occidentali la înmormântarea lui Helmut Kohl, cel căruia i se datorează în cea mai mare măsură ascensiunea politică a Angelei Merkel. Protejata sa de odinioară a păşit în urma sicriului lui Kohl, drapat în stindardul albastru al Uniunii Europene, în clădirea Parlamentului UE de la Strasbourg, Franţa.

„A fost un mare german şi un mare european. El le-a dat milioanelor de bărbaţi şi de femei din spatele Zidului şansa de a trăi în libertate. Eu m-am numărat printre ei“, a spus ea, profund emoţionată. Într-adevăr, este practic imposibil să ne imaginăm cariera uimitoare a Angelei Merkel fără sprijinul de care Mädchen a beneficiat la început din partea lui Helmut Kohl.

„Îţi mulţumesc, Helmut, pentru şansa pe care mi-ai dat-o.“

Relația lui Merkel cu Barack Obama (înfățișat aici discutând cu doamna cancelar în 2015, cu Alpii bavarezi în fundal) a fost mai complexă decât bănuia lumea la acea vreme. Deşi erau asemănători în multe privințe, ea trata cu suspiciune măiestria sa retorică, iar el era uneori deranjat de ceea ce numea latura ei încăpățânată.

Capitolul 10 . Parteneri limitați

„Dragoste nu este un cuvânt prea mare pentru a descrie sentimentul nutrit de Barack Obama pentru Angela Merkel.“

Benjamin Rhodes

, consilier al președintelui Barack Obama

„Doamnelor și domnilor! Doamnă președintă a Camerei!“, a tunat vocea ofițerului de protocol al Camerei Reprezentanților Statelor Unite ale Americii. „Cancelarul Republicii Federale Germania!“

Pe 3 noiembrie 2009, Angela Merkel, radiind de fericire și încercând să își stăpânească lacrimile, s-a îndreptat spre podium pentru a susține un discurs într-una din rarele ședințe comune ale plenului Congresului SUA. Membrii Camerei și ai Senatului s-au ridicat în picioare, aplaudând-o și strigând „Ura!“ Deși de obicei este jenată de aplauzele excesive, Merkel părea încântată de căldura autentică a publicului. Primul cancelar german care a vorbit în plenul Congresului SUA după mai mult de cincizeci de ani, Merkel a rostit genul de discurs pe care nu l-ar fi susținut niciodată în propria țară: a vorbit despre ea însăși.

„Nici în visurile mele cele mai îndrăznețe nu mi-aș fi putut imagina acum douăzeci de ani, înainte de căderea Zidului, că acest lucru va fi posibil“, a început ea. „Mi-am creat propria imagine despre Statele Unite din filme și din cărți – unele dintre ele fiind aduse pe furiș din Vest de rudele mele.“ Admirația ei nu se limita doar la Bruce Springsteen sau la Munții Stâncoși. „Eram pasionată de visul american. Acest vis este șansa tuturor de a avea succes, de a se realiza în viață prin efort personal.“ Oricât de greu de atins

devenise visul american până la sfârşitul secolului XX, Angela Merkel arătase, de la peste 6 400 de kilometri depărtare, că uneori este posibil.

După ce aplauzele înflăcărate s-au liniştit, ea a reluat.

Astăzi este momentul să le mulţumim piloţilor care au livrat alimente pe calea aerului şi au salvat Berlinul de la foamete (…), celor şaisprezece milioane de americani staţionaţi în Germania în ultimele decenii. Fără sprijinul lor ca soldaţi şi diplomaţi (…) nu ar fi fost niciodată posibil să punem capăt divizării Europei (…) Acolo unde odată era un zid întunecat, brusc s-a deschis o uşă şi am păşit cu toţii pe străzi, în biserici, peste graniţe. Toată lumea a avut şansa de a construi ceva nou, de a-şi aduce contribuţia, de a îndrăzni să o ia de la capăt. Şi eu am avut parte de un nou început (…) Da, totul este posibil.

În America, unde manifestările emoţionale nu sunt doar acceptabile, ci şi admirate, Merkel s-a simţit mai liberă să se exprime – să-şi arate recunoştinţa, optimismul – decât a făcut-o vreodată în Germania. Dar cum nu este genul care să consacre sentimentelor un discurs întreg, Merkel a inclus şi două teme de fond în omagiul ei emoţionant. Dând dovadă de clarviziune, a vorbit despre oamenii de pe ambele maluri ale Atlanticului care se temeau de globalizare, spunând: „Noi nu ignorăm pur şi simplu aceste preocupări. Este de datoria noastră să convingem oamenii că globalizarea este o şansă mondială uriaşă pentru fiecare continent, deoarece ne obligă să acţionăm împreună cu ceilalţi. Alianţele şi parteneriatele (…) ne vor conduce la un viitor bun“, a continuat ea, exprimând ideea centrală a politicii sale externe. Deşi e posibil ca aceste declaraţii să fi sunat ca nişte clişee în 2009, un deceniu mai târziu ele au părut aproape utopice.

În încheiere, Merkel şi-a exprimat recunoştinţa faţă de doi dintre eroii săi americani, preşedinţii Ronald Reagan şi George H.W. Bush, pentru că au contribuit la unificarea Germaniei, comentând: „Nu există un partener mai bun pentru Europa decât America şi nici un partener mai bun pentru America decât Europa“. Nici ea, nici cei care au aplaudat-o nu ştiau că primirea

entuziastă din Congres avea să fie apogeul relației lui Merkel – și poate a Germaniei – cu Statele Unite.

A durat ceva timp până când Angela Merkel a început să îl aprecieze pe Barack Obama.[1] Ea s-a arătat sceptică față de tânărul politician charismatic în timpul campaniei sale pentru președinție. Deloc surprinzător pentru un luteran, virtutea preferată a lui Merkel este smerenia – iar aceasta nu figura printre calitățile atribuite inițial lui Obama. I se părea un tânăr pripit când i-a evocat pe Martin Luther King Jr. și pe JFK și a hipnotizat publicul la Convenția Democratică din 2004 – multă charismă, puține realizări.

„La început a fost oarecum circumspectă față de el. Voia să știe: «Ce urmărește? Ce fel de om este cu adevărat?»“, își amintește Hillary Clinton. În 2008, cunoscuta revistă Stern l-a prezentat pe Obama pe copertă, cu titlul „Mântuitor – sau demagog?“, reflectând ambivalența împărtășită de cancelar.

În calitate de candidat la președinție, Obama comisese o greșeală majoră: pentru a da mai multă strălucire capitalului său de politică externă, acesta i-a cerut permisiunea lui Merkel să susțină un discurs de campanie la Poarta Brandenburg, intersecția cu cea mai mare importanță istorică din Berlin și fosta graniță dintre sectoarele sovietic și american din orașul divizat. Dar Merkel a considerat că nu câștigase încă acel privilegiu. Drept răspuns, cancelarul a propus un loc cu mai puțină încărcătură simbolică: Columna Victoriei din Tiergarten. Obama a acceptat cu bunăvoință locul de o mai mică însemnătate, dând vina pe echipa sa pentru faptul că ceruse prea mult.

În ciuda locului, debutul lui Barack Obama la Berlin a fost mai mult un festival de muzică rock decât un eveniment politic. Într-o seară de vară, într-un parc din Berlin fremătând de speranță și de dragoste, discursul s-a transformat într-un fel de festival Woodstock bine organizat, când două sute de mii de berlinezi au umplut bulevardul larg care leagă Poarta Brandenburg de columna cu statuie aurită în vârf, cunoscută sub numele de Siegessäule – simbol al victoriilor militare prusace din secolul al XIX-lea. Părând că plutește în timp ce se îndrepta către podiumul înălțat pe o pasarelă acoperită cu mochetă albastră, afișând zâmbetul larg care a devenit curând bine cunoscut lumii întregi, Obama a reacționat la vuietul mulțimii cu o mișcare a

mâinii care a declanşat alte aclamaţii. Poate că discursul său în calitate de candidat nu a produs o frază memorabilă ca „Ich bin ein Berliner“, rostită de JFK, sau „Domnule Gorbaciov, dărâmaţi acest zid!“, dar vremurile se schimbaseră, iar 2008 nu mai era anul unor simple apeluri. Obama a invocat imaginea unui zid diferit de cel amintit de predecesorii săi.

„Zidurile dintre rase şi grupuri, nativi şi imigranţi, creştini şi musulmani, şi evrei nu pot dăinui. Acestea sunt zidurile pe care trebuie să le dărâmăm acum!“, a îndemnat el. Mulţimea a vuit aprobator. Discursul lui Obama a avut parte de cele mai puternice urale când a declarat: „Nici o naţiune, oricât de mare sau de puternică, nu poate depăşi singură asemenea provocări“. După opt ani în care George W. Bush ignorase agresiv normele internaţionale – mai cu seamă lansarea unui război dezastruos în Irak, fără mandat ONU şi bazat pe „dovezi“ neconfirmate privind „armele de distrugere în masă“ ale lui Saddam Hussein, era o promisiune implicită că America va fi un colaborator mai bun, că „aliaţii se vor asculta unii pe ceilalţi, vor învăţa unii de la ceilalţi, vor avea mai multă încredere unii în ceilalţi“.

Cu toate acestea, Merkel a rămas sceptică faţă de Obama. „Nu împărtăşesc ideea că o persoană poate impresiona atât de mult prin cuvinte încât să-i facă pe oameni să se răzgândească“, a remarcat ea sec.[2] „Totuşi, este o idee frumoasă.“ Exista poate un soi de invidie în spatele scepticismului ei? Când îl privea la televizor pe Obama înflăcărând mulţimi, era conştientă că ea nu ar putea niciodată să stârnească atâta frenezie în rândul publicului doar prin cuvinte. Nimeni nu strigă: „Te iubim!“ când Merkel îşi încheie discursul.

Merkel este un orator aproape agresiv de monoton. Atitudinea sa faţă de discursuri se bazează pe prudenţă: cu cât rosteşte mai puţine cuvinte, cu atât mai bine; doar rezultatele contează. Ca urmare, uneori nu reuşeşte să capteze atenţia publicului distras, oricât de urgent ar fi mesajul ei. Aşa s-a întâmplat când s-a adresat Adunării Generale a ONU în septembrie 2007 pentru a denunţa programul de arme nucleare al Iranului. „Nimeni nu ar trebui să aibă nici cea mai mică îndoială cu privire la pericolul pe care îl prezintă acest program“, a avertizat ea, chiar dacă ambasadorul iranian se afla în raza ei vizuală. „Să nu ne amăgim. Lumea nu trebuie să-i demonstreze Iranului că Iranul construieşte o bombă nucleară. Iranul trebuie să convingă lumea că nu face eforturi în direcţia unei astfel de bombe.“ Dacă o asemenea avertizare

atât de directă ar fi venit din partea unui vorbitor mai energic, ar fi putut capta atenţia lumii; venită din partea lui Merkel, abia dacă s-a făcut percepută.

În spatele uşilor închise, Merkel este mult mai energică decât când este la pupitru. Chiar şi înainte de a deveni cancelar, ea a avut o întâlnire cu un trimis iranian care a pledat cu înfocare pentru nevoia Iranului de a deţine arme nucleare. La final, trimisul a întrebat-o pe Merkel de ce Germania nu are încredere în ţara sa. Merkel a contracarat, întrebându-l ce opinii are cu privire la Israel. Când iranianul şi-a încheiat criticile violente la adresa „sioniştilor“, Merkel a răspuns calm: „Acum vedeţi de ce suntem sceptici?“[3]

Oricare ar fi fost rezervele lui Merkel în privinţa lui Barack Obama, în 2010, la doi ani de la preluarea mandatului de preşedinte acesta se bucura de aprobarea a 80% din compatrioţii ei, un record istoric pentru un preşedinte american. După ce Obama a promulgat în acel an Legea pentru îngrijire medicală accesibilă, până şi cancelarul a recunoscut că noul conducător al SUA făcea treabă bună.

Cu timpul, cercetătoarea de confesiune luterană din Germania de Est şi fiul unui kenyan şi al unei americance din Vestul Mijlociu au descoperit că seamănă foarte mult, cel puţin ca temperament. Ambii erau cerebrali, aveau mai multă încredere în fapte decât în emoţii, le plăceau diagramele şi mapele de informare groase (în special lui Merkel) şi preferau să depersonalizeze politica – abordând-o mai mult ca pe o misiune de îndeplinit decât ca pe o identitate. Amândoi erau outsideri care au reuşit în ciuda sorţii potrivnice. Totuşi, Merkel a observat cu surprindere că, în cerc restrâns, Obama cel plin de farmec părea adesea lipsit de zâmbet, avea o atitudine tipică de profesor, ba chiar de avocat – şi o minte ascuţită. „Ea adoră oamenii inteligenţi“, a declarat Victoria Nuland, secretar de stat adjunct pentru afaceri europene în mandatul lui Obama, din 2013 până în 2017. „Merkel a simţit că Obama este egalul său intelectual.“ Nuland, care s-a aflat frecvent în prezenţa celor doi şefi de stat, a adăugat: „Era cochetă cu Obama – aproape chicotea. Uneori, făcea dovada unui umor frust şi spunea glume cam deocheate despre Putin“.

Admiraţia lui Obama pentru Merkel a sporit doar de-a lungul anilor. Potrivit consilierului său Ben Rhodes, „Angela Merkel este exact tipul de lider care îi

servește drept model; este pragmatică, dar dornică să-și asume riscuri pentru principii“.[4] Un alt consilier, viitorul secretar de stat Antony Blinken, și-a amintit că președintele a spus: „Dacă vreau să știu un lucru despre aproape orice, o întreb pe Angela“. Merkel avea doar cu trei ani mai mult în funcţie decât el, dar el îi admira judecata și se baza pe ea. Relaţia lor a fost favorizată de faptul că Obama are vederi feministe sincere, el remarcând frecvent că, dacă femeile ar fi puse la conducere, s-ar rezolva jumătate din problemele lumii. La urma urmei, bărbaţii erau cei care provocau toate necazurile: Putin, Erdogan, Netanyahu și, mai târziu, Trump. „În măsura în care Obama a dezvoltat o relație reală cu un șef de stat sau cu un politician, cu ea a avut o astfel de relație“, a observat Blinken.

După ce soțul ei i-a acordat cancelarului Medalia Naţională a Libertăţii în 2011, prima-doamnă, Michelle Obama, i-a șoptit Angelei: „Barack te prețuiește, să știi“.[5] Merkel a fost atât de mulţumită de această declarație încât a împărtășit comentariul cu ziariștii care o însoțeau în călătorie, întrebându-i cu un strop de prefăcătorie: „Ce credeți că a vrut să spună Michelle prin asta?“ Spre amuzamentul demnitarilor care au luat parte la cina din acea seară, James Taylor a interpretat pentru Merkel balada sa bine-cunoscută „You’ve Got a Friend“. Ulterior, Taylor a spus că alegerea melodiei nu i-a aparţinut și că solicitarea a venit de la Casa Albă.

Cei doi lideri au în comun și faptul că politica nu este o delectare pentru nici unul dintre ei, spre deosebire de Bill Clinton sau Helmut Kohl care au adorat jocul. Nici unul dintre ei nu are nevoie de confirmare din partea publicului pentru a simți că trăiește. În plus, nici Merkel, nici Obama nu se bucură în mod deosebit de compania altor politicieni, preferând persoanele din afară, cu preocupări diferite. Ambii consideră că rezolvă probleme, politica fiind mai degrabă un mijloc de a atinge un scop decât un scop în sine. Ambii evită spectacolul: nu-i vei vedea pe nici unul dintre ei aterizând pe un portavion în costum de pilot, așa cum a făcut George W. Bush în 2003, în avanpremiera declarației sale premature și hazardate că misiunea Statelor Unite în Irak fusese îndeplinită.

Atât Merkel, cât și Obama au citit Sapiens: O scurtă istorie a omenirii, cartea întrucâtva greoaie a lui Yuval Harari. Și, deși gusturile lor sunt complet diferite, pentru amândoi muzica reprezintă un mijloc de evadare și de

relaxare. Merkel rezonează cel mai puternic cu imnurile luterane tradiționale din copilăria ei, pe care îi place să le cânte la biserică și, la fel ca pe mulți dintre conaționalii ei, o emoționează Oratoriul de Crăciun și Patimile după Matei ale lui Bach. Îi place să gătească mâncăruri germane simple ascultând vocea înălțătoare a sopranei ruse Anna Netrebko în rolul Violettei din La Traviata; Obama îi preferă pe Aretha Franklin, Prince și artiști hip-hop precum Chance the Rapper și Jay-Z. De asemenea, amândoi au un umor sec, uneori acid, pe care ea îl exprimă adesea doar prin expresii faciale. Când a rostit un toast în onoarea președintelui Joachim Gauck la împlinirea a șaptezeci de ani, Merkel a comentat că persoana cea mai potrivită pentru a ține un astfel de toast ar fi însuși domnul Gauck, o ironie demnă de Barack Obama.

Și totuși, de-a lungul celor opt ani de colaborare ca aliați, au ieșit la suprafață și diferențele dintre Obama și Merkel – evidențiate mai cu seamă de numeroasele crize cu care s-au confruntat cot la cot. Stilul de negociere oarecum laconic al lui Obama nu se potrivea cu maniera neobosită în care Merkel căuta o fărâmă cât de mică de teren diplomatic. „Termină cu asta“, se spune că l-ar fi admonestat Obama pe Putin cu privire la războiul cibernetic purtat împotriva Americii, dar mai ales în legătură cu eforturile fără scrupule ale Rusiei de a influența alegerile prezidențiale din 2016 în favoarea candidatului republican Donald Trump. Jignit de minciunile lui Putin, președintele SUA a renunțat pur și simplu la încercarea de a avea o discuție rațională cu el. Dar Merkel nu proceda așa. A continuat să discute cu el și a pledat ca Obama să-l sune pe Putin cu ocazia diverselor crize. „Nu pot face asta singură“, a spus ea categoric, potrivit celor prezenți. „Putin trăiește într-o lume fantezistă, înconjurat de sicofanți care îi spun ce vrea să audă“, i-a spus Merkel lui Obama. „Se laudă când primește un telefon de la Casa Albă.“ În ciuda pledoariilor ei de a discuta cu Putin, Obama s-a săturat curând de stratagemele rusului și a încurajat-o pe ea să ducă lupta ca reprezentant al Occidentului.

Nici președintelui american nu i s-a părut întotdeauna comodă relația cu Merkel. Deși o considera „constantă, onestă, riguroasă intelectual și amabilă instinctiv (…), ea era deopotrivă conservatoare ca temperament“, a notat Obama în autobiografia sa din 2020. „Ca să nu mai vorbim că era un politician priceput care își cunoștea electoratul (…). Ori de câte ori i-am -

sugerat că Germania trebuie să dea un exemplu cheltuind mai mult pe infrastructură sau pe reduceri de impozite, ea a refuzat politicos, dar ferm. «Da, Barack, poate că nu este cea mai bună abordare pentru noi», spunea ea, încruntându-se uşor, de parcă aş fi sugerat ceva oarecum nepotrivit.“

Cei doi aliaţi au avut păreri diferite şi asupra unor principii politice fundamentale. Scepticismul Angelei Merkel în privinţa utilizării forţei pentru rezolvarea crizelor a fost pe deplin vizibil în martie 2011, când Consiliul de Securitate al ONU a votat pentru la instituirea unei zone de excludere aeriană, pentru a-l opri pe conducătorul libian Muammar Gaddafi să-şi bombardeze sălbatic propriul popor. În ciuda unei presiuni uriaşe din interiorul propriului guvern, precum şi din partea aliaţilor de la Paris, de la Londra şi – mai cu seamă – de la Washington, pentru a rămâne uniţi împotriva acestui dictator barbar, Merkel s-a abţinut. A fost o decizie dificilă pentru cancelar, care pune mare preţ pe evitarea unei ciocniri cu Statele Unite. Dar, în cele din urmă, a triumfat convingerea ei că războaiele au consecinţe neintenţionate şi rareori rezolvă crizele. Ea a înţeles că o zonă de excludere aeriană însemna mult mai mult decât sugera numele său tern. „Excludere aeriană“ însemna bombardarea mijloacelor de apărare aeriană ale lui Gaddafi şi prezenţa pe termen nelimitat a unor patrule pe cerul Libiei; pentru Merkel, era război sub un alt nume.********

A fost o decizie singulară şi îndelung criticată, care a izolat-o pe Merkel de Washington şi a plasat-o de aceeaşi parte cu China şi Rusia. Dar, având în vedere anarhia care a urmat în Libia, în ciuda zonei de excludere aeriană, decizia lui Merkel este greu de contrazis.

De asemenea, este posibil ca ea să fi regretat sprijinul acordat unui alt război american catastrofal în Irak. În 2003, când încă nu era cancelar, a scris un articol de opinie în Washington Post afirmând că opoziţia cancelarului Schröder faţă de acest război era o „tactică electorală“. Acum, în calitate de cancelar, avea altă părere: rezultatul dezastruos al războiului prelungit din Irak îi zdruncinase credinţa în capacitatea Americii de a-şi atinge obiectivele în Orientul Mijlociu. Se temea că situaţia din Irak se va repeta în Libia mai mult decât se temea de o ciocnire cu Casa Albă.

Nu a fost de ajutor nici faptul că solicitarea lui Obama pentru crearea unei zone de excludere aeriană a luat-o prin surprindere. Până în ultimul moment,

Merkel primise asigurări că războiul putea fi evitat. Ministrul apărării din cabinetul ei, Thomas de Maizière, efectuase o vizită la Pentagon cu puțin timp înainte de votul Consiliului de Securitate și i-a spus lui Merkel că generalii lui Obama erau împotriva războiului, o poziție împărtășită și de președintele american, după cum îl asiguraseră generalii pe de Maizière. Dar, în vreme ce Obama încă ezita, rebelii anti-Gaddafi din orașul Benghazi deveneau mai disperați, iar secretarul de stat din cabinetul lui Obama, Hillary Clinton, și ambasadorul american la ONU, Susan Rice, au prezis un posibil masacru „sub ochii noștri“. După ce s-a hotărât în favoarea războiului, Obama nu a sunat-o pe Merkel ca să o informeze că s-a răzgândit. (Ea a aflat vestea prin intermediul ambasadorului său la ONU, Peter Wittig.) Nici Merkel nu l-a sunat pe Obama să-i spună că se va abține la votul de la ONU pentru crearea unei zone de excludere aeriană în Libia. De această dată, participarea Germaniei la un posibil război fără sfârșit în Orientul Mijlociu i s-a părut Angelei Merkel mai riscantă decât „Germania singură“.

După campania de bombardamente, Statele Unite au întors spatele Libiei, care – lipsită de autorități centrale – a continuat să se afunde în haos, dovedind că opoziția Angelei Merkel față de război fusese din nefericire profetică.

Însă relația dintre Obama și Merkel a atins nivelul minim abia doi ani mai târziu, pe 23 iunie 2013, când Vladimir Putin a anunțat cu bucurie: „Crăciunul a venit mai devreme anul acesta!“[6] El se referea la sosirea unui zbor Aeroflot de la Hong Kong la Moscova, care i l-a adus pe Edward Snowden, avertizorul de integritate american, „cadoul“ constând în mii de documente clasificate. După ce ani de zile fusese aspru criticat de Obama (și de Merkel) cu privire la încălcările drepturilor omului, Putin era dornic să-i ofere azil politic lui Snowden.

Declarând cu ipocrizie că vrea să „informeze opinia publică“ despre ce face guvernul american în numele său, Snowden a început să transmită mii de pagini de documente clasificate către Washington Post și ziarul britanic The Guardian. Aceste documente au dezvăluit, printre alte secrete, că administrația președintelui Obama interceptase telefonul mobil personal al cancelarului Merkel – un lucru pe care agențiile de informații îl pot face

discret din când în când, chiar și în rândul aliaților, dar de obicei nu sunt prinse și demascate. Pentru o mare parte a publicului german, această dezvăluire l-a transformat pe Snowden, în vârstă de douăzeci și opt de ani, fost contractor militar devenit răufăcător, în noul lor erou, înlocuindu-l pe Barack Obama.

Dar fiindcă fusese victima unui stat polițienesc și propriul său partener de laborator și prieten apropiat o spionase în tinerețe, dezvăluirile lui Snowden au înfuriat-o pe Merkel. L-a sunat pe Obama imediat și a dezlănțuit o tiradă nestăvilită, cu atât mai puternică cu cât l-a admonestat în germană. „Nu mai suntem pe vremea Războiului Rece. Prietenii nu se spionează între ei“, i-a reproșat ea. Nimic din ce i-a spus președintele american nu a putut să o calmeze – încrederea îi fusese trădată. Relațiile dintre cele două țări au devenit atât de glaciale încât chiar și Christoph Heusgen, cunoscut pentru calmul său suprarealist, a încetat să mai vorbească o vreme cu omologul său de la Casa Albă, Susan Rice. Totuși, niște aliați atât de apropiați nu puteau rămâne tăcuți prea mult timp. Nimeni nu-și amintește cu precizie cât a durat – dar suficient de mult ca germanii să își susțină punctul de vedere.

Pentru Obama, a fost o situație jenantă atât diplomatic, cât și personal. Dintre liderii străini, de Merkel se simțea cel mai apropiat. „Rar l-am văzut pe președintele Obama mai frustrat“, a observat Rice.[7] Charles Kupchan, consilierul lui Obama pe probleme europene, mi-a declarat: „Atitudinea noastră a fost că germanii trăiesc într-un soi de deviație temporală bizară. Ca și cum pot fi doar cel mai mare motor economic al Europei (…) fără să joace după regulile marilor puteri, ceea ce înseamnă că toată lumea interceptează pe toată lumea“. Dar această abordare cinică a înfuriat-o pe Merkel.

Victoria Nuland a citit transcrierile convorbirilor telefonice ale cancelarului. „Nu am obținut nimic din acele interceptări. Merkel este prea inteligentă pentru a spune lucruri confidențiale la telefon“, mi-a spus ea. „Erau mai mult lucruri de genul: «E gata cina?» și «Cum arată programul de mâine?»“ În opinia lui Nuland, indignarea Germaniei nu era cauzată de încălcarea vieții personale. „Cred că a fost jenant pentru Merkel, fiind un semn că nu face parte din cercul celor în care Obama are cea mai mare încredere“, spre deosebire de țări precum Marea Britanie și Canada, cu care Statele Unite împărtășesc regulat informații secrete. „Cu Germania (…) împărtășim

informaţii economice, dar nu secrete, deoarece considerăm că Bundestagul este ca o sită“, a spus Nuland cu sinceritate.

Mass-media germană – în special presa tabloidă – s-a pus pe treabă, mizând pe antiamericanismul latent. Pe germani i-a înfuriat în special dezvăluirea lui Snowden potrivit căreia Statele Unite au ascultat telefoanele dintr-un post de interceptare de lângă istorica Poartă Brandenburg. „Dacă au interceptat telefoane mobile în Germania, au încălcat legea germană, pe teritoriul Germaniei, iar cei responsabili trebuie traşi la răspundere“, a tunat ministrul de interne din cabinetul lui Merkel. Peter Altmaier, şeful de cabinet al lui Merkel, i-a spus lui John Emerson, ambasadorul SUA în Germania, că vor fi necesare acţiuni concrete pentru a îndrepta lucrurile. Emerson l-a demis imediat pe şeful biroului CIA de la Berlin. („Cineva trebuia să încaseze lovitura“, a reflectat ambasadorul.) Între timp, Obama şi-a trimis şeful de cabinet, Denis McDonough, la Berlin pentru a încerca să o calmeze pe Merkel şi echipa sa – însă fără rezultat.

Era pregătită o vizită de stat a lui Obama în a doua parte a lunii iunie. „Trebuia să fie o vizită plăcută, dar a devenit cu totul altceva“, a spus Ben Rhodes. Postul naţional de televiziune al Germaniei, ARD, a raportat că peste 60% din populaţie considera că Statele Unite nu prezintă încredere, în vreme ce doar 35% considerau America un aliat destoinic – doar ceva mai mulţi decât cei care considerau Rusia un partener bun.

Când Obama a ajuns la Cancelarie, Merkel l-a condus pe balcon şi a arătat spre trenul S-Bahn cu care mergea odinioară spre laborator în fiecare zi.[8] I-a explicat preşedintelui un lucru de care acesta ar fi trebuit să fie conştient: „Motivul pentru care germanii sunt atât de supăraţi şi pentru care eu sunt atât de supărată este că am crescut într-un stat poliţienesc“. Această discuţie deschisă a părut mai eficientă decât eforturile anterioare de reconciliere. De fiecare dată când Obama şi Merkel au apărut împreună în public în zilele următoare, au fost asaltaţi cu întrebări despre „spionarea prietenilor“. Dar, în final, strategia cancelarului Merkel a fost să treacă peste abuzul de încredere. Erau prea multe în joc. Deşi Obama nu şi-a asumat niciodată public responsabilitatea pentru interceptări, el a anunţat că, din acel moment, „nu îi vom mai intercepta pe aliaţii noştri“. Merkel nu era genul ranchiunos şi nici nu amesteca lucrurile personale cu afacerile de stat. A trecut peste faptul că

Barack Obama a aprobat interceptarea telefonului ei personal pentru că nu avea încotro. Și-a luat un telefon mobil nou.

Peste doar două luni, Angela Merkel și Barack Obama s-au confruntat cu probleme mult mai grave. Criza urma să îi dovedească lui Obama câtă nevoie avea de doamna cancelar și să îi apropie pe cei doi șefi de stat mai mult ca niciodată.

În Siria, o revoluție care începuse cu scandări și marșuri pașnice pentru a pune capăt celor patruzeci de ani de represiune brutală exercitată de familia Assad, a luat o întorsătură sumbră. În ultimii doi ani, armata siriană, susținută de Putin, trăsese asupra protestatarilor cu muniție de război și folosise cu barbarie așa-numitele „bombe-butoi" – butelii umplute cu șrapnel, aruncate din elicoptere – peste cartiere din Damasc și Alep, forțând sute de mii de persoane să fugă. Apoi, în august 2013, un atac devastator cu arme chimice în suburbiile Damascului a ucis peste 1 400 de civili sirieni în timp ce dormeau. În calitate de om de știință – și poate de cetățean german – care înțelege puterea devastatoare a gazului sarin, Merkel a fost zguduită profund. Totodată, era hotărâtă să nu combată violența cu violență, armele cu arme. Acest lucru arată pur și simplu cine este ea – și cine nu este.

În schimb, Barack Obama a părut că-și pune la bătaie mandatul în această chestiune. „Ce mesaj transmitem dacă un dictator poate gaza sute de copii în văzul tuturor și nu plătește nici un preț? (…) Assad trebuie să plece!", a proclamat pe 31 august. În mintea cancelarului axat pe rezultate, acest lucru a dat naștere unei întrebări esențiale: cât de departe va merge președintele american ca acest lucru să se întâmple? Obama făcuse o eroare neforțată pe care nu avea de gând să o repete.

Cu câteva zile înainte, secretarul de stat John Kerry anunțase că Statele Unite intenționează să tragă Siria la răspundere folosind bombe, nu cuvinte. După ce a declarat că utilizarea armelor chimice împotriva civililor este pentru el o „linie roșie", Obama i-a cerut lui Merkel să sprijine o ripostă militară la asaltul lui Assad. „Aveam nevoie de sprijinul ei, deoarece era principalul lider european", a explicat Rhodes. „I-am văzut pe Obama și pe Merkel stând ore în șir cu blocnotesuri în față, făcând strategii despre cum să pună în

mişcare economia mondială sau să împiedice Afghanistanul să explodeze“. Dar acum Obama nu avea nevoie de expertiza strategică a lui Merkel. „Obama avea nevoie de sprijinul moral al liderului pe care îl admira şi respecta cel mai mult“, a spus Rhodes. Francezii erau dispuşi să lanseze rachete împotriva Damascului, dar Merkel nu era.

„Îţi spun ca prietenă: nu vreau să ajungi într-o situaţie în care să fii lăsat de unul singur“, l-a avertizat ea pe Obama.[9] Ea s-a oferit să acumuleze sprijin european pentru o reacţie comună la atacul lui Assad. „Atunci vom avea o situaţie în care nu vei fi expus unor acuzaţii vagi“, a spus ea, mereu conştientă de eşecul războiului american din Irak. Merkel dorea cel puţin să încetinească plonjeul pripit al americanilor într-un alt război în Orientul Mijlociu, pledând în schimb pentru diplomaţie fără rezerve. Pe de altă parte, Obama era nehotărât. Avertismentele lui Merkel, după cum mi-a relatat Rhodes, au avut un impact puternic asupra preşedintelui. „A fost prima dată când l-am văzut nesigur în legătură cu bombardarea Siriei.“

„Faci mişto de mine, nu?“, l-a întrebat Susan Rice, cunoscută pentru exprimarea ei slobodă, pe McDonough, şeful de cabinet al preşedintelui, când a informat-o că Obama a decis să nu atace Siria. În schimb, preşedintele urma să solicite Congresului aprobarea pentru o ripostă în forţă. Congresul fiind controlat de republicani, era foarte puţin probabil să aprobe solicitarea preşedintelui privind acest atac sau orice altceva. Era o încercare de a salva aparenţele – de a avea o scuză pentru că s-a răzgândit –, dar nu a funcţionat. Acrobaţiile Americii au afectat reputaţia preşedintelui Obama la nivel mondial, iar percepţia „ameninţării nerealizate“ a umbrit eforturile administraţiei de a-l influenţa pe Assad. Angela Merkel se dovedise o aliată loială şi sinceră, dar nu a putut repara daunele cauzate de apelul pripit şi neînţelept al lui Obama referitor la plecarea de la putere a lui Assad ca o condiţie pentru negociere – făcând ca acest dictator violent să lupte până la ultimul sirian pentru a rămâne la putere.

Ulterior, când preşedintele Trump i-a trădat pe kurzi, aliaţii americanilor, retrăgând forţele SUA din Siria, Merkel s-a opus din nou propunerii ministrului apărării, Annegret Kramp-Karrenbauer, de a institui o zonă de excludere aeriană pentru a-i salva pe kurzii rămaşi în Siria, exprimându-şi

aversiunea generală față de implicarea Germaniei în operațiuni militare. În plus, a spus ea, „Rușii vor vota oricum împotrivă“.

ΑΠΟΚΡΙΕΣ 20
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

Angela Merkel a fost șocată de faptul că a fost înfățișată făcând salutul nazist, figura fiind apoi incendiată public în Grecia ca o reacție de furie pentru impunerea unor măsuri de austeritate în statele din sudul Europei, cu economiile devastate din cauza crizei financiare mondiale.

Capitolul 11. Europa vorbește acum germana

„Timp de o mie de ani, germanii au cunoscut de toate, mai puțin normalitatea.“

A.J.P. Taylor

, istoric britanic

Unul dintre obiectivele Angelei Merkel la preluarea mandatului a fost să transforme Germania într-o națiune normală – probabil o dorință ciudată pentru oamenii din țări care caută măreție. Dar după devastarea provocată de două războaie mondiale și de patruzeci de ani de divizare a țării, șansa de a se bucura în liniște de roadele unei economii înfloritoare părea o schimbare binevenită. Pacea era mai bună decât războiul, prosperitatea mai bună decât sărăcia. Iar a fi un membru respectat al comunității europene era mult mai bine decât a fi un stat paria. Acestea au fost lecțiile dureroase ale generațiilor de după al Doilea Război Mondial, conștiente că – așa cum bine își aminteau – Germania distrusese Europa de două ori. Au inventat chiar un cuvânt pentru procesul dureros de reconciliere cu istoria lor: Vergangenheitsbewältigung, care se traduce aproximativ prin „înțelegerea trecutului“. Presupune multă muncă, începând de timpuriu cu excursii ale elevilor la unul dintre numeroasele lagăre de concentrare presărate pe teritoriul fostului al Treilea Reich. O altă parte a acestui proces presupune evitarea sfidării altor națiuni, foste victime ale altei Germanii, prin manifestări ostentative de patriotism sau de superioritate germană.

Și totuși, ca o ironie, Merkel însăși a redeșteptat vechile neliniști cu privire la o Germanie exagerat de încrezătoare în sine. Multă vreme fusese de părere că o Europă puternică și unită este un fel de garanție împotriva revenirii

Germaniei la trecutul său agresiv – sau împotriva unei noi agresiuni din partea Rusiei. Dar, în 2008, această viziune aproape că s-a năruit odată cu economia globală. Criza financiară din acel an a declanşat o discordie fără precedent în sânul UE cu privire la o chestiune fundamentală: cât de responsabili ar trebui să fie membrii mai puternici ai Europei, în primul rând Germania, de ajutarea statelor membre mai slabe şi mai puternic afectate?

Felul în care Merkel a gestionat această criză i-a expus punctele forte, dar şi neajunsurile ca lider. În final, a reuşit să salveze euro (€) – din 2002, moneda comună pentru nouăsprezece ţări din aşa-numita zonă euro – calmându-şi propriul electorat conservator şi consolidându-şi statutul neoficial de cancelar al Europei. După cum a scris Roger Cohen, editorialist al publicaţiei New York Times: „Se spune că Henry Kissinger a întrebat care este numărul de telefon al Europei. Acum ştie: formează numărul Angelei Merkel“. Dar acest succes va avea un preţ pentru propria-i reputaţie şi a Germaniei.

Pentru Angela Merkel, Uniunea Europeană este un triumf istoric: un continent fără graniţe, cu nouăsprezece membri care folosesc toţi aceeaşi monedă. Creată în 1999 pe fondul optimismului din perioada de după Războiul Rece, zona euro era considerată mai mult decât o uniune monetară; era o Europă „întreagă şi liberă“, în care conflictele ar fi imposibile şi de neconceput în viitor, o Europă în care europenii nu mai erau nevoiţi să arate paşapoarte sau să schimbe bani de fiecare dată când traversau o frontieră. Ca atare, euro era mult mai mult decât un simplu simbol; era o componentă-cheie a menţinerii acestei unităţi.

Cu toate acestea, euro s-a născut cu mai multe defecte semnificative. Nu a existat nici un organism european asemănător cu Rezerva Federală americană, nici un sistem bancar central care să atenueze crizele financiare sau să reglementeze statele implicate, acestea având culturi politice, bugete şi deficite separate. Mai mult, există o mobilitate limitată pentru forţa de muncă în interiorul zonei. Un tâmplar grec disponibilizat nu-şi va găsi prea uşor un loc de muncă în Germania, cum s-ar întâmpla dacă un lucrător din Texas ar ajunge în Minnesota. Pentru americani nu este prea complicat să se deplaseze dintr-un stat în altul în căutarea unui loc de muncă; adesea, europenii sunt legaţi de economiile lor locale prin limbă, cultură şi istorie – ceea ce

înseamnă că nu există o modalitate ușoară de a reduce rata șomajului unei țări membre.

Merkel urmărea o operă de Haydn la Festivalul de Muzică de la Salzburg – un ritual estival pe care îl împărtășește cu soțul ei – când pe telefonul ei au apărut primele avertismente despre problemele de pe piața imobiliară americană.[1] „IKB are probleme“, spunea mesajul de la Jens Weidmann, consilier-șef pe probleme economice.[2] „Ce este IKB?“, i-a scris cancelarul drept răspuns. După cum a aflat curând, era vorba despre o bancă regională germană, Deutsche Industriebank, al cărei sediu central din Delaware suferea din cauza crizei ipotecilor subprime. Tentaculele economiei globalizate și numeroasele sale instituții financiare au ajuns în fiecare colț al planetei – inclusiv în penultimul stat din uniune ca mărime, Delaware. Acea bancă minoră aflată în dificultate în Statele Unite a declanșat o cascadă neprevăzută de evenimente care au preocupat-o pe Merkel ani de zile și au dovedit cât de departe de realitate era viziunea ei despre o Europă unită.

Concepte complexe precum ipoteci subprime, active toxice și datorii suverane au fost inițial terra incognita pentru Merkel. În timpul campaniei sale din 2005 pentru funcția de cancelar, confundase la un moment dat brutul și netul. Acum, pe măsură ce economia mondială interconectată se năruia, Merkel s-a văzut nevoită să decodifice noile „produse“ financiare riscante și deseori voit derutante de pe Wall Street. Noțiunile de bază erau ușor de înțeles: împrumuturile ieftine și ipotecile facile au condus la o frenezie de a construi și de a vinde bunuri imobiliare cu risc ridicat, băncile nereglementate și alți creditori oferind cu nerăbdare împrumuturi sutelor de mii de clienți care nu prea avea șanse să le ramburseze vreodată. Rezultatul a fost o criză globală de lichidități – o problemă de flux de numerar, mai simplu spus – și o reducere a creditării, fapt ce a generat cea mai gravă criză financiară după mai bine de șaptezeci și cinci de ani. (Nu este scopul acestei narațiuni să plonjeze în lumea misterioasă a finanțelor globale, dincolo de ceea ce a scos la iveală despre stilul de conducere al Angelei Merkel.) Este suficient să spunem că 104 țări au cunoscut o scădere atât a importurilor, cât și a exporturilor, precum și o diminuare accentuată a producției, comerțului și ocupării forței de muncă – dovadă a nivelului de globalizare a economiei.

Numai în Europa, cinci milioane de oameni și-au pierdut locul de muncă.

Germania s-a descurcat mai bine decât alte țări europene, parțial datorită unor obiceiuri bine înrădăcinate legate de cultură, politică, afaceri și practici financiare. Populația sa a rezistat exploziei consumului alimentată de datorii, dominantă în alte părți din Europa și din Statele Unite. Datorită unei tradiții cunoscute drept Kurzarbeit, „activitate cu program scurt", companiile au fost încurajate să le ofere lucrătorilor mai puține ore de muncă în loc să-i concedieze. O națiune care crede profund în virtuțile muncii asidue, ale economisirii și traiului chibzuit, Germania și-a depășit vecinii ca producție și a menținut rata șomajului mult sub nivelul celei din majoritatea statelor din zona euro în timpul recesiunii globale. Inevitabil, acest lucru a atras resentimente atât față de Merkel, care întruchipează aceste calități, cât și față de țara sa. S-a dovedit că acest gen de sentimente nu dispăruseră cu adevărat în unele părți ale Europei.

În final, criza a scos la iveală ceea ce ar fi trebuit să fie evident de mult timp: Europa este alcătuită din țări dinamice economic, predominant din nordul continentului, iar țările de la așa-numita periferie, cu economii stagnante, au fost forțate să funcționeze conform acelorași reguli ca vecinii lor mai bogați, în calitate de membri ai zonei euro cu monedă unică. Țările cel mai afectate la nivel mondial au fost, ca întotdeauna, cele mai vulnerabile. În Grecia, Portugalia, Spania și Italia, șomajul a crescut cu peste 20%, aproape jumătate din tinerii greci fiind șomeri.[3] Astfel de statistici au rivalizat cu cifrele din epoca Marii Crize și au dezvăluit o prăpastie între cei care au și cei care nu au.

Aceia care căutau un vinovat oportun și general valabil l-au găsit în persoana celei pe care mulți o aclamaseră, numind-o cancelarul Europei. Angela Merkel a fost prinsă ca într-o menghină între nevoia de a ajuta Grecia – stat membru al blocului comercial interconectat și interdependent al zonei euro – și resentimentul crescând al germanilor față de salvarea „Sudului risipitor". Viziunea lui Merkel despre o Europă strâns unită, în care țara cea mai bogată (Germania) dă o mână de ajutor celor aflați la nevoie, a intrat în coliziune cu teama că salvarea ar crea o cultură a dependenței în Grecia și un precedent periculos în altă parte. Aceasta era dilema ei și cea mai grea încercare de când preluase funcția de cancelar.

Fiecare avea o soluţie diferită. Ministrul de finanţe, Wolfgang Schäuble, a cerut expulzarea Greciei din zona euro până când îşi va pune în ordine finanţele. Dar ţelul cancelarului era reforma, nu evacuarea. Germanii au sprijinit-o în această privinţă, spre deosebire de alţi europeni bogaţi din nord.

În reuniunile aparent nesfârşite cu omologii săi din statele membre ale UE, ea folosea adesea o diagramă care arăta cât de puţin productivă era Europa în comparaţie cu China. Ea argumenta că europenii trebuie să înveţe să concureze în noua economie globalizată; trebuie să strângem din dinţi şi să îndurăm greul acum de dragul viitorului. Mândră de reconstrucţia rapidă a Germaniei de Vest după al Doilea Război Mondial, un miracol economic cunoscut sub numele de Wirtschaftswunder, ea dorea ca şi ceilalţi să urmeze modelul german de austeritate şi reduceri de cheltuieli şi să insufle obiceiuri sănătoase cetăţenilor care îşi plătesc impozitele – ceea ce era cât se poate de evident că nu se întâmplase în Grecia, fără să mai vorbim despre necesitatea epurării unei clase politice care i-a minţit pe oameni cu privire la starea economiei naţionale şi totodată a furat bani publici. Aşa că le-a recomandat să strângă cureaua. Nu vor fi salvaţi dacă nu vor merita să fie salvaţi printr-un comportament responsabil. Conservatoare din fire, austeritatea era răspunsul ei la majoritatea problemelor financiare. „Dacă fiecare dă cu mătura în faţa uşii, întregul sat va fi curat“, spunea uneori Merkel, citându-l pe Goethe. Cu doar câteva cuvinte, îi liniştise pe germani, care aveau încredere în ea, garantându-le siguranţa economiilor. Dar nu a reuşit să facă acelaşi lucru pentru ţările care sufereau cu adevărat, dincolo de graniţele Germaniei.

Merkel părea să nu dea importanţă faptului că în fiecare împrumut prost există atât un debitor, cât şi un creditor, şi că o anumită responsabilitate ar trebui să le revină băncilor – instituţii care ar trebui să evalueze riscul şi să acţioneze cu înţelepciune, dar care au permis excesul grosolan de cheltuieli pentru infrastructură şi proiecte cu mult peste capacitatea lor de finanţare în ţările afectate. Multora li s-a părut că, în loc să-i pedepsească pe facilitatori, Merkel îi pedepsea pe oamenii obişnuiţi pentru greşelile guvernelor şi ale sistemelor financiare internaţionale. E posibil ca această viziune a austerităţii ca pedeapsă să nu fi fost departe de realitate. Un fapt semnificativ, cuvântul german pentru datorie este acelaşi ca pentru vinovăţie: Schuld.

Economistul american Joseph Stiglitz, laureat al Premiului Nobel, s-a întâlnit

cu Merkel la Berlin şi i-a dat sfaturi pe care ea nu le-a urmat. „A ales o identitate germană îngustă, în loc de o identitate europeană de tipul «Noi, poporul»“, a spus el. Privind din afară, părea că, deşi cancelarul susţinea că iubeşte Europa, nu era dispusă să facă rău Germaniei pentru a o salva.

Germania a propus un model de austeritate, dar nu a fost dispusă să acţioneze ca o contrapondere de creştere – adică să cheltuiască – pentru a accelera revenirea, potrivit lui Stiglitz. Sosise momentul achitării notei de plată pentru lumea globalizată, strâns interconectată, în care soarta unuia afectează soarta tuturor.

Încă o dată, Merkel a omis să ia în calcul rolul pe care îl joacă iraţionalul în relaţiile umane. Orice persoană din Europa în vârstă de peste şaptezeci şi cinci de ani îşi amintea ororile celui de-al Doilea Război Mondial. În Grecia, sentimentul antigerman era încă viu din cauza amintirilor cu soldaţi nazişti care în 1941 au arborat drapelul cu svastica pe Acropole, vechea citadelă ateniană. Drept urmare, în pieţele din oraşele greceşti a fost incendiată public figura Angelei Merkel, nu a politicienilor din plan intern, pe măsură ce ţara se scufunda tot mai adânc în mizeria şomajului cu procente de două cifre. Mormane de gunoaie zăceau în jurul Pieţei Syntagma, un loc de importanţă istorică din capitală, întrucât toţi angajaţii neesenţiali fuseseră disponibilizaţi de guvernul în criză de lichidităţi. Toate băncile care se grăbiseră să acorde împrumuturi ieftine au rămas şi ele fără lichidităţi. Măsurile de austeritate au secătuit viaţa nu numai la Atena, ci şi la Roma, la Dublin, Irlanda, şi la Lisabona, Portugalia. Protestatarii au umplut străzile în multe dintre capitalele seculare ale continentului, Merkel fiind considerată principalul instigator al reducerilor dureroase de cheltuieli bugetare.

Un politician mai abil, cu darul retoricii, ar fi mers la Atena şi ar fi spus populaţiei în suferinţă: „Voi fi alături de voi, dar nu vă putem salva fără sacrificii“ – un discurs dur, în stilul lui Churchill care vorbise despre „sânge, sudoare şi lacrimi“. Evident, stilul lui Churchill nu era caracteristic pentru Merkel. Când s-a deplasat la Atena în octombrie 2012, a trăit o experienţă nouă în viaţa sa politică: furia publică. Grecii s-au adunat de-a lungul străzilor pe unde trecea coloana oficială, strigând cuvinte de batjocură şi fluturând pancarte pe care scria: „Merkel, nu eşti binevenită aici!“ La trecerea

mașinii în care se afla cancelarul, un grup a ars un steag cu svastica, iar o altă mașină, plină cu oameni îmbrăcați în uniforme în stil nazist, a străpuns un cordon al poliției. Merkel a fost zguduită. În Germania, afișarea svasticii este o infracțiune.

Presiunea din partea președintelui Obama i-a sporit stresul. „Trebuie să acționezi și să fii mai hotărâtă", a îndemnat-o el.[4] „Folosește mai mult din excedentul Germaniei pentru împrumuturi către țările nevoiașe." La Conferința G20 din 2011, desfășurată la Cannes, Franța, el a îndemnat-o: „Haide, Angela, ești regina Europei! Poți face acest lucru!" La care ea a răspuns cu amărăciune: „Mi se spune regina Austerității". Probabil prima dată după anii 1990, ea a vărsat lacrimi de frustrare în public. „Das ist nicht fair. Ich bring mich nicht selbst um." „Nu este corect. Nu mă voi sinucide [politic]… Banca noastră centrală este independentă. Voi, americanii, ne-ați scris constituția. Îmi ceri să încalc limitele aferente funcției mele" – cu alte cuvinte, să treacă peste banca sa centrală – „pentru care a insistat țara voastră", i-a reamintit ea, referindu-se la rolul Washingtonului în elaborarea constituției postbelice a Germaniei.[5]

Dar emoțiile ei nu erau suficient de vizibile în public. În discursuri, figura severă și evlavia ei au trimis un semnal greșit țărilor europene cel mai puternic afectate.

Cu greu își poate cineva închipui două personalități mai diferite decât Merkel și principalul său partener european din acești ani, hiperactivul Nicolas Sarkozy, președintele Franței, poreclit „Bling Bling" pentru capriciile sale ostentative și pasiunea pentru iahturi de milioane de dolari.[6] Impulsiv și ahtiat după publicitate, Sarkozy părea să întruchipeze tot ce disprețuia Merkel. (Este greu să ne-o imaginăm pe Carla Bruni, soția elegantă a lui Sarkozy, fostă actriță și model, cumpărând pește, așa cum a fost surprins soțul lui Merkel, pentru a pregăti o cină pe care cancelarul a găzduit-o în onoarea președintelui francez.) Totuși, ajunși parteneri datorită împrejurărilor, Merkel, ca întotdeauna, a profitat din plin de situație. „Pe lângă tine, Nicolas, mă simt ca un bec cu consum redus de energie", a glumit ea odată.

Acceptând că destinele le-au fost îngemănate în timpul crizei euro, Sarkozy a

felicitat-o pe Merkel pentru câștigarea prestigiosului Premiu Carol cel Mare în 2008, în orașul istoric german Aachen, lângă granițele care separă Germania, Belgia și Olanda. „Am foarte multă admirație pentru această femeie din Est“, a declarat francezul cu efuziune. „Ce parcurs pentru o tânără din spatele Cortinei de Fier – să ajungă în fruntea a douăzeci și șapte de țări și a Germaniei reunificate!“ Apoi, adresându-i-se dr. Sauer care asculta uimit, Sarkozy a spus: „Angela și cu mine suntem un cuplu armonios, iar ea este o femeie curajoasă pe care am învățat să o respect în ultimul an, domnule Merkel“. Dr. Sauer nu a părut amuzat.

În ciuda gafei lui Sarkozy, a fost o ceremonie istorică între doi rivali de lungă durată, iar Merkel a profitat de moment pentru a explica de ce salvarea monedei și menținerea Greciei în comunitate a fost mai mult decât o chestiune economică. „De ce să petreci nenumărate zile și nopți pentru a atinge un obiectiv comun după negocieri dificile? Pentru că în cazul în care euro eșuează, nu eșuează doar moneda“, a spus ea. „Eșuează Europa.“ La urma urmei, moneda comună era la fel de importantă pentru o Europă unificată ca frontierele deschise.

„Merkozy“, după cum i-a numit pe cei doi lideri mass-media franceză, au format în final un front ciudat, dar unit. Germania era prea bogată, prea stabilă și prea importantă pentru sănătatea restului continentului – chiar și a Franței – ca să fie ignorată. Ei au dat un ultimatum atât prim-ministrului grec, Giorgos Papandreou, cât și lui Silvio Berlusconi din Italia, care părea din ce în ce mai mult în pericol: să accepte ca UE să supravegheze finanțele țărilor lor în schimbul fondului de salvare. Nu mai aveau alte opțiuni.

Astfel, a fost încheiat un acord, dar cu un preț. Când șeful blocului parlamentar al Uniunii Creștin-Democrate, Volker Kauder, a declarat: „Acum, dintr-odată, Europa vorbește germana“, referindu-se cu mândrie la rolul Germaniei în salvarea monedei euro, Merkel a avut o tresărire dureroasă.[7] Imaginea Germaniei care dictează Europei era unul dintre coșmarurile sale și totuși, în parte, era vina ei. Ea a tergiversat lucrurile în vreme ce milioane de oameni sufereau și i-a luat prea mult timp să înțeleagă costul uman al recesiunii globale. A pierdut bătălia pe frontul relațiilor publice. Fiind cea mai bogată țară europeană – și cheia de boltă a uniunii pe care ea o prețuiește –, nu a avut de ales și a trebuit să-i salveze pe cei mai

puțin norocoși, indiferent de cât de dezastruos le fuseseră gestionate economiile și indiferent de rolul jucat de bancherii imprudenți de pe Wall Street în incitarea acestei crize financiare globale. S-a întâmplat în mandatul Angelei Merkel, iar rezolvarea crizei a fost prețul inevitabil achitat de cancelarul celei mai bogate și mai bine gestionate economii din Europa.

Deși Merkel a aprobat mai multe tranșe de ajutoare pentru Grecia de-a lungul anilor, reacția sa lentă a prelungit suferința. Stilul ei metodic de abordare a problemelor pur și simplu nu a funcționat când au fost afectate direct atât de multe vieți. Pentru mulți, excesul de prudență al lui Merkel a dat, de asemenea, impresia că este insensibilă la suferința umană.

Angela Merkel a explicat că, pe durata unei crize, este capabilă să funcționeze pe baza energiei acumulate, în ciuda semnului insuficient, dar se prăbușește după ce criza trece. Pentru ea, prestațiile publice sunt mai epuizante decât descâlcirea problemelor complexe. Evitarea dramelor contribuie la economisirea energiei; are dreptate când se descrie drept un „bec cu consum redus de energie“. Egoul ei robust ce nu necesită încurajări în orice zi și la orice oră este, de asemenea, un avantaj. Aparent imună la umilință, ea nu îi umilește pe ceilalți. Toate acestea îi lasă la dispoziție energia necesară pentru a face față problemei cu care se confruntă. Dacă situațiile complexe ar fi enervat-o, s-ar fi epuizat atât pe ea, cât și Germania cu mult timp în urmă.

În 2015, luând o decizie care părea o sfidare a măsurilor dure de austeritate ale lui Merkel, grecii l-au ales drept lider pe Alexis Tsipras, un tânăr socialist charismatic.[8] Una dintre promisiunile sale de campanie fusese eliminarea regimului dur impus de Berlin ca o condiție pentru a treia tranșă de ajutoare. În scurt timp însă, revoluționarul grec proaspăt ales a cedat ca urmare a tratamentului aplicat de Merkel.

Ministrul de finanțe din cabinetul lui Tsipras, Yanis Varoufakis, a povestit cum șeful său a fost cucerit de Merkel datorită „manipulării psihologice și sârguinței remarcabile“ ale acesteia.

Angela Merkel a sugerat ca, după cina oficială cu liderii UE, cei doi să se reunească astfel încât Tsipras să-şi poată prezenta documentul [referitor la încetarea austerităţii impuse de UE Greciei] şi să poată discuta pe marginea lui. Cina oficială s-a prelungit până aproape de miezul nopţii, iar Alexis a crezut că a dispărut şansa unui tête-à-tête. Nu a fost cazul. Angela l-a condus într-o sală de conferinţe adiacentă şi a petrecut ore întregi trecând în revistă împreună cu Tsipras fiecare frază a acordului (…). După ce au terminat [patru ore mai târziu, potrivit consemnărilor], ea l-a felicitat pentru document (…). Felicitările primite, sârguinţa ei şi cunoaşterea incredibil de amănunţită a planului Greciei l-au impresionat pe Alexis.

Sesiunea nocturnă de discuţii dintre cei doi lideri nu a avut ca rezultat slăbirea frâielor bugetare ale Germaniei, aşa cum spera Tsipras, ci acceptarea condiţiilor lui Merkel – inclusiv impozite mai mari şi reduceri de cheltuieli în schimbul celei de-a treia tranşe de ajutoare.

În dimineaţa de 13 iulie 2015, după ce a negociat toată noaptea, Merkel s-a prezentat în faţa camerelor de filmat ale televiziunilor la sediul de la Bruxelles al Uniunii Europene şi a anunţat că „Grexit“ fusese evitat. Grecia rămânea în UE. „Avantajele depăşesc dezavantajele“*********, a spus Merkel în stilul ei succint, vizibil epuizată. Jurnalistul Bernd Ulrich, care a fost prezent, a interpretat declaraţia astfel: „Dragii mei, a fost foarte greu şi am muncit din răsputeri în ultimele luni (ultimii ani!) pentru a menţine Grecia în UE (…). Acest lucru este foarte important pentru Europa (…). Dar nu vreau să fac mare caz din asta. Doar mă cunoaşteţi! În fine, trebuie să merg la culcare“.[9]

Şi acestea fiind spuse, Merkel a zburat înapoi la Berlin pentru câteva ore de somn în propriul ei pat.

Este posibil ca germanii să fi interpretat comentariile lui Merkel aşa cum a sugerat Ulrich, dar cancelarul se adresa unui public mult mai mare, care spera să audă un mesaj diferit: un mesaj din inimă. Merkel nu a obţinut niciodată recunoştinţa pe care o merită pentru sprijinul acordat salvării Greciei de pe marginea prăpastiei.

Cu toate acestea, cel mai periculos rezultat colateral al acestei perioade nu a fost lovitura pe care a primit-o imaginea lui Merkel. A fost apariția primului partid politic german de extremă dreapta de după al Doilea Război Mondial, Alternative für Deutschland******** (AfD), fondat ca opoziție la salvarea Greciei de către UE. Ascensiunea populismului modern în Germania și în alte părți își are rădăcinile în acele prime falimente bancare din 2008. Dar semnificația acestei noi mișcări va ajunge în atenția cancelarului abia în 2016; alte crize au eclipsat-o până atunci.

Merkel își explică rareori deciziile, dar „dezavantajele“ acordului său cu - Tsipras au inclus o perioadă de austeritate forțată în Grecia, urmată de o guvernare mai responsabilă și de o creștere mai mare până când țara a fost lovită de Covid-19 în 2020 și a deviat de la traiectoria pozitivă – așa cum s-a întâmplat și în alte părți din cauza pandemiei.

Alternativă pentru Germania (n. trad.)

Daniel Baer ✓
@danbbaer

Wow. Chancellor Merkel is indefatigable. Week's travel looks like fictional airline route map from inflight mag. @dpa

10:13 PM · 2/10/15 · Twitter for iPad

O hartă a programului de călătorii extenuant al cancelarului
din perioada diplomației de intermediere în căutarea unei soluționări
pașnice a războiului declanșat de Putin împotriva Ucrainei în 2014.
Ea a negociat în numele Occidentului deoarece era singurul conducător care
putea să comunice cu liderul autocrat.

Capitolul 12. Războiul din Ucraina – „Dați-mi-o pe Angela la telefon“

„Războiul nu este decât o dezertare laşă de la problemele păcii.“

Thomas Mann

, scriitor germano-american (1875–1955)

Criza zonei euro a obligat-o pe Angela Merkel să își asume responsabilitatea pentru stabilitatea financiară a Europei, iar războiul declanşat de Rusia în Ucraina a forțat-o să își asume un rol pe care și-l dorea mai puțin pentru Germania sau pentru ea însăși: cel de lider politic al Occidentului. Rolul a fost extenuant fizic și nervos. În Ucraina, Merkel și-a demonstrat abilitățile superioare de negociator, dar și limitările stilului său de diplomație obstinată într-o perioadă caracterizată tot mai mult de nerespectarea legii și de autoritarism. Situația în care autocratul revanşard de la Kremlin s-a înfruntat cu Merkel cea principială și prudentă – cu puteri executive limitate conferite de constituția germană – nu a fost nici pe departe echitabilă. Cu toate acestea, Merkel a dovedit că îi poate ține piept lui Putin când alții nu vor (sau nu pot). Pe măsură ce criza a escaladat, Merkel s-a remarcat drept cel mai hotărât apărător al normelor democratice statornicite, care – cu excepția notabilă a războaielor sângeroase din Balcani din anii 1990 – erau martore la cea mai gravă provocare de la sfârșitul Războiului Rece.

Ucraina, a doua țară ca mărime din Europa, a fost mult timp victima tragică a geografiei. Atât Hitler, cât și Stalin au urmărit să supună și să exploateze această regiune de la periferia continentului pentru terenurile sale agricole fertile; resursele naturale bogate, inclusiv minereu de fier, gaze naturale și

petrol; și pentru semnificația strategică a amplasării între Est și Vest. Într-adevăr, cât timp Hitler și Stalin au fost la putere, în Ucraina au murit mai mulți oameni decât oriunde în Europa. Pentru Hitler, numărul mare de evrei din Ucraina a făcut din regiune o țintă ideală pentru crime în masă. Înaintea lui, Stalin și-a propus să subjuge a doua regiune ca număr de locuitori din Uniunea Sovietică prin impunerea colectivizării și industrializării, jefuind țăranii de rodul muncii lor și transformându-i în cerșetori – apoi în cadavre – odată cu foametea forțată, al doilea eveniment de acest gen ca gravitate din secolul XX. (Cel mai grav a avut loc ulterior în China maoistă.) Rafał Lemkin, un avocat polonez care a inventat cuvântul genocid, a numit Ucraina „exemplul clasic al genocidului sovietic".

După căderea imperiului sovietic în 1991, Ucraina, cu pământul și populația însângerate de Hitler și de Stalin și, practic, fără tradiții democratice pe care să le recupereze, s-a chinuit decenii întregi sub diferiți foști lideri comuniști corupți sau semicorupți până în 2014, când părea să cunoască în fine o soartă mai bună. Dar tocmai atunci Putin a început să afirme agresiv vechile pretenții ale Rusiei asupra acestei țări care suferise vreme îndelungată, determinând Ucraina să capteze atenția lumii și prinzându-i în vârtejul său pe Merkel, pe Putin și, până acum, pe trei președinți americani. La baza crizei se afla obiectivul lui Putin de a repune Rusia la locul său istoric printre puterile lumii. Pentru a realiza acest lucru, el trebuia mai întâi să refacă vechiul imperiu. Avea nevoie ca Ucraina, vecină la est și la nord-est, să reintre pe orbita Rusiei, să fie loială nu Washingtonului sau Bruxellesului, ci Moscovei.

Problemele au început în februarie, când Ucraina era pe punctul de a semna un acord politic și economic cu Uniunea Europeană, care urma să deschidă relații comerciale avantajoase cu restul continentului și să o aducă mai aproape politic de Vest – prezentând totodată perspectiva unei eventuale aderări la UE. Hotărât să blocheze acordul, Putin l-a presat pe președintele corupt al Ucrainei, Viktor Ianukovici, să se alăture Uniunii Economice Euro-asiatice fondată de Rusia – o alianță politică, militară și economică stabilită de el pentru a contracara atât UE, cât și China. Bazându-se pe faptul că va putea să cumpere populația refractară cu un cec de 15 miliarde de dolari, Putin a promis să salveze economia falimentară a Ucrainei. În schimb, țara urma să se retragă din acordul comercial cu UE.

Însă evenimentele au luat o întorsătură neașteptată. Manifestanți tineri și neînfricați au inundat vechile străzi din Kiev strigând „Ianukovici trebuie să plece!“ În zilele următoare, protestatarii au sporit ca număr și au devenit mai îndrăzneți, iar apelurile lor de a pune capăt corupției care subminase mult timp viitorul țării au ajuns mai puternice. I-au cerut lui Ianukovici să semneze tratatul cu Uniunea Europeană, așa cum promisese. Putin a urmărit cu îngrijorare aceste proteste, care-i aminteau de evenimentele traumatice la care asistase la Dresda în 1989; voința mulțimii se făcea simțită pe un teritoriu pe care el îl considera „sfera de interes“ a Rusiei. Cel mai rău coșmar al său părea să-l fi trezit brusc la realitate.

Pe 18 februarie, trupele lui Ianukovici au deschis focul asupra unei manifestații din piața Maidan din Kiev, ucigând o sută de protestatari și transformând un protest pașnic într-o revoltă. Trei zile mai târziu, neputând controla mulțimile și temându-se că soarta lui va fi asemănătoare cu cea a altor dictatori disprețuiți, Ianukovici s-a refugiat în Rusia. Auzind aceste vești, manifestanții din piața Maidan au izbucnit în urale furtunoase.

Doi observatori externi – ambii cunoscând personal mecanica autoritarismului – au înțeles semnificația vidului de putere creat în Ucraina de plecarea lui Ianukovici. Angela Merkel a recunoscut pericolul: Vladimir Putin a profitat de ocazie și a făcut prima mutare.

Maskirovka („mascaradă“) este o tehnică elaborată de armata rusă la începutul secolului trecut, care poate fi rezumată prin trei cuvinte: înșelăciune, negare și dezinformare. Pe 27 februarie, la mai puțin de o săptămână după plecarea lui Ianukovici, o trupă pestriță de veterani sovietici ai Războiului din Afghanistan, agenți de informații ruși, ucraineni proruși și mercenari, toți purtând uniforme fără însemne, au capturat clădiri publice din capitala Crimeei, Simferopol, precum și din Sevastopol, principalul port la Marea Neagră (unde Rusia are o bază navală), dar și din orașele sud-estice Donețk, Lugansk și Harkov, declarând independența Ucrainei față de Kiev.

Forțele armate ucrainene slabe au fost prinse pe picior greșit. Anii de nepăsare și de corupție aduseseră armata la stadiul de forță slab echipată, ce

număra treizeci de mii de soldaţi – incapabilă de a face faţă invaziei forţelor militare moderne ale Rusiei; guvernul Ianukovici chiar scosese la vânzare clădirea care adăpostea Ministerul Apărării. La Washington, DC – la Pentagon şi la Casa Albă –, îngrijorarea s-a răspândit rapid. „Ne-am temut că ruşii îşi vor continua înaintarea spre Mariupol, singurul port mare al Ucrainei de la Marea Azov“, a declarat Evelyn Farkas, o funcţionară de la Pentagon, responsabilă cu afaceri ruseşti şi ucrainene în timpul preşedinţiei lui Obama.[1]

Psihologic, Statele Unite erau aproape la fel de nepregătite ca Ucraina pentru acest scenariu demn de Războiul Rece. „Primiserăm rapoarte cu informaţii despre modernizarea armatei ruse, iar nivelul de ameninţare era ridicat“, a recunoscut Farkas. Dar, când Rusia invadase ţara vecină, Georgia, în 2008, se considerase „un eveniment singular. Războiul Rece se terminase. Armatele nu mai invadau ţări vecine în Europa secolului XXI. Cei din administraţie nu s-au arătat prea îngrijoraţi“, şi-a amintit Farkas. Acum Washingtonul a sfătuit armata ucraineană să rămână în garnizoane pentru a evita o baie de sânge.

Merkel a fost ceva mai puţin surprinsă decât omologii ei americani. Nu avusese niciodată iluzia că Putin se va transforma într-un democrat iubitor de libertate. Totuşi, sperase că dragostea lui pentru avuţie şi exemplul Occidentului în care averile se câştigau prin inovaţie îl vor orienta către politici mai deschise şi mai prietenoase cu UE. Până în 2014, Merkel fusese optimistă şi lăsase UE să gestioneze politica privind Ucraina – ce era de gestionat. Ucraina nu constituia o preocupare majoră pentru ea. Invazia lui Putin a spulberat viziunea securităţii europene care fusese consfinţită în nenumărate tratate şi documente ce promiteau respectarea reciprocă a frontierelor şi a suveranităţii – toate semnate de Rusia. Invadând Ucraina şi revendicând Crimeea********, Putin definea viitorul Rusiei nu ca parte a Occidentului, ci în opoziţie cu acesta.

În vreme ce Occidentul era năucit, Putin a continuat să facă mutări, lansând un roi de minciuni şi modificând versiuni ale evenimentelor desprinse parcă dintr-un scenariu resuscitat din epoca sovietică. „Junta fascistă ilegală ameninţă Kievul şi ruşii din Crimeea“, susţinea Kremlinul, folosind reţele sociale şi toate celelalte mijloace de comunicare disponibile pentru a incita mulţimi locale. Având în vedere numărul mare de etnici ruşi din Crimeea, minciunile au găsit teren prielnic. În Donețk, un centru industrial important,

miliția prorusă în ținută de camuflaj și echipamente militare ersaț a luat cu asalt legislativul local, fluturând drapele din epoca sovietică și țaristă (chiar și un steag confederat pentru un plus de nostalgie). Putin a susținut că populația din Crimeea a solicitat intervenția Rusiei – aceleași fantezii născocite de Kremlin și promovate în 1956, pentru a justifica zdrobirea Revoluției Maghiare, și repetate în 1968, pentru a susține trimiterea tancurilor pentru a înăbuși Primăvara de la Praga din Cehoslovacia. Chiar și în 1948, Moscova justificase blocada sovietică asupra Berlinului de Vest cu același scenariu, în confruntarea care a dat startul Războiului Rece. Dar se presupunea că Războiul Rece se încheiase.

În Occident, părerile erau împărțite cu privire la modul de reacție. Președintele Obama nu avea nici răbdarea, nici credibilitatea necesare pentru a trata cu liderul rus, pe care îl ridiculizase public. „Dacă Putin ar fi atât de încrezător în sine, nu și-ar scoate cămașa tot timpul“, fusese el citat. Nici faptul că a numit Rusia o „putere regională“ nu a ajutat prea mult relația lor. Spre deosebire de Obama, Merkel nu își permitea să-și exprima public opiniile despre autocratul rus. Kiev se afla la 8 000 de kilometri de Washington, DC; capitala Ucrainei se afla la doar 1 200 de kilometri de Berlin. Nu avea opțiunea de a-l mustra pe Putin.

Deloc surprinzător, cancelarul a fost în favoarea unei soluții diplomatice. „Merkel avea o încredere uriașă în capacitatea sa de a discuta și chiar de a se înțelege cu Putin“, a spus Victoria Nauland.[2] „Obișnuia să spună: «Lasă-mă să-l înmoi puțin». Ne reamintea adesea: «Sunt om de știință. Îmi place să descompun problemele în părțile lor cele mai mici și mai ușor de gestionat. Și nu las emoțiile să-mi stea în cale. Contează doar să găsim soluții»“. Deși era în continuare sceptic, Obama nu avea o idee mai bună privind modul de reacție și a lăsat-o să se ocupe de situație și să trateze cu Putin în numele Occidentului. Decizia lui avea la bază un amestec de dezgust personal privind interacțiunea cu liderul rus și de respect față de capacitatea lui Merkel de a obține rezultate.

Putin interacționează rareori pe îndelete cu lideri străini care nu-i sunt într-un fel sau altul supuși. Merkel era excepția. Nu era dornică să medieze între Putin și Occident. Și nici nu avea în vedere Premiul Nobel pentru pace – premiile nu constituie genul de validare pe care o caută, nici măcar acest

premiu măreț. Pur și simplu a înțeles că era cea mai competentă pentru această sarcină. Președintele Consiliului European, Herman Van Rompuy, fusese intimidat de Putin și nu era deloc entuziasmat de perspectiva negocierii cu el. Doar Merkel părea imună la amenințarea tăcerilor lui Putin – ca și la celelalte stratageme în stil KGB ale sale.

Putin era la fel de hotărât precum Merkel să câștige această confruntare, dar, spre deosebire de ea, era dispus să folosească armele pentru a-și atinge obiectivul. Trupe rusești, cu sau fără uniformă, erau în mișcare în regiunile Donbas, Donețk și Lugansk din Ucraina, alungând oamenii din casele lor cu bombe și cu tancuri și ucigând-i pe ucrainenii care își apărau propria țară, chiar în timp ce Putin participa surâzător la splendida ceremonie de închidere a Jocurilor Olimpice de Iarnă de la Soci.

Deși în sinea ei fierbea de furie, Merkel a discutat cu Putin de treizeci și opt de ori în timpul ofensivei Rusiei în Ucraina.[3] „Existau contacte zilnice. Ea a încercat să-l facă să-și atenueze comportamentul agresiv și bombastic prin discuții calme“, a spus Wolfgang Ischinger, membru al echipei de negociere a cancelarului. Merkel era hotărâtă să-i ofere lui Putin o cale de ieșire din ceea ce considera în esență un război abject și neprovocat. Indiferent de opiniile sale personale – și cuvântul „dezgust“ nu este suficient de grăitor –, Merkel a simțit că, discutând, ar putea să-l readucă pe Putin la realitate. „Ea este o ființă rațională, a simțit că la un moment dat Putin va înțelege că poziția sa – încălcarea flagrantă a frontierelor unui stat – nu avea sens în 2014“, a explicat Ischinger. Deși spera din toată inima să-l determine pe Putin să renunțe la teritoriul pe care îl cucerise, încerca totodată să câștige timp. După ani de nepăsare cruntă, armata ucraineană era nevoită să-și reconstruiască forțele – dacă nu pentru a învinge armata rusă mult mai bine echipată, cel puțin pentru a-i bloca înaintarea.

Putin și Merkel își începeau de obicei discuțiile în rusă, dar când cancelarul viza precizia absolută, trecea la limba sa maternă. Inițial, a făcut apel la rațiune. „Încalci dreptul internațional“, i-a spus ea, folosind adresarea familiară Du („tu“), așa cum face întotdeauna cu Putin. Dar el a continuat să o mintă, negând că trupele cotropitoare îi aparțin. „Oricine poate cumpăra uniforme de-ale noastre“, a motivat el cu nerușinare.

Pentru a-i demonstra că minciunile lui au consecințe, Merkel a anulat

următoarele discuţii telefonice. Știa că Rusia nu își putea permite o ruptură totală de cel mai important partener comercial de pe continent. Totuși, timp de șase săptămâni, Putin a continuat cu ficţiunea conform căreia trupele care dezmembraseră Ucraina nu erau ruseşti – chiar și când comandourile sale au capturat parlamentul regional din Crimeea și două aerodromuri. „Trăiește în propria sa lume, în afara realității“, i-a spus Merkel lui Obama cu amărăciune.

„Ea obișnuia să-l sune pe Obama după ce vorbea cu Putin“, și-a amintit Antony Blinken, pe atunci consilier la Casa Albă.[4] „Nu știu ce să fac cu un bărbat care mă minte constant“, i-a spus ea lui Obama, care a râs și a răspuns: „Nici eu“. Putin nu se aștepta neapărat să fie crezut. Minciunile sale erau o batjocură; este imposibil să negociezi cu cineva care nici măcar nu-și recunoaște poziţia. Antrenat de KGB pentru a propaga confuzie și îndoială, diplomaţia reală nu făcea parte din repertoriul rusului.

În schimb, Merkel era mai bine pregătită să facă față bravadei sale. Ambasadorul Germaniei la Washington, Emily Haber, a urmărit-o pe Merkel în timpul negocierilor și a remarcat: „Elimină dramatismul din atitudinea interlocutorului său, reformulând ceea ce spune el într-un limbaj simplu – aproape copilăresc. Când Putin tună și fulgeră despre «interesul național» sau despre «nemulţumirile istorice», Merkel îi rezumă spusele în câteva fraze simple, făcându-l să nu mai pară genial“.[5] De fiecare dată, scopul ei era să-l facă pe adversar să precizeze exact ce încerca să întreprindă, fără abureala vorbăriei, astfel încât să poată avea loc negocieri serioase.

Cei care au urmărit-o în acele săptămâni tensionate sunt de acord că Merkel și-a controlat cu strictețe emoţiile. „Mă tot gândeam că probabil este foarte supărată din cauza acestei crize imorale și neprovocate“, a declarat Daniel Baer, fost ambasador al SUA pe lângă Organizaţia pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).[6] „Dar nu am văzut-o niciodată supărată. Avea o privire care spunea: «Nu-mi permit să fiu supărată. Oamenii cu probleme mai mici își pot permite să fie mânioși. Eu nu pot».“ Cu ani înainte, Merkel a descris ce se petrece cu ea în astfel de momente. „Sunt la fel de atentă și de concentrată ca un acrobat pe sârmă, gândindu-mă doar la următorul pas“, a spus ea. Fără tancuri sau grupări armate sub acoperire precum cele folosite de Putin, armele ei principale în această luptă au fost concentrarea și hotărârea

neclintită.

Cancelarul s-a opus trimiterii de armament greu – așa cum susțineau unele voci de la Londra, Paris și Washington – pentru a ajuta forțele ucrainene disperate. Dincolo de convingerea profundă că armele nu reușesc să pună capăt majorității conflictelor, ci adesea le intensifică, Merkel era, de asemenea, conștientă de puternicul filon pacifist al conaționalilor săi. (Un sondaj din 2015 a arătat că șase din zece germani se opun folosirii forței, chiar dacă un aliat este atacat.) Mai mult, potrivit constituției germane, forțele armate germane nu se află sub comanda directă a cancelarului.********

Unii ar putea spune că Republica Federală și cancelarul au învățat exagerat de mult din propria istorie. Astfel de critici omit o distincție esențială: „istorie“, pentru mulți din Occident, înseamnă Primul Război Mondial și al Doilea Război Mondial. Merkel s-a format în timpul Războiului Rece. Occidentul a învins în cele din urmă imperiul sovietic prin izolare, răbdare și strategie. Forțele NATO nu au eliberat Ungaria, Cehoslovacia sau Berlinul de Vest, când tancuri sovietice au intrat huruind în capitalele lor, fără să se știe când vor pleca. Când a fost întrebată de ce Occidentul n-ar trebui să folosească arme letale în lupta Ucrainei pentru a supraviețui agresiunii lui Putin, Merkel a explicat:

Când aveam șapte ani, am văzut cum au ridicat Zidul. Deși era o încălcare flagrantă a dreptului internațional, nimeni nu credea la momentul respectiv că era necesară o intervenție militară pentru a-i proteja pe cetățenii din Germania de Est. Sunt sută la sută convinsă că principiile noastre vor avea sorți de izbândă în final. Nimeni nu știa dacă Războiul Rece se va încheia și când – dar s-a încheiat.

Angela Merkel a fost martora eliberării – atât a sa, cât și a țării sale – fără vărsare de sânge. Acum, latura sa realistă și prudentă a câștigat în fața idealismului indignat.

În martie 2014, Putin a ordonat organizarea unui referendum în Crimeea; având în vedere prezența armatei ruse și numărul mare de etnici ruși, nu a fost de mirare că s-a votat în favoarea aderării la Imperiul Rus, acum reconstituit. Pe 18 martie, Putin a anunțat triumfător: „În inimile și în mințile oamenilor, Crimeea a fost întotdeauna o parte inseparabilă a Rusiei“.[7] O lună mai târziu, a recunoscut că așa-numiții omuleți verzi – miliția în uniforme fără însemne – erau militari ruși deghizați.[8]

La acel moment, comisia de politică externă de la Washington, dominată de republicani, sprijinea livrarea de arme către Ucraina, dar cei din administrația Obama care susțineau acest lucru au fost minoritari. Casa Albă s-a temut că acest conflict se va transforma într-un război prin intermediari între Rusia și Occident. Având în vedere respectul lui Obama față de judecata sa, Merkel a jucat un rol important în această decizie.

Potrivit istoricului Timothy Snyder, a fost o greșeală. „Merkel și Obama ar fi trebuit să le furnizeze rachete și alte arme letale ucrainenilor care luptau pentru supraviețuire“, mi-a declarat el. „Ar fi arătat lumii că ei considerau invazia Rusiei suficient de gravă.“[9] Cu toate acestea, principalul negociator din partea Occidentului a rămas ferm pe poziții. Merkel observase consecințele neintenționate ale conflictelor „câștigabile“ din Irak și Libia și nu a văzut nici o cale prin care Ucraina să poată face față vreodată Rusiei într-o confruntare militară. De asemenea, înțelesese mai devreme decât majoritatea că tancurile și artileria nu erau cele mai periculoase arme de război din secolul XXI. „Mă tem că războiul hibrid, nemilitar, care ne subminează democrațiile, se infiltrează în mass-media și modelează opinia publică din țările noastre“, a spus ea la Conferința pentru Securitate de la München din 2015. Era un avertisment timpuriu cu privire la bătăliile iminente ale războiului cibernetic, rețelelor de socializare și campaniilor de dezinformare – război la care Putin se dovedea mai agil decât Occidentul.

„Existau planuri de contracarare a rețelelor de socializare ca platformă pentru dezinformare“, a spus Blinken. „Am mers la Silicon Valley pentru a discuta despre modalități de a atenua dezinformarea rusă. Dar pur și simplu nu am înțeles rolul uriaș al impactului rețelelor de socializare.“ În 2016, administrația Obama și Hillary Clinton, care candida la președinție, s-au confruntat cu noua armă puternică a lui Putin, dar la acel moment era prea

târziu.

Transformarea informațiilor în arme a fost una dintre tehnicile ieftine ale Rusiei de a semăna discordie între statele democratice. Există obiceiul ca statele să își intercepteze reciproc apelurile telefonice, dar există și o regulă nescrisă conform căreia nu fac publice informațiile culese. Totuși, în februarie 2014, în timp ce gruparea armată a lui Putin ataca ținte ucrainene vulnerabile, el a distras atenția lumii cu unul dintre „fleacurile lui sclipicioase", în cuvintele lui Snyder, divulgând o conversație dintre Victoria Nuland și George Pyatt, ambasadorul SUA în Ucraina, în care cei doi discutau despre diferiți politicieni ucraineni. Pyatt este auzit cum se plânge de lentoarea cu care UE acționează decisiv. Nuland îl întrerupe spunând „La naiba cu UE!" Înregistrarea a devenit virală și, pentru scurt timp, a făcut ca Washingtonul să pară agresorul arogant din Ucraina, nu Moscova.

Merkel a fost jignită de neglijența de care Nuland dăduse dovadă la telefon.[10] Deși cancelarului îi mai scapă ocazional o invectivă, de regulă se întâmplă ca reacție la ratarea unui obiectiv. (Cu toate acestea, ea a folosit de mai multe ori cuvântul englezesc shitstorm pentru a descrie turbulențele politice și mediatice.) Dar având în vedere paranoia ei față de interceptări generată în Germania de Est, Merkel nu va fi niciodată surprinsă spunând ceva cu potențial compromițător într-o conversație telefonică. Christoph Heusgen i-a cerut lui Nuland să-i trimită doamnei cancelar o notă prin care să-și ceară scuze pentru această încălcare a protocolului diplomatic, iar aceasta s-a conformat imediat.

În timpul negocierilor, Merkel a avut propriul moment maskirovka. Conștientă de nevoia de afirmare a lui Putin în fața comunității internaționale și de dorința lui de a face parte din G8, clubul exclusivist al puterilor europene și nord-americane, cancelarul a dat o lovitură dublă. Putin depusese eforturi uriașe și cheltuise milioane de ruble pentru organizarea Jocurilor Olimpice de Iarnă din 2014 de la Soci, care au fost urmate curând de un summit G8 în orașul olimpic recent construit, cadrul perfect pentru a demonstra că Rusia și-a recăpătat splendoarea țaristă. Dar Merkel i-a stricat planurile. Nu numai că a anunțat că nu va exista un summit G8 la Soci, ci i-a spus și că Rusia nu mai este membru al clubului. Folosirea puterii necoercitive era stilul lui Merkel – dar ea a arătat că puterea necoercitivă

poate da o lovitură pe care Putin să o simtă din plin.

În primăvara şi în vara anului 2014, trupe ruseşti erau încă în mişcare în estul Ucrainei, provocând mii de victime atât în rândul civililor, cât şi al soldaţilor şi luând prizonieri. Negocierile dintre Putin şi Merkel ajunseseră într-un impas. Apoi, printr-un singur eveniment îngrozitor, Putin a reînviat fără să vrea interesul lui Obama de a pune capăt conflictului – şi de a o sprijini pe Merkel să facă acest lucru.

În timpul unei rare conversaţii telefonice cu Obama din 17 iulie, Putin a intervenit pentru a spune: „Domnule preşedinte, primesc informaţii despre un accident aviatic în spaţiul aerian al Ucrainei…“ Obama le-a cerut consilierilor să verifice cu serviciile de informaţii, continuând să discute cu preşedintele rus. Până când a închis telefonul, pe computerul lui Obama se vedeau imagini cu trupuri dezmembrate şi cadavre, împrăştiate în zona de est a Ucrainei, unde forţele ruseşti încă se luptau cu localnicii. Zborul 17 al Malaysia Airlines de la Amsterdam către Kuala Lumpur fusese doborât de o rachetă antiaeriană trasă de separatiştii ruşi. Toţi cei 298 de pasageri, cei mai mulţi în drum spre o conferinţă despre SIDA, au fost ucişi.

A doua zi, Casa Albă a concluzionat că avionul a fost doborât de o rachetă sol-aer de fabricaţie rusească, lansată de pe teritoriul separatist rus din estul Ucrainei. Ca de obicei, Putin a răspuns cu indignare prefăcută, urmată de negări insistente şi de obişnuitele contraacuzaţii despre ştiri false şi atitudine tendenţioasă din partea oficialilor şi jurnaliştilor din Occident. În ciuda valului de minciuni, comunitatea internaţională şi-a manifestat cu tărie indignarea la adresa incidentului, considerat terorism sponsorizat de stat. Cinci ţări au fost afectate direct de tragedie: Australia, Belgia, Malaysia, Ucraina şi Olanda, dintre care ultima a pierdut cel mai mare număr de cetăţeni.*********

Doborârea unui avion care transporta civili a generat un scandal în administraţia Obama şi o schimbare a relaţiilor dintre Washington şi Berlin. Denis McDonough, şeful de cabinet al lui Obama, a stabilit o linie telefonică directă între el şi Peter Altmaier, omologul său german. Deşi ajunsese la concluzia ca interacţiunile cu Putin erau o pierdere de vreme, Obama s-a

implicat total după aceea – atâta timp cât Angela conducea demersurile. Cei doi s-au sincronizat perfect din acel moment. Obama își făcuse un obicei din a le cere consilierilor: „Dați-mi-o pe Angela la telefon“.

În septembrie, la o reuniune NATO din Țara Galilor, alianța occidentală s-a angajat să își „revigoreze“ capacitățile militare și de apărare și a promis să stabilească o forță de reacție rapidă care să staționeze permanent în Europa de Est. Președintele Obama, reluându-și rolul tradițional de atlantist, la care renunțase cândva în favoarea celui de pivot către Asia, a pus piciorul în prag și a făcut apel la toți membrii NATO să cheltuiască mai mult pentru apărare, spunându-le consilierilor despre membrii alianței că „doar gura e de ei“ când venea vorba de cheltuieli militare.[11] (În cei șaisprezece ani cât a fost cancelar, Merkel nu a ținut nici un discurs despre capacitățile defensive slabe ale Germaniei. Ea a înțeles că subiectul continua să fie nepopular, iar pe ea nu o lăsa inima, evident, să-i convingă pe conaționalii săi de contrariu.)

Între timp, încrezătoare în propria-i putere de convingere, doamna cancelar, cu ajutorul altor lideri europeni, a continuat să discute cu Putin. În aceeași lună, în sala de ceremonii bogat ornamentată a Palatului Independenței de la Minsk, Belarus, Merkel și Putin s-au aplecat asupra unei hărți a regiunii în litigiu, petrecând uneori și câte cincisprezece ore negociind soarta Ucrainei. Merkel a petrecut atât de multe ore la acea masă încât a spus că își dădea seama de ce moment al zilei era doar în funcție de ce se servea la masă, friptură sau pâine cu gem.

Având la îndemână fotografii aeriene, hărți ale câmpurilor de luptă și informații în timp real despre înaintarea trupelor rusești, Merkel a dovedit o precizie chirurgicală în cunoașterea fiecărui detaliu al invaziei Rusiei: mișcările zilnice ale grupării armate, avanposturile capturate și victimele pentru care avea să fie trasă la răspundere. „Cred că știu fiecare copac din Donbas“, a susținut ea odată.[12] Aceste fapte îi serveau în luptă, nu armele adevărate. Cu ajutorul faptelor, ea putea încerca să-l tragă la răspundere pe Putin. A insistat pentru încetarea imediată a focului și retragerea artileriei grele de pe linia frontului, făcând referire la Logvinove, un mic sat cu treizeci de familii din estul Ucrainei, pe care separatiștii sprijiniți de ruși tocmai îl luaseră cu asalt. La acest lucru se rezuma viziunea grandioasă a lui Putin de restabilire a Imperiului Rus: un sat fără nici o semnificație specială, care nu

amenința pe nimeni și care probabil că nu avea să supraviețuiască până a doua zi dimineață.

Uneori, în timpul negocierilor, Putin părăsea încăperea și – într-un fel de joc al polițistului bun și polițistului rău – îl trimitea pe asistentul său, Vladislav Surkov.[13] Putin știa că Surkov emană exact genul de machism care o deranjează pe Merkel. Ursuz și necioplit, nici măcar nu catadicsea să-și mascheze rolul de câine de atac. Lui Merkel i-a fost mai greu să-și păstreze autocontrolul de fier cu acest agent al Kremlinului decât cu Putin. Slujitor loial al șefului său, pe care l-a numit „Charles de Gaulle al Rusiei“, Surkov a proclamat: „Rămâne la latitudinea poporului rus să decidă dacă Rusia devine un lup singuratic sau un mascul alfa care domină alte națiuni“. Nu încăpea nici o îndoială ce prefera Surkov sau șeful său.

Când s-a întredeschis ușa camerei de negocieri de la Minsk, jurnaliștii au văzut-o pe Merkel încă aplecată peste o hartă a Ucrainei. „Mulți dintre oficialii din interior dormeau, inclusiv ministrul francez de externe, Laurent Fabius“, a spus un martor ocular. Concentrarea lui Merkel și cea a lui Putin nu scăzuseră nici o clipă.

Pe ultima sută de metri, Putin și noul președinte ucrainean, Petro Poroșenko, formau un portret ciudat al ocupantului și al ocupatului, așezați unul lângă altul. Președintele francez François Hollande stătea alături de Merkel. „Angela nu a negociat niciodată singură (…). Nu și-a dorit niciodată să fie considerată lider al Europei – chiar dacă este“, a declarat fostul ei șef, Lothar de Maizière. Recompensa pentru zilele și nopțile lungi a sosit în cele din urmă la ora unsprezece în dimineața următoare, pe 4 septembrie. „Avem speranțe“, a spus Merkel obosită, anunțând încetarea focului în fața jurnaliștilor nerăbdători.[14]

Deși nu își făcea iluzii cu privire la cât timp va fi respectat – sau dacă va fi –, avea semnătura lui Putin pe un document cu care să încerce să-l tragă la răspundere. Astfel ar putea salva vieți. Urcându-se în automobilul negru care o aștepta, cancelarul s-a îndreptat spre aeroport și apoi spre Berlin, pentru câteva ore de somn binemeritat acasă.

Partea armată a războiului din Ucraina era încheiată – în teorie, dacă nu în realitate –, dar ocupația rusă a continuat în Crimeea. Totuși, cancelarul mai

avea o armă puternică la îndemână: sancţiunile economice. Merkel, care credea ferm în piaţa liberă, a fost, în general, reticentă să preseze companii germane.[15] Ştia că sancţiunile vor avea un impact mare asupra economiei ţării şi, prin urmare, asupra sprijinului pe care i-l acordau oamenii de afaceri, dar a înţeles şi că sancţiunile germane împotriva Rusiei erau esenţiale pentru a-i arăta lui Putin că nu se putea aştepta să scape din nou nepedepsit pentru acest tip de comportament. Nu a văzut nici o altă modalitate de a-l chema la ordine decât prin intermediul banilor – ai lui şi ai acoliţilor lui.

Putin era încrezător că interesele comerciale germane vor bloca propunerea lui Merkel. Planul ei urma să diminueze cu peste un sfert veniturile anuale din comerţul germano-rus ale celor şase mii de firme germane cu trei sute de mii de angajaţi. Totuşi, ea i-a convins pe directorii cei mai importanţi să pună profitul pe locul al doilea, în favoarea securităţii Europei pe termen lung. Nici unul dintre ei – nici producătorii de automobile, nici giganţii din domeniul farmaceutic – nu era încântat de un regim de sancţiuni care urma să coste miliarde de dolari şi mii de locuri de muncă, dar toţi au consimţit. De asemenea, băncile germane s-au retras din Rusia, îngreunând finanţarea unor noi afaceri de către oligarhii lui. Merkel a mobilizat celelalte douăzeci şi şase de state membre ale Uniunii Europene pentru a acţiona strâns unit în sprijinirea acestor sancţiuni. Ungaria şi Italia au opus iniţial rezistenţă, punând relaţiile comerciale şi de alt tip cu Rusia înaintea solidarităţii europene, iar Franţa a consimţit cu reticenţă să suspende profitabilele afaceri cu arme cu Rusia. Dar în următoarele optsprezece luni, toţi membrii UE au fost de acord cu trei runde de sancţiuni împotriva Rusiei, pedepsindu-i pe Putin şi pe acoliţii săi cu interdicţii de călătorie, îngheţarea împrumuturilor şi încetarea relaţiilor comerciale pe durata agresiunii din Ucraina. Această coordonare între Statele Unite şi Uniunea Europeană a fost o realizare tehnică, implicând sute de oameni care au gestionat numeroase componente mobile. Dar Merkel excelează în descompunerea lucrurilor complexe în elemente gestionabile şi în construirea consensului. Fără ea, UE nu ar fi acţionat sinergic. Dar a acţionat. De şapte ani încoace, Rusia suferă. Şi Putin pare să fi învăţat lecţia, aşa că, măcar deocamdată, celelalte ţări care au alcătuit fostul Imperiu Rus sunt în siguranţă.******** Este o pace imperfectă, dar pentru Merkel este mai bună decât războiul total.********

Cei care au fost martorii diplomației de intermediere dusă de Merkel în 2014 și 2015 vorbesc despre acest lucru ca și cum ar descrie un meci de tenis de neuitat, care nu se mai termina, fiecare jucător câștigând pe serviciul adversarului, indiferent de timp și de vreme. Dan Baer, membru al grupului de monitorizare a acordului de încetare a focului din Ucraina, a distribuit pe Twitter programul de călătorii al cancelarului din săptămâna cu 10 februarie 2015: „Luni Kiev, marți Berlin, miercuri Moscova, apoi München, Washington, DC, mai departe la Ottawa, Bruxelles și, în cele din urmă, acasă la Berlin. Merkel este neobosită. Călătoriile din săptămâna aceasta arată ca harta cu rute fictive a unei linii aeriene dintr-o revistă de la bordul unui avion“. Dar nu erau fictive, iar ea era o femeie trecută de șaizeci de ani.

Poate pentru că era epuizată – fusese la Moscova și la Minsk cu o zi înainte – discursul lui Merkel din acea miercuri, în fața factorilor de decizie politici pe plan internațional reuniți la München, a fost marcat de emoție. A început prin a vorbi despre istorie. „Shoah, acea trădare totală a tuturor valorilor civilizate dezlănțuită de Germania, s-a încheiat acum șaptezeci de ani. După această oroare, după decenii și secole de vărsare de sânge, a fost creată o nouă ordine internațională pentru a asigura coexistența pașnică a popoarelor“, a spus ea, referindu-se la organizații precum NATO și Uniunea Europeană – organizații care au conlucrat pentru a pune capăt războiului din Ucraina. „Nu este clar dacă discuțiile noastre de ieri de la Kiev și de la Moscova vor avea succes. Cu toate acestea, merită încercat. Îi datorăm acest lucru poporului ucrainean“, a conchis ea. Pentru ea, războiul declanșat de Putin nu avea de-a face cu sfere de interes sau cu resentimente istorice; era vorba despre oameni. Indiferent dacă a reușit sau nu, a spus Merkel, ea a vizat pacea pentru ei.

La două și un sfert după-amiaza, cancelarul a plecat de la München spre Washington, DC. Ea și-a petrecut cea mai mare parte a celor opt ore și jumătate în zbor pregătindu-se pentru întâlnirea cu președintele Obama și cu echipa sa. De asemenea, în programul ei figura următorul summit G7 din Bavaria, iar ISIS dădea semne neliniștitoare de trezire la viață. Merkel nu a avut timp să se bucure de vremea plăcută, cu temperaturi de paisprezece grade, când a aterizat la Washington, DC; s-a îndreptat direct spre Casa Albă, unde, fără ceremonie, a fost condusă în Biroul Oval. Biden, secretarul de stat John Kerry și consilierii ei, Heusgen și Steffen Seibert, purtătorul de cuvânt, au petrecut împreună câteva ore. Ucraina a fost subiectul principal.

Adresându-se presei după aceea, Merkel a repetat că acest război nu va fi câștigat cu arme. Întrebată dacă strategia sa de negociere presupunea vreun risc, ea a răspuns: „Desigur. Dar ar fi mai rău dacă nu am face nimic“. Președintele Obama, alături de prietena sa vizibil epuizată, a adăugat: „Dacă va avea succes, va fi rezultatul eforturilor extraordinare ale doamnei cancelar Merkel“.

Patru ani mai târziu, ignorant sau complet indiferent față de tenacitatea supraomenească a cancelarului, succesorul lui Obama l-a provocat pe noul președinte al Ucrainei, Volodimir Zelenski: „Știi, Germania nu face mai nimic pentru voi“. Zelenski, care știa cum stau lucrurile, nu își permitea să se certe cu Donald Trump.

Luptele sporadice din Ucraina, pe care Rusia le sporește sau le domolește după cum are chef, nu au încetat din 2014. Până în 2019, au murit aproximativ treisprezece mii de ucraineni, un sfert dintre ei civili. Circa zece cetățeni ucraineni mor în continuare în fiecare lună apărându-și țara. Totuși, Ucraina este mai unită acum decât înainte de agresiunea lui Putin. Într-o anumită privință, liderul rus a pierdut Ucraina când a recurs la armată pentru a păstra țara în sfera lui de interes.

Dar, în alte privințe, Putin este mai aproape de atingerea obiectivelor sale. Euforia primelor zile în care mii de ucraineni au manifestat în piața Maidan, fluturând cu mândrie stindardul albastru și galben al Uniunii Europene, a dispărut de mult. Putin este conștient că, atâta timp cât își continuă războiul, NATO nu va invita Ucraina să adere, conform prevederilor din statutul organizației. Poate că Imperiul Rus nu se extinde, dar nici rivalul său nu face acest lucru. Deocamdată războiul rămâne rece. Dar pentru Merkel, un conflict înghețat cu șanse de progres în viitor este întotdeauna mai bun decât un război total.

Războiul din Ucraina a fost un succes pentru Putin și în altă privință. Conflictul i-a permis să testeze nu doar noile sale rachete letale și tancuri blindate. Născocirile sale fără scrupule, războiul cibernetic și eforturile zilnice de a distrage atenția și de a deruta erau exact armele cu care Rusia a perturbat următoarele alegeri prezidențiale americane. Cu puteri sporite, Putin

era gata să treacă de la miza relativ minoră a unui conflict regional la scena globală.

Însă până atunci, Merkel a avut de înfruntat provocări mult mai aproape de casă.

Crimeea, o peninsulă de pe coasta de nord a Mării Negre, a fost pasată de multe ori de-a lungul istoriei între Ucraina și Rusia, dar, oficial, este parte a Ucrainei din 1954.

Intervenţia militară trebuie aprobată de două treimi din Bundestag dacă ţara se confruntă cu o ameninţare directă.

În martie 2020, după șase ani de investigații, a început procesul a patru bărbați care aveau legături cu serviciile de securitate ruseşti, împotriva cărora s-au formulat 298 de acuzații de crimă (fiecare implicând o pedeapsă ce poate ajunge până la închisoarea pe viaţă). Printre cei citaţi ca asigurând „contactul zilnic“ dintre acuzaţi și Kremlin s-a numărat și Vladislav Surkov, consilier apropiat al lui Putin.

Cartea a fost scrisă în 2021 când Putin încă nu ordonase invadarea armată a Ucrainei. (n. red.)

Acordurile de la Minsk și Minsk II, care au stabilit ca obiectiv restaurarea integrității teritoriale a Ucrainei, au fost rezultatul acelor zile și nopți lungi.

Întâlnirea emoționantă dintre Merkel și o fată palestiniană la Rostock în iulie 2015 a avut consecințe pe termen lung, ducând la cea mai impresionantă decizie a sa în calitate de cancelar: deschiderea frontierelor Germaniei pentru un milion de refugiați din Orientul Mijlociu.

Capitolul 13 . Vara lui Reem

„Acesta îmi este crezul, nu pot face altfel, aşa să-mi ajute Dumnezeu.“

Martin Luther

, conducătorul Reformei din Germania (1483–1546)

„Ar trebui să învăţăm cu toţii de la germani cum să îi tratăm pe refugiaţi.“

Tom Segev

, istoric israelian şi fiu al unor supravieţuitori ai Holocaustului din Germania

În 2015, decizia Angelei Merkel de a rezolva criza din ce în ce mai gravă a refugiaților din Europa a transformat Germania în centrul moral al lumii. Într-un context în care statele din întreaga lume cădeau tot mai mult pradă xenofobiei, ea a transformat Germania într-o națiune de imigranți printr-o decizie de o îndrăzneală uluitoare – atipică în cazul unui lider cunoscut pentru prudență – care i-a pecetluit propria moștenire.

Fata de paisprezece ani vorbea o germană îngrijită, cu o urmă de accent, dovadă a originilor sale palestiniene din Liban – și avea un tremur ușor în

voce. Emoţia lui Reem Sahwil era de înţeles; se adresa cancelarului Germaniei. „Nu ştiu cum arată viitorul meu. Ar fi oribil să fiu dezrădăcinată din nou“, a spus ea. „Suntem fericiţi aici. Am ţeluri. Aş vrea să merg la facultate aici.“

Pe 15 iulie 2015, Merkel participa la o reuniune obişnuită la primăria din Rostock, de lângă districtul ei natal din nord-estul Germaniei. Cadrul nu avea nimic special, existau camere de filmat, iar la microfon vorbea o fată inteligentă, selectată cu atenţie. Politicienii participă la sute de astfel de întâlniri cu alegătorii, iar cancelarul era pe pilot automat. „Politica este un domeniu dificil“, i-a spus fetei oarecum pripit. „Au venit aici mii de oameni, iar cei care nu fug din calea războaielor trebuie să părăsească Germania. Dacă le spunem tuturor că pot să vină, pur şi simplu nu ne vom putea descurca.“

Fata a început să plângă. Şi, dintr-odată, totul s-a schimbat. Cancelarul a şoptit la microfon un singur cuvânt neplanificat: „Gott.“ „Dumnezeule.“ Cu buzele strânse şi ochii umezi de emoţie, Merkel a făcut un pas spre fată.

Îngrijorat şi evident luat prin surprindere de această întorsătură neprogramată a evenimentelor, moderatorul a spus la microfon: „Doamnă cancelar, acesta este un subiect sensibil pentru…“

Merkel s-a întors spre nefericit şi i-a replicat iritată: „Ştiu că este sensibil!“ Punând mâna pe spatele lui Reem, ea a bâiguit: „O, haide, haide. Pari o fată foarte drăguţă. Şi te-ai descurcat foarte bine astăzi“. Era greu de spus cine era mai emoţionată: fata refugiată în vârstă de paisprezece ani sau conducătoarea Europei în vârstă de şaizeci şi unu de ani.

În ultimii ani se înregistrase o creştere spectaculoasă a numărului de refugiaţi sosiţi în Germania, de la 77 000 în 2012 la 475 000 în 2015. Potopul uman se intensificase în 2014, când sirieni şi locuitori din Africa subsahariană care fugeau din calea războaielor şi din ţările distruse au început să transforme mici destinaţii turistice de la Marea Egee în tabere de refugiaţi supraaglomerate. Zvonurile despre reducerea iminentă a ajutoarelor vitale pe care Programul Alimentar Mondial al ONU, suprasolicitat, le furniza taberelor de refugiaţi au contribuit, de asemenea, la sporirea afluxului uman

către Europa. Liderii vest-europeni care, în general, nu se considerau vizați de această problemă, își fereau privirea – sau, mai rău, îi disprețuiau pe refugiați. Premierul britanic David Cameron i-a numit „roi“, iar prim-ministrul populist Viktor Orban din Ungaria a ordonat amplasarea unor panouri în mediul rural pentru a-i avertiza pe refugiați: „Nu ne veți lua locurile de muncă!“ Turcia le-a oferit adăpost temporar, dar – fără permise de muncă – rămânerea în acea țară nu era o soluție pentru persoanele care își vedeau năruite speranțele de a reveni rapid în patria lor.

Cei care supraviețuiau călătoriei periculoase din Siria către Turcia, Grecia sau Balcani – mulți cu copii purtați pe umeri de tați și cu sugari în brațele mamelor – se confruntau cu țara cel mai puțin prietenoasă. Deși este membră a UE, Ungaria a sfidat fățiș valorile umanitare ale uniunii (e drept, formulate vag) care îndemnau la respect față de cei aflați la nevoie. În vara anului 2015, Orban a ordonat ridicarea unor garduri de sârmă ghimpată de-a lungul frontierei dintre Ungaria și Serbia. Camere de luat vederi au surprins polițiști de frontieră maghiari agitând armele amenințător pentru a împiedica bărbați, femei și copii să se strecoare pe sub gard. „Nimic nu justifică violența împotriva celor care solicită azil“, a declarat Merkel, îngrozită de imaginile cu paznici înarmați care îi mânau pe refugiații epuizați în containere ca niște cuști la frontiera maghiaro-sârbă.

După întâlnirea emoționantă dintre Merkel și Reem, cancelarul a continuat să se gândească la tânăra refugiată. A invitat-o pe fată la Berlin de două ori, iar Reem i-a povestit lui Merkel despre viața ei de la Rostock din ultimii patru ani și că orașul german devenise casa ei. „Prietenii mei, camera mea și medicii mei, toate acestea sunt aici“, a spus ea. În sfârșit, putea beneficia de tratament pentru paralizia cerebrală de care suferea. Întâlnirile au fost emoționante atât pentru tânără, cât și pentru cancelar. Reem a compătimit-o pe Merkel, comentând mai târziu că Merkel „era la fel de neputincioasă ca noi“.

În acea vară au continuat să apară fotografii înfiorătoare dintr-un loc pe care Merkel îl cunoștea bine: gara Keleti din Budapesta, unde Angela Kasner ajunsese în tinerețe, când a vizitat orașul odinioară grandios, poartă către fostul Imperiu Austro-Ungar, cu ocazia peregrinărilor sale prin Blocul Estic din timpul studenției. Acel reper familiar devenise un microcosmos al

indiferenţei Europei faţă de nefericirea străinilor. Sub arcadele înalte ale gării, refugiaţi sirieni ridicaseră corturi zdrenţuite. Această tabără de refugiaţi improvizată s-a dovedit curând neîncăpătoare pentru miile de oameni ţinuţi captivi de un guvern care nici nu le acorda azil, nici nu le permitea să-şi continue drumul. Orban s-a autoproclamat apărător al creştinismului european împotriva „invaziei“ musulmane, iar televiziunea controlată de stat a primit ordin să nu difuzeze imagini cu copii refugiaţi, de teamă că unii maghiari ar putea pune la îndoială faptul că erau potenţiali teroriști, aşa cum îi descrisese el. Gândindu-se cu disperare că nu li se va permite niciodată să urce în trenuri către Austria sau Germania, mulţi refugiaţi au pornit pe jos spre frontiera austriacă. În luna august a acelui an, şaptezeci şi unu dintre ei au murit sufocaţi, închişi într-un camion frigorific abandonat de traficanţii de persoane pe o autostradă din Austria. Chiar şi unii dintre observatorii detaşaţi au început să se agite. Dar Angela Merkel nu mai era un observator detaşat.

Imaginile din Ungaria – stat membru al Uniunii Europene, care cu decenii în urmă sprijinise genocidul nazist – au zguduit-o pe Merkel. Sistemul UE de gestionare a refugiaților, așa-numitul Regulament „Dublin“, potrivit căruia imigranții trebuiau luați în evidență și triați de țara în care ajungeau prima dată*********, era încălcat – devenise irelevant din cauza numărului mare de refugiaţi (mai mulţi decât puteau primi ţări precum Grecia şi Italia, „căile de acces“ obişnuite) şi din cauză că statele membre sfidau regulile. Accentuând haosul, refugiaţii refuzau să fie luaţi în evidenţă de o ţară ostilă ca Ungaria. Pentru a termina cu întreaga situaţie, Orban a acceptat ca mii de imigranţi să plece cu trenurile, permiţându-le să scape de duhoarea şi de haosul din gara Keleti. Dar nu era o soluţie, ci doar o altă evacuare.

Astfel, la sfârşitul lunii august 2015, Merkel a anunţat – pe neaşteptate – o schimbare de politică. „Germania nu va respinge refugiaţii“, a spus ea, sfidând Regulamentul „Dublin“ al UE şi prudenţa sa obişnuită. „Dacă Europa eşuează în privinţa refugiaţilor, atunci nu va fi Europa pe care ne-am dorit-o“, a continuat ea, făcând apel la ceilalţi 26 de membri ai UE să ofere azil unui număr mai mare de refugiaţi, fiecare în funcţie de capacitatea sa. „Nu vreau să existe în Europa un concurs despre cine poate trata cel mai urât aceşti oameni“, a anunţat ea. Odată cu creşterea numărului persoanelor care traversează Marea Mediterană în ambarcaţiuni precare sau străbat Balcanii spre Germania, povara, a spus ea limpede, nu este pe umerii refugiaților care

cer ajutor, ci pe ai noştri. Nici un alt lider din Europa sau din altă parte nu a vorbit cu o asemenea claritate morală despre obligaţia Occidentului faţă de victimele războaielor sale nesfârşite.

Fiind pasionată de istorie, Merkel cunoştea evenimentele dintr-o altă vară efervescentă, cea a anului 1938, când treizeci şi două de naţiuni, inclusiv Statele Unite, s-au adunat la Évian, un superb oraş balnear francez, pe malul lacului Geneva, pentru a discuta ce să facă în legătură cu evreii germani şi austrieci disperaţi să scape din laţul din ce în ce mai strâns al lui Hitler. În final, au decis să nu facă nimic, permiţând ca milioane de evrei să piară în mâinile naziştilor. Merkel era hotărâtă să nu lase istoria să se repete.

Retrospectiv vorbind, nu este surprinzător că Merkel s-a simţit obligată să vorbească despre această problemă, ci că a făcut-o aparent fără a discuta chestiunea cu aliaţii săi europeni. În parte, pentru că era vară şi i-a fost greu să ia legătura chiar şi cu unii dintre miniştrii din cabinetul său aflaţi în vacanţă, deşi cei mai mulţi au fost în cele din urmă consultaţi şi convinşi de cancelar. Totuşi, a existat o excepţie: Horst Seehofer, şeful partidului geamăn, Uniunea Creştin-Socială din Bavaria (CSU), care, din nu se ştie ce motiv, nu a răspuns la telefon când cancelarul a încercat să ia legătura cu el, iar apoi a susţinut că Merkel nu s-a obosit să-l contacteze. Însă Seehofer nu a fost singurul politician care a dezaprobat-o. Unii membri mai conservatori ai propriului partid au acuzat-o că acţionează din emoţie necugetată. Însă este greu de imaginat că Angela Merkel face ceva doar din emoţie sau din impuls. Cu toate acestea, mulţi au considerat, cu siguranţă, că s-ar fi putut găsi modalităţi mai potrivite de a schimba politica privind refugiaţii Germaniei şi a UE.

„Ar fi trebuit să încerce o soluţie europeană“, a spus Henry Kissinger, cunoscut pentru stilul machiavelic.[1] „În acest fel, dacă ei ar fi refuzat-o, s-ar fi considerat că acţiunile ei sunt consecinţa eşecului UE de a face acest lucru.“ Alţii au criticat-o pe Merkel că a avut o perspectivă prea limitată. După cum observase Helmut Kohl, „deciziile solitare şi acţiunile unilaterale ale statelor, oricât ar părea de justificate în ochii unei persoane, ar trebui să aparţină trecutului (…). Trebuie să existe din nou o mai bună înţelegere în rândul popoarelor europene cu privire la ce este fezabil“ – sugerând, de fapt, că cea care deschidea porţile ţării sale pentru miile de refugiaţi dădea dovadă

de egoism în acest scenariu.[2] Kissinger a fost de acord. „Este un act umanitar să-i oferi adăpost unui refugiat“, și-a admonestat el protejata de odinioară, „dar să permiți unui milion de necunoscuți să intre înseamnă să pui în pericol civilizația germană“.[3] La care Merkel a răspuns: „Nu am avut de ales“.

Poate că așa a fost. „În acel moment, nu se gândea la consecințele politice. A fost un moment diferit de toate celelalte din viața ei“, a comentat Ellen Ueberschär, teolog protestant german, care o cunoaște pe Merkel de zeci de ani (și care a învățat engleza de la mama Angelei).[4] „Hristos este mereu la datorie. Acest lucru face parte din educația ei creștină. În acel moment, s-a aflat în postura lui Martin Luther.“ Având în vedere valorile luterane ale lui Merkel, felul în care se raporta la partea cea mai întunecată a istoriei Germaniei și experiența ei mai recentă, când impunerea austerității în Grecia a provocat suferințe umane, este posibil ca Merkel să fi simțit cu adevărat că nu are alternativă. Însă este clar că se aștepta ca aliații săi europeni să vadă situația așa cum o văzuse ea și să-i sprijine decizia.

Observatorii mai îndepărtați au considerat rezultatul greu de anticipat. „Am urmărit acest lucru cu un profund sentiment de teamă“, a spus Hank Paulson, fostul secretar al Trezoreriei SUA. „Merkel are idei puternice despre ce e bine și ce e rău. Iar, în alte situații, a acționat cu precauție magistrală. Cu refugiații…“ Paulson a clătinat din cap: „Sigur, a făcut ce trebuie. Dar mi-a fost teamă că va fi sfârșitul ei politic“.[5]

La fel ca în noaptea în care Zidul Berlinului a căzut fără zarvă sau avertizare, Germania a permis brusc unor mii de imigranți să intre în țară. Aceștia proveneau mai ales din Orientul Mijlociu, majoritatea fugind din calea cumplitului război civil din Siria, dar erau și mulți din Irak și din Afghanistan – fugind din calea războaielor pe care Statele Unite le declanșaseră și le abandonaseră în mare parte. Granița Germaniei era deschisă, iar trierea obișnuită a imigranților pentru identificarea refugiaților politici a fost – la fel ca regulile cu privire la numărul celor acceptați – depășită de numărul prea mare. Spre deosebire de 1989, când Angela a mers la saună, de data aceasta era la conducere. Nu a ordonat închiderea frontierelor Germaniei în septembrie și în octombrie, când au sosit în fiecare seară până la șapte mii de refugiați. Până la sfârșitul toamnei, două sute de

mii de refugiaţi solicitaseră azil în Germania, iar alte opt sute de mii au venit până la sfârşitul anului. Cancelarul nu a ascuns situaţia cu care se confruntau compatrioţii ei, numind-o „cea mai mare provocare a noastră de la reunificare“[6].

Şi totuşi, Angela Merkel nu a fost nici pe departe singura care i-a primit pe refugiaţi în Germania. Când trenurile în care se aflau au intrat în gara strălucitoare din München, bărbaţi, femei şi copii epuizaţi au fost întâmpinaţi de o mare de pancarte pe care scria „Bine aţi venit în Germania“, ridicate de cetăţeni înşiraţi pe peroane, care îi încurajau. Voluntari le-au oferit băuturi calde şi flori. Curând, au ajutat la transformarea şcolilor şi a magazinelor în spaţii de cazare, iar alţii au pus afişe cu oferte de mentorat pentru tineri refugiaţi sau cu organizarea unor cursuri de limbă sau de muzică.

Şi alte oraşe germane au urmat exemplul dat de München. Aeroportul Tempelhof, care fusese folosit pentru transportul alimentelor pe cale aeriană sub comanda SUA, salvând Berlinul de blocada sovietică dintre 1948 şi 1949, a fost transformat rapid într-un vast centru de refugiaţi. Sate din Bavaria au pregătit sute de paturi la ora trei dimineaţa. Generozitatea extraordinară a Germaniei a surprins o mare parte a lumii – şi de multe ori, chiar şi pe germani.

„Toată lumea şi-a adus contribuţia, inclusiv dentistul meu care conduce un Porsche şi joacă golf“, a spus Steffen Seibert, purtătorul de cuvânt al lui Merkel, care a angajat trei tineri sirieni ca stagiari la biroul de presă al cancelarului.[7] Şi Christoph Heusgen, consilierul pe probleme de securitate naţională, a relatat ceva asemănător: „Aveam un prieten medic la München care mi-a spus că tratează sute de cazuri de pietre la rinichi, deoarece refugiaţii nu au avut suficientă apă în timpul călătoriei“.

Ţara a dat dovadă cu mândrie de o calitate care nu este de obicei asociată cu Germania – umanitatea – într-o perioadă în care Statele Unite, adăpostul refugiaţilor de-a lungul istoriei, renunţaseră la acest rol. Germanii se bucurau să se afle de partea justă a istoriei. Dar Germania este o societate conservatoare, nu este obişnuită cu schimbări rapide. Şi, deşi Merkel şi-a exprimat poziţia clar, declarând: „Dacă nu-i putem întâmpina pe refugiaţi cu un zâmbet, atunci aceasta nu este ţara mea!“[8], nu toţi compatrioţii ei au fost de acord.

Criza poate scoate la iveală tot ce este mai bun într-un conducător, aşa cum este adesea cazul Angelei Merkel. Dar mai ales această criză a adus în prim-plan două din cele mai puţin plăcute caracteristici ale sale de lider. Nu a reuşit să exprime categoric motivul pentru care politica ei era în interesul Germaniei. Iar când Merkel, de obicei cumpătată, are o convingere fermă într-o privinţă, presupune că şi ceilalţi trebuie neapărat să fie de acord cu ea.

Ambele calităţi îi creaseră anterior probleme în viaţa politică, dar niciodată atât de mult ca acum. Poate pentru că a considerat primirea refugiaţilor în primul rând o preocupare morală, Merkel nu a reuşit să explice de ce acceptarea lor avea să servească în final intereselor naţionale germane, dar şi să amelioreze imaginea ţării pe plan global. De exemplu, din moment ce peste jumătate din refugiaţi aveau sub douăzeci şi cinci de ani, iar Germania se confruntă cu o populaţie îmbătrânită, mulţi angajatori au beneficiat de această infuzie de forţă de muncă tânără, dornică să înveţe meserii noi. Mai mult, ea nu a explicat diferenţa dintre imigranţi economici şi refugiaţi care fug pur şi simplu pentru a-şi salva viaţa, lucru care ar fi putut să-i ajute pe germani să privească problema din aceeaşi perspectivă morală ca ea. Uneori, Merkel respingea îngrijorările electoratului într-o manieră aproape agasantă, spunând simplu: „Oricine se teme de refugiaţi ar trebui să cunoască unul“. Cu toate acestea, propriul partid şi-a sprijinit cancelarul în mare parte, iar mulţi din Partidul Social-Democrat rival nu numai că au susţinut-o, ci au şi admirat profund această Willkommenskultur, cum a fost numită noua politică a Germaniei de primire a refugiaţilor.

Merkel obişnuia să le reamintească germanilor că politica sa în materie de refugiaţi era dictată de măreaţa constituţie postbelică a ţării: Grundgesetz („lege fundamentală“). „Dacă mesajul este că oamenii pur şi simplu nu vor să primească străini – mai ales musulmani –, atunci aceştia se opun constituţiei germane [şi] obligaţiilor noastre legale pe plan internaţional“, spunea ea sec, asociind opoziţia faţă de politica sa cu xenofobia. Dar afirmaţia potrivit căreia cancelarul nu făcea decât să urmeze constituţia nu lua în calcul faptul că alţi politicieni germani respectaseră cu sfinţenie constituţia decenii la rând, fără să facă nici pe departe ce făcuse ea.

A avut şi ghinionul un rol.[9] Cel care se ocupa de o mare parte din

infrastructura umană a țării, ministrul de interne Thomas de Maizière, a făcut pneumonie și a fost obligat să lucreze de pe patul de spital în acea vară, ceea ce a sporit haosul inițial. Autoritățile au făcut eforturi uriașe pentru a se organiza din mers: au transformat hangare goale, săli de sport din școli și fabrici abandonate în adăposturi, apoi au transportat miile de oameni la noile lor „case“ de pe tot cuprinsul țării, ținând în tot acest timp o evidență minuțioasă a locului în care era trimis fiecare și a detaliilor privind situația personală a fiecăruia. Și au continuat să vină. De Maizière, ministrul cu cea mai îndelungată prezență în cabinetul lui Merkel, alături de Ursula von der Leyen, a părăsit guvernul în 2018, dar încă lucrează în Bundestag. „Nimeni nu a fost nevoit să doarmă pe o bancă în parc“, mi-a spus el cu mândrie în biroul său spartan de lângă Cancelarie, decorat doar cu o simplă cruce de lemn pe perete.

Dar nu era suficient pentru cancelar. Emily Haber, adjunctul lui de Maizière în timpul crizei refugiaților și în prezent ambasador în Statele Unite, și-a amintit de o întâlnire tensionată, în care Merkel a contestat procesul decizional oarecum ezitant al lui de Maizière. „Nu gândești lucrurile până la capăt și pornești apoi de la rezultat?“, l-a întrebat Merkel nerăbdătoare. Poate că a fost puțin nedreaptă nemulțumirea față de felul în care ministrul de interne coordonase lucrurile, nemulțumire care, potrivit majorității, a pus capăt deceniilor sale de colaborare cu Merkel. Aceasta a părut să fie o situație în care Merkel însăși a pornit de la final, fără să se gândească suficient la calea spre și dinspre acea destinație.

Totodată, ea cunoștea mai bine decât alții etapele de urmat. „Cancelarul a fost sfătuit să anunțe că este vorba despre o singură politică de urgență“, a spus ambasadorul Haber. „Dar a refuzat să facă acest lucru. «Dacă facem acest lucru, granițele noastre vor fi luate cu asalt», ne-a spus ea. «Ar fi ca și cum am anunța că banca are garantare doar până sâmbătă. Ar urma panica; sentimentul că granița este deschisă astăzi, așa că hai să mergem!»[10]“

„Avea dreptate, bineînțeles“, a continuat Haber, „din moment ce nu se pot închide granițele doar cu ajutorul grănicerilor. Este nevoie de un cadru legal, de spații de tranzit, de măsuri legale. Am avut nevoie de șase luni pentru a pune totul la punct.“ Merkel generase în mare măsură presiunea de a face lucrurile rapid, dar capacitatea sa de a nu ceda impulsului și de a gândi

lucrurile pe îndelete a dat roade. Imaginea grănicerilor germani înarmaţi ţinând calea valului de oameni disperaţi de la graniţă ar fi inversat o jumătate de secol de bunăvoinţă faţă de ţara care fusese cândva al Treilea Reich.

După scenele iniţiale cu primirea euforică, emisiunile de ştiri au transmis curând imagini cu dezordinea de la graniţă – o situaţie pe care germanii o consideră deosebit de tulburătoare. Dar mii de voluntari au intervenit pentru a ajuta o nouă birocraţie vastă, care se adapta destul de repede. Sute de mii de refugiaţi, inclusiv Reem Sahwil şi familia ei, au primit azil permanent. Până la sfârşitul anului 2018, la trei ani de la debutul noii politici în materie de refugiaţi din Germania, jumătate din cei opt sute de mii de nou-veniţi erau fie angajaţi, fie în programe de formare profesională. Toţi erau obligaţi să înveţe limba germană, să meargă la şcoală dacă erau de vârstă şcolară şi nu puteau alege în ce loc să se stabilească în Germania. Merkel era hotărâtă să evite formarea unor zone dense de imigranţi, concentrate în jurul oraşelor, ca în Franţa şi în Marea Britanie.

„Wir schaffen das“, repeta cancelarul în toamna anului 2015 ori de câte ori era întrebată cum va pune acest lucru în practică. „Ne vom descurca.“ O astfel de formulare insipidă, rostită pe un ton liniştitor şi lipsit de dramatism, este tipică pentru Merkel. Ea spera că aceste cuvinte vor avea acelaşi efect ca atunci când, la apogeul crizei euro, folosise un ton asemănător pentru a-i asigura pe germani că economiile lor sunt în siguranţă. Dar, de această dată, afirmaţia plată a lui Merkel a fost transformată într-o armă de mişcările antiimigraţie de extremă dreapta şi a devenit un strigăt de luptă împotriva ei.

Alternative für Deutschland a luat fiinţă în 2010, în timpul crizei euro, pentru a protesta împotriva ajutorului financiar furnizat Greciei de Germania. Partid eurosceptic, una dintre trăsăturile principale ale AfD este prezenţa dominantă a bărbaţilor, femeile constituind doar 17% din electoratul său. Unii dintre membrii săi făcuseră parte din CDU, dar fuseseră dezamăgiţi de liberalismul social şi economic al lui Merkel. Cu toate acestea, de la bun început, Alternative für Deutschland a fost de departe partidul cu cea mai clară orientare naţionalistă şi antiimigraţie din Germania postbelică.

Doi ani mai târziu, pe măsură ce ajutorul financiar a devenit o poveste din

trecut, AfD a găsit o nouă cauză în efortul de a rămâne relevant și și-a schimbat misiunea, angajându-se în lupta de o mai mare încărcătură emoțională împotriva politicii în materie de refugiați a lui Merkel. Numele său este o denaturare perfidă a afirmației frecvente a cancelarului potrivit căreia „Nu există nici o alternativă“ (pe care a folosit-o prima dată în timpul crizei financiare), partidul găsind un teren fertil pentru cruciada sa antiimigrație în fosta Germanie de Est. Vest-germanii continuă să plătească o așa-numită Taxă de Solidaritate, sau Soli, în funcție de nivelul veniturilor, pentru a susține Estul, ceea ce îi face pe populiștii din regiunea lui Merkel să se teamă că ajutorul pentru sirieni ar însemna mai puțini bani pentru ei. „Cu noi cum rămâne?“, au întrebat ei.

În confruntarea cu AfD, Merkel a optat pentru strategia de a-i priva de atenția atât de necesară. „Va exista toleranță zero pentru cei care pun sub semnul întrebării demnitatea celorlalți oameni“, a afirmat ea categoric, îndemnându-i pe conaționalii săi să facă dovada unei calități care nu este în general asociată cu germanii. „Rigoarea germană este grozavă“, a spus ea, „dar acum avem nevoie de flexibilitate germană.“

Angela Merkel este răbdătoare. A învățat de la Helmut Kohl că uneori cea mai bună politică este așteptarea. Dar, pe măsură ce lunile treceau, reacțiile negative s-au accelerat și uneori au izbucnit sub formă de violență stradală în orașe precum Chemnitz și Heidenau din fosta Germanie de Est. Chiar și atunci, Merkel nu a făcut nimic. În repetate rânduri, a ratat ocazia de a furniza un argument mai puternic în sprijinul politicii sale – dincolo de afirmarea corectitudinii sale morale. Nu s-a priceput niciodată să câștige inimile și mințile, un neajuns deloc neglijabil pentru un politician.

Aspectele interpretative ale rolului de conducător – capacitatea de a convinge, de a inspira și de a promova – sunt deprinderi fundamentale. Ca om de știință instruit să găsească certitudini și să analizeze date, Angela Merkel a presupus adesea că și ceilalți sunt la fel de raționali, o atitudine care uneori o orbește. Retorica ei nu a ținut niciodată pasul cu zelul celor care o demonizau. Într-o țară epuizată de demagogi înflăcărați, acest neajuns fusese mult timp un avantaj. Dar vremurile erau din ce în ce mai lipsite de răbdare, iar Merkel părea incapabilă sau nu dorea să se schimbe odată cu ele.

La sfârșitul lunii august 2015, în orășelul Heidenau, aproape de granița cu

Cehia, Merkel s-a confruntat cu faptul că devenise o țintă a urii pentru unii dintre oamenii cu care împărtășea același trecut. „Wir sind das Volk!“ („Noi suntem poporul!“), a strigat o mulțime furioasă, agitând pancarte și însușindu-și sloganul asociat cu prăbușirea statului controlat de Stasi în 1989.[11] Doar că acum, inamicul era Merkel, nu poliția secretă. „Verräter!“ („Trădătoare!“), i-au strigat ei cancelarului, fluierând-o și huiduind-o în timp ce trecea, cu capul plecat, prefăcându-se că nu-i vede și nu-i aude. „Târfă!“, au insultat-o unii.

Convinsă că interacțiunea cu mulțimea furioasă nu făcea decât să provoace, Merkel a rostit tulburată doar un singur cuvânt – „dezgustător“ – înainte de a pătrunde într-un fost magazin de feronerie transformat într-un adăpost pentru refugiați.

Un alt grup, format din protestatari mai pașnici, se aliniase de cealaltă parte a aceleiași străzi din Heidenau, sperând că va atrage atenția cancelarului. În graba ei de a scăpa de mulțimea furioasă, Merkel i-a ignorat. Acest grup urmărea acum în direct pe ecranele telefoanelor iPhone cum cancelarul se adresa celor patru sute de refugiați din interiorul adăpostului. „Le spune că îi va proteja“, a strigat unul dintre protestatari, „și la noi nici măcar nu s-a uitat! Cu noi cum rămâne?“

Până când Merkel a ieșit din adăpost, protestatarii pașnici fuzionaseră cu mulțimea furioasă. Un politician mai bine conectat la starea de spirit a publicului ar fi putut organiza două evenimente în acea zi la Heidenau: unul pentru refugiați și altul pentru a răspunde preocupărilor localnicilor, care erau, la rândul lor, îngrijorați. Deși majoritatea germanilor erau de acord cu politica în materie de refugiați a lui Merkel, mulți dintre ei nu locuiau în orașe precum Heidenau, ai căror locuitori și-au văzut afacerile închise după unificare, iar copiii și nepoții lor s-au mutat în Vest, unde erau disponibile locuri de muncă mai bune. Chiar și acolo unde economia era stabilă, mulți au simțit că modul de viață și statutul social le erau amenințate. Aveau nevoie de asigurări din partea cancelarului lor. Dar în acea zi de vară târzie de la Heidenau, Merkel nu a încercat să-i asculte pe manifestanții care își făceau cu adevărat griji pentru viitor. Dezgustul pentru cauza lor și indignarea față de modul lor de exprimare au blocat-o pe Merkel. A fost un exemplu al felului în care superioritatea sa morală a împiedicat-o să rezoneze cu un subgrup de

cetățeni nemulțumiți ai țării sale – iar aceștia nu aveau de gând să cedeze.

Când Merkel a spus că solicitările de azil „nu cunosc limite superioare“ în timpul crizei refugiaților din toamna anului 2015, ea a vrut să spună că dreptul oamenilor la azil nu are limite. Dar nu asta au auzit mii de refugiați din taberele mizerabile din Iordania, Liban și Turcia. Ei au auzit ce au vrut să audă: cancelarul Germaniei ne va lua pe toți. Când un refugiat sirian, Anas Modamani, și-a făcut o fotografie cu Merkel zâmbitoare, refugiați din taberele de pe tot cuprinsul regiunii au transformat-o în protectoarea lor. Dacă în perioada crizei euro Merkel a fost înfățișată cu mustață în stilul lui Hitler, acum poza ei mototolită era în rucsacurile refugiaților disperați din taberele aglomerate din jurul Mediteranei, care scandau numele noului lor salvator.

De asemenea, Merkel a subestimat viteza fulgerătoare cu care informațiile de pe rețelele de socializare fac înconjurul planetei.[12] Pe Facebook, mii de refugiați nu numai că au rămas cu gura căscată când au văzut poza în care cancelarul apărea alături de unul dintre ei, dar au descărcat și instrucțiuni despre cum să ajungă din Siria în Germania, cu ajutorul GPS-ului de pe telefon. Mii de refugiați și-au instalat zilnic aplicația Rută sigură și gratuită către azil pentru sirieni, primind sfaturi despre orice, de la cum să cumpere bilete de tren până la ce haine să poarte („haine frumoase, gel de păr și deodorant“) – un adevărat ghid turistic pentru refugiații secolului XXI.

Merkel nu și-a exprimat niciodată regretul pentru cel mai impresionant act din viața sa. Când a fost întrebată, șase luni mai târziu, dacă are alte gânduri despre politica sa privind deschiderea frontierelor, ea a răspuns cu un singur cuvânt: „Nu“. Dar chiar și după ce legislativul german a adoptat primul său pachet de legi vizând solicitanții de azil, dublând bugetul pentru refugiați al țării, cancelarul a fost nevoit să-și ajusteze politica de acceptare a unui număr mare de refugiați. În tratativele care au avut drept rezultat o recompensă controversată de șase miliarde de euro, Merkel a negociat cu președintele Turciei, Recep Tayyip Erdogan – care nu era un aliat firesc –, să accepte ca țara lui să-i primească pe toți solicitanții de azil care ajungeau în Grecia, fără a le permite să-și continue drumul spre Germania. Granițele începeau să se închidă.

Deşi nu a renunţat niciodată la abordarea „Wir schaffen das“ în politica sa privind refugiaţii, în decembrie 2015 Merkel şi-a reorganizat mesajul politic. Trecuseră zilele în care spunea că cine nu-i întâmpină pe refugiaţi cu un zâmbet nu face parte din ţara ei. Trecuseră zilele în care punea sarcina primirii refugiaţilor pe umerii germanilor de rând. Venise momentul să clarifice ce aşteptări avea de la aceşti nou-veniţi. „Refugiaţii au responsabilitatea de a se adapta la modul de viaţă din Germania“, a spus ea, stârnind aplauze furtunoase la Congresul CDU din 2015. „Multiculturalismul este o farsă.“ Neîncrezătoare în cuvinte, ca întotdeauna, ea nu a explicat această afirmaţie aparent dură. Ea voia să spună că nu dorea ca Germania să degenereze într-o naţiune de grupuri etnice separate, care coexistă unul lângă altul. În orice caz, publicului i-a plăcut ce auzise. După ovaţii care au durat nouă minute, ea le-a mulţumit abrupt, adăugând: „Avem de lucru“. Într-adevăr, chiar avea.

Când a deschis graniţele Germaniei pentru refugiaţi, Merkel visase să redeştepte profesiunea de credinţă a Comunităţii Europene: solidaritate într-o comunitate de naţiuni bazată pe valori. Dar, în loc să se inspire din exemplul ei, nici o altă ţară nu a adoptat în aceeaşi măsură politica Willkommenskultur a Germaniei. Suedia şi Austria au fost mai generoase decât celelalte naţiuni europene, dar şi ele îşi închideau porţile.

În noiembrie 2015, teroriști afiliaţi organizaţiei Statul Islamic din Irak şi Siria, sau ISIS, au lansat atacuri coordonate la Paris, ucigând 130 de persoane. În luna următoare, un cuplu de tineri musulmani radicalizaţi a dat buzna la o petrecere dintr-o clădire de birouri din San Bernardino, California, şi a deschis focul cu arme semiautomate, ucigând paisprezece persoane şi rănind alte douăzeci şi două. După o urmărire şi un schimb de focuri cu poliţia, ambii atacatori au fost ucişi. Soţul s-a dovedit a fi cetăţean american, născut şi crescut în Chicago, iar soţia lui, născută în Pakistan, avea drept de rezidenţă, incidentul devenind astfel un act de terorism intern. Evenimentul tragic a alimentat temeri uşor de exploatat legate de imigranţi. Treizeci de guvernatori republicani au emis declaraţii prin care se opuneau relocării refugiaţilor sirieni, iar Camera Reprezentanţilor, controlată de Partidul Republican, a adoptat un proiect de lege care împiedica practic intrarea în ţară a refugiaţilor sirieni.

Ca reacție, Casa Albă „a mărit plafonul în cazul refugiaților din Siria de la șaptesprezece mii la o sută zece mii“, mi-a spus Ben Rhodes, consilierul lui Obama.[13] „Fac acest lucru pentru Angela. Ca să nu o las singură“, a spus Obama. Deși Merkel a înțeles că deciziile președintelui SUA erau limitate de Congres, ea s-a întrebat de ce Obama, care era încă liderul Occidentului, nu a îndemnat cu fermitate alte națiuni europene să accepte mai mulți refugiați și astfel să-i ușureze povara. Și de ce nu a comunicat personal cu Putin – folosindu-și propriul capital politic – pentru a pune capăt războiului din Siria, aflat la originea crizei refugiaților?

În 2015, titlurile din presă vorbeau despre faptul că un milion de refugiați fuseseră primiți în Germania. Totuși, o altă cifră uimitoare s-a bucurat de mult mai puțină atenție din partea presei: se estimează că între șase și șapte milioane de germani i-au ajutat.

Poate că Angela Merkel nu este un orator puternic, dar este un ascultător eficient, acesta fiind unul dintre punctele sale forte ca lider. Această pricepere a fost evidentă în primăvara anului 2017, când cancelarul a adunat voluntari de pe tot cuprinsul Germaniei, susținători ai politicii sale în materie de refugiați. Așezați în semicerc în jurul lui Merkel în atriumul Cancelariei erau studenți cu rucsacuri în spate și femei în ținute conservatoare. Dacă figura ei ar fi fost mai puțin cunoscută, Merkel nu ar fi ieșit cu nimic în evidență în rândul acestui public. Numiți uneori în derâdere „Gutmenschen“, „oameni cumsecade“, aceștia se numără printre cetățenii care o susțin cel mai mult.

„Da, este o cale anevoioasă, dar este vorba despre Germania. Este vorba despre Europa“, le-a spus Merkel, „este despre reputația noastră, despre poziția noastră în lume. Acesta este un capitol foarte important din istoria noastră. De aceea vă spun: «Mulțumesc».“ Dar ea nu se afla acolo doar pentru a vorbi. În acea dimineață de primăvară timpurie, cancelarul purta o conversație reală cu cetățenii săi. Făcând periodic însemnări într-un carnețel, concentrarea ei părea absolută – chiar și ochii ei păreau să asculte. Merkel părea să caute răspunsuri la fel ca ei.

„Cum puteți trimite refugiați înapoi în Afghanistan dacă nu sunt în siguranță în Afghanistan?“, a întrebat un tânăr cu o claie de păr creț. Merkel începuse

să facă acest lucru în ultimul timp. Nu a negat că Afghanistanul nu este un teritoriu sigur, dar a explicat că președintele afghan a rugat-o să nu-i califice țara drept zonă de război. „A fost o decizie politică“, a răspuns ea. Un tânăr care s-a identificat ca sirian a luat cuvântul și, într-o germană aproape perfectă, a spus: „Nu pot să fiu admis la un curs în domeniul bancar deoarece nu posed vocabularul tehnic în limba germană“. Cancelarul i-a notat numele.

Deși era evident că îi făcea plăcere să vorbească cu acești voluntari și refugiați, ea își cunoștea datoria. „Țara noastră este foarte divizată“, a recunoscut ea. „Nu-mi amintesc când a mai fost Germania atât de divizată – nu de când a căzut Zidul. Pe atunci, făceam parte din grupul celor care doreau să fie lăsați să intre.“ Voluntarii păreau amuzați de această imagine a cancelarului lor ca refugiat. „Dar eu sunt cancelarul tuturor germanilor, al celor care sunt pentru și al celor care sunt împotriva refugiaților“, le-a reamintit ea.

Turbulentul an 2015 s-a încheiat în cel mai prost mod posibil pentru Angela Merkel. Pe când cancelarul lua o cină simplă și liniștită de Revelion împreună cu soțul ei în căsuța lor de la Uckermark, niște scene îngrozitoare aveau loc în al patrulea oraș ca mărime din Germania.

Piața dintre catedrala impunătoare din Köln și gara de pe malul Rinului este de obicei un magnet pentru petrecăreții de Revelion.[14] Străzile erau aglomerate cu mult înainte de miezul nopții, iar polițiști erau puțini – se așteptau doar la probleme minore cauzate de puști turbulenți cu petarde sau la comportament inadecvat din pricina consumului de alcool, tipic pentru această noapte. Însă grupuri de bărbați, identificați mai târziu drept „nord-africani sau arabi ca înfățișare“ și „non-germani“, au înconjurat grupuri de femei pipăindu-le, molestându-le și chiar, în unele cazuri, violându-le.

„Ne-au apucat de brațe, ne-au dat hainele la o parte și au încercat să ne pătrundă între picioare“, a relatat o victimă. Două sute de persoane au depus plângeri penale. Prima listă de suspecți a inclus nouă algerieni, opt marocani, cinci iranieni, patru sirieni, trei germani, un irakian, un sârb și un american. Douăzeci și doi din cei treizeci și doi de suspecți se aflau în procesul de acordare de azil. Iar această situație toxică a fost agravată de aparenta

reticență a presei de a relata incidentul și de ezitările poliției de a-l semnala.********

Printre primii care au acaparat evenimentele zguduitoare s-a numărat un personaj faimos de reality-show, devenit candidat la președinția SUA. Încă necunoscut de cei mai mulți, Donald Trump a scris pe Twitter: „Germania se confruntă cu atacuri puternice împotriva cetățenilor săi din partea imigranților cărora li se permite să intre în țară“.

La trei luni după primirea euforică de la München, opinia publică germană s-a schimbat. „Din acel moment, tot ce am făcut a fost considerat greșit“, a spus Thomas de Maizière despre mediatizare și starea de spirit a publicului. „«Ce fel de idioți ar putea accepta atât de mulți oameni la graniță? Toți sunt criminali!»“

Merkel însăși a participat curând la un interviu de televiziune de largă audiență, pentru a discuta problema, iar tonul a fost sumbru. „Statul are responsabilitatea de a se asigura că legile noastre sunt respectate de toată lumea“, a subliniat ea. „Această țară se bazează pe egalitatea dintre sexe, pe libertatea religiei, libertatea de exprimare, pe toleranță. Toată lumea trebuie să respecte aceste principii.“

Dar nu avea de gând să inverseze o politică ce a rămas printre cele mai de seamă realizări ale ei. Ca întotdeauna, cancelarul a urmărit cu atenție reacțiile conaționalilor săi, iar sondajele au liniștit-o curând. Temerile lui de Maizière s-au dovedit o reacție exagerată. Chiar și după atacurile de la Köln, 90% din germani erau în favoarea acordării de azil celor care fug din calea războiului – un omagiu nu numai pentru noua Germanie, democratică și tolerantă, ci și pentru liderul său de peste un deceniu. Totuși, viziunea ei mai amplă despre o mai mare solidaritate europeană în fața a ceea ce numise cea mai gravă criză de după al Doilea Război Mondial rămânea greu de atins. În 2020, deși războiul brutal din Siria se prelungea, UE nu făurise încă o politică solidară în privința crizei migrației.

Dacă fie și doar câteva dintre celelalte douăzeci și șase de țări ale UE s-ar fi alăturat Germaniei, problema ar fi putut fi rezolvată cu mult timp în urmă. Libanul, cu o populație mai mică de cinci milioane, oferă adăpost pentru 1,5 milioane de sirieni – un număr similar cu cel care a ajuns în Europa în 2015.

UE are o populație de 550 de milioane. Dacă fiecare persoană din Siria ar căuta refugiu aici, tot ar constitui abia 0,03% din populația UE.

Pe toată durata crizei refugiaților, Angela Merkel a părut stăpână pe sine, fără să dea semne de nopți nedormite sau de îndoieli în privința propriilor decizii. Alesese o opțiune riscantă în conformitate cu principiile sale morale și părea mulțumită de hotărârea sa. Cu toate acestea, cei care prevesteau sfârșitul politic al lui Merkel s-au pus pe treabă. Într-un articol de opinie din New York Times intitulat „Germania pe marginea prăpastiei", editorialistul conservator Ross Douthat nota:

Dacă ești de părere că o societate îmbătrânită, până acum secularizată, preponderent omogenă va absorbi pașnic o migrație de o asemenea amploare și atât de diferită cultural, atunci ai un viitor strălucit ca purtător de cuvânt al actualului guvern german. Ești și nesăbuit… Angela Merkel trebuie să plece – astfel încât țara sa și continentul pe care aceasta îl domină să evite să plătească un preț prea mare pentru sminteala ei idealistă.[15]

Liderul AfD, o femeie pe nume Frauke Petry, era de aceeași părere. Dar cancelarul a primit sprijin dintr-o sursă neașteptată: fostul ei soț. În prima și ultima sa declarație publică cu privire la fosta lui soție, Ulrich Merkel și-a manifestat aprobarea pentru politica acesteia în materie de refugiați. Chimistul recent pensionat, care locuia la Dresda, a spus: „Politica ei privind refugiații a fost prima ocazie în care a dus o politică bazată pe valori. Am făcut ce trebuia să facem, să arătăm umanitate și compasiune". El a recunoscut, de asemenea, că nu a votat niciodată pentru fosta lui soție. Dar compasiunea nu era o temă politică populară în 2016. Iar corul vocilor care considerau că a sosit vremea ca Merkel să demisioneze devenea tot mai puternic.

Soarta lor – indiferent dacă erau catalogaţi drept refugiaţi politici sau imigranţi economici, indiferent dacă li se acorda azil permanent sau temporar – era decisă local, dar potrivit normelor birocratice instituite în conformitate cu reglementările UE. Toate aceste reglementări decise cu meticulozitate erau acum copleşite de realitatea celei mai mari migraţii postbelice din Europa, pentru care nici Bruxelles, capitala UE, nici o altă țară nu se pregătiseră.

Trebuie observat că în Germania nu există un echivalent al postului Fox News. În general, mass-media germană este mult mai moderată ca ton și substanță, mai sceptică, verifică informaţiile mai atent decât omologii americani, deşi tabloidele prosperă alături de presa de ştiri mai serioasă.

Merkel își întoarce intenționat privirea când trece pe lângă liderii nou aleși ai partidului de extremă dreapta AfD – Alexander Gauland și Alice Weidel – în Bundestag, pe 24 octombrie 2017. Spre amărăciunea lui Merkel, prezența lor în parlament și în viața publică a făcut politica germană mai combativă și uneori chiar violentă.

Capitolul 14 . Cele mai grele vremuri

„Singurul lucru mai rău decât să lupţi cu aliaţii este să lupţi fără ei.“

Winston Churchill

Anul 2016 a fost cel mai dificil pentru Angela Merkel din perioada cât a fost cancelar. Uniunea Europeană la care ţinea atât de mult eşuase; atacuri teroriste au traumatizat societatea germană, ameninţându-i politica în materie de refugiaţi; iar pe 8 noiembrie, America, ţara pe care o admira mai presus de toate celelalte, a ales un nou preşedinte, susţinător al autocraţilor pe care ea îi critica atât de mult.

Merkel fusese conştientă de multă vreme că nu mai era binevenită la conducere. Cunoştea foarte bine exemplul lui Helmut Kohl, care, după şaisprezece ani în calitate de cancelar, a fost îndepărtat şi a căzut în dizgraţie; ea fusese cea care insistase că era timpul ca el să-şi lase colegii mai tineri să conducă Uniunea Creştin-Democrată. Merkel declarase public că doreşte „să găsească momentul potrivit pentru a ieşi din politică, astfel încât să nu ajung o epavă politică pe jumătate moartă“. Pe măsură ce se apropia finalul celui de-al treilea mandat, ea se pregătea să treacă la a doua – de fapt, a treia – viaţă a sa, până când evenimentele din 2016 i-au blocat evadarea.

Este interesant de notat că, dintre eroinele clasice, Antigona este preferata lui Merkel.[1] Antigona era întruchiparea pasiunii, a indignării juste şi, drept urmare, a inadaptării la viaţă. Stilul de conducere al Angelei Merkel s-a bazat mult pe dorinţa ei de a face compromisuri pentru a găsi soluţii. În opinia sa, un stat este un sistem care trebuie să funcţioneze pentru toţi cetăţenii săi – de aici şi afirmaţia ei în repetate rânduri: „Sunt cancelarul tuturor germanilor“. Însă în noua epocă a tensiunilor, mulţi i-au reproşat cancelarului că îi lipseşte pasiunea care însemnase, de fapt, sfârşitul Antigonei. Totuşi, Merkel s-a dovedit aptă deopotrivă pentru funcţia de conducător şi pentru viaţă.

Dar în 2016 se părea că în politică nu mai era nici urmă de bucurie. După unsprezece ani la conducerea Germaniei, încordarea și singurătatea specifice funcției și-au pus amprenta asupra stăpânirii sale de sine. „M-aș bucura dacă măcar voi mi-ați ura noroc“, le-a spus ea pe un ton trist partenerilor de coaliție din CSU după o întâlnire furtunoasă.[2] Dar 2016 a fost anul în care Merkel a făcut saltul de la poziția de lider de facto al Europei – economic, politic și moral – la a-și asuma postura de lider al Lumii Libere.

În mai 2016, Angela Merkel a marcat centenarul celei mai brutale confruntări din Primul Război Mondial: bătălia de la Verdun.[3] Cu capul plecat, ea a pășit printre marea de cruci albe, cimitirul în care erau îngropați trei sute de mii de soldați francezi și germani. Marele Război ar fi trebuit să pună capăt tuturor războaielor. Însă doar două decenii mai târziu, după retragerea Americii în izolaționism, cancelarul Adolf Hitler a pus la cale metodic și ostil următorul conflict, care a adus cu sine Holocaustul. În vreme ce un grup de copii care fluturau panglici albe ca niște zmeie alergau pe câmpia de un verde crud, unde înaintașii lor își vărsaseră cândva sângele pentru o palmă de teritoriu, Merkel a plâns.

Europa nu reușise să-și unească forțele pentru a împiedica un alt conflict mondial. Dar, la trei ani după al Doilea Război Mondial, Winston Churchill proclama: „Sperăm să vedem o Europă în care oamenii din fiecare țară vor aprecia faptul că sunt europeni la fel de mult ca faptul că aparțin țării în care s-au născut. Sperăm că oriunde vor merge pe continentul european, ei vor simți cu adevărat că «Aici sunt acasă»“. Spre disperarea lui Merkel, în 2016 mulți britanici păreau indiferenți față de această istorie și față de sentimentul că Europa este casa lor.

Britanicii au avut întotdeauna o atitudine oarecum ambivalentă cu privire la UE. În 1975, în timpul primului referendum britanic privind rămânerea în uniune, cancelarul german Helmut Schmidt a fost avertizat să nu se amestece în campania britanică. Dar Schmidt credea cu încăpățânare că importanța situației făcea necesară încălcarea protocolului. Adresându-se Partidului Laburist Britanic, el a declarat: „Tot ce vreau cu adevărat să spun – chiar și cu riscul unui protest – este următorul lucru: prietenii voștri de pe continent doresc să rămâneți“. Schmidt a fost ovaționat în picioare, iar Marea Britanie a

votat să rămână.

În contextul extrem de polarizat din 2016, este puțin probabil ca spusele unui cancelar german – mai ales unul care nu crede în puterea cuvintelor de a schimba opinii – să fi convins suficienți britanici pro-Brexit să voteze împotriva plecării din Uniune. Totuși, când Marea Britanie a votat pentru părăsirea Uniunii Europene pe 23 iunie, a fost un rezultat amar pentru Merkel. Era o lovitură personală și năucitoare. Păstrase Grecia în Uniune, dar era neputincioasă în privința Brexitului – o plecare mult mai dăunătoare. Se temea că ar putea urma alte plecări. Disconfortul ei era sporit de faptul că, odată cu retragerea Londrei din UE, Berlinul devenea capitala neoficială a Europei – iar aceasta nu fusese niciodată ambiția Angelei Merkel, pentru ea sau pentru țara ei.

Merkel a caracterizat decizia istorică a Marii Britanii printr-un singur cuvânt: „regretabilă“. Încă o dată, stăpânirea de sine și sentimentul că declarațiile post-factum sunt inutile i-au ascuns tristețea reală. Era foarte conștientă că o astfel de ruptură în alianța occidentală era o veste bună pentru Vladimir Putin, deoarece, după Brexit, UE urma să piardă 40% din capacitatea militară a blocului. Dar ea nu putea face mare lucru.

Chiar dacă dușmanii ei din extrema dreaptă și din extrema stângă s-au mobilizat, dând vina pe politica ei în materie de refugiați pentru provocarea Brexitului prin alimentarea rasismului antimusulman în rândul britanicilor, majoritatea compatrioților săi o susțineau. În perioada februarie–iulie 2016, susținerea cancelarului a crescut cu 14 puncte, până la 59%. Dar anul nu se terminase.

La o lună după Brexit, de ziua națională a Franței, un terorist tunisian a șocat lumea intrând cu un autobuz închiriat în mulțimea care sărbătorea pe o promenadă de la malul mării la Nisa, ucigând 86 de persoane, inclusiv copii, și rănind 458. Patru zile mai târziu, un refugiat afghan în vârstă de șaptesprezece ani a atacat cu un topor pasagerii dintr-un tren în orașul german Würzburg, rănind cinci persoane înainte de a fi imobilizat. Patru zile mai târziu, a urmat un atac armat mortal într-un centru comercial aglomerat din München, care a costat viața a nouă oameni și a blocat orașul bavarez.

Adolescentul înarmat, deși era germano-iranian, s-a autodefinit drept arian și fusese inspirat nu de ISIS, ci de Anders Breivik, un norvegian adept al extremei drepte cu simpatii antiimigrație, care a ucis șaptezeci și nouă de persoane în 2011. Masacrul de la München i-a făcut pe germani să se simtă mai vulnerabili ca oricând după ce Merkel își anunțase politica în materie de refugiați în vara anterioară.

Cancelarul, într-o dispoziție sumbră, și-a întrerupt vacanța din Alpi pentru a se adresa țării tensionate. Fără a încerca să-și mascheze propria anxietate, ea a numit atacurile „un calvar pentru noi toți, deoarece tabuurile vieții civile sunt spulberate. Oricare dintre noi poate fi victimă acum“ și a promis un sistem de avertizare timpurie pentru monitorizarea rețelelor de socializare. Dar, fără urmă de zâmbet și cu ochii încercănați, cancelarul a insistat: „Nevoia noastră de securitate trebuie să se afle în echilibru cu valorile noastre. Ne confruntăm cu o provocare uriașă. Trebuie să ne menținem valorile și constituția, care precizează ce drepturi au refugiații“.

Dar furtunile de vară încă nu se potoliseră. În aceeași lună, elemente rebele din armata turcă au lansat o lovitură de stat împotriva guvernului lui Recep Tayyip Erdogan. Președintele turc a scăpat ca prin urechile acului de arestare și, de pe telefonul mobil, și-a îndemnat susținătorii să lanseze un contraatac pe străzile din Istanbul și din Ankara. Avioanele forțelor aeriene au atacat, iar rebelii au fost zdrobiți în câteva ore. Revoluției i-a urmat contrarevoluția: Erdogan a ordonat arestarea a treizeci și șapte de mii de persoane, iar o sută de mii de așa-ziși „colaboratori“ au fost concediați de la locurile de muncă. Mass-media independentă a fost practic eliminată în urma loviturii de stat eșuate. Autocratul turc nu a precupețit nici un efort în reprimarea revoltei și a continuat să-și consolideze dominația asupra unei țări despre care Angela Merkel sperase că avea să devină model de republică islamică laică.

În toamna anului 2016, Merkel a fost învinovățită pentru cele patru înfrângeri succesive ale partidului său la alegerile locale – în fața AfD, a cărui influență sporise recent. După unsprezece ani sub conducerea aceluiași cancelar, electoratul se plictisise de Merkel, ceea ce s-a văzut în rezultatele deloc impresionante obținute de CDU.

Merkel a renunţat în final la sloganul „Wir schaffen das“, folosit în exces şi îndelung luat în râs, recunoscând cu regret că „Noi reuşim“ era o reacţie nepotrivită la criza continuă din 2016. „Am folosit fraza pentru a încuraja oamenii, nu o voi mai folosi. (…) Dumnezeu ştie, nu am reuşit să facem totul cum trebuie în ultimii ani“, a recunoscut ea. Remuşcările, rareori exprimate la nivel atât de înalt, nu au însemnat însă renunţarea la politicile sale.

Cea mai proastă veste însă nu a venit din interiorul Germaniei, ci din afară. Într-o scurtă conversaţie telefonică, Obama, preşedintele american la final de mandat, a informat-o pe Merkel că republicanul Donald Trump a câştigat alegerile prezidenţiale, învingând-o pe democrata Hillary Clinton, fost secretar de stat, senator şi primă-doamnă. Deşi uluită, Merkel nu şi-a irosit energia frământându-se. Ţara pe care o admira cel mai mult făcuse o alegere.

Pentru Angela Merkel, America era ţara începuturilor, naţiunea care i-a permis să o ia de la capăt la mijlocul vieţii. Din 1945, Statele Unite au asigurat securitatea Germaniei. Dacă Occidentul nu ar fi beneficiat de îndrumarea consecventă a Washingtonului în timpul Războiului Rece, imperiul sovietic nu ar fi căzut. În parlamentul rus, când un parlamentar a adus în grabă vestea că Donald Trump câştigase, întreaga sală s-a ridicat în picioare, izbucnind în urale şi aplauze tumultuoase.

Acum Merkel era nevoită să-şi regândească propriul viitor politic: dacă va candida pentru un al patrulea mandat în 2017 sau, aşa cum plănuise de mult, se va retrage înainte de a deveni ceea ce se temea – o forţă epuizată. Dacă dorea să rămână în funcţie, trebuia să lupte. Aşa-numita ei mare coaliţie, formată din CDU-CSU şi SPD, care a adus-o la putere în 2005********, se clătina. Partidul Social-Democrat era în criză, slăbit de faptul că Merkel îşi însuşise multe dintre programele sale cheie: drepturile femeilor (în 2014 a adaptat o cotă de gen obligatorie de 30% pentru consiliile de conducere ale întreprinderilor germane); căsătoria între persoane de acelaşi sex (îndemnându-i pe membrii partidului său să voteze cum le dictează conştiinţa în privinţa acestei chestiuni, aceasta fiind apoi adoptată); schimbările climatice (întotdeauna un subiect drag ei, deşi a obţinut doar rezultate modeste în comparaţie cu ceea ce promova Partidul Verzilor); şi, cel mai spectaculos, eliminarea energiei nucleare. Liberalii de centru-dreapta, favorabili mediului de afaceri, care făceau şi ei parte din guvernul său, erau

pregătiți să renunțe după ce au avut rezultate foarte slabe în sondaje. Și, cel mai important, Uniunea Creștin-Socială din Bavaria a amenințat că va inversa politica în materie de refugiați a cancelarului. (Nu a putut și nu a făcut-o, dar liderul demagogic al CSU, Horst Seehofer, i-a făcut viața grea lui Merkel.)

La ultima ei cină cu președintele Obama de la mijlocul lunii noiembrie – cu două luni înainte de sfârșitul celui de-al doilea și ultimului mandat al acestuia –, Merkel, care odinioară avusese nevoie de patruzeci și cinci de minute pentru a plonja în apă, nu era încă hotărâtă.

Ea a ales cu mare grijă locul cinei.[4] Nu avea să se desfășoare în sala pentru dineuri oficiale de la Cancelarie, ci la emblematicul hotel Adlon din Berlin. Situat la intersecția de importanță istorică dintre Unter den Linden și Poarta Brandenburg, Obama putea vedea din sala opulentă atât Reichstagul reconstruit, cât și Memorialul evreilor uciși din Europa, recent inaugurat. Acest hotel celebru a fost sursă de inspirație pentru filmul clasic din 1932 Grand Hotel, în care vedeta suedezo-americană Greta Garbo a rostit cea mai faimoasă replică a sa: „Vreau să fiu singură“. Adlon era cartea de vizită a capitalei și un muzeu viu.

Cei doi lideri au luat cina singuri într-o sală intimă, iar cei mai apropiați consilieri ai lor într-o altă încăpere din apropiere. Timp de trei ore, au vorbit liber și fără cineva care să ia notițe ca de obicei – a fost o cină între doi prieteni. Au vorbit despre însemnătatea Brexitului și a alegerii lui Trump, precum și despre noua realitate pe care cancelarul o va înfrunta fără aliatul ei american. „Trebuie să candidezi“, a îndemnat-o Obama. A fost cea mai lungă cină privată din cei opt ani ai săi ca președinte.

Când Obama și Merkel au ieșit pentru a-și saluta echipele, „amândoi păreau epuizați“, și-a amintit Ben Rhodes. Cancelarul a vorbit ținându-și emoția în frâu: „Am colaborat atât de strâns. Acum avem un rezultat pe care nu l-am dorit. Dar avem motive să fim mândri“. Rhodes a ridicat paharul și a rostit un toast: „Pentru noul lider al Lumii Libere“. Angela Merkel abia dacă a zâmbit. Era un rol pe care nici nu și l-a dorit, nici nu l-a apreciat.

Cu toate acestea, la două săptămâni după alegerea lui Trump, pe 20 noiembrie, Merkel a anunțat că va candida în 2017 pentru un al patrulea mandat de cancelar, o situație aproape fără precedent. Dacă avea să fie aleasă

şi să îşi ducă mandatul la capăt, urma să însumeze şaisprezece ani în funcţia de cancelar, mai mult decât oricare dintre predecesorii săi, cu excepţia lui Helmut Kohl (de asemenea, şaisprezece ani) şi Otto von Bismarck (nouăsprezece ani, din 1871 până în 1890). „M-am gândit mult la acest lucru“, le-a spus Merkel pe un ton grav sutelor de membri CDU adunaţi la sediul din Berlin al partidului. „Aceste alegeri vor fi mai dificile ca oricând – sau cel puţin de la unificarea Germaniei încoace. Vom fi atacaţi din toate părţile, de partidele de dreapta, ca niciodată… Valorile noastre, interesele noastre şi, pur şi simplu, modul nostru de viaţă sunt puse la încercare… mai ales după alegerile din SUA.“ Avea o perspectivă foarte clară despre ce credea că poate realiza în al patrulea mandat, spunând: „Nici o persoană nu poate schimba singură situaţia din Germania, din Europa şi din lume, mai ales nu cancelarul Republicii Federale Germania“.

Dar alţii păreau să aibă mai multă încredere în capacităţile sale. Încrezători în candidatul lor, 89,5% din membrii partidului lui Merkel i-a aprobat candidatura.

A fost o decizie raţională, însă dificilă la nivel personal. Merkel văzuse feţele distorsionate de ură şi le auzise furia presărată cu obscenităţi – toate îndreptate împotriva ei. Ştia cât de controversat va fi cel de-al patrulea mandat al său, acasă şi în străinătate. Dar odată cu ascensiunea autoritarismului şi a populismului la nivel mondial, ea a candidat pentru că nu vedea alternativă. Dacă ar fi părăsit terenul, Trump, Putin şi Xi şi l-ar fi însuşit.

Odată cu plecarea lui Barack Obama, Angela Merkel era fără voia sa liderul unei ordini mondiale liberale în criză.

Anul 2016 a mai dat o ultimă lovitură. Târgurile de Crăciun sunt o tradiţie germană preţuită şi de lungă durată. Cu casele lor pitoreşti din lemn, care oferă obiecte de artizanat, bijuterii şi mâncăruri regionale, astfel de târguri în aer liber răsar în toată Germania în luna decembrie, atrăgând mii de cumpărători şi de turişti. Aroma de vin fiert cu mirodenii şi de bratwurst umplea aerul în piaţa de Crăciun însufleţită de lângă Biserica Memorială Împăratul Wilhelm, lăsată voit pe jumătate în ruină, în amintirea celui de-al Doilea Război Mondial, pe bulevardul cel mai aglomerat din Berlinul de Vest, Kurfürstendamm. Pe 19 decembrie 2016, puţin după ora opt seara, un

camion mare a intrat în mulțimea care sărbătorea, ucigând doisprezece oameni și rănind alți cincizeci și șase. Șoferul, Anis Amri, era un imigrant tunisian a cărui cerere de azil fusese respinsă. A fugit de la fața locului, fiind apoi vânat în toată Europa. Patru zile mai târziu, Amri a fost împușcat de polițiști la Milano, în Italia. Organizația teroristă ISIS a revendicat curând atacul, cu cel mai mare număr de victime din ultimele decenii din Germania.

În ziua de după atacul din târgul de Crăciun, ambasadorul SUA în Germania i-a făcut cancelarului o vizită de rămas-bun. „Am intrat în biroul ei și am spus «Îmi pare atât de rău», iar Merkel m-a întrerupt spunând «Îmi pare rău că pleci și tu»“, și-a amintit John Emerson.[5] „Nu a dorit să reacționeze la atac înainte de a avea toate detaliile, cine era în spatele acestuia, câte persoane erau implicate, cât de gravă era starea răniților și așa mai departe. În acel moment, ea nu avea toate informațiile.

A fost o reacție tipică pentru Merkel: nu dorea să se exprime fără să cunoască faptele pe deplin.“

Merkel era nerăbdătoare să afle de la ambasador cum trebuia să se pregătească pentru prima ei întâlnire cu Donald Trump. „Ea îi urmărise întâlnirile electorale“, a spus Emerson. „A înțeles că se va confrunta cu un demagog american, o tipologie familiară germanilor, dar nouă pentru americani. I-am sugerat să se urce în avion și să înceapă să clădească o relație personală cu Trump. I-am spus: «Cu Trump, totul este personal».“

Între ٢٠٠٩ și ٢٠١٣, partenerul de coaliție al CDU-CSU a fost Partidul Liber Democrat (FDP), un partid liberal, de centru-dreapta, nu SPD; SPD a reintrat în coaliția lui Merkel în al treilea mandat al acesteia.

Această fotografie emblematică o înfățișează pe Merkel luând poziție în numele întregii alianțe occidentale împotriva lui Donald Trump, sfidător și turbulent, la summitul G7 de la Charlevoix, Canada, în iunie 2018.

Capitolul 15 . Trump intră în scenă

„Cel care te poate face să crezi lucruri absurde te poate face să comiți atrocități.“

Voltaire

(1694–1778)

„Dumnezeu are o providență aparte pentru nebuni, pentru beţivi şi pentru Statele Unite ale Americii.“

Otto von Bismarck

, cancelar al Germaniei

Trump nu părea să cunoască exemple de autocrați din istorie, dar germanii le cunoșteau chiar prea bine, în special cei din generația lui Merkel. De la Napoleon I la Hitler și la Stalin, campaniile duse de autoritariști pentru a face Franța, Germania sau Uniunea Sovietică „măreț“ devastaseră Europa și umpluseră cimitirele de pe continent. În ultimii ani în funcţia de cancelar, Merkel și-a exprimat adesea îngrijorarea cu privire la ce se întâmplă când dispar cei care cunosc războiul din proprie experiență.

„Să adopți o poziție de superioritate și să o menții“, a sfătuit-o Obama pe Merkel după alegerea lui Trump – sfaturi care s-au dovedit mult mai greu de urmat decât a presupus președintele. Merkel nu era suficient de naivă să creadă că ar putea converti un astfel de om la norme democratice, dar atâta

timp cât avea un prilej, ea putea să dea glas valorilor sale și să lupte cu tot ce avea la dispoziție pentru a opri alunecarea în dezordine globală. Nu și-a dat seama atunci că simplul fapt de „a rezista“ va necesita optimismul încăpățânat și perseverența lui Sisif.

În timpul primului tur al alegerilor din Partidul Republican, Trump își eliminase dușmanii, unul câte unul, insultându-i și umilindu-i. Hărțuirea unui grup de națiuni aflate în mare parte în consens s-a dovedit mai dificilă decât atacarea țintelor rând pe rând. Menținerea unității în interiorul alianței occidentale a devenit obiectivul principal al lui Merkel. Ea încerca să inspire cetățenii din întreaga lume să acționeze la nivel global, nu național. Insuflarea ideilor nu era un demers firesc pentru o persoană suspicioasă – și adesea rigidă – în privința cuvintelor. Dar democrația avea nevoie de un apărător, iar Angela Merkel a fost la înălțimea situației.

Ca pregătire pentru prima sa întâlnire cu Donald Trump, Angela Merkel a citit interviul pe care acesta îl acordase în 1990 revistei Playboy.[1] Toată fanfaronada lui Trump, disprețul față de „rataţi“ și dragostea lui de sine, care, între timp, au devenit cunoscute lumii întregi, erau pe deplin vizibile și la acel moment. Inutil de spus că smerenia – virtutea de căpătâi a lui Merkel – nu exista. Cu toate acestea, interviul a scos la iveală primele semne îngrijorătoare ale manierei darwiniste în care Trump aborda lumea. „Sunt un tip suspicios [căruia îi place] să-și zdrobească adversarii“, se lăuda el.

Acest interviu vechi trăda resentimentul său bizar față de Germania. (Un lucru ciudat, timp de mulți ani el a susținut că este de origine suedeză, nu germană.) Când i s-a pus întrebarea ipotetică și comică pe atunci: „Care este primul lucru pe care președintele Trump l-ar face odată ajuns în Biroul Oval?“, el a răspuns: „Aș impozita fiecare Mercedes-Benz care intră în această țară“.

Merkel și-a continuat cercetările citind Trump: The Art of the Deal (Trump: Arta negocierii), autobiografia lui din 1987, scrisă de un autor angajat. Deși menită să evidențieze geniul magnatului imobiliar în arta negocierii, cartea conturează portretul unui om nepreocupat de rezultat, care vizează doar revendicarea victoriei. Pentru a se familiariza cu manierismele personale ale

lui Trump – gesturi, limbaj corporal, încruntături şi viteza calculată cu care bonomia lui devine feroce – Merkel chiar s-a chinuit să urmărească un sezon din Ucenicul.

Conştientă de felul în care Hitler a folosit adunările în masă, pe Merkel au şocat-o cel mai mult mitingurile de campanie ale lui Trump din zona centrală a Statelor Unite. Astfel de scene au devenit deosebit de tulburătoare când el a canalizat energia publicului furios către candidata democrată Hillary Clinton, într-un cor ameninţător ce scanda Lock her up! („La închisoare cu ea!“). Se va schimba odată ajuns la Casa Albă, a asigurat-o consilierul ei pe probleme de securitate naţională. „Nu se va schimba“, a răspuns ea. „Îşi va îndeplini promisiunile făcute celor care l-au ales.“

Merkel a înţeles că va trebui să facă dovada unor calităţi diferite de Demut – „smerenie“ – pentru a supravieţui în Epoca lui Trump. În primul rând, ea avea nevoie de fiecare dram de autocontrol. Trump îşi arătase nesiguranţa şi invidia mistuitoare în decembrie 2015, când Merkel a fost aleasă „Personalitatea Anului“ de revista Time – echivalentul tipărit al unui Oscar pentru generaţia de după al Doilea Război Mondial. Acest lucru era valabil în cazul lui Trump, care expusese pe pereţii birourilor din cele patru cluburi de golf ale sale rame cu coperte false ale revistei Time pe care apărea figura sa, până când revista l-a ameninţat cu acţiuni în justiţie. „Time nu mă alege niciodată pe mine“, a scris Trump pe Twitter, după alegerea lui Merkel, „deşi eu sunt marele favorit. Au ales o persoană care distruge Germania.“

Cu toate acestea, cancelarul a trebuit să găsească o modalitate de a colabora cu noul preşedinte. Agăţându-se de respectul său faţă de Statele Unite ca de o plută de salvare, ea nu a dat vina pe poporul american pentru rezultatul din 2016, ci pe sistemul de colegii electorale bizantine – care îi conferise lui Trump o victorie clară, deşi Hillary Clinton câştigase scrutinul popular cu aproape trei milioane de voturi. Acţionând cu prudenţa ei obişnuită, Merkel l-a sunat pe Trump ca să-l felicite şi să-i reamintească „valorile noastre comune, inclusiv democraţia, libertatea, respectarea legii şi a demnităţii umane“. Dintre miile de mesaje de felicitare primite de noul preşedinte, cel transmis de Merkel a fost cu siguranţă unul dintre cele mai puţin entuziaste. Nu avea de gând să-l măgulească; nu avea să solicite prima o întâlnire la Casa Albă; i-a lăsat pe premierul britanic Theresa May şi pe prim-ministrul

japonez Shinzo¯ Abe să meargă primii la Trump Tower şi în Biroul Oval. Ea a aşteptat cu răbdare şi a făcut schimbări studiate pentru a se adapta noii epoci. Pentru a înţelege o personalitate atât de necenzurată şi de volatilă precum cea a lui Trump, Merkel şi-a dat seama că va trebui să-i urmărească mesajele de pe Twitter. „Nu scriu nimic pe Twitter; pur şi simplu introduc «Twitter Donald Trump» în motorul meu de căutare şi văd totul“, a spus ea.

Vechii ei prieteni din Partidul Republican dinaintea epocii lui Trump, inclusiv Robert Kimmitt, fost ambasador în Germania în primii săi ani ca membru în cabinetul lui Helmut Kohl, au încercat să o convingă să îşi reformuleze abordarea. „Angela, lasă deoparte mesajele de pe Twitter şi izbucnirile lui şi tratează-l pe Trump ca un om de afaceri. Este un negociator, aşa că negociază cu el“, i-a sugerat Kimmitt. Consilierul pe probleme de securitate naţională al lui George W. Bush, Stephen Hadley, a sfătuit-o: „Folosiţi răbdarea strategică“. Vor fi „adulţi de faţă“, au asigurat-o mai-marii republicani, argumentând că, odată ce i se va explica lui Trump că Ucraina a renunţat la arsenalul său nuclear în schimbul garanţiei că Occidentul îi va proteja graniţele, noul preşedinte va conştientiza nevoia de a se opune agresiunii lui Vladimir Putin. În plus, consilierii Partidului Republican i-au spus încrezători că instituţii precum Congresul, Departamentul de Stat şi Pentagonul vor înfrâna cele mai rele instincte ale lui Trump.

Când generalul Michael Flynn, una dintre alegerile imprevizibile ale lui Trump, a fost concediat după douăzeci şi patru de zile în funcţia de consilier pe probleme de securitate naţională pentru că minţise FBI-ul despre interacţiunile sale cu ambasadorul Rusiei, speranţele cancelarului au crescut. Alţi membri ai Cabinetului Trump le erau cunoscuţi lui Merkel şi echipei sale din nenumărate reuniuni internaţionale, inclusiv secretarul de stat Rex Tillerson, fost preşedinte al companiei Exxon; secretarul pentru apărare, generalul James Mattis; şi înlocuitorul lui Flynn, generalul-locotenent H.R. McMaster. Toţi erau susţinători ai NATO şi UE. În primele luni ale preşedinţiei lui Trump, exista încă speranţă cu privire la posibilitatea continuităţii în relaţia transatlantică.

Dar la o privire atentă – precum cea a lui Merkel – Trump a umbrit aceste speranţe chiar înainte de a fi învestit în funcţie. „Oamenii nu vor să vină alţii şi să le distrugă ţara (…) Nu vreau să fac ce a făcut Germania“, a declarat el

într-un interviu de pe 16 ianuarie. Probabil că pe Merkel a îngrijorat-o cel mai mult felul în care a respins NATO. „Este învechită“, a spus el despre organizaţia ale cărei politici păstraseră Europa în siguranţă timp de şapte decenii, adăugând: „Ţările nu plătesc cât ar trebui, ceea ce cred că este foarte nedrept faţă de Statele Unite“. În ce priveşte Uniunea Europeană, viitorul preşedinte s-a arătat la fel de disprețuitor, comentând: „UE a fost formată, în parte, pentru a surclasa Statele Unite în privinţa comerţului“. Când a fost întrebat în cine va avea mai multă încredere, în Merkel sau în Putin, preşedintele american a pretins că este neutru. „La început am încredere în amândoi, dar vom vedem cât va dura.“ Răspunsul a fost că nu foarte mult. Măsurile de salvgardare edificate cu migală de generațiile de lideri postbelici de pe ambele maluri ale Atlanticului împotriva unui viitor Stalin sau Hitler se clătinau.

Fostul ministru german de externe Joschka Fischer a exprimat șocul pe care Merkel și echipa sa au ezitat să-l exprime public la acea vreme. „Nu m-am gândit niciodată că ar fi posibil ca Occidentul să fie distrus din interior“, a spus el. Comportamentul lui Trump a fost îngrijorător pentru toată Europa, dar mai ales pentru Germania, având în vedere istoria îngemănată a celor două țări. „Germania a fost, în esenţă, fondată de Statele Unite în 1949. Spiritul şi viziunea americană, precum şi infuzia masivă de capital au permis reconstrucţia Germaniei după distrugerea fizică şi morală totală“, a explicat Fischer. „Acum, un preşedinte american pune la îndoială viitorul NATO – modelul unei poveşti de succes postbelice – a cărui realizare de seamă este Germania.“ Mulţi germani au resimţit un sentiment de pierdere aproape freudian odată cu sfârşitul alianţei postbelice. „Ne simțim ca niște copii abandonaţi de un părinte, un sentiment de genul «Unde este tata?»“, a spus Wolfgang Ischinger, fost ambasador în Statele Unite în timpul președinției lui George W. Bush.[2]

Angela Merkel a avut de-a face cu mulţi şefi de stat ignoranţi – nu acesta a fost marele șoc provocat de Trump. Pe ea au nedumerit-o modul în care a atacat pilonii alianţei occidentale şi relația lui complet ambiguă cu Putin. Oare i-a păsat lui Trump că, în 1988, rusul s-a numărat printre participanţii la înmormântarea lui Klaus Fuchs, germanul care se ocupase cu spionajul atomic, provocând cele mai mari pagube din istoria Statelor Unite? Pentru Trump, acest lucru făcea parte din trecutul îndepărtat – dacă era conştient de

el.

Consilierii lui Trump îi sfătuiseră pe cei din echipa lui Merkel: „Nu îi țineți prelegeri. Nu citește mai mult de o jumătate de pagină, are o capacitate de concentrare foarte redusă. Fără detalii, fără context și chiar fără prea multe informații“. „Ne-am pregătit mai mult pentru prima întâlnire cu Trump decât pentru oricare alta din mandatul ei de cancelar“, a spus Christoph Heusgen. „L-am contactat pe prim-ministrul canadian Justin Trudeau, care avusese recent o întâlnire față în față cu Trump (…). De asemenea, am vorbit cu vicepreședintele Mike Pence și cu Ivanka Trump și Jared Kushner pentru sfaturi. I-am reunit pe directorii executivi ai întreprinderilor germane Daimler, VW și BMW pentru a participa la întâlnirea noastră de la Casa Albă, ceea ce au și făcut. Am pregătit diagrame pentru a arăta câte locuri de muncă asigură companiile germane în America, arătând că nivelul investițiilor germane în SUA este de zece ori mai mare decât invers.“

Pregătirea lui Trump pentru întâlnirea cu doamna cancelar din martie 2017 a fost ceva mai relaxată.[3] Fidel reputației sale de a improviza, al patruzeci și cincilea președinte al Statelor Unite a primit informațiile de la McMaster în dimineața primei sale întâlniri cu Merkel – în baia adiacentă Biroului Oval, prin ușa întredeschisă. Trump a întâmpinat-o pe cancelar în Porticul Casei Albe, conducând-o în Biroul Oval cu amabilitatea cuvenită. După aceea, optica s-a deteriorat curând. Trump a părut să ignore strângerea de mână propusă de Merkel. „Noi, reporterii, am auzit-o pe doamna cancelar spunând: «Să dăm mâna», deci probabil că și el a auzit“, a spus Kerstin Kohlenberg de la săptămânalul german Die Zeit.[4] „El nu și-a pus căștile când ea a vorbit în germană. Când Merkel s-a aplecat înainte, el s-a tras înapoi.“

După ce reporterii și camerele de luat vederi au plecat, Trump a revenit la stratagema sa preferată de reality-show: încercarea de a-l deruta pe concurent (în acest caz, un șef de stat venit în vizită). „Angela, îmi datorezi o mie de milioane de dolari“, a mârâit el. Se spune că Steve Bannon, pe atunci strategul-șef al lui Trump, a visat acea cifră, menită să-i aducă presupusele cotizații restante ale Germaniei la NATO.

„Nu așa funcționează“, a răspuns Merkel cu răceală, menționând că NATO

nu este un club la care se plătesc cotizații.******** În plus, și Statele Unite sunt datoare Germaniei. Ea i-a explicat că de la bazele militare americane vaste din Germania au fost inițiate operațiuni americane în Orientul Mijlociu și în Afghanistan. Dar în cea mai mare parte, ea s-a abținut să îl atace. Ar fi fost nevoie de o lățime de bandă mai mare decât cea disponibilă în cazul lui Trump pentru a transmite puternicul filon pacifist al Germaniei. Un sondaj recent arătase că 55% din britanici și 41% din populația franceză erau de acord să se folosească forța militară pentru a contracara un atac al Rusiei împotriva unui aliat NATO, în vreme ce doar 34% din germani s-au declarat dispuși să facă acest lucru. Ca răspuns la acuzația președintelui că primirea atât de multor refugiați în Germania era „o nebunie“, Merkel a citat reguli privind drepturile refugiaților, consfințite atât de constituția germană de inspirație americană, cât și de Convențiile de la Geneva. Trump a întrerupt-o pe Merkel, trecând brusc la un subiect care i s-a părut mai agreabil: poziția lui într-un sondaj recent.

Obiceiul lui Trump de a se sări fără nici o noimă de la o chestiune la alta i-a deconcertat pe șefii de stat cu mai puțină stăpânire de sine și mai puțin pregătiți.[5] „Te puteai alege cu gâtul sucit urmărind modul în care schimba subiectele și își schimba dispoziția“, a observat Fiona Hill, membru al Consiliului de Securitate Națională al lui Trump. „Acum era aproape galant – «Angela, ești uimitoare!» – apoi, brusc: «Angela, ne jupoi de bani și asta trebuie să înceteze!»“ Abordarea atent calibrată a lui Merkel în privința lui Trump a părut să funcționeze – până la un punct. Nu i-a ținut niciodată prelegeri și a evitat să-l asalteze cu informații, explicând lucrurile simplu. Ea a rămas calmă, evitând semnele evidente de iritare și mărginindu-se doar să-și dea ochii peste cap. Obișnuită cu bărbați cu stil bombastic, a vorbit pe un ton jos, fără inflexiuni, ca al unui dresor de lei, mai întâi în engleză, apoi în germană.

„Chiar a ascultat-o“, s-a mirat Hill. „La urma urmei, a fost mai bine decât toate acele mape de informare. Stilul și înfumurarea sunt apanajul lui, iar Merkel exercită o autoritate discretă. Vocea ei joasă este dezarmantă când vorbește engleză.“ În timp ce Trump o considera „enervantă“ pe Theresa May, prim-ministrul Marii Britanii – care a greșit încercând prea mult să-i intre pe sub piele –, el a spus că „ar putea să o asculte pe Merkel toată ziua“.

Cancelarul a încercat să profite la maximum de situaţie. A doua zi, la o reuniune a liderilor germani şi americani din domeniul afacerilor, ea s-a pomenit aşezată lângă Ivanka Trump, fiica preşedintelui, care ocupa locul rezervat, în general, vicepreşedintelui. Deci, Casa Albă este acum o afacere de familie, a remarcat ea, iar Ivanka era clar favorita. Imediat, Merkel a invitat-o pe fiica preşedintelui la Berlin pentru a participa la următoarea reuniune la nivel înalt a grupului Women20, un derivat al G20. „A fost o mişcare inteligentă să o curteze pe Ivanka“, a remarcat Hill. „Ivanka o place [pe Merkel] şi asta contează pentru Trump.“

Revenind la atitudinea de gazdă amabilă, preşedintele a condus-o pe Merkel la etaj, în apartamentele private de la Casa Albă şi i-a prezentat Dormitorul Lincoln, o încăpere istorică. Cancelarul a profitat de ocazie pentru a sublinia din nou că Trump ar trebui să evite utilizarea comerţului ca armă împotriva aliaţilor săi, menţionând că lumea este interconectată într-o măsură prea mare ca tarifele unilaterale şi barierele comerciale să funcţioneze. Dacă o ţară majorează tarifele, celelalte îi vor urma exemplul, declanşând un război comercial. Când Trump s-a arătat încântat de potenţialele victorii uşoare ale unui război comercial, Merkel a răspuns: „Ei bine, este decizia dumneavoastră, domnule preşedinte“. Ea spera să-l încurajeze să acţioneze cu răspundere dacă îi reamintea că este responsabil.

Obişnuita conferinţă de presă de la finalul primei lor întâlniri diplomatice a fost un prilej de lecţii utile – pentru ambii lideri. Pe când toate privirile erau fixate asupra cancelarului, Trump le-a spus arţăgos jurnaliştilor acreditaţi la Casa Albă: „Cel puţin avem ceva în comun. Probabil că amândoi am fost interceptaţi de administraţia anterioară“ – o aluzie sarcastică la acuzaţia sa falsă potrivit căreia administraţia Obama l-ar fi spionat în timpul campaniei din 2016. Deşi câţiva reporteri au chicotit, faţa cancelarului a rămas perfect inexpresivă; au trădat-o doar înclinarea neîncrezătoare a capului şi sprâncenele ridicate. Nu avea de gând să tolereze aberaţiile lui şi nici să zâmbească la comandă.

Cancelarul era în drum spre Berlin când Trump a scris pe Twitter: „În ciuda a ceea ce v-au spus ŞTIRILE FALSE, am avut o întâlnire GROZAVĂ cu cancelarul german Angela Merkel“.[6] „Merkel urăşte felul în care el atacă presa“, a spus un consilier, menţionând: „Ştia că le va transmite altor

autocraţi ideea că este în regulă să atace presa“. Dar apoi, în stilul său celebru, el a continuat să scrie pe Twitter: „Germania datorează sume de bani uriaşe NATO, iar Statele Unite trebuie să fie plătite mai mult pentru apărarea puternică şi foarte scumpă pe care o furnizează Germaniei!“

La întoarcerea din călătorie, Merkel a fost nevoită să accepte noua realitate. Următorul pas logic ar fi fost să consolideze capacitatea militară a Germaniei – nu pentru că aşa îşi dorea Trump, ci ca politică progermană. De fapt, începând din 2015, Merkel şi-a îndemnat partenerii de coaliţie reticenţi, pe social-democraţi, să sporească bugetul destinat armatei cu 40%. Totuşi, cum putea să-i explice lui Trump că, pentru a patra economie a lumii, creşterea cheltuielilor militare la 2% din PIB-ul total, aşa cum solicita el, ar fi însemnat o creştere de zeci de miliarde de dolari, plasând bugetul pentru apărare al Germaniei pe locul al treilea în lume, după SUA şi China? În final, consecinţa neintenţionată a hărţuirii din partea lui Trump a făcut imposibilă încercarea lui Merkel de a spori bugetul de apărare al Germaniei. „Să-i dăm mai mulţi bani acestui individ?“, a întrebat Ischinger retoric. „În nici un caz.“[7]

La doar patru luni de la preluarea mandatului de preşedinte de către Trump, Merkel a ales un cadru tipic german, aproape comic, pentru a reacţiona la modul provocator în care acesta sfida ordinea mondială occidentală. În interiorul unui cort de bere de la München, în compania unor bărbaţi cu feţe rumene, în lederhosen tradiţionali şi sorbind berea locală din halbele aduse de femei în dirndl, cancelarul a spus lucrurilor pe nume. Statele Unite, i-a anunţat ea pe cei adunaţi în jurul halbelor – dar adresându-se publicului din întreaga lume –, nu mai erau un partener de încredere.

Ea a făcut o declaraţie similară în urma summitului G7 deprimant din Sicilia din aceeaşi lună: „Vremurile în care ne puteam baza în totalitate pe alţii sunt oarecum încheiate“. Acel „oarecum“ este tipic pentru aversiunea sa faţă de declaraţii absolute, lăsând întotdeauna uşa deschisă pentru un rezultat mai bun. Dar pentru Merkel, aceasta a fost o declaraţie neobişnuit de puternică. „Mie îmi este clar că noi, europenii, trebuie să ne luăm destinul în propriile mâini“, a adăugat ea.[8] „Desigur, trebuie să avem relaţii de prietenie cu SUA, Marea Britanie şi cu alţi vecini, inclusiv cu Rusia. Dar trebuie să luptăm

singuri pentru viitorul nostru.“ Faptul că Statele Unite erau acum doar unul dintr-o serie de „prieteni“ ai Germaniei, alături de Rusia, a constituit un moment amarnic de cotitură. „Există acum un președinte care crede evident că America trebuie pusă pe primul loc“, a spus cancelarul, care nu s-ar fi lăudat niciodată că pune Germania pe primul loc. Merkel are un dezgust visceral chiar și pentru cele mai neînsemnate manifestări ale naționalismului. Întrebată ce îi place la țara ei, Merkel a dat un răspuns tipic amuzant: „Avem ferestre frumoase, rezistente la curent“.[9] Odată, la un banchet al CDU, ea a cerut să fie îndepărtate steguleţele germane care decorau fiecare masă.

Dar Trump i-a forțat mâna. „Pentru noi, acest lucru înseamnă că trebuie să ne apărăm propriile principii și valori în Europa“, a anunțat ea. Rămânea de văzut cum putea face acest lucru Uniunea Europeană, după ce Brexitul smulsese altă piatră de temelie din alianță. Cu toate acestea, cuvintele puternice ale lui Merkel aveau mai multă greutate decât cele ale oricărui alt lider european. Germania, în special acest cancelar, fusese cel mai ferm aliat european al Americii, întrecut poate doar de Marea Britanie. (Faptul că țările cu cel mai mare nivel de globalizare – Statele Unite și Marea Britanie – au optat pentru naționalism era o ironie frapantă.) Merkel avea în vedere acum un curs diferit, centrat mai mult pe Europa. Dar era mult prea precaută – și prea conștientă de nevoia continuă a Germaniei de umbrela de securitate a SUA, într-o lume periculoasă – pentru a concepe vreodată să se îndepărteze de Washington. Schimbarea radicală s-a făcut simțită în tonul ei care, în diplomație și în afacerile de stat, este de o importanță crucială.

Așadar, Merkel avea așteptări limitate când a sosit la Casa Albă în mai 2018 pentru a doua sa întâlnire cu Trump. A durat cincisprezece minute, suficient de mult ca el să declare: „UE este mai rea decât China, doar că e mai mică“, adăugând că Uniunea Europeană a fost creată pentru a profita de Statele Unite. Când a fost întrebată de presă dacă Trump va introduce tarifele pe care amenințase că le va impune pentru oțelul și aluminiul din Europa, Merkel a putut răspunde doar: „Este decizia președintelui“. A fost o nouă tentativă de a-l obliga pe Trump să își asume responsabilitatea pentru acțiunile sale, deși nu a părut să funcționeze. Autocontrolul ei de fier a slăbit când Trump a început brusc să brodeze pe tema veteranilor. „Când cineva se poartă urât cu

veteranii noştri, îi putem concedia rapid! Aproape la fel de rapid ca în Germania!“, a spus el întorcându-se spre Merkel, ale cărei sprâncene – uneori trăsătura ei cea mai expresivă – s-au arcuit de uimire.

„Următorul deceniu va arăta dacă am învăţat din trecut“, a spus Merkel după prânzul cu Trump. „Sau nu.“ Atât a spus această femeie laconică şi a spus totul.

„Diplomaţia“ insultelor, tipică pentru Trump, a fost pe deplin vizibilă la Charlevoix, Canada, la summitul anual al G7 din iunie 2018. De obicei, summitul este o reuniune relaxată cu prieteni vechi şi feţe familiare într-un cadru pitoresc, unde membrii se angajează din nou să respecte principiile democratice şi parteneriatele economice occidentale. În acel an, tânărul prim-ministru Justin Trudeau a avut prilejul să arate lumii frumuseţea naturală a Munţilor Laurentini din Québec. Trump avea alte planuri. Starea de spirit de la reuniunea posomorâtă a fost surprinsă într-o fotografie devenită celebră. Merkel stă în picioare, cu braţele încordate, aplecându-se spre Trump care apare încruntat, cu braţele încrucişate şi maxilarul ieşit în afară exprimând un batjocoritor „Ia să vedem dacă mă poţi obliga“, în vreme ce Trudeau, Shinzo¯ Abe şi Emmanuel Macron, noul preşedinte al Franţei, contemplă cu tristeţe scena, lăsând-o pe Merkel să-l înfrunte pe zbir. Pe Trump îl iritau astfel de adunări multilaterale, unde poziţia lui era întotdeauna depăşită. El s-a împotrivit chiar să semneze o confirmare banală a comunicatului despre „ordinea internaţională bazată pe reguli“ – o afirmare standard a valorilor democratice şi a solidarităţii democraţiilor occidentale libere – până în ultimul moment, când, sub presiunea lui Merkel, a cedat îmbufnat. Înclinându-se pe spate, Trump a scos apoi câteva bomboane Starburst din buzunar şi le-a aruncat în direcţia cancelarului.

„Să nu spui că nu ţi-am dat niciodată nimic, Angela!“, a zis el rânjind.[10] Stratagema puerilă a eşuat lamentabil, pentru că Merkel nici nu a zâmbit, nici nu s-a încruntat. S-a prefăcut că nu a observat – reacţia cel mai puţin satisfăcătoare pentru un agresor. Al doilea secretar de stat al preşedintelui Harry S. Truman, Dean Acheson, spusese la un moment dat despre acesta: „Era lipsit de cel mai mare viciu al unui lider: egoul său nu îl împiedica niciodată să-şi facă datoria“. Refuzând să prindă momeala lui Trump, Merkel a dat dovadă de aceeaşi calitate – şi l-a înnebunit pe Trump.

Era frustrant pentru el să aibă de-a face cu o femeie împotriva căreia tehnicile sale obișnuite de insultă și de intimidare nu funcţionau. Pricepută la eschive, Merkel stăpânește tehnica de a simula neînțelegerea, de a eluda chestiunea și de a răspunde la o întrebare cu o alta. Neobișnuit cu un dușman atât de evaziv, Trump a făcut din ea ţinta favorită a abuzurilor verbale. Cu toate acestea, bizar, Trump și-a exprimat uneori admiraţia pentru Merkel, fără tragere de inimă. La întâlnirea cu noul ambasador al Germaniei în Statele Unite, Emily Haber, în primăvara anului 2018, el a întrebat-o: „Ești la fel de inteligentă ca șefa ta?“[11] La fel, când s-a retras de la conferința NATO pe care tocmai o perturbase, Trump a comentat către presă: „Nu-i așa că e grozavă?“ cu referire la Merkel, apoi a rostit entuziasmat: „Îmi place femeia asta!“ Bineînțeles, la scurt timp a scris pe Twitter, „Infracţionalitatea a crescut mult în Germania!“ – când, de fapt, se afla la cel mai scăzut nivel din 1992. Realitatea, după cum aflase Merkel, nu avea să-i stea niciodată în cale președintelui SUA.

Membrii echipei lui Merkel au reușit să facă unele progrese cu omologii lor americani pe teme care nu-l interesau pe Trump, cum ar fi Balcanii și Afghanistanul – eterne puncte problematice, în cazul cărora relaţiile de stat și diplomaţia au continuat firesc. (Când Trump a discutat cu un grup de lideri baltici și a confundat regiunea Mării Baltice cu Balcanii, Merkel nici măcar nu s-a mai arătat uimită.) Dar pe teme legate de NATO, Iran, Rusia, China și schimbările climatice – subiectele cele mai importante pentru Merkel – relaţiile erau înghețate și chiar mai rău de atât. Trump și-a dus la îndeplinire amenințarea de a se retrage din acordul nuclear negociat cu Iranul și s-a retras și din Acordul de la Paris din 2015 privind schimbările climatice. A lovit însăși nucleul convingerilor fundamentale ale lui Merkel: Iranul, deoarece amenința securitatea Israelului, și Acordul de la Paris, pentru că amintea de rolul ei în pregătirea Protocolului de la Kyoto la începutul carierei sale, ca ministru al mediului.

„Nu este plăcut. Spun că este o deziluzie, ceea ce înseamnă destul de mult după standardele mele“, le-a spus Merkel germanilor, adusă la exasperare.[12] Rezumând probabil diferența crucială dintre ea și Trump, Merkel a spus: „Eu cred în situațiile în care ambele părți au de câștigat. El crede că poate câștiga doar o persoană, iar cealaltă pierde“.

Din acel moment, cancelarul a lăsat interacţiunile de rutină dintre Washington şi Berlin în seama miniştrilor de externe, miniştrilor de finanţe, reprezentanţilor comerciali şi ambasadorilor. „Ea nu are o «relaţie» cu Trump“, a spus Christoph Heusgen, consilierul ei pentru securitate naţională de la acel moment. „Discută amândoi. El o ascultă. Se entuziasmează, apoi uită şi, data viitoare, menţionează aceleaşi probleme şi argumente. Dar nu există un progres real“, a declarat Heusgen sumbru, adăugând că „Jungla a crescut din nou“. În 2018, Cancelaria şi Ministerul de Externe aveau de-a face, în cuvintele unuia dintre cei mai importanţi consilieri ai lui Merkel, cu nişte „ciudaţi“ obscuri de la Casa Albă. Merkel nu mai încerca să salveze parteneriatul transatlantic; revigorarea Europei devenise obiectivul ei principal. Instrumentele sale pentru a realiza acest lucru erau preponderent simbolice, deoarece nu era în realitate cancelarul Europei – oricât de mult le-a plăcut ziariştilor să-i acorde acel titlu. Ea a condus prin puterea de convingere şi a exemplului, semnalându-şi totodată îngrijorarea din ce în ce mai accentuată faţă de vântul potrivnic care sufla dinspre Washington. Merkel nu alesese vremurile capricioase în care s-a derulat mandatul său şi nici nu şi-a abandonat convingerile de bază pentru a se adapta la acele timpuri. Mai presus de toate, ea dorea ca Europa şi Germania să depăşească anii mandatului Trump – respectându-şi valorile – şi să se pregătească să lupte (cu idei, nu cu arme) cu altă ocazie.

La jumătatea mandatului lui Trump, lumea lui Merkel arăta foarte diferit de cea din momentul în care preluase funcţia de cancelar în 2005. Ea se confrunta acum cu Rusia furioasă şi agresivă, cu China din ce în ce mai autoritară şi expansionistă şi cu „democraţi neliberali“ în estul UE, iar în Turcia, Erdogan spulberase speranţele lui Merkel pentru o republică islamică moderată în vecinătatea Europei. În Orientul Mijlociu, prinţul moştenitor Mohammed bin Salman, aparent progresist, s-a dovedit a nu fi altceva decât un criminal cu sânge-rece.

Publicarea unui volum de aproape o mie de pagini, Der Dreißigjährige Krieg: Europäische Katastrophe, deutsches Trauma, 1618–1648 (Războiul de 30 de Ani: catastrofă europeană, traumă germană, 1618–1648) de istoricul german Herfried Münkler, a tras un puternic semnal de alarmă în viziunea lui

Merkel.[13] Lucrarea, pe care ea a devorat-o, reconstituie războiul crunt din secolul al XVII-lea care a cuprins în final cea mai mare parte a Europei, din Spania până în Suedia, şi a decimat populaţia continentului. Merkel l-a invitat pe autor la Cancelarie, unde, timp de două ore, ea şi istoricul au discutat despre modul în care războiul a izbucnit din nou, la şaptezeci de ani după ce Pacea de la Augsburg pusese capăt în 1555 sângeroaselor războaie religioase din Europa. După şaptezeci de ani de pace, mai erau în viaţă doar puţini dintre cei care îşi aminteau atrocităţile războiului anterior. Astfel, Europa s-a aruncat orbeşte într-o altă rundă de lupte absurde şi sălbatice.

Merkel remarca tot mai multe asemănări periculoase între evenimentele vechi de patru sute de ani şi cele de azi, „pentru că acum au trecut aproximativ şaptezeci de ani de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, iar cei care au trăit ei înşişi războiul nu vor mai fi în curând printre noi“, a remarcat ea cu tristeţe într-un discurs din mai 2018.[14] Privind în jurul ei, Merkel a văzut prevestiri înfricoşătoare ale unei alte destrămări globale. „Ei cred că pot face orice au chef. O solicitare aici, o alta dincolo… şi ceva mai multă agresivitate şi, dintr-odată, ordinea s-a năruit“, a spus ea – fără să fie nevoie să dea nume.

Vremurile necesitau cuvinte mai puternice – cuvinte pe care Angela Merkel nu le avea. Pur şi simplu, nu dorea sau nu putea să reacţioneze cu pasiune la declaraţii bombastice. Tăcerea, discreţia şi umorul sec erau armele sale preferate. Întrebată despre ameninţarea continuă din partea lui Trump de a impozita maşinile germane, ea a spus: „Dacă maşinile noastre reprezintă brusc o ameninţare pentru securitatea naţională a SUA, atunci acest lucru este un şoc pentru noi“, subliniind: „De fapt, cea mai mare fabrică BMW nu se află în Bavaria, ci în Carolina de Sud! Dacă cineva are o doleanţă, trebuie să discutăm. Aşa funcţionează lucrurile în lume“, a concluzionat ea la o conferinţă internaţională pe teme de securitate de la München, în februarie 2019. Toată lumea ştia că cel care se simţea ameninţat de automobilele BMW şi de Mercedes nu era genul care să stea la discuţii – nu dacă un mesaj pe Twitter era suficient.

În primăvara lui 2019, mama lui Merkel, Herlind Kasner, a murit la vârsta de nouăzeci de ani. (Tatăl ei, Horst Kasner, murise la optzeci şi cinci de ani, cu opt ani înainte.) Ca de obicei, Merkel a trăit această pierdere discret, fără să-şi

ia măcar o zi liberă pentru doliu. Cu toate acestea, mama ei, care nu a acordat niciodată interviuri și nici nu a vorbit în public despre fiica sa, jucase un rol important în formarea Angelei. Herlind, care a renunțat la atât de multe pentru a-și însoți soțul în Germania de Est, căreia i s-a interzis să predea limba engleză în zona controlată de sovietici, era cea căreia tânăra Angela îi povestea după orele de școală despre resentimentul ei tot mai accentuat față de regimul est-german. Deși nu au reușit niciodată să mănânce stridii la hotelul Kempinski, așa cum își promiseseră una alteia când a căzut Zidul, Herlind Kasner a trăit suficient pentru a-și vedea fiica depunând de patru ori jurământul în calitate de cancelar al Germaniei unite. Deși mama ei era membră activă a Partidului Social Democrat din Templin și nu a votat niciodată pentru fiica ei, cele două fuseseră foarte apropiate. Odată cu moartea ei, Angela a pierdut unul dintre puținii oameni în care avea încredere absolută.

Două luni mai târziu, cu ocazia unei deplasări la Cambridge, Massachusetts, pentru a rosti un discurs la festivitatea de absolvire de la Universitatea Harvard, Merkel a luat loc lângă rectorul universității, Lawrence Bacow, și a vorbit despre pierderea mamei ei.[15] „Era evident că era încă profund afectată de moartea mamei sale", a spus el. Bineînțeles că era. Dar trebuie remarcat că Angela Merkel s-a simțit mai liberă să-și împărtășească durerea cu un străin, într-o altă țară, decât acasă, unde știa că toți ochii erau ațintiți asupra ei.

În acea zi însorită de la Cambridge, Merkel a cunoscut versiunea idealizată a Americii.[16] „Când cancelarul a sosit la Harvard, atmosfera din curte amintea de ziua în care Nelson Mandela a ținut un discurs la festivitatea de absolvire", a spus Stephen Greenblatt, istoric și exeget al operei lui Shakespeare. „Vizita ei a creat sentimentul prezenței unei figuri istorice de mare curaj moral; ultima noastră speranță pentru un mod de viață a cărui supraviețuire pare să nu mai fie asigurată. Studenții păreau să înțeleagă că beneficiază de ceea ce cancelarul Merkel încearcă să păstreze."

Impresionată de pompa aproape medievală a festivității de absolvire de la Harvard – profesori în robele lor colorate, mii de studenți, părinți și generații de absolvenți adunați într-o atmosferă de camaraderie veselă –, Merkel părea neobișnuit de elegantă, într-o robă de mătase roșie cu negru. Trecând în revistă marea de studenți voioși, cu fețe proaspete, aflați în pragul vieții, ea

afișa zâmbetul său cel mai larg. Margaret M. Wang, fiica unor imigranți chinezi și cel mai tânăr președinte al Asociației Absolvenților de la Harvard, a prezentat-o pe cancelar drept liderul Europei, recunoscându-i meritele pentru promovarea căsătoriei între persoanele de același sex, promovarea primei legi a salariului minim din Germania și primirea a peste un milion de refugiați în țara sa. Publicul s-a ridicat în picioare înainte chiar ca Merkel să înceapă să vorbească. „Să începem!“, a spus ea iute, stingherită de ovațiile exagerate.

Vorbind de la același podium de unde, în 1947, secretarul de stat George C. Marshall a anunțat o subvenție de 17 miliarde de dolari pentru consolidarea economiilor decimate din Europa Occidentală și stabilizarea democrațiilor din zonă împotriva imperiului în expansiune al Moscovei, ea era conștientă de rezonanța istorică. Cancelarul a dat cel mai ferm răspuns de până atunci referitor la divizarea periculoasă izvorâtă de la Casa Albă. „Ceea ce părea fix și neschimbător se poate schimba“, a avertizat ea. „Trebuie să gândim și să acționăm global, nu național. Împreună, nu singuri (…). Nu considerați nimic de neatins. Libertățile noastre individuale nu ne sunt garantate. Nici democrația, nici pacea și nici prosperitatea.“

Întorcându-se direct spre absolvenți, ea i-a îndemnat: „Apărați-vă cu fermitate valorile, nu impulsurile (…). Opriți-vă o clipă. Păstrați tăcerea. Reflectați“, a spus ea, dezvăluind propria sa abordare în luarea deciziilor.

Conștientă că beneficia de atenția Washingtonului pentru că se afla la această tribună, ea a abordat chestiuni de politică actuală: „Protecționismul și conflictele comerciale pun în pericol comerțul mondial liber și bazele prosperității noastre (…). Schimbările climatice și încălzirea globală sunt provocate de oameni. Nu vom reuși singuri. Nu construiți ziduri. Dărâmați ziduri. Minciunile nu trebuie numite adevăr, nici adevărul, minciuni“, a conchis ea, iar publicul s-a ridicat din nou în picioare și a aplaudat o afirmație care, în vremurile obișnuite, ar fi părut de la sine înțeleasă, demonstrând că acestea nu erau vremuri obișnuite.

Deși Merkel se împotrivea demagogiei, nu putea să nu se bucure de admirația exuberantă a publicului de la Harvard. Hiperanalitică, extrem de neîncrezătoare și adesea frustrant de precaută, ea este totuși un om. După disprețul și insultele pe care i le aruncaseră în față unii dintre propriii cetățeni

nemulţumiţi, strigătele de încurajare i-au ridicat cu siguranţă moralul. Nu devenise ca prin farmec un orator fenomenal ca Obama. Cu toate acestea, pentru acest public, ea întruchipa valorile cu care doreau să rivalizeze. Pentru Angela Merkel, reacţia studenţilor a fost cea mai bună validare. Au aplaudat solicitarea sa de a-i respecta pe ceilalţi şi apelul său de a distinge adevărul de închipuire – într-un moment în care ambele erau ameninţate. Şi da, au aplaudat-o pe femeia care li s-a adresat pentru că susţinea acele valori periclitate.

„Nu ar rosti niciodată un astfel de discurs în Germania“, a spus Eva Christiansen după aceea. „Germanilor li s-ar părea prea emoţional, prea sentimental“ – chiar calităţile pe care le-au aplaudat studenţii de la Harvard, alături de stilul ei direct, fără înfloriturі.

Euforia acelei zile perfecte de la Cambridge nu a ţinut mult în acea vară. Mai târziu în aceeaşi lună, la Osaka, Japonia, Merkel s-a confruntat cu preşedintele american la una dintre ultimele lor întâlniri. La reuniunea celor douăzeci de state cu cel mai mare avans economic, aşa-numitul G20, Trump a călcat din nou în picioare valorile şi tradiţiile democratice. Glumind cu Putin, Trump a scos la lumină ingerinţa Rusiei în politica americană. Rânjind larg, gesticulând cu degetul arătător, Trump „l-a avertizat“ pe rus: „Nu vă amestecaţi în alegerile noastre!“ Nedumerit, Putin a clătinat din cap, prefăcându-se înfricoşat de însăşi ideea de a face aşa ceva. Avea motive să zâmbească mulţumit de sine. Cu doar câteva zile înainte, Putin ţinuse prima pagină a publicaţiilor din întreaga lume când anunţase „moartea democraţiei liberale“.

„Ideea liberală şi-a depăşit scopul“, a argumentat Putin într-un interviu de senzaţie pentru Financial Times, referindu-se la dezamăgirea globală faţă de ideea frontierelor deschise. Chestiunile despre care Putin declara că sunt învechite se aflau în centrul politicii cancelarului german.

Merkel a continuat să găsească un echilibru precar între valorile sale şi înclinarea incontestabilă a lumii către autoritarism. Nici o altă ţară nu avea nevoie de piaţa chineză, de energia rusească şi de garanţiile de securitate americane mai mult decât Germania. Nici o altă ţară nu dorea mai puţin decât

Germania ca în lume să apară rivalități între marile puteri. Pentru Merkel, UE era menită să pună capăt naționalismului distructiv. Dar pentru cât timp putea face acest lucru fără Marea Britanie? Fără America?

Cancelarul și-a concentrat tot mai mult atenția asupra Europei și a legăturilor care reuneau douăzeci și șapte de națiuni într-o uniune fragilă. Merkel a profitat de comemorarea a cinci sute de ani de la moartea lui Leonardo da Vinci pentru a reaminti Occidentului: „În ultimele cinci secole, cele mai importante invenții au apărut în Europa. De ceva vreme nu se mai întâmplă acest lucru". „Trezește-te, Europa! Trezește-te, America!" era mesajul ei.

În iunie 2019, Merkel a rezumat toate obstacolele neașteptate cu care se confruntă democrațiile occidentale, de la acele zile triumfale din 1989, când Zidul a căzut și ea a trecut din Est în Vest. „La scurt timp, au izbucnit conflicte în Balcani, apoi în lumea islamică, China a cunoscut ascensiunea ca putere economică importantă, arătând că un stat nedemocratic poate avea succes economic și poate fi o provocare majoră pentru democrațiile liberale. Apoi a venit provocarea terorismului islamic și, în special, atacul asupra Statelor Unite de la 11 septembrie 2001", a conchis ea, cu exprimarea ei de om de știință. „Nu avem încă dovezi absolute că sistemul liberal va câștiga într-o bună zi", a spus cancelarul, cu reținerea-i caracteristică. „Acest lucru mă îngrijorează."

În acea vară, stresul continuu a ajuns-o în cele din urmă pe Merkel.[16] Trupul ei – remarcabil de robust pentru o femeie de șaizeci și cinci de ani care avusese decenii întregi un program pe care puțini oameni mult mai tineri decât ea l-ar putea îndura – părea să o trădeze. De două ori în zece zile a fost văzută tremurând la evenimente publice, prinzându-și brațele pentru a le opri din tremurat. Pe când fanfara militară intona imnurile naționale german și ucrainean în timpul unei ceremonii de întâmpinare a președintelui ucrainean, Volodimir Zelenski, Merkel a părut că nu se poate opri din tremurat. Singurul lucru pe care germanii îl considerau infailibil în privința lui Merkel era constituția sa remarcabilă. Oare Cancelarul de Fier, despre care se știa că se dusese direct la birou după un zbor tocmai de la Beijing, avea probleme de sănătate? În sezonul crizelor multiple, unii observatori au interpretat tremurul ei ca un semn al slăbiciunii tot mai mari. (Consilierii au pus acest lucru pe seama durerii insuficient exprimate după moartea mamei sale.)

„Aș dori să spun doar că mă cunoașteți de ceva vreme și știți că îmi pot îndeplini funcția“, a declarat Merkel presei germane.[17] „Ca ființă umană, am și un interes personal privind sănătatea mea, mai ales că în 2021 cariera mea politică se va încheia și aș vrea să duc o viață sănătoasă după aceea.“ Cu această explicație simplă și umană, Merkel a pus punct discuției despre cât de aptă fizic era pentru a-și continua munca.

Pentru americani, reticența presei germane de a urmări starea de sănătate a cancelarului pare uimitoare. „Asociația noastră de presă a ținut o ședință“, a spus Anna Sauerbrey, o editorialistă din Berlin, „și am decis să ne păstrăm tradiția și să nu discutăm despre sănătatea doamnei cancelar decât în situația în care o împiedică să-și facă treaba. Este evident că își face treaba. Considerăm că este o chestiune privată.“[18] În această lume nouă și neliniștitoare, decizia colectivă a presei de a respecta viața privată a cancelarului a părut de-a dreptul ciudată.

Angela Merkel a făcut mai mult decât să tragă un semnal de alarmă cu privire la valorile occidentale amenințate. Când Trump a criticat patru reprezentante ale minorităților, membre în Congresul american din partea Partidului Democrat (trei dintre ele s-au născut în Statele Unite, iar a patra, cetățean american naturalizat, provine din rândurile refugiaților somalezi), sugerând că „ar trebui să se întoarcă și să ajute la reconstrucția locurilor complet distruse și infestate de criminalitate din care au venit“, Merkel a anunțat, „Mă distanțez ferm de atacurile lui Trump“, adăugând: „Mă simt solidară cu femeile care au fost atacate (…). Punctul forte al Statelor Unite este faptul că oameni de toate naționalitățile au contribuit la măreția acestei țări“, i-a reamintit ea lui Trump.

Însă eforturile sale de a încuraja valorile pe care le prețuia erau în mare parte invizibile pentru public. Sfera de acțiune a unui cancelar german, în special pe plan intern, este intenționat restrânsă, în concordanță cu istoria întunecată a țării. Spre deosebire de Putin, Xi, Erdogan și prim-ministrul Indiei, Narendra Modi, Merkel nu avea puterea de a-și impune voința – și nici nu îi stătea în fire. Ea acționează asupra sistemului treptat, dar consecvent, prin relații clădite de-a lungul deceniilor. Oamenii ei – colegi loiali din CDU – se află pe teren în toată Republica Federală și o țin la curent. Cabinetul ei puternic reprezintă principalele partide politice majore, iar coaliția sa domină

Bundestagul, unde de cele mai multe ori legile sunt dezbătute politicos și aprobate, ea fiind dirijorul unei orchestre bine armonizate.

Cu toate acestea, adevărul este că mandatul ei de cancelar a fost definit într-o mai mică măsură de problemele care o preocupau (clima și digitalizarea, de exemplu) decât de crize succesive: de la criza financiară globală la dezastrul nuclear de la Fukushima și războiul din Ucraina și până la cea mai mare criză umanitară din Europa postbelică: sosirea unui milion de refugiați. Acel eveniment, a cărui soluționare este cea mai importantă realizare a sa, a condus și la următoarea criză cu care s-a confruntat Angela Merkel: ascensiunea bruscă a mișcării Alternative für Deutschland (AfD).

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord se bazează pe noțiunea de apărare colectivă, toate cele douăzeci și nouă de state membre plătind contribuții – deși doar nouă state s-au conformat recomandării de a contribui cu 2% din produsul lor intern brut. Dar acest 2% este doar o recomandare, nu o „lege“, după cum a caracterizat-o Trump.

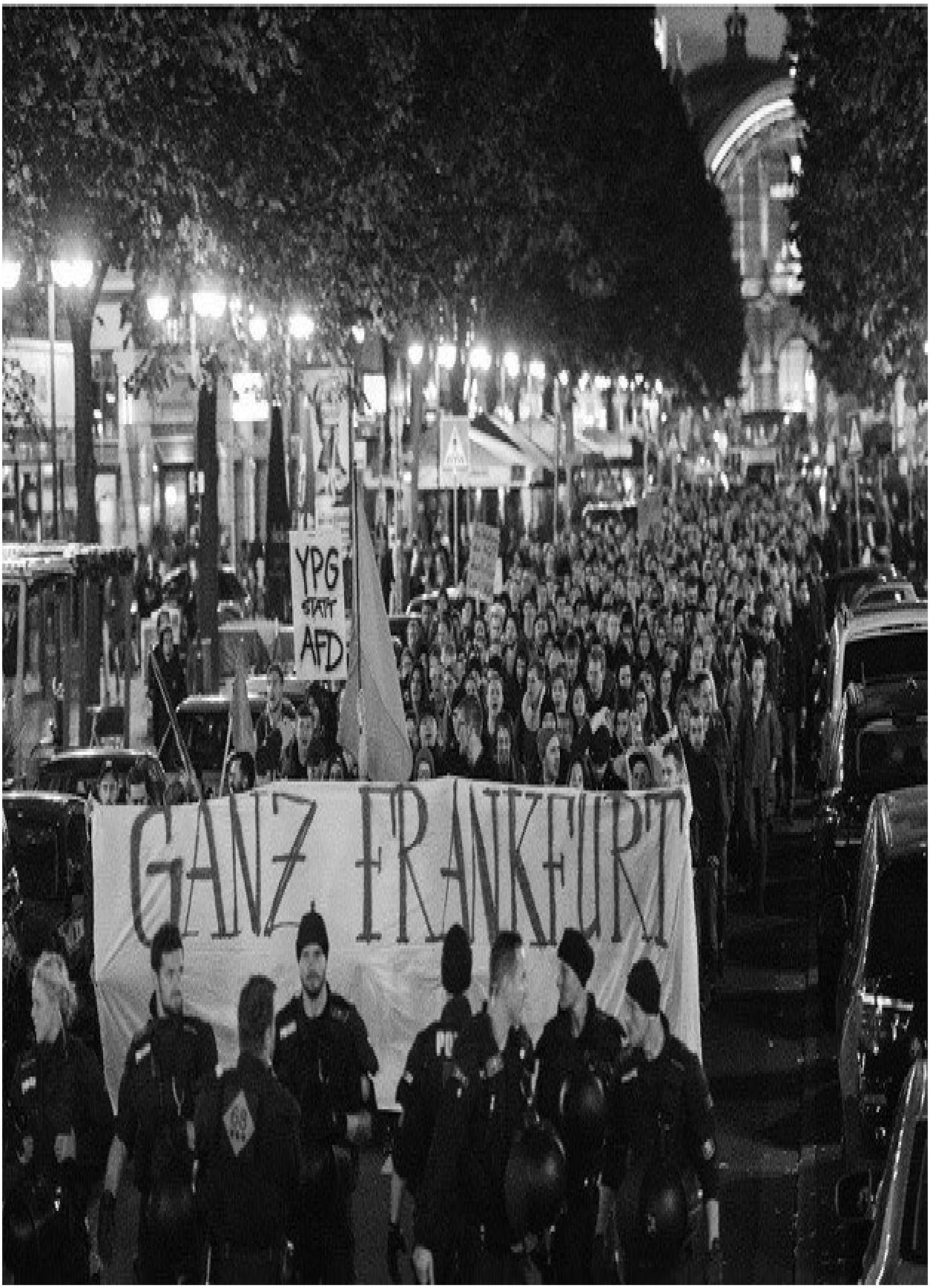
YPG
STATT
AFD
GANZ FRANKFURT

Poliția supraveghează un protest anti-AfD din orașul Frankfurt în septembrie 2017.

Capitolul 16. „S-a schimbat ceva în țara noastră…“

„S-a întâmplat. Deci, se poate întâmpla din nou.“

Primo Levi

, evreu italian, supraviețuitor al Holocaustului și scriitor

„Ura nu este o crimă.“

Alexander Gauland

, lider al Alternative für Deutschland (AfD)

Angela Merkel a părut pe pilot automat în a patra campanie pentru funcția de cancelar, ca și cum vremurile nu se schimbaseră radical.

Pe 24 septembrie 2017, germanii i-au comunicat lui Merkel că pierduse legătura cu ei. Numărul compatrioților care au votat pentru partidul ei a fost cel mai mic din perioada de după al Doilea Război Mondial. Sprijinul pentru Uniunea Creștin-Democrată a scăzut de la 41,5% la 33%, partidul pierzând 65 de locuri în Bundestag, care numără 598 de locuri. Toate partidele, cu excepția unuia, au pierdut în aceste alegeri care au avut loc într-o țară plictisită și neînsuflețită de politicienii săi – inclusiv de cancelarul la putere de doisprezece ani.

Merkel a reușit să-și păstreze funcția de cancelar, dar nu a fost cu adevărat o

victorie. Încă o dată, a guvernat în coaliție cu Uniunea Creștin-Socială și cu Partidul Social-Democrat ca partener secund – așa-numita mare coaliție – care nu mai părea atât de mare. Merkel a avut nevoie de șase luni pentru a-și forma guvernul de coaliție. Procesul prelungit poate fi pus în mare parte pe seama PSD, care înregistrase cel mai slab rezultat electoral din toate timpurile și era profund divizat și blocat între aripa sa radicală – sătulă de faptul că Merkel își însușea atât de multe dintre temele sale politice – și membrii mai maleabili (mai vechi). Merkel a căutat soluții alternative pentru formarea unui guvern de coaliție, cu Partidul Liber Democrat și Partidul Verzilor, dar aceste grupări nu erau interesate să funcționeze în umbra ei, chiar dacă ea fusese eclipsată de câștigătorii reali ai acestor alegeri alarmante: AfD.

Șocul alegerilor din 2017 a fost faptul că un partid de extremă dreapta din Germania obținuse cel mai mare succes din 1945 încoace. După o campanie evident xenofobă, nouăzeci și patru de membri ai AfD făceau parte acum din Bundestagul respectabil, ocupând peste 15% din locurile camerei. Odată cu sosirea AfD, un ton nou și brutal și-a făcut loc în politica de consens a Germaniei, odinioară politicoasă; unul dintre fondatorii partidului, Alexander Gauland, care avea atunci șaptezeci și șase de ani, și-a luat angajamentul să o „vâneze“ pe Merkel. Deși puțini au luat la propriu acea amenințare urâtă, cuvântul în sine era șocant. Lucrul care a supărat-o cel mai mult pe Merkel a fost că propria sa regiune părea cea mai receptivă la mesajul de ură și de frică al AfD. Aproape 20% din alegătorii din Est susțineau partidul naționalist de dreapta; la nivelul întregii Germanii, sprijinul era în medie de 12,6%.

Prima reacție a lui Merkel la rezultatul alegerilor a fost tipică pentru ea: să reducă dramatismul situației. „Nu sunt dezamăgită; nu ne schimbăm abordarea“, a spus ea – o reacție care nu era nici credibilă, nici receptivă la noua realitate politică din Germania.[1] „Frica nu este un conducător bun“, cum îi place lui Merkel să spună, dar nici negarea nu este. Insistând că nu trebuie să-și schimbe felul în care abordează guvernarea, Merkel a ratat șansa de a empatiza cu oamenii ale căror nemulțumiri – imaginate și reale – i-au transformat în ținta ideală a exploatării populiste. După doisprezece ani în funcția de cancelar, ea părea deconectată de un segment al populației țării sale și reticentă sau incapabilă să gestioneze conținutul emoțional al nemulțumirii lor.

Alternativa pentru Germania era o nouă provocare pentru o femeie care și-a construit cariera pe baza capacității de a găsi un teren comun cu adversarii săi și apoi de a aplica suficiente dintre politicile acestora pentru a le fura susținătorii. AfD este un partid cu o singură temă, iar această temă este ura față de Angela Merkel și tot ce reprezintă ea: refugiați, susținerea femeilor, căsătoria între persoane de același gen, UE și NATO. „Ea întruchipează un Zeitgeist („spirit al vremii“) care nu mai este de actualitate“, a remarcat prietenul Angelei, Shimon Stein, când ne-am întâlnit în cafeneaua lui preferată din Berlin, în dimineața de după alegeri.[2] Ca fost ambasador israelian care a ales să se retragă în Germania, el era cu adevărat îngrijorat de viitorul noii sale țări. „Am presupus că Germania este unică din cauza istoriei sale îngrozitoare. Acum, în procesul de «normalizare», s-a alăturat vecinilor săi, unde populiștii sunt fie în opoziție, fie membri ai guvernelor existente. Este un test pentru Angela și trebuie să se miște rapid“, a spus Stein, „ceea ce nu este chiar stilul ei.“

În 2013, când AfD a apărut ca mișcare de opoziție la planul UE de salvare a Greciei, Merkel a încercat să o ignore – nici măcar nu i-a menționat numele – în speranța că îi va răpi atenția vitală. Colaborarea, fie și indirectă, cu extrema dreaptă, chiar și în situația în care propriul ei partid avea nevoie de sprijinul AfD pentru a învinge un alt partid, era o linie roșie pe care Angela Merkel nu dorea să o treacă. Dar AfD nu a dispărut doar pentru că ea a refuzat să-i recunoască prezența. Așa că, în final, Merkel a revenit la practica ei obișnuită: dialogul răbdător – nu cu liderii extremei dreapta care propagau ura, ci cu cetățenii sensibili la mesajul lor. Când a intrat, în fine, în contact cu alegătorii AfD, a fost prea târziu.

În Germania de Est nu există zone cu orașe moarte sau cu sărăcia din Appalachia. Dar când se compară cu cei din Vest, locuitorii din Est se simt ca niște rataţi. Este mai mult decât o problemă de percepție. După treizeci de ani de la unificare, de pe urma căreia a beneficiat enorm, estul Germaniei este încă în urma vestului ca venituri, locuri de muncă și nivel de optimism. Locuitorii din est, în număr de șaisprezece milioane, comparativ cu șaizeci și șapte de milioane în vest, câștigă 86% din cât câștigă omologii lor din Germania de Vest și nu există companii mari cu sediul central în Germania

de Est.******** În 2015, sosirea a circa un milion de refugiaţi din Orientul Mijlociu a transformat resentimentele faţă de Vest în ceva mai toxic. Acestea au fost motivele pentru care AfD a găsit un teren fertil pentru mesajul său de ură şi de excludere în rândul nemulţumiţilor din est.

Faptul că unele dintre regiunile cele mai prospere din est au votat pentru AfD subliniază că alegerea lor nu a fost doar o chestiune de economie. A fost alimentată şi de nevoia celor din est de a li se recunoaşte contribuţiile la societatea germană în loc să fie văzuţi ca rude nevoiaşe ale vesticilor, precum şi suferinţele îndurate timp de cincizeci de ani sub regimul Stasi.******** Cea mai puternică femeie din lume provenea din rândurile lor şi ce făcuse ea pentru ei? Unele persoane din cercul lui Merkel i-au comparat pe cei din Germania de Est cu numeroşii africano-americani dezamăgiţi de mandatul lui Barack Obama. Potrivit acestei mentalităţi, indiferent ce a făcut Obama pentru a le îmbunătăţi condiţiile nu va fi fost niciodată suficient.

Statisticile nu dezvăluie inima pustie a multor oraşe est-germane. Mergând cu trenul spre est de la Berlin la Frankfurt an der Oder, este perceptibil sentimentul de a fi fost lăsat în urmă, care străbate unele părţi ale acestei regiuni. La doar o oră distanţă de creuzetul multietnic al capitalei, acesta este vărul sărac al celuilalt Frankfurt, centrul financiar al Germaniei, de pe un alt curs de apă, Main. Singurele chipuri musulmane cu barbă sau femei cu văl pe care le-au văzut cei mai mulţi de aici sunt cele de pe afişele Alternative für Deutschland, cu mesajul ameninţător „Islamul nu are ce căuta aici“. O astfel de propagandă xenofobă a fost lansată înainte de alegerile din 2017, reuşind să sperie o cincime din locuitori şi să-i facă să voteze pentru AfD, al cărui fondator, Alexander Gauland, a crescut la Frankfurt an der Oder. Dar pe străzi, rar găseşti un rezident care să nu fie alb. De fapt, aceste străzi sunt straniu de pustii, mai ales după apusul soarelui.

O gară restaurată impecabil, parcuri bine îngrijite şi senzaţia de pustietate – practic un oraş fantomă – întâmpină vizitatorii. Un centru comercial nou şi strălucitor este aproape lipsit de clienţi, magazinele sale fiind pline de articole de uz casnic, haine şi jucării la preţ redus, majoritatea fabricate în China. Aici globalizarea este sinonimă cu ciuma, nu cu progresul. Clădirea care adăpostea centrul de recreere şi cinematograful, odinioară însufleţite în perioada comunistă, este acoperită cu scânduri şi graffiti. După 1989, o treime din

populația orașului a plecat, deoarece economia locală – bazată pe industria de prelucrare și pe fabrici conduse ineficient, care nu generau profit – a fost distrusă. Adesea, cele mai bune locuri de muncă le-au revenit profesioniștilor sosiți din vest pe posturi de conducere, în vreme ce unii dintre muncitorii din oraș traversau apele cafenii ale fluviului Oder pentru a ajunge la Słubice, în Polonia, pe celălalt mal. Acolo găseau taverne zgomotoase, pline de fum, străzi animate și o afacere prosperă cu țigări de contrabandă. Cu clădiri în ruină, acoperite cu graffiti, și străzi cu gropi, Słubice nu a beneficiat de generoasa Taxă de Solidaritate din partea Germaniei de Vest și are încă un aspect sărăcăcios, ca din vremea Războiului Rece. Pe de altă parte, Słubice nu se compară cu Stuttgart sau Hamburg. Cumva, atmosfera de pe malul polonez al fluviului Oder este mai relaxată, cu mai puține resentimente.

AfD toarnă gaz peste focul sentimentului de victimizare din Frankfurt an der Oder. La chioșcurile de ziare, publicații locale de dreapta promovează titluri pro-AfD precum „Das Vergessene Land“ („Ținutul uitat“, cu referire la Germania de Est) și „Dexit“ (un apel la ieșirea Germaniei din UE).

Faptul că nu au existat reduceri în sistemul generos de asistență socială din Germania, ca urmare a afluxului de refugiați, părea irelevant. Est-germanii doreau să li se acorde atenție – 60% din alegătorii AfD au spus că votul lor a fost un protest împotriva lipsei de atenție, iar acum exista un partid politic dispus să facă acest lucru. „Nu există două Germanii“, remarcase cândva Thomas Mann, poate cel mai distins cronicar al Germaniei din secolul XX, „ci doar una, al cărei bine suprem s-a transformat în rău prin viclenie diavolească.“ Angela Merkel se temea de un alt val de viclenie, dar nu părea pregătită pentru a-l preveni.

„Avem nevoie de oameni speriați“, a recunoscut Frauke Petry de la AfD.[3] La Berlin, existau școli în care 80% până la 90% din elevi aveau o altă limbă maternă decât germana. Era foarte înfricoșător pentru est-germanii obișnuiți cu o populație albă, creștină – dacă nu practic, atunci istoric. Creuzetul zgomotos al capitalei le poate părea ostil – străin – celor din Frankfurt an der Oder. Pentru mulți, este ca și cum noua epocă post-Wende (cum numesc germanii perioada de după căderea Zidului) ar face parte dintr-un continuum: după naziști și comuniști, se confruntau acum cu o a treia opresiune, de data aceasta din partea vesticilor și a liderului lor, Angela Merkel.

Frica se numără printre emoţiile umane cel mai uşor de exploatat. Când o femeie de vârstă mijlocie din Germania de Est a luat cuvântul la o şedinţă de la primărie pentru a o întreba pe Merkel ce plănuia să facă pentru a preveni „islamizarea“ Germaniei, cancelarul a răspuns calm: „Frica nu este niciodată un sfetnic bun, nici în viaţa noastră personală, nici în societatea noastră. Culturile şi societăţile care sunt modelate de frică nu vor înţelege viitorul“. Spusele ei erau adevărate. Dar nu au schimbat părerea acelei femei – sau părerile vreunui alt susţinător AfD care a citit ulterior despre discuţie.

O vizită la sediul AfD din oraşul Dresda, minunat restaurat, clarifică modul în care extrema dreaptă exploatează teama de „Celălalt“ – şi cât de puţin contează, de fapt, realitatea.[4] Pereţii sunt acoperiţi cu afişe de campanie: „Germani noi? Ne descurcăm şi singuri“, se spune într-unul care înfăţişează o tânără germană, blondă, însărcinată, menit ca replică la afirmaţia cancelarului că imigraţia va spori rata natalităţii aflată în scădere în Germania. Un altul înfăţişează două femei în costum de baie, fotografiate din spate, cu sloganul „Burka? Noi preferăm bikini“. Deşi în cele două zile petrecute la Dresda nu am întâlnit pe nimeni care ar putea fi descris ca fiind din Orientul Mijlociu, Reinhard Günzel********, unul dintre liderii locali ai AfD, a insistat: „Infracţionalitatea a sporit la Dresda. Nu le las pe soţia şi pe fiica mea să iasă seara din cauza acestor oameni“. A sosit la întâlnirea noastră pe o bicicletă de modă veche, iar când şi-a scos casca şi mi-a adresat un zâmbet zbârcit, mi-a amintit nu de un neonazist, ci de profesorul meu de ştiinţe naturale din liceu.

Când i s-au prezentat statistici care arătau că la Dresda infracţionalitatea este, de fapt, în scădere, Günzel a răspuns ridicând din umeri: „Ei bine, poate că nu sunt multe infracţiuni, dar nu vrei să ţi se întâmple ţie“. La fel ca Merkel, Günzel este fizician ca formare şi a lucrat la un moment dat la Academia de Ştiinţe din Germania de Est. Acestea sunt singurele asemănări dintre ei. Fost membru al Partidului Comunist din Germania de Est, el a intrat în AfD când Merkel a deschis graniţele pentru sute de mii de imigranţi. Günzel nu crede că Germania de astăzi are responsabilitatea suplimentară de a ispăşi păcatele Holocaustului. Vergangenheitsbewältigung, înţelegerea trecutului, nu este un concept familiar pentru el şi nici pentru mulţi est-germani. Iar aceasta este o dilemă importantă pentru Angela Merkel în eliminarea prăpastiei care desparte încă Germania de Est de Germania de Vest. Cele două părţi nu împărtăşesc naraţiunea vinovăţiei, mântuirii şi ispăşirii pe care ea o

întruchipează.

Dat fiind că antisemitismul rămâne în mare parte tabu în Germania, AfD îşi ascunde rasismul în spatele unui bigotism antiislamist oarecum mai acceptabil. „Toată lumea este binevenită, cu condiţia să înveţe limba noastră, istoria noastră, ceea ce ne animă şi să susţină Grundgesetz – constituţia noastră“, a afirmat Günzel. Însă acest pretins respect pentru constituţie este o amăgire. Anterior, el a comentat că AfD va încerca să modifice partea din constituţie referitoare la dreptul la azil pentru cei care fug din calea războaielor.

„Când eram copil, toată lumea avea un Opa [bunic] care semăna cu aceşti inşi“, a spus fostul ministru de externe Joschka Fischer, referindu-se la Günzel şi la Alexander Gauland.[5] „Erau supravieţuitori ai epocii anterioare. Trebuie să luptăm împotriva lor şi să spunem ce sunt cu adevărat. Dacă ei gândesc şi vorbesc ca naziştii şi folosesc expresii de genul «Reichul de o mie de ani» şi numesc Holocaustul «găinaţ», trebuie să-i numim nazişti (…). Angela Merkel, în sinea ei, îi disprețuiește pe aceşti tipi la fel de mult ca mine.“

Și totuși, „aceşti tipi“ le ofereau est-germanilor ceva ce ea nu le oferea. Beneficiind de o inteligenţă excepţională, după ce calea i-a fost netezită de o serie de mentori influenţi, Merkel nu şi-a dat seama cât de anevoios a fost drumul de după unificare pentru mulţi alţi est-germani. Fostul ei şef, Lothar de Maizière, a făcut o analogie biblică sumbră: „În Vechiul Testament, există povestea lui Moise care rătăceşte în deşert cu poporul său timp de patruzeci de ani. După douăzeci de ani, jumătate din oameni au spus: «Ne întoarcem. Ne era mai bine în robie!» Moise se roagă la Dumnezeu şi îl întreabă: «De ce este poporul meu atât de laş? Cât va mai dura acest lucru?» Dumnezeu răspunde: «Până moare ultimul care s-a născut în robie»“.[6]

Deşi familiarizată cu Vechiul Testament, Merkel nu a reuşit să ţină seama de lecţia străduniei lui Moise. Până în ultima parte a mandatului său, ea a părut să nu vadă că semenii săi est-germani aveau sentimentul că sunt victime ale istoriei. „Este ridicol“, a spus ea odată într-un interviu, respingând plângerile referitoare la dificultăţile de după unificare.[7] „Noi, cei din Est, am decis de bunăvoie să ne alăturăm Republicii Federale Germania. Motivele au fost simple şi convingătoare: ordinea economică şi politică din Occident era mai

reușită, mai eficientă și mai rezonabilă și, pe deasupra, mai liberă. Fără doar și poate. Am vrut să ne alăturăm acestui sistem“, a insistat ea, mustrându-i însă pe Ossis pentru că au evitat „efortul mental“ de a se schimba. Merkel avea viziunea excesiv de pragmatică a cuiva care neagă că „zidul interior“ va fi mai greu de doborât decât cel din beton. Omul de știință extrem de rațional nu a luat în calcul elementele iraționale și emoționale din spatele comportamentului uman.

A existat și un element de gen în succesul AfD. Partidul a folosit un fenomen denumit uneori „Bărbatul din Est“[8] – un termen folosit pentru a descrie bărbații din clasa muncitoare care se simt dezavantajați, deoarece femeile din Est s-au descurcat mai bine decât bărbații după căderea Zidului; multe s-au mutat în Vest cu prima ocazie. (Doar 9% din femei au votat pentru AfD în 2017 față de 28% din bărbați.) Orașul Chemnitz, de exemplu, are în prezent doar opt femei la fiecare zece bărbați. Astfel de date demografice au oferit terenul ideal pentru un partid dominat de bărbați. Ca avatar suprem al „Femeii din Est“ de succes, Angela Merkel le amintește zilnic multor bărbați din Est de eșecurile lor.

După căderea Zidului, Estul și-a eliminat propria elită prin epurarea comuniștilor – și pe bună dreptate. (Am menționat politicienii est-germani căzuți în dizgrație în perioada ascensiunii politice a lui Merkel. Suspiciunea de a fi colaborat cu Stasi, oricât de vagă, i-a doborât pe mulți.) De fapt, după căderea Zidului, a existat o epurare mai scrupuloasă decât în perioada postnazistă. Totuși, acest lucru a însemnat că noua elită trebuia să vină din Vest. Privind în urmă, s-ar fi putut face mai mult pentru a pregăti o nouă elită est-germană pentru sectorul public și cel privat, dar nu s-a întâmplat. Doar cei mai ambițioși, concentrați și ageri în privința propriei reinventări, au prosperat în mediul extrem de competitiv din Vest – pentru care comunismul nu i-a pregătit cum se cuvine. Dintre aceștia, Angela Merkel a avut cel mai mare succes. A devenit cancelar.

Cei care au supravegheat unificarea – în special președintele H.W. Bush și secretarul de stat James Baker din Statele Unite, alături de cancelarul german Helmut Kohl, printre alții – au ratat ocazia de a da țării proaspăt unificate un alt nume pentru a semnifica un nou început. În schimb, Germania de Est s-a alăturat Republicii Federale Germania, făcându-i pe mulți est-germani să se

simtă chiar și astăzi ca un apendice. Prea mult timp, Merkel a părut să nu țină seama de acest sentiment de nemulțumire, care este străin naturii sale. Ea este o militantă și o optimistă cu o încredere de sine extraordinară – calități care i-au accelerat ascensiunea, dar uneori au orbit-o în raport cu nevoile celor mai puțin pregătiți să facă față unui mediu nou și dur.

După alegerile din 2017, AfD a devenit principalul partid de opoziție din Bundestag, ocupând primul rând de locuri în Cameră – deși, având doar 15% din locuri, partidul rămâne deocamdată mai mult un avertisment decât o amenințare reală. În ultimii săi ani de mandat, Merkel a refuzat totuși să interacționeze cu ei, simțind că acest lucru va „normaliza“ prezența lor în viața politică germană. Dar, adesea, membri ai AfD zăboveau intenționat pe coridorul care duce către biroul parlamentar al cancelarului. Dacă alte persoane din parlament puteau evita această cale către Cameră, cancelarul nu putea.

14 martie 2018: Intrând în sala luminoasă a Bundestagului, cancelarul păşeşte privind drept înainte când trece pe lângă Alexander Gauland, aşezat în primul rând, și se deplasează rapid către un teritoriu mai prietenos, salutând, strângând mâini și bătându-și prietenii pe spate. Dat fiind calmul pe care îl emană, cu greu s-ar putea bănui că Angela Merkel este pe cale să depună jurământul de cancelar pentru a patra și ultima oară – un moment suficient de important încât Joachim Sauer să se hotărască, în fine, să participe la ceremonia de depunere a jurământului de către soția sa, luând discret loc în balcon lângă mama lui Merkel. Alături de ei se află Charlotte Knobloch, oaspete al cancelarului.

Pentru șeful comunității evreiești din München, o astfel de apropiere de Gauland este tulburătoare. După ce a fost ales, șeful AfD a declarat: „Hitler și naziștii sunt doar un strop de găinaț în peste o mie de ani de istorie de succes a Germaniei“. Și sosirea a circa un milion de refugiați musulmani din Orientul Mijlociu începând cu 2015 îi face pe evreii germani să se confrunte cu incertitudinea. Mulți refugiați provin din țări în care antisemitismul face parte din formarea lor, iar unii evrei se tem că politica lui Merkel în materie de refugiați ar putea deranja echilibrul social delicat al Germaniei. Există locuri în care purtarea unei kippa, acoperământul evreiesc de cap, nu mai este

considerată sigură. Dar Knobloch este prezentă în Bundestag în această zi pentru a-şi arăta sprijinul. „Merkel ne-a făcut o promisiune: nici un compromis în lupta împotriva antisemitismului, chiar şi a antisemitismului musulman“, îmi spune ea.

Când le este rostit numele, membrii Bundestagului se aliniază ca să îşi exprime voturile pentru cancelar, într-un ritual de formă. Aprozii se asigură că draperiile de la cabinele mici de vot amenajate pe latura sălii sunt trase complet. Douăzeci de minute mai târziu, preşedintele Bundestagului, Wolfgang Schäuble, anunţă rezultatul deloc surprinzător: Angela Merkel a fost reales cancelar. Mulţi parlamentari aplaudă susţinut şi se ridică în picioare. Membri ai partidelor rivale – social-democraţi, liberal-democraţi şi verzi – îi oferă buchete de flori cancelarului care zâmbeşte. Această imagine a triumfului democraţiei germane este întinată doar de Gauland şi de partenera sa de guvernare, Alice Weidel, care rămân aşezaţi cu braţele încrucişate; două monumente de agresiune pasivă. Apoi un membru al Partidului Liberal-Democrat se apropie de ei şi le şopteşte ceva inaudibil – fără îndoială despre obiceiuri şi importanţa respectării regulilor şi a politeţii. Membrii AfD se ridică fără tragere de inimă şi se alătură celorlalţi pentru a o felicita pe Merkel, proaspăt reales în funcţia de cancelar, care le acceptă cuvintele şi strângerile de mână cu o vagă înclinare a capului şi o figură impasibilă.

Într-o notă sumbră, Wolfgang Shäuble declară: „Vă doresc toate cele bune în acest parcurs dificil“, înainte de a marca încheierea sesiunii cu o lovitură de ciocan. Parcă pentru a sublinia acest lucru, Shäuble îl amendează pe membrul AfD care îşi făcuse o poză cu votul secret şi o postase imediat pe reţelele de socializare. Deşi era doar un mic act de sfidare a principiului votului secret din Bundestag, noul membru al parlamentului a folosit gestul pentru a sublinia un aspect mai important: nu jucăm după regulile voastre. A fost un început adecvat şi îngrijorător pentru ultimul mandat al lui Merkel.

În discursul de inaugurare sobru, aproape funebru, Angela Merkel recunoaşte că: „S-a schimbat ceva în ţara noastră. Tonul discuţiilor a devenit mai dur, respectul pentru opiniile diferite s-a erodat, la fel şi coeziunea dintre bătrâni şi tineri, dintre Est şi Vest, urban şi rural, dintre oamenii care trăiesc aici de generaţii şi cei nou sosiţi. Întrebarea este: mai funcţionează statul de drept?“

Pentru prima dată după mult timp, ea părea să nu aibă un răspuns.

Deși Merkel a supraviețuit politic, moștenirea ei cea mai importantă, politica sa în materie de refugiați, era atacată de ceva timp – și nu numai de AfD.[9] În interiorul propriei coaliții, președintele Bavariei, Horst Seehofer, șeful charismatic al CSU, partidul omolog celui al lui Merkel, criticase politica acesteia înainte de alegerile din 2017. „Islamul nu are ce căuta în Germania“, a proclamat el, ca un ecou al AfD. Populist de berărie care prefera compania premierului maghiar Viktor Orban, nu pe cea a lui Merkel, Seehofer era îngrijorat că partidul Alternativă pentru Germania va sifona voturile Uniunii Creștin-Sociale de centru-dreapta. Preluând o expresie folosită de AfD, el a început să numească politica lui Merkel „turism pentru azil“.

„Merkel și-a făcut selfie-uri cu refugiați; acum avem nevoie de imagini cu refugiați urcați în autobuz“, a spus el. Ce mai conta că sosirea refugiaților încetinise semnificativ – pentru demagogul Seehofer, realitățile și cifrele erau mai puțin importante decât iritarea bazei de votanți.******** De asemenea, el a susținut amplasarea unor cruci pe toate clădirile publice și a promovat o „axă“ cu austriecii și italienii populiști cu tendințe de dreapta. Cuvântul axă – numele alianței dintre naziști și fasciști în cel de-al Doilea Război Mondial – era o notă tulburătoare dintr-un scenariu vechi.

Angela Merkel obosise să tot stingă focurile. Dar, arătându-și încă o dată rezistența remarcabilă, ea a supraviețuit și a candidat la alegeri nu atacându-l pe Seehofer, ci folosind strategia sa tipică în cazul agresorilor mult prea încrezători: prin discuții. Pe 2 iulie 2017 la prânz, după ce au negociat toată noaptea, Seehofer și cancelarul au ieșit din sediul CDU de la Berlin cu un zâmbet obosit.[10] Detaliile precise ale negocierilor sunt în continuare confidențiale. Totuși, se știe că Merkel a cedat în cazul câtorva chestiuni periferice, dar nu le-a oferit bavarezilor ceea ce își doreau cel mai mult: un plafon pentru numărul de refugiați cărora să li se acorde azil în viitor. Politica de bază a lui Merkel în alegeri a rămas intactă.

Stând lângă Seehofer, impresionant ca statură, Merkel, care are 1,65 m, a fost întrebată de un reporter ce îi separa încă pe cei doi adversari recenți. „Cam treizeci de centimetri“, a răspuns ea impasibilă. La scurt timp după aceea,

după scenariul clasic, ea l-a numit pe Seehofer ministru de interne în al patrulea mandat al său. Convertirea populistului bavarez a părut completă doi ani mai târziu, când Seehofer a numit-o public „o persoană remarcabilă“ cu care era „mândru“ să lucreze și a lăudat-o: „Nimeni din Europa nu se bucură de atâta încredere ca Angela Merkel“.

Dar AfD nu era la fel de ușor de îmblânzit. La câteva luni de la preluarea primului său mandat, Alice Weidel, atunci în vârstă de treizeci și nouă de ani, și-a făcut apariția la pupitrul din Bundestag. Purtând un sacou bine croit, cămașă albă imaculată și perle, ea și-a încruntat sprâncenele și a recitat pe nerăsuflate o listă de presupuse „infracțiuni“ comise de guvernul lui Merkel și de predecesorii săi: luare de mită, cheltuire „nesăbuită“ a banilor contribuabililor, corupție îngrozitoare. În tirada sa, Weidel nu a venit cu nici o propunere și nu a sugerat nici un proiect de lege sau legi pe care Bundestagul să le ia în considerare. Când a terminat, ea și-a adunat sumbru hârtiile de pe pupitru și s-a întors la locul ei. Doar Gauland, colegul ei de partid, s-a ridicat pentru a o felicita. Restul corpului legislativ a păstrat tăcerea.

Merkel i-a urmat lui Weidel la pupitru. „Frumusețea unei democrații liberale este că fiecare are dreptul să vorbească despre ceea ce crede că este important pentru țară“, a spus ea cu un zâmbet strălucitor, iar cei prezenți au izbucnit în râs ușurați și au aplaudat. Cancelarul a trecut apoi rapid la problemele care contau cu adevărat pentru țara ei: a propus un summit pentru a combate penuria de locuințe, pentru a înființa noi creșe, pentru a îmbunătăți îngrijirea vârstnicilor și pentru a extinde accesul la internet în zonele rurale. Referitor la acest ultim subiect, ea a deviat de la discursul tipic, subliniind cu autoritate nevoia Germaniei de a ajunge din urmă concurenți globali din Silicon Valley până la Shenzhen, China. Și-a încheiat discursul de douăzeci de minute cu subiectul la care revenea acum aproape de fiecare dată: teama că ordinea liberală este amenințată. Reamintindu-le parlamentarilor că, după al Doilea Război Mondial, Germania a primit unsprezece milioane de refugiați – mai ales din estul ocupat de sovietici – ea a insistat: „Suntem o națiune de refugiați“. De asemenea, a profitat de ocazie pentru a le reaminti colegilor săi din parlament valorile comune, spunând: „Cei care cred că națiunile pot reuși pe cont propriu – naționalismul în forma sa cea mai pură – [se opun] celor care cred că singura cale este găsirea unor soluții comune“.

Ultima frază i-a fost întreruptă de aplauze. Diatriba înverşunată a lui Weidel făcuse ca avertismentul lui Merkel, deşi rostit în cuvinte calme, să fie mai puternic. Cu toate că şi-a făcut loc în parlamentul federal german, AfD era izolat acolo. Germania este o democraţie matură care, mai mult decât orice altă ţară europeană, a înţeles cât de mare este preţul plătit pentru tolerarea rasiştilor şi nu este pregătită să-i primească pe extremişti în structurile guvernamentale de la cel mai înalt nivel. Chiar şi criticii mai conservatori ai lui Merkel din CDU erau de acord cu acest lucru.

Totuşi, furia care a catapultat AfD în Bundestag continua să ardă mocnit în Germania, mai ales în Est. În august 2018, fitilul a fost aprins la Chemnitz – fostul Karl-Marx-Stadt –, un oraş din Saxonia care deţine un record naţional îndoielnic, având cea mai mare rată a infracţiunilor motivate de xenofobie. Presupusa ucidere a unui tâmplar de origine cubaneză de către un solicitant de azil din Orientul Mijlociu le-a oferit celor din AfD şi neonaziştilor locali un pretext la îndemână pentru o revoltă. Sub o statuie de patruzeci de tone a lui Karl Marx, opt mii de manifestanţi şi-au îndreptat furia reprimată împotriva cancelarului. Poliţia locală a fost luată pe nepregătite, dar nu şi AfD.

„Când statul nu-şi mai poate proteja cetăţenii, cetăţenii ies în stradă şi se protejează“, a postat pe Twitter un legiuitor local din AfD. Imaginea unor manifestanţi care purtau însemne naziste – dintre care cel puţin unul afişase salutul hitlerist – a şocat o mare parte din ţară. Timp de două zile, fasciştii s-au năpustit pe străzile din Chemnitz, fugărind locuitori cu pielea închisă la culoare şi atacând un restaurant cuşer.

„Ura nu îşi are locul în această ţară. Nu există nici o scuză sau justificare pentru a ataca oameni care arată diferit“[11], a criticat Merkel de la Berlin, în vreme ce Alexander Gauland i-a lăudat pe protestatari, numindu-i „cetăţeni îngrijoraţi“, insistând că „ura nu este o crimă“. Dar cancelarul doar atât a avut de spus – părând din nou că nu vrea să mai atragă atenţia asupra evenimentelor oribile.

Trei luni mai târziu, Merkel a ajuns la Chemnitz. Era mult prea târziu, iar ea amânase prea mult. Este o atitudine caracteristică pentru Angela Merkel, uneori prea precaută şi ferindu-se de confruntări. „Ştiu că prezenţa mea polarizează“, a spus ea unui public grav, de 120 de persoane, adunat într-o

fabrică de locomotive dezafectată. Afară, o mulţime mult mai mare striga: „Merkel trebuie să plece!“ Dar cancelarul a continuat să vorbească blând, mai degrabă ca un terapeut decât ca un politician. „Vi se spun minciuni. Nu-i lăsaţi pe cei care răspândesc ură să vă dicteze“, a implorat ea asistenţa.

„De ce atât de mulţi dintre noi ne simţim ca nişte rataţi?“, s-a plâns un bărbat din spate.[12]

„Unii dintre voi nu vă vedeţi nepoţii crescând deoarece copiii voştri s-au mutat“, a răspuns cancelarul cu empatie. „Unele lucruri s-au pierdut. Dar am realizat foarte multe!“ Spunând „noi“, ea s-a identificat cu aceşti est-germani. Era acolo pentru a-i consola, nu pentru a-i certa.

Fără să se apere sau să încerce să-şi justifice politicile, Merkel a petrecut două ore tensionate răspunzând la întrebări uneori ostile. Tonul ei era diferit de cel oarecum condescendent al tinerei Angela, care îi disprețuia pe aceia dintre concetăţenii săi est-germani care nu se adaptau la fel de abil ca ea. Vârsta, trecerea timpului şi situaţiile în care ea însăşi s-a aflat aproape de eşec îndepărtaseră o parte din acea aroganţă. Mai mult, aceşti concetăţeni puteau încă da curs apelului la raţiune şi la compasiune. Nu erau manifestanţi care strigau invective la adresa cancelarului. Poate că avea şanse să îi convingă să renunţe la o parte din ostilitatea lor. Mai smerită după alegerile recente, ea şi-a folosit latura umană – şi nu obişnuitele argumente raţionale – pentru a încerca să-i aducă de partea ei.

Treptat, starea de spirit din hală s-a schimbat. Faptul că a folosit de mai multe ori cuvântul „noi“ a drenat o parte din agresivitatea celor mai iritaţi membri ai asistenţei. Spre sfârşitul discuţiei, un bărbat din spate a strigat: „Vă mulţumesc, doamnă cancelar, pentru situaţia bună din ţară în general“. Surprinsă, Merkel a rămas pe moment fără cuvinte. „Ei bine, nu cred că mulţi dintre voi aţi venit astăzi aici pentru a auzi laude la adresa Angelei Merkel“, a spus ea în cele din urmă, părând deopotrivă surprinsă şi mulţumită. Era un semn mic, dar bun. Însă afară, mulţimea mai mare continua să strige „Hau ab, Hau ab“ („Marş, cară-te de aici!“), acoperind vocea lui Merkel.

Merkel nu a șovăit niciodată în hotărârea de a se retrage la momentul dorit de

ea. Nici măcar imaginile detestabile cu neonaziști alergând pe străzile din Chemnitz nu au abătut-o de la obiectivul ei de a părăsi politica înainte de a fi forțată să facă acest lucru. Dimpotrivă. „Ne-am văzut în timpul festivalului Oktoberfest, la Opera din Berlin, la scurt timp după revoltele de la Chemnitz“, a spus Paul Krüger, vechiul ei prieten și coleg de pe vremea când făcea parte din Cabinetul lui Kohl.[13] M-am întâlnit cu el în restaurantul unui hotel din fosta Germanie de Est, la Potsdam, după ce tocmai demisionase din funcția de primar al orașului. Decorul era predominant cafeniu, o culoare preferată odinioară în Est și detestată de Angela Merkel.

„Nu pare niciodată stresată, dar în acea zi părea deosebit de relaxată“, și-a amintit Krüger. „M-a întrebat ce fac și i-am răspuns că ezit să spun că fac bine.“ Apoi el i-a spus: „Îmi pare foarte rău pentru tine, Angela, pentru că văd cât de multe necazuri îți fac acești idioți în fiecare zi“. Kruger a continuat să-mi descrie întâlnirea sa neobișnuită cu cancelarul.

„În timp ce discutam, a fost abordată de alte persoane, așa că ne-am luat rămas-bun. Apoi, deodată, a început să alerge după mine. «Voiam să știi», a spus ea, «că și eu fac bine. De fapt, mă simt grozav!» M-am întrebat de ce se repezise așa să vină după mine. Câteva zile mai târziu, am aflat.“

Pe 7 decembrie 2018, Merkel a revenit la Hamburg, locul ei natal, pentru a-și lua rămas-bun de la Uniunea Creștin-Democrată pe care o condusese timp de optsprezece ani. Epuizată de asprimea politicii de partid, dorea să renunțe la calitatea de lider al partidului – deși, desigur, rămânea cancelarul Germaniei. Avea să fie în continuare liderul neoficial și de importanță istorică al CDU, să călăuzească politica acestuia și să aleagă conducătorii cei mai distinși. Dar pe mai departe, puterea ei se va baza pe statutul său incontestabil, nu pe funcția din partid. De problemele partidului se vor ocupa alții – ea va fi mai presus de politică. Angela Merkel a vrut să-și petreacă ultimii trei ani în funcție concentrându-se pe adevărata ei pasiune: problemele globale.

De pe scena imensului Centru pentru Congrese, ea a luat cuvântul în prezența a peste o mie de membri ai CDU – care nu mai erau majoritar bărbați –, dintre care mulți nu cunoscuseră niciodată un alt președinte de partid. În sală era o ambianță tipică unei ceremonii de absolvire. Mädchen a lui Helmut Kohl, care a reanimat Uniunea Creștin-Democrată aflată în stare critică – în 2000, în timpul scandalului privind luarea de mită – își lua rămas-bun. Ea și-a

început discursul cu autoironie: „Primul meu slogan de partid în 2000 a fost «La obiect». Mulți au trebuit să se adapteze! Unde era Germania în acest slogan? Unde era viitorul? Unde erau valorile noastre, securitatea noastră? Nicăieri. Doar «La obiect». Tipic Merkel: arid ca deșertul“.

Publicul a râs rememorând debutul stângace al cancelarului. Apoi, revenind la anii tinereții din Germania de Est, un lucru pe care începuse să-l facă din ce în ce mai mult în ultimii ani, Merkel a vorbit liber, amintindu-și entuziasmul din zilele de după căderea Zidului. „Pentru noi, acelea au fost niște vremuri incredibile de mare curiozitate, în așteptarea unor lucruri noi, «Mergi în lume», am scris în cartea unui prieten. Ce perspectivă! Libertate într-o epocă nouă (…). Viitorul nostru era doar în propriile noastre mâini“, a spus ea cu nostalgie evidentă după acea perioadă de început, încărcată de promisiuni.

Reflectând la stilul ei de cancelar, Merkel a recunoscut: „Am cerut mult de la voi. Am refuzat să atac oponenții – și am ales bisturiul sau tăcerea –, nu sabia. Știu că v-am pus nervii la încercare.“ Nu era chiar o scuză, dar pe aproape; recunoștea faptul că ar fi putut da extremei dreapta o lovitură mai puternică. Totodată, cei aflați în fața ei înțelegeau că acel lucru pur și simplu nu îi stătea în caracter celei pe care ajunseseră să o respecte pentru stilul ei uneori aparte – și chiar exasperant. Dar ea și-a încheiat discursul pe un ton care nu mai era cel al unui politician, ci unul care lăsa să se înțeleagă că nu regretă atitudinea morală adoptată. A vorbit ca o fiică de pastor. „Nu m-am născut cancelar sau președinte de partid“, a spus ea. „Întotdeauna am intenționat să fac politică demn și să plec demn. Timpul este limitat pentru noi toți.“

Delegații și-au aplaudat președintele în picioare, timp de zece minute. Mulți dintre ei țineau pancarte pe care scria: „Mulțumim, șefa!“ Bărbați și femei deopotrivă aveau lacrimi în ochi. Ochii lui Merkel străluceau; a clipit repede, așa cum face întotdeauna când este mișcată.

Merkel dorea cu disperare să lase politica în seama celei pe care o alesese să-i urmeze, Annegret Kramp-Karrenbauer, politician de centru, în vârstă de cincizeci și șapte de ani, din Saarland, pentru a-și petrece ultimii trei ani din mandat concentrându-se pe probleme stringente, precum consolidarea UE și abordarea schimbărilor climatice. Dar n-a fost să fie. Cel puțin nu încă.

Angela Merkel a fost obligată să revină la politica internă de evenimentele din apropiere de Weimar, un oraș cu încărcătură istorică din provincia Turingia, unde naziștii obținuseră prima dată puterea, înainte de a câștiga la nivel național în 1933. Trecutul nu este niciodată cu adevărat trecut în Germania. Uneori, cancelarul ajungea cu întârziere la întrevederi pentru că în apropierea Cancelariei erau găsite bombe rusești neexplodate, relicve ale celui de-al Doilea Război Mondial, care dădeau traficul peste cap. Dar nicăieri în Germania trecutul nu este mai apăsător decât la Weimar – însuși numele orașului este un ecou.

În februarie 1919, la trei luni după încheierea Primului Război Mondial, deputați din toată Germania s-au adunat la Weimar, capitala culturii înalte a Germaniei, casa spirituală a lui Goethe, Schiller, a filosofului olandez cunoscut sub numele de Erasmus și a compozitorului Franz Liszt, pentru a încerca să iasă de sub ruinele fizice și morale. S-au adunat într-un fermecător teatru de curte baroc pentru a pune bazele unei noi republici germane: Republica de la Weimar. Un avocat și politician liberal evreu pe nume Hugo Preuss a elaborat o nouă constituție. La alegerile care au urmat, partidele centriste au câștigat sprijinul popular copleșitor, iar conservatorii au obținut doar 10% din voturi. Paisprezece ani mai târziu, naziștii ardeau cincizeci de mii de cărți scrise de evrei, în timp ce Joseph Goebbels, șeful propagandei naziste, anunța sfârșitul „epocii intelectualismului evreiesc“. A fost nevoie doar de o recesiune globală și de un demagog viclean pentru a aprinde focul care a cuprins Republica de la Weimar, punând capăt primului experiment democratic al Germaniei.

Paralelele dintre 1933 și 2020 erau alarmante, întrucât un scenariu similar amenința acum Republica Federală.

În februarie 2020, Merkel a aflat cu stupoare că Uniunea Creștin-Democrată, sub conducerea noului lider Kramp-Karrenbauer, și-a unit forțele cu AfD pentru a-l alege pe Thomas Kemmerich, membru al Partidului Liber Democrat (PDP) de orientare liberală, ministru-președinte al Turingiei. AKK, așa cum i se spune, a încălcat astfel interdicția lui Merkel de a coopera cu extrema dreaptă, alăturându-se partidului AfD pentru a alege un conducător statal în micul land din est – un exemplu de maximă obscuritate în politica

germană. (Sistemul parlamentar german absurd de complex necesită coaliţii între diferite partide pentru a obține majorități, așa cum a fost cazul aici; FDP făcuse parte o perioadă din coaliția de guvernare a lui Merkel.) Această alianță dintre CDU și AfD pentru a alege un membru al FDP de orientare liberală a fost prea mult pentru cancelar, și a însemnat totodată și sfârșitul mandatului foarte scurt al succesoarei alese de Merkel. Annegret Kramp-Karrenbauer a demisionat a doua zi pentru că nu preîntâmpinase acest fiasco.

Merkel a reacționat imediat la pactul faustian pe care propriul ei partid îl încheiase pentru scurt timp. Întrerupându-și o vizită de stat în Africa de Sud, ea a remarcat sumbru: „Este o zi proastă pentru democrația germană“ și a cerut anularea alegerii lui Kemmerich. Date fiind statutul și autoritatea sa, așa s-a și întâmplat, și au fost convocate noi alegeri.******** Dar această tranzacție nesăbuită a avut un cost ridicat, lăsând-o pe Merkel fără succesor la președinția partidului. A fost evitată o criză, dar la mustață. AfD nu pleacă nicăieri, însă Angela Merkel o va face curând.

Venitul mediu anual în Est este de 22 500 de dolari SUA, față de 26 300 de dolari SUA în Vest. Șomajul în Est a fost cu 10% mai mare decât în Vest, deși această tendință se îmbunătățește rapid.

Datorită Planului Marshall, programul SUA de 15 miliarde de dolari care a finanțat reconstrucția țării, Germania de Vest a beneficiat de un start timpuriu după distrugerile din al Doilea Război Mondial și a înflorit în anii 1970. Însă în Germania de Est, sovieticii nu numai că au impus o dictatură comunistă, ci au și deposedat regiunea de toată avuția, ruinând-o – au dus chiar și șine de cale ferată în Rusia.

Născut în 1944, el a fost general de armată în unitatea de elită a forțelor speciale din Germania. Günzel a fost concediat în 2003 pentru că a susținut dreptul de a face remarci antisemite în cazul unui politician conservator german.

Din 2015, numărul refugiaților intrați în țară a scăzut dramatic la sub două sute de mii pe an. Dar Germania este una dintre țările cu cel mai mare număr de refugiați din lume, potrivit Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru

Refugiați (UNHCR); doar Turcia, Pakistanul, Uganda și Sudanul au mai mulți. Germania este singura țară industrializată occidentală de pe lista ONU a națiunilor care au acceptat refugiați.

Dacă cititorului i se pare că acest lucru este ilegal, nu a fost. Alegerea lui Kemmerich cu sprijinul AfD a încălcat o convenție între principalele partide germane de a refuza orice cooperare cu grupul de extremă dreapta. Pe 4 martie 2020, Bodo Ramelow din Partidul Die Linke (stânga) a fost ales ministru-președinte – exact aceeași funcție pe care o ocupase din 2014 până cu doar o lună înainte.

Preşedintele francez Emmanuel Macron şi Merkel împărtăşesc un moment de intimitate la Compiègne, în nordul Franţei, cu ocazia comemorării a o sută de ani de la sfârşitul Primului Război Mondial. Relaţia lor nu a fost întotdeauna atât de armonioasă, dar cei doi au depus eforturi mari pentru a se înțelege. Erau conștienți că trebuie să rămână uniți împotriva amenințării tot mai mari a autoritarismului şi a populismului venite de la Moscova şi de la Washington deopotrivă.

Capitolul 17 . În sfârşit, un partener?

„Un om care nu e altceva decât un «om moral» e un nesăbuit.“

Hans Morgenthau

, expert în ştiinţe politice germano-american din secolul XX, „Şase principii ale realismului politic“

În mai 2017, un economist progresist în vârstă de treizeci şi nouă de ani, pe nume Emmanuel Macron, a schimbat politica franceză, a inversat valul populist şi a devenit cel mai tânăr şef de stat al Franţei de la Napoleon Bonaparte încoace. Angela Merkel îl cunoştea şi îl respecta pe Macron din perioada când acesta era ministru al economiei în cabinetul fostului preşedinte, François Hollande. Ea s-a bucurat când Macron a învins-o pe naţionalista Marine Le Pen, candidata de extremă dreapta susţinută atât de Trump, cât şi de Putin. „Este purtătorul speranţelor a milioane de francezi şi ale multor germani“, a spus cancelarul. În fruntea lor: Angela Merkel.

Merkel nu a revendicat niciodată poziţia de lider al Occidentului; aceasta îi fusese impusă, iar ea a acceptat-o fără tragere de inimă. Dar la două luni de la începerea ultimului ei mandat de cancelar, nu mai era singura de pe scena mondială care lupta împotriva valului de autoritarism. În fine, exista un lider capabil al unei alte puteri europene majore care îi susţinea viziunea despre Europa. Deşi amândoi împărtăşeau visul încă efemer al „Statelor Unite ale Europei“, Macron, nerăbdător şi impulsiv, şi-l dorea acum. Merkel, lentă în reacţii şi adoptând jocul cu bătaie lungă, prefera să acţioneze cu mult mai multă prudenţă. În plus, deşi demagogia lui Trump o dezgusta, ea era mai profund ataşată de alianţa transatlantică decât noul lider francez. Curând, diferenţele de stil şi de temperament dintre Macron şi Merkel s-au făcut

simţite.

Ţările, la fel ca oamenii, învaţă adesea mai mult din eşec decât din triumf, iar Merkel şi Macron sunt amândoi produse de excepţie ale istoriilor naţionale. Merkel provine dintr-o cultură care, de la înfrângerea umilitoare din al Doilea Război Mondial, nu sărbătoreşte victorii militare şi arborează drapelul naţional în principal pentru a sărbători campionate de fotbal. Unele dintre cele mai populare repere ale Berlinului comemorează eşecurile catastrofale ale celui de-al Treilea Reich; Auschwitz este simbolul Germaniei în al Doilea Război Mondial. Aceasta este o naţiune care aspiră la smerenie şi să fie mai bună decât în trecut, iar maniera în care Merkel abordează poziţia de conducător este la fel de smerită. Chiar şi Bundeswehr, armata Germaniei, cu uniformele sale cenuşii monotone, se străduieşte din greu să treacă neobservată.

Prezenţa discretă, obiectivul Angelei Merkel încă de pe vremea când era cea mai inteligentă elevă din clasă, este departe de scopul Gărzii Republicane din Franţa, cu uniforme splendide, căşti de alamă sclipitoare, vestoane cu ceaprazuri şi pantaloni roşii îndesaţi în cizme strălucitoare. Franţa este singura democraţie occidentală care încă organizează parade militare. În iulie 2017, de Ziua Naţională, noul preşedinte al Statelor Unite, Donald Trump, a fost atât de impresionat de imaginea gărzilor călare maiestuoase, urmate de etalarea ostentativă a celor mai recente echipamente militare ale Franţei pe grandiosul bulevard Champs-Élysées de la Paris încât s-a gândit să orchestreze un spectacol militar asemănător la Washington, DC – o idee faţă de care America este aproape la fel de reticentă ca Germania.

A-ţi imagina tancuri pe bulevardul Kurfurstendamm din Berlin este echivalent cu imaginea apocalipsei. Pentru Franţa, simbolul peren al celui de-al Doilea Război Mondial este La Résistance. „Noi am eliberat Franţa“, a subliniat Charles de Gaulle, în versiunea sa fantezistă asupra evenimentelor.******** Deşi războaiele napoleoniene din 1803 până în 1815 au lăsat în urmă nenorociri şi vărsare de sânge, metroul din Paris trece astăzi prin staţii care poartă numele celor mai mari bătălii, printre care: Austerlitz, Solferino (sub conducerea lui Napoleon al III-lea)… Prima acţiune a lui Macron ca preşedinte a fost să se deplaseze pe Champs-Élysées într-un jeep

militar de camuflaj până la Arcul de Triumf şi să aprindă o flacără în onoarea francezilor morţi în războaie. Pentru Merkel, drama războiului îşi are locul pe scena Festivalului Wagner de la Bayreuth, nu în politică.

În 2017, în prima sa călătorie ca preşedinte, Macron a mers la Berlin pentru a se întâlni cu Angela Merkel. Imaginea celor doi, cel mai longeviv lider democratic al Europei, alături de cel mai proaspăt şi mai tânăr conducător european, avea aerul unei binecuvântări rituale. Dar la prima vedere, omul de ştiinţă pragmatic, devenit politician la vârsta mijlocie şi aflat de treisprezece ani în funcţia de cancelar, nu se potrivea cu Macron, suplu şi atrăgător, care tocmai dăduse o lovitură de graţie politicii franceze. „În fiecare început există un strop de magie“, a spus Merkel zâmbitoare, citându-l pe scriitorul german Hermann Hesse, când l-a întâmpinat pe Macron la Cancelarie. Cum nu se lasă niciodată purtată de valul retoricii, ea a adăugat repede: „Magia durează doar atâta timp cât există rezultate“. (Ambii foloseau limba engleză, ceva nou în relaţia franco-germană, veche de secole, care până acum se bazase în general pe traducători la întâlnirile dintre şefii de stat.) Remarca nu l-a împiedicat pe preşedintele francez să radieze de mândrie că se află pe scena mondială alături de această figură istorică. Totodată, Macron părea complet în largul său în interacţiunile cu Angela Merkel, cu douăzeci şi patru de ani mai mare decât el – exact de aceeaşi vârstă cu soţia sa, Brigitte Macron.

Cei doi împărtăşeau obiectivul unei Europe puternice, capabile să opună rezistenţă incursiunilor lui Vladimir Putin, Chinei din ce în ce mai insistente şi ameninţării reprezentate de Donald Trump. După un şir de lideri slabi, Merkel era uşurată că are acum un partener inteligent şi ambiţios în această luptă, fericită că Macron i-a redat Franţei mândria după Chirac cel suferind, Sarkozy cel impetuos şi Hollande cel ineficient. Dar acest lucru nu însemna că ea avea să fie pur şi simplu copilotul lui Macron. „Nu te grăbi“, l-a sfătuit Merkel pe Macron, dar nu acesta era sfatul pe care îl căuta tânărul preşedinte exuberant.

Nefiind prizonierul vreunui partid politic, cu excepţia celui creat de el însuşi, La République en Marche! (un semn de exclamare nu ar figura niciodată în numele unui partid politic din care ar face parte Merkel), Macron era dornic să schimbe lucrurile, detaliindu-şi programul de reformă într-o carte intitulată

fără modestie Révolution********. Nu putem permite ca extremiştii de stânga şi de dreapta să fie singurii perturbatori, i-a spus el lui Merkel. „Tu şi cu mine, Angela, trebuie să schimbăm lucrurile!“ Macron şi-a avertizat omologul că, în cazul în care el va eşua, Germania ar putea avea de-a face cu Marine Le Pen, şefa partidului de extremă dreapta Frontul Naţional.

Macron ajunsese la putere cu ambiţia ameţitoare de a spori ceea ce el numea suveranitate europeană. Într-un discurs de nouăzeci de minute rostit în Marele Amfiteatru istoric de la Sorbona, Macron a lansat mai multe artificii retorice decât auzise lumea de la Merkel de-a lungul întregii sale cariere, propunând o zonă euro strâns integrată, cu un singur sistem bancar, o obligaţiune europeană comună şi un regim comun privind migraţia. Europa nu avea nici una dintre acele instituţii, aşa cum dovediseră atât de dureros criza financiară, dar şi cea a refugiaţilor, dezvăluind absenţa unei politici comune a UE în ambele domenii. (Pandemia de Covid-19 care a luat lumea prin surprindere în 2020 a dezvăluit aceeaşi slăbiciune şi în cazul infrastructurii de sănătate publică.) „Suveranitatea europeană necesită construcţie şi depinde de noi să o realizăm!“, şi-a încurajat el publicul, căutând totodată sprijinul lui Merkel. Deşi parteneriatul franco-german a fost întotdeauna piatra de temelie a Uniunii Europene – până la urmă, sunt cele mai populate şi mai mari ţări de pe continent –, curentul de rivalitate şi de exasperare dintre cele două state a fost timp de secole o realitate a vieţii europene. În secolul XXI, acele diferende nu se mai rezolvă pe câmpul de luptă.

Charles de Gaulle, erou de război al Rezistenţei şi preşedinte al Franţei din 1958 până în 1969, a asemănat relaţia cu cea dintre cal şi căruţă, „Germania fiind calul, iar Franţa vizitiul“; acesta nu era tocmai modul în care Angela Merkel vedea dinamica dintre cele două ţări. La un moment dat, Sarkozy, dorind să o flateze, i-a spus lui Merkel: „Angela, suntem făcuţi să ne înţelegem. Suntem capul şi picioarele Uniunii Europene“. Cancelarul a răspuns acid: „Nu, Nicolas, tu eşti capul şi picioarele. Eu sunt banca“.

În realitate, Merkel nu era în măsură să răspundă provocării lui Macron de a schimba lucrurile în Europa. În primul rând, constituţia franceză îi conferă preşedintelui mai multe prerogative decât în orice altă democraţie occidentală. Cancelarul Germaniei guvernează prin persuasiune şi consens într-o structură de partid puternică şi un sistem federalist difuz, deşi

cancelarul numeşte Cabinetul, dar alege reprezentanţi ai partidelor mari, nu doar al său. Macron tocmai distrusese partidele politice din Franţa, creându-şi practic partidul lui. Dată fiind obsesia lui Merkel pentru austeritate şi cumpătare şi cum populaţia susţinea cu fermitate acele calităţi, ea a ezitat să sprijine ideea unui sistem bancar unic pe care Germania – puterea economică a Europei – ar fi nevoită să-l susţină.

Scopul lui Macron era independenţa Europei. Dar planul său pentru o armată europeană permanentă – astfel încât continentul să depindă mai puţin de NATO pentru apărare – era foarte greu de susţinut în faţa lui Merkel, antimilitaristă convinsă. Pentru ea, în ciuda comportamentului scandalos al lui Trump, un asemenea plan ar fi împins lucrurile prea departe, prea repede. Ea continua să fie atlantistă.

Totodată, Merkel a observat şi ce fel de schimbări nu propusese Macron. Franţa accepta Germania ca putere economică, dar nu ca egal politic. Dacă Franţa şi Germania ar avea în comun un buget UE şi un sistem bancar integrat, de ce să nu aibă şi un loc european comun în Consiliul de Securitate al ONU? Franţa nici nu voia să audă; fondatorii ONU hotărâseră în 1945 ca aşa-zişii reprezentanţi permanenţi în Consiliul de Securitate să fie Franţa, China, Rusia, Marea Britanie şi Statele Unite – nu tocmai o reflectare exactă a celor mai puternice state din lume şapte decenii mai târziu, dar însemna enorm pentru Franţa. În Cancelaria lui Merkel, opinia era că Franţei îi pasă mai mult de simbolurile puterii decât de unitatea europeană.

Poate că problema era şi că cei doi erau desincronizaţi. Cancelarul obosit de luptă se afla la apusul carierei politice; Macron era abia la început şi, deşi i-a plăcut de el când era ministru al economiei în cabinetul lui Hollande, i se părea că devenise arogant odată ajuns preşedinte. („Ştiu că este deştept, dar de ce trebuie să o arate tot timpul?“, a comentat ea în prezenţa consilierilor.) Când Macron a mustrat un tânăr parizian care i s-a adresat cu „Manu“, un consilier al lui Merkel a remarcat că, în timpul războiului, londonezii îi strigaseră adesea „Salut, Winnie!“ premierului Winston Churchill, fără ca eroul lor să le ţină o prelegere. Ambiţiile lui Macron erau evidente – o calitate neatrăgătoare pentru Merkel, care îşi protejează propriile ambiţii ca pe nişte bijuterii de nepreţuit.

Totodată, e posibil ca ea să fi simţit un strop de invidie umană faţă de

ascensiunea meteorică a unui conducător al Europei atât de tânăr şi de entuziasmant.[1] Editorialele prevesteau declinul lui Merkel ca lider, salutând deopotrivă energia şi pasiunea lui Macron. „A revenit Franţa adevărată!“, anunţa preşedintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker. Vreme de şase luni frustrante, ea se ocupase de formarea unui nou guvern de coaliţie, timp în care Macron avusese parte de titluri elogioase, care îl numeau noul maestru global. „El se ocupă de politica internaţională, iar eu sunt blocată aici“[2], a bombănit Merkel de la Berlin.*********

Sceptică, ea a urmărit tentativa noului ei partener politic de a-l curta pe Trump, pe care l-a impresionat cu fast galic cu o cină la Turnul Eiffel şi cu splendida paradă militară de pe Champs-Élysées de Ziua Naţională.[3] Merkel considera că exploatarea vanităţii personale a lui Trump genera, în cel mai bun caz, câştiguri pe termen scurt. Ea a prezis că tentativa lui Macron de a-l seduce pe acest narcisist găunos se va dovedi inutilă. Şi într-adevăr, până pe 11 noiembrie 2018, când Macron a întâmpinat-o pe Angela Merkel la Paris pentru a comemora centenarul sfârşitului Primului Război Mondial, el renunţase la încercarea de a-l fermeca pe volatilul Trump – un exerciţiu inutil, aşa cum prevestise cu siguranţă Merkel.

Macron şi Merkel au dat dovadă de o căldură autentică în acea zi, atingându-şi frunţile când s-au întâlnit la Compiègne, la nord de Paris, şi ţinându-se de mână în vagonul istoric în care Germania a semnat iniţial armistiţiul care punea capăt Primului Război Mondial. Douăzeci şi doi de ani mai târziu, în 1940, puternica Wehrmacht nazistă a străbătut Franţa în doar şapte săptămâni. Adolf Hitler l-a forţat pe mareşalul francez Philippe Pétain să-i accepte dictatul umilitor în acelaşi vagon-restaurant. În următorii patru ani, Franţa a trebuit să se supună ocupaţiei germane brutale sub regimul colaboraţionist de la Vichy. Acum, când cei doi şefi de stat, Merkel şi Macron, revendicau Compiègne în numele unităţii europene, scena reamintea viteza cu care se învârt roţile istoriei.

A doua zi, ca nişte persoane îndoliate la o înmormântare, optzeci de şefi de stat, sub umbrele negre pe o ploaie torenţială, au mărşăluit umăr la umăr pe Champs-Élysées până la Arcul de Triumf. Trump a lipsit de la această procesiune solemnă. Sosit târziu, stătea îmbufnat, cu telefonul în palma

tremurătoare (deşi s-a însufleţit o clipă când Vladimir Putin, care sosise mai târziu, l-a prins de mână). Forţat să asculte lecţia de istorie a lui Macron, Trump părea că ar fi preferat să fie aproape oriunde altundeva. „Vechii demoni se întorc“, a remarcat Macron sumbru. „Naţionalismul este o trădare a patriotismului. Spune că interesul nostru primează; cui îi pasă de ceilalţi?“, a spus el, într-o critică tăioasă la adresa americanului îmbufnat din primul rând.

Câteva zile mai târziu, la mai bine de un an după discursul lui Macron de la Sorbona, Angela Merkel a dat în fine curs solicitării de sprijin din partea acestuia pentru construirea unei „Europe suverane“. Părând veselă şi purtând un sacou albastru care se asorta cu steagul UE, ea a pătruns în Parlamentul European de la Strasbourg. Zâmbind şi făcându-le cu mâna celor 705 membri reprezentând douăzeci şi şapte de state, ea a urcat pe podiumul „celui mai mare parlament din lume“, după cum l-a numit ea, şi i-a surprins pe mulţi. Cancelarul care dispreţuieşte războiul a declarat că a venit timpul pentru „o armată europeană adevărată, autentică“, susţinând una dintre ideile de bază ale lui Macron.

Cele două ţări au convenit asupra unui nou program comun pentru a-şi coordona şi a-şi integra sarcinile de apărare şi de securitate, şi pentru a colabora la dezvoltarea unei noi generaţii de avioane de luptă europene. Acest program se va derula în afara UE şi NATO şi va presupune împărtăşirea de informaţii şi de capacităţi operaţionale între membrii săi. (Ar urma să li se alăture alte douăzeci şi una de naţiuni europene, dar detaliile trebuie puse la punct.) Confruntată cu o lume din ce în ce mai ostilă şi mai imprevizibilă, Germania şi-a depăşit o parte din aversiunea faţă de misiunile armate în străinătate. Agresivitatea şi preferinţa lui Trump pentru lideri autoritarişti, precum şi agresiunea făţişă a lui Putin pot fi motivele pentru care Merkel şi-a arătat sprijinul pentru iniţiativa lui Macron.

Dar Macron a continuat să se mişte mai repede decât ea în încercarea de a „perturba“ starea de fapt din Europa. În mai 2018, când i-a fost decernat prestigiosul premiu Carol cel Mare, el a implorat-o direct pe Merkel, aflată în primul rând al Sălii Încoronării de la primăria din Aix-la-Chapelle (Aachen în germană): „Germania nu poate avea un fetiş perpetuu cu privire la buget şi la excedente comerciale, pentru că o face în detrimentul altora. Treziţi-vă! Să nu

fim dezbinaţi, să nu arătăm teamă şi să nu aşteptăm!“, a spus el, surprinzându-şi „partenera“ cu forţa retoricii sale şi chemarea directă la acţiune. Reanimarea Europei era şi scopul ei, dar, ca de obicei, trebuia să îi analizeze propunerile – şi, spre deosebire de Macron, trebuia să se consulte cu guvernul ei.

O lună mai târziu, la o întâlnire la reşedinţa ei oficială rustică, aflată la o oră de Berlin, Merkel a acceptat planul lui Macron privind o uniune bancară cu scopul de a preveni viitoarele crize financiare din Europa – un alt sprijin parţial al planului său măreţ pentru o Europă suverană.

Relaţiile dintre Macron şi Merkel au continuat să fie instabile. Afişându-şi din nou talentul pentru dramatism, preşedintele francez i-a surprins în vara următoare pe liderii mondiali adunaţi la un summit în staţiunea franceză Biarritz cu un invitat neanunţat: ministrul de externe al Iranului, Mohammad Javad Zarif. El spera să intermedieze un acord între Iran şi Trump, care se retrăsese din acordul din 2015 încheiat în administraţia Obama, care interzicea Iranului să producă arme nucleare. „Este în regulă atâta timp cât duce la ceva“, a fost reacţia sceptică a lui Merkel la iniţiativa lui Macron, dar asta nu s-a întâmplat. Macron nu pregătise un astfel de progres diplomatic cu grija meticuloasă de care ar fi dat dovadă cancelarul german. Dar ministrul iranian nu a fost singurul oaspete neaşteptat din acea săptămână. Merkel s-a supărat când Macron l-a invitat pe Putin la o cină privată la reşedinţa sa de vară câteva zile mai târziu, în speranţa că va aduce Rusia înapoi în familia europeană.

În timpul summitului de la Biarritz, pe când Macron juca rolul gazdei fermecătoare şi imprevizibile, Merkel a profitat de prilej pentru a se bucura de puţină libertate. Turiştii care făceau plajă la Biarritz au fost surprinşi de imaginea unei siluete familiare într-un context necunoscut: cancelarul Merkel, în pantofi sport albi şi pantaloni albi, plimbându-se pe marginea apei, în timp ce gărzile sale în costume de culoare închisă formau un V de neclinitit în jurul ei – făcând tot posibilul, deşi zadarnic, să treacă neobservaţi. În fruntea grupului se afla Steffen Seibert, omniprezentul purtător de cuvânt al cancelarului, în cămaşă şi desculţ, cu pantalonii suflecaţi şi pantofii de gală în mână. Părea că doar Merkel venise pregătită pentru o plimbare pe plajă.

Părea o imagine simbolică, semn că, la doar doi ani înainte de finalul mandatului, cancelarul începea să se distanţeze. Oricât de frustrant ar fi fost să-l vadă pe cel despre care sperase că i-ar putea fi un partener deplin în crearea unei Europe mai unite stând la masă cu inamicul beligerant al Europei, nu avea de gând să facă tam-tam. Macron era încă unul dintr-un lung şir de păuni cu care avusese de-a face. În plus – spre deosebire de Putin, de Trump, de Erdogan şi de ceilalţi –, Macron îi împărtăşea valorile: credinţa în democraţie, în statul de drept şi în pluralism. Mai bine să se bucure de o plimbare de-a lungul plajei; drama nu fusese niciodată genul ei.

Nu ieşise încă din scenă.

Fricţiunea reţinută dintre Merkel şi Macron a explodat în public mai târziu în acel an, când, fără a o anunţa în prealabil, Macron a atacat NATO într-un interviu de largă audienţă pentru săptămânalul The Economist.[4] Preşedintele francez a susţinut că Europa trebuie să recunoască „moartea clinică a NATO“, având în vedere că nu se mai poate baza pe Statele Unite. Merkel a considerat comentariile lui Macron „inutile“. În opinia ei, a pune NATO sub semnul întrebării însemna slăbirea ordinii democratice occidentale.

La scurt timp după comentariile sale provocatoare, Macron s-a deplasat la Berlin pentru a marca a treizecea aniversare a căderii Zidului Berlinului.[5] Cu ocazia unei cine la palatul Bellevue, cei doi lideri au dat glas diferendelor. Totuşi, cei prezenţi au susţinut că tonul fusese prietenos şi plin de bună dispoziţie tot timpul. „Există un element de respect reciproc între ei, dar sunt foarte diferiţi“, a observat Thomas Bagger, consilier-şef pentru politică externă al preşedintelui german. „Au fost nevoiţi să facă eforturi suplimentare ca relaţia să funcţioneze.“

„Te înţeleg“, i-a spus Merkel lui Macron. „Îţi place să spargi lucruri, iar eu trebuie să strâng după tine.“ De asemenea, ea şi-a mustrat omologul francez că s-a distanţat de UE abordând Rusia unilateral şi opunându-se aderării Macedoniei de Nord la UE, ceea ce ea considera a fi o concesie făcută Moscovei. Oricât de mult aprecia dorinţa lui Macron ca Europa să fie mai puternică, ea i-a dat de înţeles că riscul asumat unilateral nu va face decât să slăbească continentul în ansamblu.

Totuși, cea mai emoționantă parte a cinei lor de două ore nu a avut nimic de-a face cu Trump sau cu Putin, sau cu orice altă criză agitată. A fost o sărbătoare a evenimentului transformator din viața Angelei Merkel: căderea Zidului. La cină au fost prezenți trei foști disidenți est-germani aflați pe baricade în acele zile istorice. Cei trei au vorbit despre propria lor „Zi a Bastiliei“, dar pentru ei nu era pe 9 noiembrie, ziua în care căzuse Zidul, ci cu o lună mai devreme, când șaptezeci de mii de est-germani au mărșăluit la Leipzig, confruntându-se cu perspectiva reală a violenței. Erau pregătiți ca Stasi să tragă asupra lor, așa cum făcuse armata chineză în Piața Tiananmen în iunie. Dar teama, după cum spunea Werner Schultz, unul dintre disidenți, „ajunsese de cealaltă parte“: acum Stasi se temea de oameni. Acești trei est-germani considerau că ei – nu Reagan, Bush, Gorbaciov sau Kohl – au adus libertatea. Până la urmă, mândria națională nu era doar o calitate a francezilor.

Macron a ascultat-o captivat pe Merkel depănându-și propriile experiențe din acea noapte: cum a plecat în grabă de la saună, cu prosopul sub braț, și a mers la noul punct de trecere de pe Bornholmer Strasse pentru a începe o viață nouă. O cină care începuse cu exprimarea nemulțumirilor dintre aliați s-a încheiat cu identificarea unor puncte comune între cei doi. Povestind despre reunificarea istorică a Germaniei în 1989********, Merkel și Macron s-au despărțit având un sentiment reînnoit al istoriei comune a Europei și al destinului împărtășit.

Pe când Merkel și Macron luau masa la Berlin, un virus se răspândea în China, iar, curând, cei doi aveau să se întâlnească din nou – și să demonstreze că Merkel găsise în Macron partenerul pe care îl căuta. Alții însă își pierdeau încrederea în ea.

La sfârșitul anului 2019, când Merkel a marcat încheierea celui de-al paisprezecelea an în funcția de cancelar, ziarul britanic The Guardian a publicat o perspectivă extrem de critică asupra carierei sale.[6] „Angela Merkel trebuie să plece“, a scris distinsul istoric de la Oxford, Timothy Garton Ash, pe un ton angoasat, argumentând că, având-o pe Merkel la cârmă, Germania „este inima care bate încet a unui om de afaceri bine hrănit, care se odihnește pe canapeaua din birou după un prânz îndestulător“. El a recunoscut că devotamentul înfocat al lui Merkel pentru un buget echilibrat a făcut

economia Germaniei să se numere printre cele mai sănătoase democraţii. Dar Garton Ash i-a criticat prudenţa excesivă şi incapacitatea de a accepta încercarea lui Macron de a „revoluționa“ Europa și de a-i conferi „ambiții napoleoniene“.

„Aș sugera cu respect“, a conchis el, „că menţinerea lui Merkel în funcţie nu este în interesul Germaniei şi nici al Europei (…). Este timpul pentru o schimbare.“

Schimbarea a venit într-adevăr în 2020. Dar prezenţa lui Merkel în funcţie s-a dovedit a fi nu numai în interesul Germaniei și al Europei, ci și al restului lumii.

În ١٩٩٥, în urma negocierilor purtate de americani pentru a pune capăt războiului brutal din Bosnia, cel mai sângeros din Europa după al Doilea Război Mondial, președintele francez Jacques Chirac a insistat ca tratatul de pace să fie semnat la palatul Élysée de la Paris – deși fusese decis în spatele gardurilor din sârmă ghimpată de la baza aeriană Wright-Patterson din Dayton, Ohio. Gloria, deși fragilă, era totuși glorie.

Sloganul ales de Macron în campania din 2022 pentru un nou mandat, „Nous, Français“ („Noi, francezii“), nu ar fi fost niciodată pe placul lui Merkel, antinaționalistă convinsă – și rezumă mai mult sau mai puțin prăpastia dintre ei.

Energia și charisma pe care le proiecta i-au adus acele titluri elogioase. Macron era în principal preocupat să reformeze economia stagnantă și codul fiscal al Franței, dar și să elimine mișcarea populistă Vestele Galbene care organiza proteste naționale împotriva impozitului pe combustibil. Totuși, Merkel invidia libertatea mai mare a președinției franceze semiimperiale.

Data oficială a reunificării Germaniei este 3 octombrie 1990, dar această conversație a fost despre evenimentele dramatice care au însoțit căderea Zidului în 1989.

Angela Merkel s-a adresat națiunii pe 18 martie 2020 folosind o platformă neobișnuită pentru ea: televiziunea. Tonul ei, o combinație de compasiune și de autoritate în egală măsură, a fost fără precedent. Ea a condus Germania cu un calm și cu un echilibru de neegalat în primele luni traumatizante ale pandemiei de Covid-19.

Capitolul 18. Spre final

„Sună ridicol, dar singura cale de a învinge ciuma este bunul-simţ.“

Albert Camus

, filosof şi scriitor francez (1913–1960)

„Evenimentele, dragul meu, evenimentele.“

Harold Macmillan

, premier britanic din 1957 până în 1963, când a fost întrebat ce îi va determina moştenirea

Angela Merkel şi-a petrecut ultimii doi ani în funcţie stabilind politici care au rămas în vigoare după retragerea ei. Dar, spre deosebire de majoritatea celor care ajung la apogeul puterii, ea a încercat totodată să se conecteze cu cei cărora le-a acordat prea puţină atenţie la începutul carierei.

Cu vremea, Merkel şi-a permis să aibă sentimente mai blânde pentru mediul îngrădit al tinereţii ei şi pentru cei care „nu au avut norocul meu“[1]: acei est-germani care se simt nerecunoscuţi şi subapreciaţi pentru efortul lor de după unificare. „Nu doar oamenii de dreapta simt acest lucru“, a spus ea publicului din fosta Germanie de Est în 2019. „Şi alţii îl simt; doar că nu se exprimă la fel de vocal. Ştiu că sunt sate care dispar pentru că s-au mutat copiii şi nepoţii.“ Acum, ea folosea mai des expresia „noi, est-germanii“, o nouă

dovadă a solidarității.

După ce și-a petrecut o mare parte din cariera politică lăsând deoparte subiectul originilor sale, acum părea uneori aproape nostalgică amintindu-și acea viață de odinioară din spatele zidului înfricoșător, când mama și tatăl ei erau încă în viață, iar ea era fiica studioasă a pastorului. Cuvântul german Sehnsucht, care include nostalgia, dorul și alte emoții de nedefinit care vin odată cu amintirea trecutului îndepărtat, descrie cel mai bine acest lucru.

Pentru Merkel, Germania de Est însemna din ce în ce mai mult priveliștile, sunetele și mirosurile copilăriei. Întrebată ce îi vine în minte când își amintește de tinerețe, ea a răspuns: „Pini și fân, și miros de cartofi în oala de fiert cu aburi. Aveam prieteni și familii cu care ne sărbătoream zilele de naștere și Crăciunul; cu care împărtășeam durerea. Faptul că nu puteam călători în America nu ne definea fiecare zi.“[2]

La un moment dat, întrebată care este filmul său preferat, cancelarul a ales Die Legende von Paul und Paula, o comedie neagră est-germană din 1972.[3] Este o alegere revelatoare, cu siguranță nu bazată pe meritele artistice ale filmului, ci pe timpul și locul pe care le evocă pentru Angela Merkel. Filmul oferă o imagine sentimentală a laturii umane a vieții din Est: dragostea dintre doi tineri în împrejurări tensionate. Bucătăriile mici sunt folosite în comun cu vecini, vopseaua se descojește, iar mașinile sunt niște Trabi pătrățoase, așa cum era numit cu afecțiune Trabantul cel zgomotos. Toată lumea este la fel de săracă. Urmărind alături de soțul ei varianta din 2013 a acestui film, chipul cancelarului a părut luminat de o plăcere pură pe care doar imaginile din Heimat (cuvânt aproape intraductibil pentru acest sentiment profund al familiarului) o pot stârni. Dintr-odată nu mai era cancelarul Republicii Federale Germania, ci avea din nou optsprezece ani – vârsta la care văzuse prima dată filmul – și urma să studieze fizica la Universitatea din Leipzig.

Cu toate acestea, un grup de est-germani au rămas neclintiți până la final în asprimea cu care au judecat-o pe Merkel, cancelarul originar din est. Desigur, confruntarea directă cu dușmanii nu este stilul său. Totuși, au fost momente în care nu a putut evita întâlnirile cu cei care nu încercau să-și mascheze resentimentele înverșunate la adresa ei. În 2019, pe când participa la o întrunire la primăria din orașul Stralsund, în propria ei circumscripție electorală, un bărbat corpolent, cu păr blond, așezat în primul rând, a ridicat

mâna și s-a identificat drept „Thomas Naulin, membru AfD“, apoi a început să o critice pe Merkel. „Ne-ați condus spre dictatură… Drepturile fundamentale au fost reduse drastic, libertatea presei nu există… Germania de Est [comunistă] ar păli de invidie dacă ar vedea toate acestea.“ El și-a încheiat tirada spunând: „Ca membru AfD, nu am dreptul la libertatea de exprimare“.[4]

„Înainte de toate“, a răspuns Merkel pe un ton calm, „te afli aici, în primul rând, și nu te paște nici un pericol din cauza întrebării pe care ai pus-o.“ Cei din public suficient de vârstnici ca să-și amintească faptul că remarcile provocatoare ale lui Naulin ar fi aruncat în închisoare un cetățean al Republicii Democrate Germane au chicotit nervos. „Și nici nu mi se pare că AfD este împiedicat să ne spună mie și colegilor mei ce cred în Bundestag“, a continuat ea.

„Cât despre cine reprezintă poporul, cine este patriot, opiniile diferă. Tu crezi că tu ești acela. Cred că și eu fac la fel de mult parte din popor (…). Iar în ce privește opinia că am divizat țara cu politicile mele, cred că nici o țară nu este singură în lume (…). Întotdeauna voi spune că [politica mea privind refugiații] a fost decizia corectă (…). Nu putem doar să ne protejăm propria avuție. Nu ne putem gândi doar la noi înșine“, a spus ea publicului tăcut. „Facem parte din lume.“

A fost o declarație uluitoare – chiar emoționantă. Totuși, maniera răbdătoare, atentă și necombativă în care Merkel căuta umanitatea comună părea adesea o pledoarie din altă epocă. Poate că opinia ei era singulară, dar avea să continue să și-o exprime în timpul rămas.

De asemenea, în ultimii ani de mandat, Merkel a denunțat din ce în ce mai mult absența femeilor din funcții de conducere – de cele mai multe ori, prin sarcasm bine țintit. În octombrie 2018, la Forumul Young Global Leaders de la Kiel[5], port la Marea Baltică, Merkel a privit echipa exclusiv masculină de presupuși viitori lideri ai Germaniei și a remarcat sec: „Cam masculină“.[6] Apoi, devenind serioasă, a comentat: „Lipsesc cincizeci la sută dintre persoane. Și vă spun un lucru: femeile îmbogățesc viața. Nu numai viața privată, ci și viața politică. Habar nu aveți ce pierdeți!“ Stânjenit, publicul a

izbucnit în râs, iar tinerii la care făcuse referire au părut ceva mai puțin făloși – poate chiar ceva mai puțin masculini.

Merkel nu uitase condescendența cu care elita politică a Germaniei îi tratase propriile ambiții, de exemplu când un ministru i-a spus: „Știi, dragă, dacă nu mi-ai fi atât de simpatică, nu aș vota prostia asta“[7], cu referire la o lege privind egalitatea în drepturi, pe care o susținuse ca ministru pentru femei și tineret. Până la sfârșitul mandatului, ea a transformat discret o cultură în întregime patriarhală într-una mai prietenoasă cu femeile. În noiembrie 2018, luând cuvântul cu ocazia sărbătoririi a o sută de ani de la acordarea dreptului de vot femeilor din Germania, ea a declarat: „Astăzi nu mai râde nimeni când o tânără spune că dorește să devină ministru sau chiar cancelar într-o bună zi. Unii“, a adăugat ea, făcând o pauză pentru a spori efectul comic, „chiar se întreabă dacă un bărbat ar fi potrivit pentru această funcție.“ Zâmbind la propria ei insolență, Merkel s-a lăsat cuprinsă de valurile de râsete.

În februarie 2020, pe scena Universității din Pretoria din Africa de Sud, cu un braț întins lejer peste spătarul scaunului pe care era așezată, ea a răspuns la întrebările studenților cu încrederea de sine a unei feministe care nu mai avea nimic de dovedit: „Aveți încredere în voi. Nu-i lăsați pe alții să vă ia pâinea de la gură. Îndrăzniți să nu fiți de acord. Nu-i lăsați să vă umilească“ – toate sfaturi pe care tânăra și ambițioasa Angela trebuise să le afle singură.

Cea mai puternică armă a sa în lupta pentru drepturile femeilor a rămas propriul exemplu. Merkel a demonstrat că o femeie poate conduce fără artificiile obișnuite ale celor puternici. În Bundestag, cu încrederea absolută născută din stăpânirea datelor, ea a respins frecvent atacurile și a răspuns la întrebări cu aerul calm al unui computer care joacă șah.[8] De exemplu, când un membru al Partidului Social Democrat nu a putut să-și termine întrebarea privind sporirea personalului din azilurile de bătrâni în cele șaizeci de secunde alocate, iar microfonul i-a fost oprit, cancelarul a intervenit rece: „Ca să îți vin în ajutor, cred că ghicesc unde voiai să ajungi cu această întrebare“. După care Merkel le-a ținut parlamentarilor o prelegere despre regulile obscure care guvernează casele de bătrâni din Germania, „amețindu-i cu abundența de informații“, după cum s-a exprimat un observator. Ea îndeamnă frecvent: „Fetelor, îndreptați-vă spre știință!“ Stilul ei îi face să pară demodați pe liderii de sex masculin agresivi și fanfaroni.

Cu toate acestea, Merkel este rareori considerată o susținătoare a femeilor. Și este adevărat că ea nu și-a folosit niciodată autoritatea de cancelar pentru a ține un discurs complet despre necesitatea de a conferi putere acelei jumătăți a populației care este încă radical subreprezentată în viața politică. La fel ca în cazul multor subiecte controversate, Merkel abordează lucrurile treptat și acționează indirect pentru a produce o schimbare. De exemplu, ea i-a încredințat un portofoliu tradițional „masculin“, Ministerul Apărării, unei mame cu șapte copii, Ursula von der Leyen, deschizându-i calea pentru a-și asuma președinția Comisiei Europene. Ea preferă să conducă prin exemplu.

La sfârșitul anului 2019, Merkel a onorat o datorie istorică. Ea vizitase lagărele de concentrare naziste de la Buchenwald, Dachau și Sachsenhausen. Depusese o coroană de flori la Yad Vashem din Ierusalim. Totuși, nu fusese la cel mai sumbru monument al capacității omului de a face rău: Auschwitz, cel mai mare dintre lagărele naziste, situat în Polonia. În acea zi de iarnă, cancelarul a păşit încet pe cărarea cu pietriș care duce la porțile din fier forjat inscripționate cu o minciună crudă „Arbeit Macht Frei“ („Munca te eliberează“), într-o tăcere solemnă. Poate că aceasta ar fi fost o manifestare obligatorie a bunăvoinței într-o epocă anterioară. Dar în decembrie 2019, când antisemitismul și rasismul erau alimentate de populiști de la Heidenau, din Saxonia, până la Charlottesville, în Virginia – și cu AfD în Bundestag și Trump la Casa Albă –, cuvintele ei, rostite în fața unui zid cu portrete de familie ale victimelor, au sunat ca un semnal de alarmă:

În ziua de azi este necesar să spunem clar un lucru: trebuie să îi înfruntăm pe cei care suscită prejudecăți și incită la ură împotriva oamenilor de credințe și de origini diferite. Auschwitz a fost un lagăr de exterminare german, condus de germani. Noi, germanii, le datorăm victimelor, și nouă înșine, să păstrăm vie memoria crimelor comise, să identificăm făptuitorii și să comemorăm victimele… Acest lucru nu este negociabil. Este o parte integrantă și va fi întotdeauna o parte integrantă a identității noastre.

Cu o precizie de neclintit, Merkel a catalogat crimele pe care germanii le-au comis acolo „împotriva oamenilor care aveau un nume, o istorie, o demnitate, o poveste (…) [Este] dincolo de înțelegerea umană (…). Și totuși, s-a întâmplat. Prin urmare, se poate întâmpla din nou“, a spus ea, citându-l pe supraviețuitorul de la Auschwitz, Primo Levi.

În ultimul său an de mandat, Merkel a respins întrebările despre „moștenire“. „Sunt prea ocupat ca să mă gândesc la astfel de lucruri“, a fost răspunsul disprețuitor pe care l-am primit când l-am întrebat pe un consilier apropiat care spera Merkel să fie moștenirea ei. Nerăbdarea față de autoexaminare – și explicații în general –, iată un lucru tipic pentru cancelar. Totuși, în maniera ei discretă, acționa pentru a proteja moștenirea unei Germanii mai tolerante cu străinii și mai înțelegătoare față de o parte din propria sa populație de est. Ea le-a reamintit germanilor nevoia de a se lupta cu trecutul țării lor pentru totdeauna.

Totodată, avea mai multe planuri pentru viitorul Germaniei. În discursul său de Anul Nou de pe 31 decembrie 2019, Angela Merkel a promis că va deveni în sfârșit „Cancelarul climei“. „Încălzirea globală este reală și este amenințătoare“, le-a spus ea germanilor, mai ferm decât îi stă în fire. „Trebuie să facem tot posibilul pentru a depăși această provocare. La șaizeci și cinci de ani, sunt la o vârstă care nu îmi mai permite să apuc toate consecințele schimbărilor climatice care vor apărea dacă politicienii nu acționează.“ Ea intenționa să acționeze.

Totodată, Merkel supraveghea o inițiativă, condusă de Eva Christiansen, de îmbunătățire a accesului digital în estul și în zonele rurale ale Germaniei. Întrucât Merkel nu crede că părerile se schimbă doar prin discuții, ea spera că Ossis nemulțumiți ar putea fi aduși mai aproape de restul țării dacă vor vedea îmbunătățiri concrete în viața lor de zi cu zi.

Ultima dată când am fost la Cancelarie, la începutul lunii februarie 2020, Angela Merkel cerceta calculul cuantic, un sistem de calcul exponențial mai rapid care, prevăd unii, va deveni următoarea etapă de calcul. Cancelarul tocmai terminase de citit o lucrare lungă despre Clearview AI, o companie americană de tehnologie care furnizează programe de recunoaștere facială,

folosite de companii private, agenţii de aplicare a legii, universităţi şi persoane fizice. Inteligența artificială devenea mai importantă, mai ales fiindcă se dezvolta și se implementa rapid în China, amenințând celebra industrie auto din Germania cu mașini electrice autonome. Dar nu era vorba doar de mașini: IA era pe cale să revoluționeze îngrijirea medicală și modul în care se poartă războaie, ajungând să domine tehnologia informației. China, Merkel știa acest lucru, făcea următorii pași necesari pentru a deveni lider mondial în domeniul inteligenței artificiale, investind miliarde de dolari în cercetare și în dezvoltare. Cum economia Chinei este planificată la nivel central, Beijingul se putea mișca mult mai repede decât o democrație greoaie ca Germania.

Merkel dorea să înțeleagă pe deplin toate aspectele revoluției digitale în expansiune rapidă: nu numai ce promitea, ci și potențialele pericole pentru societate, în special cu privire la utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială. Date fiind apetența ei pentru nou, pregătirea ei științifică și încrederea cu care gestiona datele, ea stăpânea domeniul tehnic mai repede decât majoritatea politicienilor. Chinezii înaintau rapid, iar Merkel era hotărâtă ca Germania – și Europa – să nu-și piardă avantajul inovator, deși se temea că acest lucru se întâmpla.

Aceasta era situația în februarie 2020, cu doar câteva săptămâni înainte ca atât Cancelaria, cât și o mare parte a globului să-și suspende activitatea, iar cancelarul să ajungă să gestioneze criza Covid-19. Evenimentele, ca întotdeauna, au forțat-o să-și schimbe prioritățile.

Pe 19 martie 2020, Merkel s-a confruntat cu ceea ce ea numise „cea mai mare criză de după al Doilea Război Mondial“. Angela Merkel, un politician care nu este cunoscut pentru abilitățile sale de comunicare, le-a transmis un mesaj transformator conaționalilor săi, într-un discurs la televiziunea națională. A apărut pe fundalul cu puternic impact vizual al Reichstagului, flancată de steaguri ale Germaniei și Uniunii Europene – o platformă pe care o folosise doar pentru discursurile de Anul Nou –, drept urmare, poporul german a ascultat-o atent. Tonul ei, îmbinând empatia și forța în egală măsură, a fost fără precedent. Discursul rostit de Merkel în acea zi a schimbat cursul unui virus mortal în țara sa și, având în vedere răspândirea lui necruțătoare,

deopotrivă dincolo de graniţele Germaniei.

„Es is ernst“, a spus Merkel cu o intensitate neobişnuită.[10] „Este grav.“ A repetat îndemnul ca un clopot funebru: „Vă rog să luaţi acest lucru în serios“. Iar poporul german a avut încredere în ea pentru că, în cincisprezece ani, ea nu i-a mințit niciodată. Poate că i-a plictisit și adesea nu a reușit să-și explice deciziile adecvat, dar rareori a înflorit faptele și cu siguranță nu le-a inventat. Încrederea acumulată acum salva vieți.

Cu emoție stăpânită, dar inconfundabilă, Merkel a făcut apel la cele mai bune instincte ale germanilor. „Suntem o comunitate în care fiecare viață și fiecare persoană contează (…). Acestea nu sunt cifre abstracte sau statistici. Este vorba de un tată sau de un bunic; de o mamă sau de o bunică. Sunt oameni“, a spus ea, propozițiile ei simple, declarative fiind mult mai liniștitoare în această criză decât retorica ameţitoare. Ea nu s-a adresat ca un politician, ci ca o prietenă unor prieteni, ca un părinte unor copii, de la om la om. Cuvintele îi aparţineau evident. Deşi prima versiune fusese scrisă de doi dintre cei mai apropiaţi consilieri ai săi, Beate Baumann şi Steffen Seibert, cancelarul a stat până târziu în noapte ca să o rescrie. Când a rostit discursul, a făcut-o direct, fără ezitări, iar mesajul ei a fost puternic pentru că a fost sincer.

Fiecare aspect al vieţii sale improbabile – de la copilăria pătrunsă de etosul luteran al slujbei la deceniile ca om de știință devenit politician – părea că a pregătit-o pe Merkel pentru această criză finală. Conştientă mereu de istoria întunecată a Germaniei, ea a promis poporului german transparență. „Suntem o democraţie. Nu trăim prin constrângere, ci prin cunoştinţe împărtăşite şi participare“, a spus ea, înainte de a anunța:

„Închidem totul. Nu mai socializaţi. Lucraţi de acasă. Nu puteţi merge la școală, în baruri sau la meciuri de fotbal.“ Ea le-a reamintit conaționalilor săi că știa ce înseamnă izolarea. „Pentru cineva ca mine, pentru care libertatea de călătorie și de mișcare a fost un drept câștigat cu greu, astfel de restricții pot fi justificate doar ca o necesitate absolută. Într-o democrație, ele nu ar trebui să fie niciodată hotărâte cu ușurință, și doar temporar – dar în acest moment sunt indispensabile pentru a salva vieți“, a subliniat ea.

Calmă, dar gravă, cu vârfurile degetelor formând triunghiul familiar pe biroul

din faţa ei, Merkel s-a adresat naţiunii de parcă ar fi fost familia sa. „Cea mai grea parte va fi faptul că ne vor lipsi interacţiunile umane“, a avertizat ea. „Dar faptul că ne păstrăm distanţa faţă de ceilalţi este un semn de grijă (…). Cât de mare va fi numărul victimelor, câţi oameni dragi pierdem, se află în mare parte în puterile noastre.“ Ea a încheiat cu o rugăminte: „Vă rog, aveţi grijă de voi şi de cei dragi (…). Trebuie să găsim modalităţi de a ne arăta afecţiunea şi prietenia. Folosiţi Skype, telefonul, e-mailul şi poate veţi scrie din nou scrisori. Corespondenţa se livrează!“ Știință și empatie comunicate în egală măsură.

La câteva zile după discursul ei, Merkel a fost văzută împingând un coş de cumpărături în magazinul ei de cartier din Berlin. Fotografiile din presă au surprins doar două sticle de vin şi câteva suluri de hârtie igienică în căruciorul cancelarului. Nimeni nu ar putea-o acuza că a pus în scenă acest exemplu perfect al unuia dintre mesajele ei cheie către naţiune: „Nu faceţi provizii!“ După cum ştiau cei mai mulţi germani, Merkel îşi făcuse singură cumpărăturile de-a lungul mandatului. Nu era nevoie să se reinventeze pentru a se adapta crizei actuale.

În vreme ce mulţi lideri stăruiau în negare, Angela Merkel a condus calm şi competent. De la Washington la Moscova şi pe tot cuprinsul Germaniei, nenumăratele voci care o atacaseră erau acum tăcute, purtând propriile bătălii pentru supravieţuire politică sau supravieţuire pur şi simplu. Într-o perioadă în care anxietatea sporită, bravada şi gândirea magică răspândesc confuzie şi, în final, moarte, sprijinul germanilor pentru Merkel a ajuns la un nivel istoric de 80%.

Când vieţile – nu politica sau ambiţia – erau în joc, ea şi-a dezvăluit adevăratul caracter. Pe măsură ce coronavirusul se răspândea şi îşi schimba direcţia zi de zi, urmărirea virusului a necesitat respectul unui om de ştiinţă pentru precizie şi date. Merkel a citit despre istoria gripei spaniole – care ucisese aproximativ cincizeci de milioane de oameni pe tot globul după Primul Război Mondial – şi era conştientă de ce va urma. „Ajută faptul că doamna cancelar se pricepe la cifre“, a spus dr. Christian Drosten, directorul Institutului de Virusologie de la Spitalul Universitar Charité din Berlin, care a ajutat la identificarea virusului SARS în 2003. Dar pregătirea ştiinţifică în sine nu se traduce în leadership. Puterea unui cancelar german de a

reglementa afacerile interne este limitată, bazată în primul rând pe consimțământ și consens. Puterea de convingere a lui Merkel și trierea atentă a proiecțiilor au convins cele șaisprezece landuri germane, uneori reticente, care controlează închiderea școlilor și ordinele de a rămâne acasă, să închidă totul rapid.

În timpul crizei refugiaților, ea învățase, pe propria-i piele, că într-un moment de criză națională trebuie să fie prezentă și să fie în mod vizibil la conducere. Comunicarea regulată era prioritară, având în vedere prezența unui alt virus: rețelele de socializare, uluitor de rapide în răspândirea teoriilor conspirației și a dezinformării. „Vă rog să nu dați crezare zvonurilor, ci doar comunicărilor oficiale“, i-a îndemnat cancelarul pe germani. „Tot ce vă spun vine din partea experților.“ Ea a apărut întotdeauna alături de echipă, flancată de ministrul sănătății, Jens Spahn, și de alți oficiali importanți, dornică să împărtășească meritele cu cei din jurul ei. Cum nu a fost niciodată doar o voce de sus, în timpul pandemiei a rămas cu picioarele pe pământ, fără să-și piardă vreodată autoritatea.

Pe măsură ce vremea blândă de primăvară ademenea populația obosită de săptămâni de izolare, ea și-a asigurat compatrioții că are o formulă exactă pentru relaxarea restricțiilor – și pentru o izolare viitoare, pe care o considera inevitabilă. „Dacă rata de infectare ar ajunge la 1,2“ per persoană infectată, a explicat ea, „spitalele ar putea atinge un punct de criză în iulie. Dacă ar ajunge la 1,3, criza ar apărea mai devreme, în iunie.“ Spre deosebire de sistemele medicale din multe părți ale lumii dezvoltate, spitalele germane nu au atins niciodată punctul de criză. De la bun început, au fost testați cincizeci de mii de oameni în fiecare zi, ceea ce le-a permis oficialilor să urmărească eficient mișcările celor infectați. Drept urmare, Germania a înregistrat doar o treime din numărul de decese observat în Franța. După ce a aflat că unul dintre medicii săi fusese depistat cu Covid, cancelarul a dat exemplu întregii țări și a intrat ea însăși în carantină timp de două săptămâni.

„Viața mea s-a schimbat. Acum presupune în mare parte apeluri telefonice și conferințe video“, a spus ea, adresându-se națiunii din carantină.[11] Totuși, nici măcar pandemia nu a convins-o pe Merkel, extrem de rezervată, să permită lumii să arunce o privire în casa ei. Camerele de filmat nu au dezvăluit niciodată cărțile aliniate pe rafturi sau gusturile ei în materie de artă și de

mobilier. Merkel conducea țara cu vocea sa, prezidând reuniuni ale Cabinetului și conferințe telefonice cu șefi de stat din micul ei apartament din Berlin – unul în care nici un șef de stat și nici măcar un consilier loial nu intrase vreodată.

Luată în derâdere la un moment dat pentru că promova idealul „gospodinei șvabe“ cumpătate, care își vede de treabă, spre deosebire de ceilalți membri ai Uniunii Europene, cei cincisprezece ani în care Merkel a insistat pentru un buget strict au dat acum roade. Germania a intrat în criza sanitară cu un surplus, iar când cancelarul a anunțat intrarea în lockdown, plățile către familii, reducerile de taxe și împrumuturile pentru afaceri au fost de patru ori mai mari decât pachetul de salvare din Statele Unite, fără să fie nevoie să se împrumute. Kurzarbeit (activitate cu fracțiune de normă), un sistem de stat vechi de o sută de ani prin care companiile primesc bani pentru a-și păstra angajații pe statul de plată în timpul crizei, a fost extins rapid. Drept urmare, Germania s-a așteptat la o scădere de doar 6% a PIB-ului, în comparație cu Franța, care a pierdut între 10% și 13%.********

În primele săptămâni de criză, Merkel, altfel o campioană a solidarității europene, și-a pus compatrioții pe primul loc. Când virusul s-a deplasat din Italia spre nord, Germania și-a închis granițele. Pe un continent unde oamenii și mărfurile trec granițele fără probleme de zeci de ani, imaginea barierelor a fost șocantă, dar cancelarul a considerat că, deși le cerea mult alegătorilor săi, responsabilitatea sa principală era sprijinirea Germaniei. Ulterior, ea și-a cerut scuze pentru acest lucru. „Primele noastre reflexe au fost naționale, ceea ce a fost greșit“, a declarat ea în Bundestag. „O pandemie globală necesită acțiuni comune, internaționale și sprijin reciproc.“ Odată ce propria ei națiune a părut cât de cât sub control, Merkel a început să gândească global.

Sprijinită de valul de popularitate, doamna cancelar își putea cheltui capitalul personal pentru a proteja Europa nu doar de virus, ci și de alte amenințări viitoare. Spre deosebire de criza euro, reacția ei la bilanțul uman și economic al crizei Covid de pe întreg continentul a fost rapidă și spectaculoasă. Flagelul pandemiei i-a permis să facă o ultimă mișcare îndrăzneață.

În epoca distanțării sociale, Merkel și Macron nu își mai puteau atinge

frunţile în semn de solidaritate, dar cele două puteri ale Europei s-au unit pentru a oferi continentului în suferinţă un impuls atât de necesar.[12] La teleconferinţa comună de pe 18 mai 2020, Macron, luminos şi bronzat după ce prezidase reuniuni ale cabinetului său în grădinile de la Élysée, şi o Merkel zâmbitoare au anunţat împreună un fond istoric de redresare de 500 de miliarde de euro. Odată ce acest grant a beneficiat de sprijinul Franţei şi al Germaniei, celelalte ţări au fost mai mult sau mai puţin nevoite să îl susţină, deşi stabilirea detaliilor nu avea să fie uşoară.

Nu era un împrumut care trebuia rambursat de naţiunile europene nevoiaşe, ci chiar un grant – o premieră pentru UE. „Germania şi Franţa luptă împreună pentru ideea europeană“, a spus cancelarul. Mai mult decât o simplă decizie bugetară, a fost împlinirea viziunii lui Merkel şi a lui Macron despre o Europă puternică şi unită, care are grijă de şi îi protejează pe cei mai săraci membri ai săi, cei mai afectaţi de pandemie. O astfel de infuzie de fonduri a reprezentat o schimbare de politică aproape revoluţionară pentru Merkel şi pentru Germania conservatoare fiscal – gata cu „regina austerităţii“. Cu acest grant, ea a depăşit obsesia sa şi a compatrioţilor săi pentru economisire şi frica de hiperinflaţie.

„Este senzaţional ce am realizat aici“, a declarat încântat Macron. În stilul său rezervat, cancelarul a spus: „Am remediat lucrurile, ca să spunem aşa, între Germania şi Franţa“. De data aceasta, preşedintele francez a fost mai aproape de adevăr. Acordarea unei puteri fiscale fără precedent în Uniunea Europeană a fost salutată de unii ca un moment demn de Hamilton – o referire la acordul din 1790 dintre Alexander Hamilton şi Thomas Jefferson prin care s-au federalizat datoriile diferitelor state americane. După ani de dezbateri la Bruxelles, Statele Unite ale Europei păreau aproape de realitate.

Merkel i-a surprins chiar şi pe cei mai apropiaţi aliaţi ai săi cu această întorsătură spectaculoasă, ceea ce subliniază caracterul privat şi secret al procesului său de decizie. Macron, care militase timp de trei ani ca Merkel să susţină o asemenea mişcare, a fost informat cu puţin timp înainte de teleconferinţa comună. Astfel, Merkel a dezvăluit încă o dată că nu este adepta ideologiei sau a dogmelor, în politică sau în economie; că învaţă din propriile-i greşeli; şi că este deschisă la idei noi, indiferent de unde vin – atâta timp cât funcţionează.

„În vremuri grele, trebuie să lupți pentru o idee“, a explicat ea. Ideea a fost ajutorarea rapidă și plină de compasiune pentru cei mai afectați și prevenirea fracturării Europei. În condițiile în care dinspre Rusia lui Putin suflă obișnuitele rafale reci, China este din ce în ce mai xenofobă și mai agresivă, iar coronavirusul continuă să răspândească suferință, ignorând orice granițe, „statul național singur nu are viitor“, a declarat ea.

Merkel a profitat astfel de o criză sanitară globală pentru a crea o nouă solidaritate între națiunile europene. Imaginea lui Merkel și Macron, flancați de albastrul cu stele galbene-aurii al Uniunii Europene când s-au angajat să salveze cele mai vulnerabile națiuni ale continentului, a transmis un mesaj puternic naționaliștilor și populiștilor de la Washington până la Moscova. În plus, i-a amuțit pe criticii autohtoni ai cancelarului: nu numai pe cei din AfD, ci și pe membrii conservatori din Uniunea Creștin Democrată, care nu s-au împăcat niciodată cu faptul că ea adusese partidul prea aproape de centru. Competența Angelei Merkel în combaterea crizei, precum și decența și spiritul său de lider de după perioada de criză au redus temporar la tăcere fanfaronada deșartă a AfD-ului, dar și mormăielile conservatorilor. AfD, mai ales, s-a prăbușit, sprijinul pentru această formațiune coborând uneori sub 10%. Un partid alimentat de furie a găsit prea puțină susținere politică în indignarea împotriva unui virus. A devenit partidul antirestricții, AfD pierzându-și astfel doar adepții moderați.

Merkel și-a aniversat împlinirea vârstei de șaizeci și șase de ani în sediul futurist din sticlă și oțel al Consiliului European de la Bruxelles, derulând probabil una dintre ultimele și cele mai importante operațiuni de negociere din cariera sa. Ceilalți douăzeci și șase de șefi de stat care se adunaseră pe 17 iulie în jurul marii mese rotunde au așteptat ca ea să pătrundă în sala imensă pentru a trece la chestiunile practice de salvare a Europei. Era necesar să depășească diviziunea aparent ireconciliabilă dintre țările bogate din nordul Europei, sudul mai puțin avantajat, vestul democratic și estul cu tendințe autoritariste.*********

La sosirea cancelarului, liderii Europei au izbucnit spontan în aplauze în onoarea ei – și poate chiar din plăcerea de a fi împreună pentru prima dată din februarie, când Covid suspendase diplomația față în față. Merkel, voioasă și vizibil încântată să revină în arenă, era singura care purta masca N-95

recomandată de medici; ceilalţi purtau măşti personalizate, cu însemnele naţionale. Cum ea lasă puţine lucruri la voia întâmplării, alegerea echipamentului de protecţie semnala că a luat pandemia în serios, precum şi faptul că se afla acolo nu doar ca lider al Germaniei, ci şi ca lider al întregii Europe.

Având în vedere că 2021 urma să fie ultimul său an în funcţia de cancelar, exista sentimentul tacit că în acea sală uriaşă se scrie istorie. Totuşi, Merkel nu era într-o dispoziţie nostalgică. Limbajul ei corporal indica faptul că era hotărâtă să treacă la treabă. „Epidemia de Covid-19 este cea mai gravă ameninţare cu care s-a confruntat Europa după al Doilea Război Mondial“, le-a spus ea. În stilul unei Mutti, ea l-a mustrat pe premierul bulgar că îşi ţinea masca sub nas. Ca o reamintire sumbră a vremurilor neobişnuite, sala de şedinţe era dezinfectată la câteva ore, iar un medic era disponibil chiar în faţa uşii. Aveau voie să urce în lift doar doi şefi de stat o dată.

După luni de videoconferinţe frustrante în care şefii de stat vorbeau toţi în acelaşi timp, căutau butoanele care dezactivează sunetul şi se confruntau cu întreruperi ale conexiunii, Merkel revenise la conducere. În următoarele cinci zile, totalizând nouăzeci de ore de negocieri – discuţiile au fost întrerupte doar de pauze rapide pentru gustări cu pommes frites (cartofi prăjiţi de două ori), o specialitatea bruxelleză, şi cine de lucru – cancelarul a oferit lumii o lecţie magistrală de diplomaţie. Fără discursuri locvace, fără atacuri la persoană, fără să supraliciteze, doar depunând eforturi epuizante pentru a găsi un teren comun pentru binele tuturor – genul de interacţiune umană intensă care nu poate fi realizată prin fanfaronadă sau printr-o conexiune virtuală.

Stilul diplomatic al lui Merkel a depins întotdeauna de interacţiunea faţă în faţă: citirea atentă a indiciilor nerostite, limbajul corporal, tăcerile şi schimburile spontane care pot avea loc doar în carne şi oase. Ea le-a permis tuturor celor prezenţi la reuniunea care respecta distanţarea socială să-şi spună cuvântul – chiar şi când premierul maghiar, Viktor Orban, a adoptat atitudinea demagogului. „De ce mă urâţi atât de mult pe mine şi pe Ungaria?“, i-a întrebat el pe membrii grupului, de parcă el ar fi fost Ungaria. Miza era prea mare ca restul să fie distraşi de un asemenea joc.

După o zi de schimburi aprinse şi fără perspectiva unui consens clar, pe 18 iulie, la ora două dimineaţa, grupul a desfăcut şampania pentru a sărbători

ziua de naștere a cancelarului. Președintele Portugaliei i-a dăruit lui Merkel romanul Eseu despre orbire de José Saramago, scriitor portughez, laureat al Premiului Nobel, a cărui eroină îi salvează pe cei afectați de „orbirea albă“, conducându-i către lumină – un dar cum nu se putea mai expresiv. Cadoul lui Macron pentru Merkel a fost o ladă cu vin alb de Burgundia, preferatul ei.

Discuțiile s-au intensificat în ziua următoare.[13] „Nu suntem aici pentru că vrem să fim invitați la petrecerile aniversare ale celorlalți. Suntem aici pentru că facem afaceri pentru propriile noastre țări“, a spus premierul olandez, Mark Rutte. El a cerut ca granturile să fie condiționate de respectarea statului de drept în statele membre. UE înseamnă anumite valori, nu doar comerț, le-a amintit Rutte unor lideri ca Orban. Drept răspuns, autocratul maghiar a replicat (năucitor): „Vă comportați asemenea comuniștilor“.

Odată cu trecerea orelor, Merkel, secondată de Macron, a apropiat națiunile divergente.[14] Ea i-a convins pe așa-numiții cumpătați – Olanda, Austria, Suedia, Danemarca și Finlanda – că „o situație extraordinară necesită un efort extraordinar“, inclusiv deschiderea fără precedent a trezoreriei țării lor pentru un plan de salvare fără obligații a Italiei, Spaniei, Greciei și a altor națiuni UE, afectate grav de pandemie. Consultând frecvent graficele și cifrele la care ține atât de mult, Merkel le-a amintit de mizele imediate: o recesiune mai profundă, un nivel ridicat al șomajului, diferențe tot mai mari între bogați și săraci și tulburări sociale pe un continent unde astfel de situații nu s-au terminat niciodată cu bine. Nu a fost nevoie să le reamintească celorlalți șefi de stat că Europa – năpădită de populiști locali care se hrănesc cu furia împotriva autorităților de la „Bruxelles“, ca să nu mai vorbim de ambițiile fățișe ale lui Xi Jinping, de campania lui Putin de a menține continentul într-o stare perpetuă de discordie și de dezbinare și de Statele Unite aflate pe muchie de cuțit înaintea alegerilor – nu putea risca să abandoneze nici unul dintre statele sale membre în fața pandemiei sau a demagogilor. Pe când ei se tocmeau și a doua zi până la primele ore ale dimineții, numărul deceselor cauzate de pandemie la nivel global trecuse de șase sute de mii.

Spiritele s-au încins la finalul celei de-a doua zile lungi. Macron, furios că Sebastian Kurz, cancelarul austriac, a părăsit cina de lucru pentru a vorbi la telefon, a lovit cu palma în masa imensă și a tunat: „Vedeți, lui Kurz nu-i pasă. Nu îi ascultă pe ceilalți… Se ocupă de presă și basta. Destul“. Kurz s-a

așezat în tăcere și nu s-a mai ridicat. Dacă Merkel, liderul Occidentului, în vârstă de șaizeci și șase de ani, avea puterea să continue să discute timp de patru nopți, atunci cancelarul austriac, de numai treizeci și trei de ani, cu siguranță putea rezista.

Sâmbătă dimineața la ora trei, Merkel și Macron s-au întâlnit la un pahar de vin alb în barul de la Hilton Brussels Grand Palace, un hotel de epocă din anii 1970, unde erau cazați amândoi. Discuțiile ajunseseră într-un impas. „Cumpătații" erau de neînduplecat. Olandezii prosperi și conservatori fiscal (și încăpățânați, în viziunea lui Merkel) și-au menținut ferm poziția ca granturile să fie condiționate, până când lipsa progreselor și epuizarea au evaporat starea de spirit sărbătorească din ziua precedentă. Macron le-a spus celor din echipa sa să pregătească avionul prezidențial pentru o decolare de ultim moment.

Merkel, mai obișnuită cu suișurile și coborâșurile negocierilor cu mize mari, s-a ținut tare. În cele din urmă, greii Europei, ea și Macron, au făcut front comun, epuizându-i treptat pe cei care le opuneau rezistență. Aceste două state, cele mai populate din UE, s-au dovedit imbatabile când au colaborat. Nimeni din jurul acelei mese nu dorea să submineze uniunea în acest moment de criză sau să-și pună în pericol propria reputație renunțând la discuții – mai ales că majoritatea aveau de câștigat de pe urma pachetului de salvare. Șefii de state au fost nevoiți să ajungă la o înțelegere; pandemia era un creuzet de care nimeni nu se putea îndepărta cu ușurință.

„Acord!", a scris pe Twitter președintele Consiliului, Charles Michel, pe 21 iulie, la cinci și jumătate dimineața. Mesajul de pe Twitter al lui Macron a fost mai elegant: „O zi istorică pentru Europa". Ca de obicei, femeia responsabilă în mare măsură de această reușită a descris realizarea cu modestie. „Am acționat responsabil acceptând aceste compromisuri." Doar ochii săi, obosiți, dar încrețiți de ușurare, lăsau să se întrevadă că, în spatele măștii, Angela Merkel zâmbea.

Dincolo de planul de cheltuieli de 859 de miliarde de dolari pentru salvarea celor mai afectate țări din Europa, exista ceva mai puternic.[15] Pentru prima dată, Uniunea Europeană, adesea luată în derâdere, acționa ca un întreg, nu ca o colecție de națiuni egoiste, fiecare în căutarea propriului beneficiu. Când au consimțit să acorde aproape 400 de miliarde de dolari sub formă de granturi

(și încă 360 de miliarde de dolari împrumuturi), fără condiţii, naţiunile bogate din nord nu au dat curs soluției de a îngropa țările mai sărace în datorii – așa cum făcuseră Merkel și Germania în timpul crizei euro din 2008. Banii vor fi asiguraţi prin participare colectivă – din obligaţiuni vândute în numele UE –, Germania având contribuţia cea mai generoasă. Franța și Germania nu au precizat dacă va fi nevoie de impozite noi sau de contribuţii naționale mai mari, în funcție de puterea economică. Merkel a declarat că respectivele 500 de miliarde de euro ar trebui rambursate „într-o perioadă lungă“ și că țara ei va suporta aproape o treime din fonduri.********

„Trebuie să acționăm în manieră europeană pentru a ieși cu bine și mai întăriți din criză“, le-a declarat cancelarul reporterilor. Procedând astfel, UE a stabilit un precedent și o structură pentru crizele viitoare, făcând un pas uriaș spre o uniune mai puțin birocratică și mai umană.

Angela Merkel și-a petrecut timpul rămas în funcție afirmând nevoia Europei de „a-și lua soarta în propriile mâini“. Pentru Merkel, Europa trebuie să însemne ceva mai mult decât piețe comune și călătorii fără granițe. „Europa nu este neutră; Europa face parte din Occidentul politic“, a insistat ea. Din fericire, cancelarul și-a asumat președinția rotativă de șase luni a organismului executiv al Uniunii Europene în iulie 2020. Ea a folosit acest prilej nu numai pentru a se concentra asupra Europei, ci și pentru a gestiona încă una dintre preocupările ei presante.

„China este unul dintre jucătorii-cheie din acest secol“, a anunțat ea la începutul mandatului, susținând că această țară va fi o prioritate în cele șase luni cât se va afla la cârma Europei. Având în vedere istoria personală a lui Merkel – și dat fiind că făcuse mai multe deplasări în China decât orice alt șef de stat – ea a fost mai puțin surprinsă decât mulți alți lideri de faptul că Beijingul suprimase informațiile referitoare la focarul de Covid din orașul Wuhan. Controlul informațiilor și negarea veștilor proaste sunt apanajul statelor autoritare monopartid, după cum bine știa. Totuși, represiunea dură exercitată de Beijing la Hong Kong și închiderea unui milion de musulmani uiguri în „lagăre de reeducare“ au șocat-o și i-au furnizat o ultimă dilemă – una fără o soluție clară.

China nu este pe calea către democratizare – era clar acest lucru. În 2005, când Angela Merkel și-a început deplasările anuale în China, ideologia marxist-leninistă impusă de singurul partid legal, cel comunist, era mai puțin importantă decât ajungerea la un acord cu Occidentul în materie de politică, economie și chiar pe probleme de securitate națională. Merkel cunoscuse un experiment similar, dătător de speranță, sub forma socialismului mai uman din timpul Primăverii de la Praga din 1968. Acea tentativă de „socialism cu față umană“ a fost zdrobită de tancurile și trupele sovietice, est-germane și ale celorlalte țări din Tratatul de la Varșovia – o dramă pentru tânăra Angela.

Cancelarul sperase că statul chinez va continua pe calea reformei și a moderației, începută după moartea lui Mao Zedong în 1976. Dar în 2012, Xi Jinping, noul președinte al Partidului Comunist, a precizat că prioritatea sa era puterea absolută pentru partid și pentru sine. Când lumea a fost perturbată de Covid, Xi și-a întărit poziția autoritară. Încrederea, afirmarea și ambițiile sale au proporții globale, iar mijloacele pentru a le duce la îndeplinire par aproape nelimitate, China fiind pe cale să depășească Statele Unite și să devină cea mai mare economie a lumii în deceniul actual.

Acest lucru (alături de virusul care continua să facă ravagii și de campania dezorganizată de vaccinare din UE) a pus la încercare ultimele luni de mandat ale Angelei Merkel. Din perspectiva cancelarului, dată fiind influența sa uriașă, China trebuia abordată. Dar cum? Ea considera că declarațiile bombastice sunt contraproductive. În opinia lui Merkel, atacurile publice nu fac decât să întărească poziția naționaliștilor chinezi. Abordarea sa a fost practică, dar nuanțată. China, nu Statele Unite, este acum principalul partener comercial al Uniunii Europene. Pur și simplu, Germania avea nevoie de condiții comerciale mai favorabile în relația cu titanul asiatic. În plus, nu se puteau face progrese reale în privința schimbărilor climatice – sau a pregătirii pentru următoarea pandemie – fără China la masa negocierilor. Aceasta este noua realitate, iar Angela Merkel este o persoană realistă mai presus de toate. Spre deosebire de majoritatea oamenilor puternici de pe scena mondială, ea nu este prizoniera nevoii de a părea dură. Ea dorește rezultate, oricât de modeste.

În ultimele zile ale unui an a cărui încheiere a fost întâmpinată de toată lumea cu urale, Angela Merkel a marcat ultimul său triumf diplomatic: un acord

istoric între Beijing și cele douăzeci și șapte de state ale Uniunii Europene. În penultima zi a președinției rotative a Uniunii Europene, ea a convins statele membre divergente să accepte un acord care să deschidă piețele chineze – echilibrând condițiile de concurență comercială între cele două entități, cel puțin într-o oarecare măsură – și chiar să încerce să abordeze problema mereu spinoasă a securității cibernetice.

Deși UE nu a dat publicității tot conținutul setului complex de acorduri comerciale, financiare, climatice și privind drepturile omului – a cărui realizare a durat un deceniu –, principalele sale reușite sunt clare. China a fost de acord să înlăture bariere comerciale și bancare semnificative, dar și să simplifice cerințele împovărătoare pentru întreprinderile mixte europene și chineze. Totodată, acordul promitea progrese în privința schimbărilor climatice și un angajament fără precedent în ce privește implicarea societății civile, reforma folosirii muncii silnice, precum și alte concesii privind drepturile omului. Desigur, orice acord este bun atâta timp cât este pus în practică, iar Angela Merkel nu va mai fi la putere ca să oblige Beijingul să-și respecte promisiunile. Dar cancelarul consideră China o forță globală inevitabilă – ultima putere comunistă în expansiune de pe planetă –, iar decembrie 2020 a fost ultima ei șansă de a transforma într-o moștenire concretă anii în care a depus eforturi să câștige încrederea liderilor chinezi.

Știind cu câtă atenție cântărește Merkel avantajele și dezavantajele, putem vedea de ce a profitat de acel moment pentru a forța un acord, în ciuda semnalelor de la viitoarea administrație Biden care îi cerea să aștepte până când „Occidentul“ – dacă mai era o categorie viabilă, după Trump și Brexit – să poată face front comun. Ea a calculat cu înțelepciune că și China era dornică să încheie un acord înainte ca Statele Unite să se alăture pe deplin alianței de care Trump își bătuse joc vreme de patru ani. Un Occident unit din nou putea fi un adversar mai dur pentru Beijing, așa că Xi putea fi dispus să facă niște concesii acum, înainte să se întâmple acest lucru. Prin urmare, ea a profitat încă o dată de o oportunitate pentru a-și promova politica. Statutul lui Merkel în ochii liderilor chinezi, precum și în rândul celorlalți șefi de stat din UE – dublat de hotărârea ei neclintită – a dus la parafarea acordului.

Angela Merkel a obținut ultima sa reușită diplomatică fără avantajul interacțiunii intense, de la om la om, pe care o preferă în diplomația cu mize

mari: fără să-şi tragă scaunul mai aproape ca să-i copleşească pe cei recalcitranţi cu datele pe care le stăpânește, fără să se aplece asupra graficelor și hărţilor. Ultima sa negociere diplomatică a fost purtată în stilul lumii aflate în carantină: cu imagini pâlpâitoare pe ecrane uriașe.

Unii dintre ceilalţi lideri ai UE s-au plâns că Merkel a insistat prea mult pentru un acord tehnocrat şi practic – de parcă Xi era un lider „cu care putem face afaceri“, așa cum spusese cândva premierul britanic Margaret Thatcher despre Mihail Gorbaciov – fără să se țină cont de regimul lui autocratic. Acordul servea prea mult intereselor germane, s-au plâns unii membri ai UE, deoarece Germania este unul dintre primii cinci parteneri comerciali ai Chinei, iar sectoarele sale industriale și de construcţii de mașini erau dornice să aibă acces mai ușor pe piața chineză.******** Dar Angela Merkel dorea un acord, iar celorlalți le-a fost imposibil să-i refuze această încheiere a lungii sale cariere. Date fiind pregătirea sa ştiinţifică şi apariţia unor noi variante de coronavirus care amenințau să prelungească pandemia, Merkel a văzut dincolo de ideologie nevoia ca rivalii să colaboreze în chestiuni care depășesc granițele, cum ar fi sănătatea și clima. E drept, acest acord nu se baza pe valori, ci pe interesul european – și nu era deloc lipsit de riscuri. Aprofundarea legăturilor economice dintre Europa şi China ar putea face UE mai vulnerabilă la presiunea unei naţiuni care promovează anumite politici pe care Angela Merkel le detestă. Dar cancelarul practică Realpolitik într-o manieră care probabil ar fi apreciată de Henry Kissinger. Totuși, în opinia lui Merkel, un acord imperfect, în care ambele părţi câştigă şi renunţă la ceva********, era întotdeauna mai bun decât nimic.

Când a fost încheiată înțelegerea, ea a declarat în stilul său sec: „Nu trebuie să ne facem iluzii: China este un concurent (…), dar trebuie să prevaleze condiţiile de concurenţă echitabile“. Condiţiile ar urma să fie ceva mai echitabile acum. A fost o veste binevenită pentru afacerile europene, dar a consolidat totodată influența și acoperirea globală a Chinei. Merkel, extrem de pragmatică, a luat lumea așa cum a găsit-o, nu așa cum sperase cândva că va deveni.********

Merkel mai avea un motiv pentru a promova acest acord cu China în ultimele sale zile ca preşedinte al Consiliului European. Era un semnal transmis către Washington: Europa poate acționa unilateral în propriul interes. Când

președintele Biden, proaspăt instalat în funcţie, a declarat: „Politica nu trebuie să fie neapărat un foc puternic“, Angela Merkel aproape că a putut fi auzită oftând uşurată: „Amin“. Dar alianţele se întemeiază pe încredere, iar această încredere fusese deteriorată. Timp de patru ani, Europa a depăşit mai multe crize fără ajutorul Washingtonului şi nu îşi va relua brusc poziţia de subordonat în alianţa transatlantică. Când au apărut ameninţări nevăzute, periclitând cea mai importantă alianţă, America nu a fost vigilentă. Pentru Angela Merkel, aceasta a fost moştenirea dureroasă a mandatului haotic şi periculos al lui Donald Trump. Deşi este liderul european cu cele mai puternice vederi proamericane, ea a proclamat, de fapt, sfârşitul hegemoniei SUA. Pax Americana, ordinea mondială instaurată de Washington după al Doilea Război Mondial, era de domeniul trecutului.

De fapt, la sfârşitul anului 2020, economia germană a scăzut cu doar 5% – printre cele mai mici scăderi din Europa. Prin comparaţie, Franţa şi Italia au înregistrat fiecare o scădere de 9%, iar Marea Britanie a suferit cel mai grav declin din ultimii trei sute de ani, de 11,3%.

Planul de redresare al lui Merkel şi Macron presupunea luarea unui împrumut de către Comisia Europeană, care să fie cheltuit pe granturi pentru a ajuta ţările nevoiaşe. Oferirea de granturi, nu de împrumuturi a fost un lucru greu de acceptat pentru unele ţări din nord, cu economii mai sănătoase şi politici fiscale conservatoare. A reprezentat o provocare pentru Merkel şi Macron să convingă aceste ţări.

Detaliile privind repartizarea fondurilor, precum şi noile surse de venituri pentru bugetul UE au fost lăsate la latitudinea Parlamentului European pentru aprobare şi a Consiliului European pentru elaborare. Dacă vor fi adoptate, se va face apel la o piaţă de obligaţiuni cu multe lichidităţi pentru a plăti fondul de salvare, finanţarea fiind repartizată pe şapte ani, în conformitate cu bugetul-cadru al UE.

În ٢٠٢٠, Germania a exportat în China bunuri în valoare de aproape ١٠٠ de miliarde de euro, jumătate din valoarea totală a exporturilor UE către această ţară. Iar Germania a cumpărat chiar şi mai mult din China decât a exportat, făcând din China cel mai mare partener comercial al său – motorul creşterii

exporturilor germane. Acordul comercial UE–China va facilita această creș-tere și va corecta dezechilibrul comercial existent.

Chiar și fără publicarea textului integral al acordului, este clar că China a relaxat întrucâtva controlul asupra pieței prin deschiderea unor sectoare pentru comerțul european și pentru întreprinderile mixte.

Dar efortul lui Merkel de a interacționa cu Beijingul a fost grav subminat de retorica și de politicile din ce în ce mai dure ale Chinei. În vara lui 2021, Parlamentul European, organismul menit să finalizeze tratatul pentru comerț și investiții negociat de cancelar, a suspendat acordul.

Epilog

„Munca importantă de propășire a lumii nu așteaptă să fie făcută de bărbați perfecți.“

George Eliot

(pseudonim al romancierei britanice Mary Ann Evans) (1819–1880)

Dat fiind că ultimul său an de mandat[1] a fost dominat de pandemia al cărei impact sporește sau se reduce în funcție de anotimp, Merkel a avut puțin timp la dispoziție să reflecteze la viitorul ei în calitate de cetățean de rând.[2] La fel ca majoritatea oamenilor, îi era dor de viața de dinainte de Covid. Videoconferințele nu au fost niciodată de ajuns pentru acest politician căruia îi place să-și măsoare intelectul cu ceilalți față în față. S-a deplasat cel mai des la Bruxelles pentru conferințe ale UE, dar, a recunoscut Merkel, „Nu prea este distractiv când și restaurantele sunt închise“.[3] Ea și-a găsit relaxarea în plimbări zilnice, însoțită mai ales de consilieri cu mască și respectând distanțarea socială. Promisiunea unui vaccin a întrerupt bezna iernii din Berlin. Pentru Merkel, faptul că BioNTech, o mică firmă germană fondată de imigranți turci, s-a numărat printre primele care au obținut aprobarea pentru comercializarea vaccinului său, a fost un motiv de mândrie deosebită.

În iarna anului 2020, al doilea val al pandemiei de Covid-19 a lovit cu putere Germania, mutația britanică mai contagioasă împiedicând eforturile de a ține pandemia sub control. Campania de vaccinare din UE a scos la iveală lipsa de experiență a instituției în ce privește o astfel de activitate amplă la nivel continental. Când virusul a îmbrăcat forma unor noi variante, germanii au plătit prețul pentru un guvern construit astfel încât autoritatea să fie împărțită – și ca urmare, să se încetinească luarea deciziilor – chiar și în cazul

unei urgențe naționale. Populația, epuizată de limitarea de mișcare și de carantină, nu a mai abordat Covid-19 ca pe un dușman ce trebuie învins. La rândul ei, Merkel se săturase de acest inamic invizibil. În contextul unei campanii de vaccinare înnebunitor de lente, apelurile ei continue la răbdare adresate țării și-au pierdut forța. Un an mai târziu, nu mai putea repeta șocul amestecului de stăruință pătimașă și de umanitate de la începutul pandemiei.

Totuși, reputația mondială extraordinară a Angelei Merkel, sporită de faptul remarcabil că cei șaisprezece ani ai săi în funcția de cancelar nu au fost tulburați nici măcar de umbra unui scandal, a ajutat-o să evite soarta tristă a majorității politicienilor: nu și-a pierdut relevanța nici măcar în ultimele luni de mandat. Considerată mai presus de politică, ea devenise deopotrivă simbolul și reflectarea țării sale.

Chiar dacă a susținut că nu avusese timp să se gândească la viitor sau la moștenirea ei, în momentele de liniște Angela Merkel probabil că s-a întrebat cum va fi când nu va mai avea nici un loc în care trebuie să fie prezentă, nici o criză globală de rezolvat, nici un dictator de ținut la respect, nici o gardă de corp sau reprezentant al mass-media care să-i urmărească fiecare mișcare – o vreme în care va putea rezerva un zbor către unul dintre acele locuri pe care visează să le viziteze.

După șaisprezece ani la cârma celei mai puternice țări din Europa, Merkel a devenit o mașinărie politică aproape perfectă: a condus, a executat și a gestionat partidul, țara și ce mai rămăsese din Occident. Tranziția Angelei Merkel a fost ușurată de faptul că rolul ei nu a devenit niciodată identitatea sa. Spre deosebire de majoritatea politicienilor, ea a părut independentă emoțional: nu a fost niciodată avidă de afecțiunea publicului ca Bill Clinton sau ca propriii predecesori, Gerhard Schröder și Helmut Kohl. Cea mai puternică femeie din istoria modernă se simte pe deplin în largul său fiind ea însăși. Nu va tânji după drogul puterii, pentru că nu a inhalat niciodată profund vaporii acestuia. Nu se va dezintegra acum, când atenția lumii s-a îndreptat către succesorul ei și către o nouă colecție de jucători de pe scena mondială.

La un moment dat, ea a menționat „datoria mea blestemată“ de cancelar – o formulare luterană din partea fiicei de pastor. Ea și-a îndeplinit cu vârf și îndesat „datoria blestemată“: Europa pe care a lăsat-o în urmă – deși încă

răvăşită de pandemie şi în ciuda retragerii Marii Britanii – este mai unită ca niciodată. La părăsirea funcţiei de cancelar, cea mai mare recompensă a Angelei Merkel este sentimentul datoriei îndeplinite. Tatăl ei s-a mutat în Germania de Est pentru că a simţit că e nevoie de el acolo ca pastor. Deşi a urmat o cale diferită, şi fiica lui a ales să slujească.

Lumea nu va vedea ivindu-se o latură diferită a personalităţii sale, acum că Merkel nu mai este cancelar.[4] Curioasă, deschisă la idei noi, avidă să înţeleagă cum funcţionează lucrurile şi ce îi motivează pe oameni – acestea sunt calităţi care precedă cei şaisprezece ani de mandat. Spre sfârşitul mandatului, în timpul unei cine oficiale la palatul Bellevue, Merkel nu a vorbit despre toate problemele care o apasă – nu despre Xi, Putin sau despre alegerile din Statele Unite care îi preocupau pe cei mai mulţi –, ci despre zilele petrecute la Praga în timpul studenţiei. Ea a povestit despre pasiunea sa pentru marele poet ceh Jan Skácel (care a contracarat represiunea comunistă cu sintaxa liberă a limbii cehe), un om despre care – le-a amintit ea celor prezenţi – Milan Kundera, un alt scriitor apreciat din acea ţară, spusese că a făcut ca învăţarea limbii cehe să merite efortul. Interesul pasionat al lui Merkel pentru lumea de dincolo de politică nu s-a diminuat niciodată. Şi, deşi nu crede că arcul universului moral se înclină spre dreptate, vârsta şi puterea nu au făcut-o nici cinică, nici pesimistă. „Eu mă număr printre optimişti“, a spus ea. „Pentru mine, imaginea lui Sisif, omul care continuă să împingă bolovanul pe munte, nu este deloc fără speranţă.“ Toate acestea sunt de bun augur pentru următorul capitol al călătoriei sale improbabile.

Nici nu s-a mutat dintr-un palat într-o locuinţă modestă, dat fiind că nu şi-a părăsit niciodată apartamentul cu chirie plafonată din centrul Berlinului. Felul în care descrie o zi perfectă sună cât se poate de obişnuit: „Voi dormi până târziu, voi lua un mic dejun relaxat. Apoi voi ieşi la aer curat, voi sta de vorbă cu soţul meu sau cu prietenii. S-ar putea să merg la teatru, la operă sau să ascult un concert. Dacă sunt odihnită, s-ar putea să citesc o carte bună. Şi aş pregăti cina. Îmi place să gătesc!“[5] Acestea sunt visurile cuiva care nu a fost cu adevărat liberă în ultimii şaisprezece ani. Deşi nu mai este tânără, Merkel este suficient de energică pentru a se bucura de plăcerea cea mai simplă: plimbări prin zona rurală, mese relaxate cu prietenii (nepolitici) şi muzică şi cărţi în loc de grafice, sondaje şi luări de poziţie. Aceste plăceri nu vor înlocui satisfacţia de a învinge un duşman cu rezistenţa ei legendară şi

stăpânirea datelor. Dar, cum nu este genul care își examinează sentimentele, ea își va observa propria reacție la această viață nouă cu o curiozitate demnă de un om de știință. Pe termen scurt, probabil că va petrece timp în apropiere de casa copilăriei sale din provincia Brandenburg, unde a învățat pentru prima dată să iubească natura și pe care o consideră încă Heimat, căminul ei spiritual. Și va călători. Unul dintre visurile ei declarate este să zboare peste Munții Anzi – o destinație idealizată, o metaforă a libertății. Dacă își va da seama că îi lipsește locul de la masa celor puternici, nu va duce lipsă de opțiuni pentru a li se alătura într-un rol sau altul. Dar un lucru știm sigur despre Angela Merkel: nu se va grăbi. Dacă va reveni în viața publică, ea va fi cea care va decide condițiile.

Chiar dacă nu se delectează cu retrospecția, va avea acum timp să reflecteze asupra moștenirii sale. Pentru imaginea de sine a Germaniei – și pentru modul în care restul lumii privește țara care a fost cândva al Treilea Reich – politica Angelei Merkel în materie de refugiați a fost un element transformator. Este cu adevărat uluitor că țara responsabilă pentru Holocaust este considerată acum centrul moral al lumii. Și, cu toate că integrarea celor un milion de refugiați a avut loc treptat, când Merkel a părăsit Cancelaria, era clar că sosirea lor nu a copleșit țara de optzeci și două de milioane de locuitori. Nici sistemul german de asistență socială, nici școlile – nici măcar bugetul de stat – nu au avut serios de suferit. Și, de cele mai multe ori, nici credința islamică a refugiaților nu a fost o piedică în calea integrării lor. Totuși, ea trebuie să admită că actul cel mai îndrăzneț al său în calitate de cancelar a avut un cost pe măsură. AfD este produsul epocii Merkel.

În multe privințe, lumea de azi este mult mai dură decât cea pe care Merkel a moștenit-o în calitate de cancelar în 2005 – și nu neapărat din vina ei. Pe măsură ce tabuurile continuă să dispară, iar normele politice continuă să se schimbe, nu este clar cât timp va rezista politica bazată pe rațiune și moderație a Angelei Merkel. Deocamdată, în patria ei, cel puțin, moștenirea sa pare în siguranță. Pe 16 ianuarie 2021, CDU l-a ales pe Armin Laschet ca succesor al ei în funcția de președinte al partidului. Laschet, prim-ministrul din Renania de Nord-Westfalia, cel mai populat stat al Germaniei, a fost un apărător aprig al politicii lui Merkel privind refugiații, precum și un susținător fără rezerve al unei Europe puternice și unite.

Totuşi, acum când Merkel nu se mai află la masa liderilor mondiali, întrebarea este: oare succesorii ei vor sta treji toată noaptea ca să caute un punct comun, oricât de mic?

După ce a păşit recent pe sub acele porţi de fier care promit cu brutalitate „Arbeit Macht Frei“, Merkel este conştientă că slăbiciunea umană se manifestă întotdeauna la periferia civilizaţiei. În ultimii săi ani de mandat, i s-a amintit zilnic cât de vulnerabilă este democraţia şi cât de repede uită oamenii. Deşi ţara care i-a fost întotdeauna sursă de inspiraţie şi sprijin – Statele Unite – s-a alăturat din nou lumii multilaterale a lui Merkel, ea a făcut-o fiind rănită şi vulnerabilă.

Ultimul său act din perioada administraţiei Trump a fost sincronizarea reacţiei UE la victoria lui Joe Biden: un comunicat unic din partea grupului de aliaţi, care îi semnala lui Trump că efortul său de a diviza Occidentul eşuase. Însă ştia că pericolul nu trecuse. Deşi Uniunea Europeană i-a supravieţuit lui Trump, Vladimir Putin – la putere din 2000 – se afla în continuare la Kremlin, liber să-şi manifeste deschis brutalitatea. Apoi a fost zguduită de imaginea unei gloate care, incitată de un preşedinte american, a luat cu asalt Capitoliul SUA pe 6 ianuarie 2021. Finalul violent al mandatului lui Trump a suscitat o emoţie rară din partea Angelei Merkel: „Sunt supărată“, a declară ea, „şi tristă“. Şi mai tare a deranjat-o că Marea Minciună a fraudării alegerilor i-a supravieţuit lui Trump. Ea recunoaşte puterea Marilor Minciuni. Marea Minciună că Germania a fost „înjunghiată pe la spate“ de comunişti şi de evrei după Primul Război Mondial a contribuit la catapultarea lui Hitler la Reichstag. Ieşirea tumultuoasă din scenă a lui Trump nu a făcut decât să confirme cea mai profundă convingere a Angelei Merkel: democraţia este fragilă şi, dacă este neglijată, poate pieri. Deşi Trump a fost învins, ideile sale au supravieţuit.

Odată, la un eveniment de la Cancelarie dedicat voluntarilor care au contribuit la instalarea refugiaţilor, am întrebat-o pe Angela Merkel care a fost acea calitate care a ajutat-o pe parcursul lungii sale vieţi politice. „Rezistenţa!“ a răspuns ea, arborând un zâmbet care i-a luminat trăsăturile ridate, inclusiv ochii de un albastru intens. Este o maratonistă, nu o sprinteră, şi a sfidat atenţia noastră din ce în ce mai redusă, rezistând şaisprezece ani în funcţia de cancelar. Dar Angela Merkel a făcut mult mai mult de atât.

Reziliența – capacitatea ei unică de a reveni după pierderi personale sau politice – i-a întreținut periplul remarcabil. Deși aspiră la smerenie, ea este conștientă că reprezintă un exemplu pentru următoarea generație, deoarece aceasta caută modele într-un peisaj din care acestea lipsesc în mare măsură.

Atât cât a fost posibil, cea mai puternică femeie din lume a rămas ea însăși. Este încă fata serioasă din spatele clasei, care observă și vorbește doar când are ceva de spus. Nu lasă în urmă o doctrină Merkel. „Cu toții facem parte din lume“, așa cum i-a amintit ea simplu unui membru furios al AfD; este într-un fel viziunea despre lume a acestei femei care vorbește puțin. Ea știe că nici o țară, nici Germania, nici China și nici Statele Unite, nu poate supraviețui mult timp în spatele unui zid. Aceasta este cea mai durabilă lecție din copilăria ei și moștenirea Angelei Merkel.

Merkel, al cărei scop a fost mereu să se retragă înainte de a deveni o „epavă politică“, poate fi pe bună dreptate mândră că și-a încheiat cariera în deplinătatea prerogativelor sale, în loc să fie alungată din funcție, așa cum s-a întâmplat cu toți predecesorii ei. Luându-și rămas-bun cu demnitate, ea a oferit un ultim exemplu acelor politicieni care confundă funcția cu ei înșiși și refuză să renunțe. Merkel le-a arătat cum trebuie să funcționeze democrația.

Ea a lăsat și o moștenire personală. Poate că elementul cu cel mai mare impact în ce privește planul de redresare financiară a Europei din 2020 a fost imaginea Angelei Merkel și a Ursulei von der Leyen, președintele Comisiei Europene, umăr lângă umăr la Bruxelles, capitala UE. În septembrie 2020, un sondaj al Pew Research Center a indicat că Angela Merkel este cel mai de încredere lider mondial, în rândul ambelor sexe. Așadar, acesta poate fi meritul ei lăudabil: încrederea fără urmă de îndoială în capacitățile unei femei în funcție de conducere. O mare parte a reușitelor sale nu au fost obținute în ciuda faptului că este femeie, ci pentru că este femeie. De nenumărate ori, ea și-a putut lăsa deoparte mândria în căutarea rezultatului dorit. Negocierea este un proces anevoios, care necesită răbdare – o activitate nepotrivită pentru cei care caută atenție și merite imediate. Majoritatea politicienilor caută cu disperare aceste două lucruri, iar cei mai mulți, trebuie spus, sunt bărbați. Angela Merkel nu a căutat câtuși de puțin atenție și merite. Ea a avut în vedere doar rezultatele. Deși mai sunt câteva femei cu reușite impresionante ca șefi de stat, numărul lor este, din păcate, încă prea mic pentru a

concluziona cu certitudine că sunt mai potrivite pentru cea mai înaltă funcție din stat deoarece își controlează mai bine egoul. Cu toate acestea, dat fiind exemplul Angelei Merkel, este dificil să nu tragem această concluzie.

Vor urma alții, femei și bărbați. Însă nimeni nu va repeta odiseea ei deosebită. Conștientă că periplul ei a fost remarcabil – de la cătunul Templin din inima Germaniei de Est controlate de sovietici până la punctul central al scenei mondiale –, Merkel nu poate avea multe regrete pentru căile pe care nu le-a urmat. Politicianul cel mai interiorizat, pentru care cel mai înalt standard de comportament este cel propriu, ea și-a încheiat cariera cu sentimentul că a făcut tot ce i-a stat în putință, fără a-și compromite valorile. La un moment dat, când a fost întrebată ce dorește să se spună în cărțile de istorie despre ea, Merkel a răspuns: „A încercat“.[6] Într-o epocă a demagogilor siguri de sine, smerenia și onestitatea epitafului ales de Angela Merkel vorbesc de la sine.

Mulțumiri

Încercarea de a scrie povestea de viață a cuiva atât de puțin interesat să i se spună povestea a fost puțin spus o provocare. Absența dovezilor scrise – nu sunt disponibile nici un jurnal și nici o corespondență privată, nici măcar note interne ale echipei uneia dintre cele mai rezervate personalități publice din istoria recentă – nu a făcut decât să sporească dificultatea. Cu toate acestea, Angela Merkel mi-a permis să-i urmăresc activitatea în ultimii patru ani și nu m-a împiedicat să discut cu unii dintre cei mai apropiați prieteni și consilieri ai săi. Știind cu câtă scrupulozitate își protejează viața privată, îi sunt recunoscătoare pentru libertatea pe care mi-a acordat-o și pentru generozitatea consilierilor și prietenilor săi care mi-au răspuns la întrebări ore întregi în ultimii patru ani. Am făcut tot posibilul să le răsplătesc amabilitatea și încrederea în mine scriind o biografie serioasă și echilibrată a Angelei Merkel. Deși adesea frustrantă, descifrarea acestei figuri enigmatice unice a fost pentru mine o experiență puternică și mi-a schimbat viața – un lucru pentru care îi sunt recunoscătoare.

Aș dori să le mulțumesc în special Evei Christiansen, lui Volker Schlöndorff, Thomas Bagger, Wolfgang Ischinger și Christoph Heusgen pentru numeroasele ore de discuții lămuritoare din ultimii ani. Prietenia lui Volker cu Angela Merkel și amintirile sale despre interacțiunile cu ea îmbogățesc enorm această relatare. Îi mulțumesc din suflet. Cu mult înainte de a începe această carte, distinsul istoric germano-american Fritz Stern și regretatul meu soț Richard Holbrooke (pe care Fritz l-a însoțit la Bonn când Richard a fost ambasador) au contribuit la descrierea grăitoare a Angelei Merkel, precum și a Germaniei postbelice și m-au ajutat să aprofundez istoria multistratificată a țării. Din păcate, nici Fritz, nici Richard nu mai sunt în viață pentru a citi această lucrare, dar sper că rezultatul le-ar fi plăcut. Academia Americană din Berlin – moștenirea mândră a regretatului meu soț – a fost locul în care m-am refugiat din când în când în timpul cercetărilor. Le mulțumesc lui Gahl Burt și Berit Ebert pentru căldura cu care m-au primit de fiecare dată și pentru prietenia lor. Nu-i voi putea mulțumi niciodată suficient lui Travis Penner,

care şi-a lăsat deoparte îndatoririle de la academie pentru a mă însoţi în călătoriile prin Germania în calitate de traducător şi de cercetător indispensabil. De asemenea, îi mulţumesc lui Almut Schoenfeld, care m-a ajutat să îmi găsesc calea prin hăţişurile politicii complexe a Germaniei şi mi-a împărtăşit cunoştinţele sale vaste despre Berlin în primele etape ale cercetării. De asemenea, mulţumesc Fundaţiei Rockefeller că mi-a acordat o bursă la superbul Centru Bellagio de pe lacul Como, unde am scris prima schiţă. La New York, Ramya Jayanthi, întotdeauna de neclintit, mi-a îndrumat fără şovăială cercetările. Sunt norocoasă că am avut parte de prezenţa ei stabilă şi inteligentă. Geoffrey Schandler şi Ida Rothchild au făcut sugestii minunate în ce priveşte structura primelor schiţe şi le mulţumesc pentru contribuţia lor atentă. Richard Bernstein şi Anne Nelson, prietenii şi colegii mei pe care îi admir atât de mult, mi-au dăruit cu generozitate din timpul lor şi au adus multe îmbunătăţiri manuscrisului. Îi mulţumesc prietenului meu indispensabil, Joel Motley, unul dintre primii şi cei mai exigenţi cititori ai mei, pentru numeroasele sale contribuţii şi pentru sprijinul de pe tot parcursul perioadei de restricţii. Prietenul meu, scriitorul danez american Morten Hoi Jensen, a avut şi el o contribuţie importantă la schiţa finală. Crary Pullen s-a ridicat la înălţimea reputaţiei de cercetător remarcabil în domeniul fotografic; cartea a fost îmbogăţită de imaginile minunate pe care le-a găsit.

Am început această lucrare cu redactorul care s-a ocupat de ultimele mele patru cărţi, legendara Alice Mayhew. Deşi Alice ne-a părăsit brusc la începutul pandemiei de Covid-19, prezenţa sa şi anii de sfaturi înţelepte şi de entuziasm nemărginit s-au făcut simţiţi în ce mă priveşte, dar şi în această carte. Îi sunt recunoscătoare echipei geniale alcătuite din Priscilla Painton şi Megan Hogan de la Simon & Schuster că şi-au asumat acest nou produs, precum şi pentru numeroasele lor sugestii. Este remarcabil cu câtă uşurinţă s-a realizat tranziţia în perioada de restricţii.

Ca întotdeauna, Amanda Urban a fost prietena mea, cea care m-a încurajat şi m-a ghidat pe tot parcursul. Nu-mi pot imagina viaţa de scriitor fără susţinerea sa.

Şi nici nu pot concepe viaţa fără familia mea de căpătâi: copiii mei, Lizzie şi Chris, precum şi Corrine şi Ilona, fraţii mei Julia şi Andrew, nepoţii mei

Mathieu, Sabine, Lucien, Leonard, Orson, Nicolas, Lili și Joaquim. Aflați la Paris, Bruxelles, New York, Fort Worth, Texas și Inverness, California, am depășit distanțele lungi în acest ultim an dificil cu apeluri pe Zoom, FaceTime și cu dragoste fără granițe.

Printre numeroasele persoane cărora le sunt datoare că au făcut acest proiect interesant și adesea chiar plăcut se numără cei pe care i-am intervievat – pe mulți în sesiuni repetate. Nu pot să le mulțumesc îndeajuns pentru răbdarea lor și pentru detaliile inegalabile:

Alexis Papahelas, Almut Möller, Andreas Apelt, Anna Sauerbrey, Antony Blinken, Ben Rhodes, Bernd Ulrich, Lady Catherine Ashton, Charles Kupchan, Charlotte Knobloch, Christian Demuth, Christoph Heusgen, dr. Christoph Meyer, Constanze Stelzenmüller, David Gill, Daniel Baer, Derek Chollet, Derek Scally, Dekel Peretz, Ellen Ueberschär, ambasadorul John Emerson, ambasadorul Emily Haber, Erika Benn, Eva Christiansen, Evelyn Farkas, Fiona Hill, Frank Mieszkalski, Fritz Stern, Gary Smith, Georg Diez, Griff Witte, Henrik Enderlein, Henry Kissinger, Richard Haass, Henry „Hank“ Paulson, Herlinde Koelbl, secretarul de stat Hillary Rodham Clinton, Jacques Rupnik, Jacqueline Boysen, Jacqueline Ross, James Davis, Joerg Hackerschmidt, Joseph Stiglitz, fostul președinte Joachim Gauck, fostul ministru de externe Joschka Fischer, Joshua Yaffa, Karl-Theodor von Guttenberg, Karen Donfried, Karin Pritzel, Kevin Rudd, Kerstin Kohlenberg, George Diez, George Packer, Lars Zimmermann, Lawrence Bacow, fostul președinte Lothar de Maizière, Marcus Walker, Manuela Villing, Roger Cohen, Daniel Benjamin, Joshua Hammer, Matthew Pottinger, Melanie Annan, Michael Birnbaum, Michael Naumann, Michael Schindhelm, Nicolaus Fest, Paul Krüger, Peter Jungen, Peter Schneider, Philip Murphy, Rachel Donadio, Reiner Epplemann, Reinhard Günzel, Reinhold Haberlandt, René Pfister, Robin Alexander, Steffen Seibert, Shai Levy, Josef Joffe, Shimon Stein, Sigmount A. Königsberg, Stefan Kornelius, Stephen Greenblatt, Thomas Bagger, Thorsten Benner, Thomas de Maizière, Timothy Snyder, Stefan von Holtzbrinck, Peter Wittig, Tim Wirth, Timothy Garton Ash, Ulrike Demmer, Ulrich Schöneich, Ulrich Wilhelm, Victoria Nuland, Volker Berghahn, Volker Schlöndorff, Werner Patzelt, William Drozdiak, Yascha Mounk.

Note

Când am scris această carte, am avut norocul să mă bazez pe interviuri realizate de scriitori și jurnaliști germani înainte ca Angela Merkel să înceteze practic să dea declarații fără legătură cu aspecte politice, după ce a devenit cancelar în 2005. Acele interacțiuni, uneori remarcabil de iscoditoare și de profunde, pe care le-am tradus din germană, s-au dovedit indispensabile pentru a surprinde viața și epoca lui Merkel în propriile sale cuvinte. Deși nu le-am schimbat sensul, am făcut modificări în traduceri, din rațiuni ce țin de claritate. Prin urmare, uneori citez sursa unui anumit pasaj fără numărul exact al paginii, care poate să nu mai corespundă.

Le mulțumesc colegilor care au consemnat istoria unei persoane publice extrem de rezervate și au surprins propriile cuvinte ale Angelei Merkel în limba sa maternă: Herlinde Koelbl (Spuren der Macht: Die Verwandlung des Menschen durch das Amt), Gerd Langguth (Angela Merkel), Angela Merkel (Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, editat de Volker Resing), Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg (Mein Weg: Ein Gespräch), Andreas Rinke (Das Merkel Lexikon: Die Kanzlerin von A–Z); Evelyn Roll (Die Kanzlerin: Angela Merkels Weg Zur Macht) și Moritz von Uslar (100 Fragen an).

Herlinde Koelbl, Spuren der Macht: Die Verwandlung des Menschen durch das Amt – Eine Langzeitstudie, ed. I (Knesebeck Verlag, München, 1999).

Gerd Langguth, Angela Merkel Aufstieg zu Macht, ed. a III-a (Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2005).

Angela Merkel, Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, ed. revizuită și adăugită, editată de Volker Resing (St. Benno Verlag, Leipzig, 2017).

Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg, Mein Weg: Ein Gespräch

mit Hugo Müller-Vogg, ed. I (Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 2005).

Andreas Rinke, Das Merkel Lexikon: Die Kanzlerin von A-Z, ed. I (zu Klampen Verlag, Springe, 2016).

Evelyn Roll, Die Kanzlerin: Angela Merkels Weg Zur Macht, ed. a IV-a (Ullstein Buchverlag GmB, Berlin, 2013).

Moritz von Uslar, 100 Fragen an…, ed. a III-a (Verlag Kiepnheuer & Witsch, Köln, 2004).

DISCURSURI ŞI DOCUMENTE OFICIALE

Bundestag: Documentele oficiale ale Bundestagului pot fi găsite aici: https://www.bundestag.de/dokumente.

Cancelarie: Discursuri, interviuri, alte documente referitoare la cancelar pot fi găsite pe site-ul Cancelariei: https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/.

Conferința pe teme de securitate de la München: Există pagini diferite pentru fiecare ediție a conferinței: https://securityconference.org/en/msc-2020/speeches/.

PROLOG: FIICA PASTORULUI

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu Eva Christiansen, Volker Schlöndorff, Joachim Gauck, Ben Rhodes, guvernatorul Philip Murphy, David Gill, Bernd Ulrich, Herlinde Koelbl, Michael Naumann și Melanie Amman.

1 Alexander Osang, „Chancellor Merkel – Woman in Amber“, în Der

Spiegel, 31 august 2017; „Angela Merkel – Over but Not Out“, în Süddeutsche Zeitung, 1 decembrie 2018.

2 Nico Friedt, „She Knows Something That You Don’t Know“, în Die Zeit, 2 martie 2018.

3 Lara Marlowe, „As Merkel Tires, Macron Emerges“, în Irish Times, 28 septembrie 2017.

4 Herlinde Koelbl, interviu realizat de autoare.

5 Koelbl, Spuren der Macht.

6 Alexander Osang, „The German Queen“, în Der Spiegel, 11 mai 2009.

7 Koelbl, interviu realizat de autoare; vezi și Koelbl, Spuren der Macht.

8 Merkel, interviu realizat de Melanie Amann și Florian Gathmann, în Der Spiegel, 5 noiembrie 2019.

CAPITOLUL 1: ÎMPOTRIVA CURENTULUI

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu Michael Naumann, Ulrich Schöneich, Andreas Apelt, Reiner Epplemann, Lothar de Maizière, Michael Schindhelm, Jacqueline Boysen, Eva Christiansen, Erika Benn și Volker Schlöndorff. Pentru informații despre experiențele familiei Kasner de la Hamburg și decizia de a merge la Brandenburg, vezi Ralf Georg Reuth și Günther Lachmann, Das Erste Leben der Angela M., ed. a IV-a (Piper, München 2013).

1 Der Spiegel, 26 ianuarie 2016; Reiner Epplemann, cleric, și Ellen Ueberschär, Fundația Protestantă Germană și șefă a Fundației Heinrich Böll, interviu realizat de autoare.

2 „Visit to the Pastor from Templin“, în Berliner Zeitung, 2 iunie 2005.

3 Roger Cohen, „From East to West“, în New York Times, 1 iunie 2001.

4 Merkel, interviu realizat de Herlinde Koelbl, vezi Spuren Der Macht.

5 George Packer, „The Astonishing Rise of Angela Merkel“, în New Yorker, 1 decembrie 2014.

6 Angela Merkel, Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, ed. revizuită și adăugită, ed. Volker Resing (St. Benno Verlag, Leipzig, 2017).

7 Merkel, interviu realizat de Koelbl.

8 Gerd Langguth, Angela Merkel (Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2005). Vezi și interviurile realizate de Koelbl și Müller-Vogg.

9 Volker Riesing, Daran Glaube ich.

10 Discursul Angelei Merkel la Convenția Creștin-Protestantă, 1995; Ueberschär, interviu.

11 Angela Merkel, „What It Means to Be a Christian and a Politician“ (discurs, congregația de la Templin a pastorului Ralf Gunther Schein, Templin, Germania, 2014).

12 Angela Merkel, discurs referitor la credința sa, vezi Deutscher Evangelischer Kirchentag Dokumente, 2005. Pus la dispoziția autoarei de Ellen Ueberschär.

13 Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg, Mein Weg: Ein Gespräch mit Hugo Müller, ed. I (Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 2005); Merkel, interviu realizat de Koelbl.

14 Merkel, interviu realizat de Koelbl.

15 În Merkel, Daran glaube ich.

16 Merkel, interviu realizat de Koelbl. Pentru o descriere a reacției personale a lui Merkel la înăbușirea Primăverii de la Praga, vezi Evelyn Roll, „And It Was Summer“, în Süddeutsche Zeitung Magazin, septembrie 2008.

17 Ulrich Schöneich, prieten din copilărie al lui Merkel, și Erika Benn, una dintre profesoarele lui Merkel, interviuri realizate de autoare; vezi și „Das Eiserne Mädchen“, în Der Spiegel, 1 martie 2000.

CAPITOLUL 2: LEIPZIG – PE CONT PROPRIU

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu profesori și colegi ai lui Merkel de la Universitatea din Leipzig, în special cu Frank Mieszkalski și profesorul Reinhold Haberlandt, precum și cu unul dintre primii biografi ai lui Merkel, Jacqueline Boysen. Vezi și Roll, Merkel’s Path to Power, 428, referitor la „viața interioară intensă“ a lui Merkel.

1 Moritz von Uslar, 100 Fragen an…, ed. a III-a (Verlag Kiepnheuer & Witsch, Köln, 2004).

2 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.

3 Rinke, Das Merkel Lexikon.

4 „One Day She Moved Out“, în Focus, nr. 28, 2004.

CAPITOLUL 3: BERLIN

O mare parte din acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu scriitorul și cu realizatorul de film Michael Schindhelm.

1 Stock, Angela Merkel, p. 9.

2 Merkel, interviu realizat de Koelbl; Schindhelm, interviu.

3 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg; Gunnar Hink, „Mr. Merkel

from Dresden“, în Die Tageszeitung, 7 decembrie 2016.

4 Schindhelm, interviu; vezi și Isaac Stanley-Becker și Luisa Beck, „The Pastor’s Daughter“, în Washington Post, 11 septembrie 2017.

5 Franziska Reich, „The Woman Who Came in from the Cold“, în Stern, 5 mai 2005. Vezi și Schindhelm, interviu, precum și Matthew Qvortrup, Angela Merkel: Europe’s Most Influential Leader (Overlook Ducksworth, New York, 2016), p. 91.

6 Koelbl, Spuren Der Macht; Michael Schindhelm, scriitor și realizator de filme, interviu realizat de autoare.

7 Wolfgang Stock, Angela Merkel: Eine Politische Biographie (Olzog, München, 2000), p. 56.

8 Interviu cu dr. Sauer în Berliner Zeitung, 23 decembrie 2017.

CAPITOLUL 4: 1989

Acest capitol se bazează parțial pe interviurile realizate de autoare cu foștii președinți germani Lothar de Maizière și Joachim Gauck, cu David Gill, Volker Schlöndorff și cu dr. Adreas Apelt.

Vezi și volumul excelent al Janei Hensel After the Wall: Confessions from an East German Childhood and the Life That Came Next, tradus în engleză de Jefferson Chase (Public Affairs, New York, 2004).

1 Merkel, interviu realizat de Koelbl.

2 Ibidem

3 Quentin Peel, „Angela Merkel – Woman of Power“, în Financial Times, 14 decembrie 2012.

4 Ibidem

5 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.

6 Ibidem

7 Andreas Apelt, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 5: Ucenicia

Acest capitol are ca sursă interviurile realizate de autoare cu ambasadorii Wolfgang Ischinger şi Robert Kimmitt, fostul senator Timothy Wirth, foştii secretari de stat Hillary Rodham Clinton şi Henry Kissinger, fostul secretar al Trezoreriei Hank Paulson, fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel, Karl-Theodor von Guttenberg; Bernd Ulrich, redactor adjunct la Die Zeit, şi Herlinde Koelbl.

Autoarea este recunoscătoare pentru numeroasele ore de discuţii cu eminentul istoric germano-american Fritz Stern şi cu Richard Holbrooke.

1 Interviu realizat de autoare cu Lothar de Maizière.

2 Henry Kissinger, interviu realizat de autoare.

3 Lothar de Maizière, interviu.

4 Merkel, interviu realizat de Koelbl.

5 Paul Lever, Berlin Rules: Europe and the German Way (I.B. Tauris, Londra, 2017), p. 23.

6 Ambasadorul Wolfgang Ischinger, interviu realizat de autoare.

7 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.

8 Ambasadorul Robert Kimmitt, interviu realizat de autoare.

9 Ibidem

10 Merkel, Daran glaube ich.

11 Merkel, interviu realizat de Brigitte Huber și de Meike Dinklage, Brigitte, 2 iulie 2017.

12 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.

13 Ibidem

14 Ibidem

15 „Mi-a pus multe întrebări“: Lever, Berlin Rules, p. 73.

16 Kimmitt, interviu.

17 Tim Wirth, interviu realizat de autoare.

18 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.

19 Hank Paulson, interviu realizat de autoare.

20 Interviu realizat de autoare.

21 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.

22 Roll, Merkel’s Path to Power, p. 260.

23 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.

24 Osang, „Woman in Amber“.

25 Bild-Zeitung, 17 iulie 2014.

CAPITOLUL 6: ÎN SFÂRȘIT, ÎN CANCELARIE

Interviuri realizate cu următoarele persoane furnizează contextul pentru acest capitol: Henry Kissinger, Joschka Fischer, Christoph Heusgen, Thomas de Maizière, Thomas Bagger, Eva Christiansen, Bernd Ulrich şi Stefan Kornelius.

1 Kissinger, interviu.

2 Rinke, Das Merkel Lexikon, pp. 282–286.

3 Bild-Zeitung, iulie 2007.

4 Judy Dempsey, scriitoare, interviu realizat de autoare.

5 Eva Christiansen, consilieră a cancelarului Merkel, interviu realizat de autoare.

6 Ischinger, interviu.

7 Thomas de Maizière, interviu realizat de autoare.

8 Stefan Kornelius, jurnalist, interviu realizat de autoare.

9 René Pfister, jurnalist, interviu realizat de autoare.

10 Joschka Fischer, fost ministru de externe al Germaniei, jurnalist, interviu realizat de autoare.

11 Fritz Stern, interviu realizat de autoare.

12 Charlotte Knobloch şi Shimon Stein, ambasadorul Israelului în Germania, interviu realizat de autoare.

13 Christiansen, interviu.

14 Philip Oltermann, „The Paradox of Merkelism“, în Prospect, online, ultima modificare din 29 ianuarie 2020, https://www.prospectmagazine.co.uk/politics/angela-merkel-profile-trump-

germany-chancellor-prime-minister.

CAPITOLUL 7: PRIMUL EI PREȘEDINTE AMERICAN

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu Wolfgang Ischinger, Ulrich Wilhelm, Bernd Ulrich și cu ambasadorul Christoph Heusgen.

1 Udo Walz, stilist, interviu realizat de autoare.

2 The Economist, 9 februarie 2006.

3 Stefan Kornelius, Angela Merkel: The Chancellor and Her World – The Authorized Biography (Alma Books, Londra, 2013), p. 91; Rinke, Das Merkel Lexikon, p. 181. Vezi și Langguth, Angela Merkel, referitor la patriotismul discret al cancelarului.

CAPITOLUL 8: DICTATORI

Acest capitol are ca sursă interviurile autoarei cu fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel, K.T. von Guttenberg; cu Thomas de Maizière; ambasadorul Wolfgang Ischinger (președintele Conferinței de Securitate de la München, unde Putin a rostit diatriba antioccidentală din 2007); purtătorul de cuvânt al lui Merkel, Steffen Seibert; fostul purtător de cuvânt Ulrich Wilhelm; Christoph Heusgen; Charles Kupchan; Fiona Hill; Joshua Yaffa, corespondent al revistei New Yorker la Moscova, și René Pfister au contribuit la punerea în context a impactului relației Putin–KGB asupra raporturilor ulterioare ale liderului rus cu Merkel. Consilierul lui Trump de la Casa Albă, Mathew Pottinger, și fostul prim-ministru australian, Kevin Rudd, au oferit informații despre modul în care Merkel a tratat cu Xi Jinping, devenit din ce în ce mai autoritarist.

Vezi și Pfister, „Times of Turmoil“, în Der Spiegel, 18 mai 2019; David von Drehle, „Virusul lui Putin“, în Washington Post, 2 martie 2020.

1 From the Horse’s Mouth: Conversations with Putin, pp. 82, 83, 88, pentru o descriere a vieții și activității lui Putin la Dresda și a încercării sale frenetice de a-și distruge dosarele.

2 Ibidem

3 Kornelius, interviu.

4 Maxim Eristavi, interviu realizat de autoare.

5 Angela Stent, Putin’s World: Russia Against the West and with the Rest (Hachette, New York, 2019), p. 104.

6 Andrew Higgins, „A Russian by Blood“, în New York Times, 28 septembrie 2019.

7 Charles Kupchan, interviu realizat de autoare.

8 Ulrich Wilhelm și Christoph Heusgen, fost consilier pe probleme de securitate națională în Germania, interviu realizat de autoare.

9 Pfister, interviu.

10 Merkel, „Speech by Chancellor Merkel at the 55th Munich Security Conference on February 16, 2019, in Munich“, Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-zur-55-muenchner-sicherheitskonferenz-am-16-februar-2019-in-muenchen-1580936.

11 Merkel, interviu realizat de Lionel Barber și Guy Chazan, în Financial Times, 15 ianuarie 2020.

12 Ibidem

CAPITOLUL 9: Doamna cancelar în viaţa privată

Interviurile autoarei cu următoarele persoane au furnizat materiale esenţiale şi contextul pentru acest capitol: Eva Christiansen, dr. Andreas Apelt, ambasadorul Shimon Stein, Volker Schlöndorff, Christoph Heusgen, ambasadorul Germaniei în Statele Unite Peter Wittig, ambasadorul Harald Braun, Thomas Bagger, Renée Fleming, fostul prim-ministru australian Kevin Rudd, Lady Catherine Ashton, Karen Donfried, Herlinde Koelbl şi Hillary Clinton.

1 Merkel la întâlnirea de la primăria din Stralsund, 13 august 2019.

2 Merkel, interviu realizat de Koelbl, în Spuren der Macht.

3 Ibidem

4 Bild online (https://www.rtl.de/cms/angela-merkel-verraet-privates-da heim-macht-ihr-mann-die-waesche-4660735.html).

5 Merkel, interviu realizat de Koelbl, în Spuren der Macht.

6 Alexander Osang, „The German Queen“, în Der Spiegel, 11 mai 2009.

7 Ibidem

8 Martin Amis, Inside Story: A Novel (Farrar, Straus and Giroux, New Yorker, 2020), p. 239.

9 Ambasadorul german Peter Wittig şi Karen Donfried, interviu realizat de autoare.

10 Haaretz (Tel Aviv, Israel), 4 octombrie 2018; Deutsche Welle, 4 octombrie 2018.

11 Kevin Rudd, fost prim-ministru al Australiei, interviu realizat de autoare.

12 Hillary Clinton, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 10: PARTENERI LIMITAȚI

Interviurile realizate de autoare cu următoarele persoane constituie nucleul acestui capitol. La Washington: Antony Blinken, fost angajat la Casa Albă în administrația Obama, Ben Rhodes, consilier al președintelui Obama, la fel ca Victoria Nuland, Charles Kupchan, Derek Chollet și ambasadorul John Emerson. La Berlin și New York: Christoph Heusgen, Thomas Bagger și Stefan Kornelius i-au împărtășit autoarei experiențele lor. (Ambasadorul Heusgen este ambasadorul Germaniei la ONU din 2017.)

1 Clinton, interviu.

2 Oltermann, „The Paradox of Merkelism".

3 Jane Kramer, „Letter from Europe", New Yorker, 19 septembrie 2005.

4 Ben Rhodes, interviu realizat de autoare.

5 Bernd Ulrich (care era de față), interviu realizat de autoare.

6 Steven Lee Myers, The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin (Vintage Books, New Yorker, 2016), p. 439.

7 Susan Rice, Tough Love: My Story of the Things Worth Fighting For (Simon & Schuster, New Yorker, 2019), p. 360.

8 Christiansen și Heusgen, interviuri.

9 Rhodes, interviu.

10 Rice, Tough Love, p. 362.

CAPITOLUL 11: EUROPA VORBEȘTE ACUM GERMANA

Printre subiecții intervievați pentru acest capitol se numără Joseph Stiglitz, Liaquat Ahamed, Ben Rhodes, Stefan Kornelius, Bernd Ulrich, Catherine Ashton, Hank Paulson, Wolfgang Ischinger, Alexis Papahelas, editor al ziarului grec Kathimerini, Marcus Walker de la The Wall Street Journal și Gillian Tett de la Financial Times. (Pentru o descriere detaliată a crizei financiare în curs de desfășurare și a rolului lui Merkel în încercarea de a o gestiona, vezi și J. Adam Tooze, Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World, Penguin Books, New York, 2019.)

1 Christiansen, interviu.

2 Tooze, Crashed, p. 144.

3 Paul Krugman, opinie, „Have Zombies Eaten Bloomberg's and Buttigieg's Brains? Beware the Democrats of the Living Dead", în New York Times online, 17 februarie 2020, https://www.nytimes.com/2020/02/17/opinion/bloomberg-buttigieg-economy.html?searchResultPosition=1; Rachel Denadio, „Official Warmth and Public Rage", în New York Times, 12 octombrie 2012.

4 Rhodes, interviu.

5 Heusgen, interviu; vezi și Barack Obama, Promised Land (Crown, New York, 2020), pp. 519–556.

6 „Sarkozy declare sa flamme", în Vingt Minutes, 5 ianuarie 2008, cotidian gratuit publicat de Schibsted și Ouest France Group.

7 Kornelius și Ulrich, interviuri.

8 Alexis Papahelas, interviu realizat de autoare; vezi și Yanis Varoufakis, Adults in the Room: My Battle with the European and American Deep Establishment (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2017), pp. 331–350.

9 Ulrich, interviu.

CAPITOLUL 12: RĂZBOIUL DIN UCRAINA – „DAȚI-MI-O PE ANGELA LA TELEFON“

Printre cei intervievați pentru acest capitol se numără Dan Baer, Victoria Nuland, Ben Rhodes, istoricii Timothy Snyder și Timothy Garton Ash, Evelyn Farkas, Emily Haber, Thomas Bagger și Christoph Heusgen.

1 Evelyn Farkas, oficial din Ministerul Apărării în administrația Obama, interviu realizat de autoare.

2 Victoria Nuland, secretar adjunct pentru afaceri europene în administrația Obama, interviu realizat de autoare.

3 Ischinger, interviu.

4 Tony Blinken, consilier la Casa Albă în administrația Obama, interviu realizat de autoare.

5 Emily Haber, ambasador al Germaniei în SUA, interviu realizat de autoare.

6 Daniel Baer, ambasador al SUA la Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), interviu realizat de autoare.

7 Bazat pe reportaje.

8 Nuland, interviu.

9 Timothy Snyder, istoric, interviu realizat de autoare.

10 Heusgen, interviu.

11 Derek Chollet, fost consilier pe probleme de politică externă, interviu realizat de autoare.

12 Heusgen, interviu.

13 Patrick Donohue, jurnalist, interviu realizat de autoare; vezi și Stent, Putin's World, p. 344.

14 Bazat pe reportaje.

15 Peter Jungen, investitor și prieten al cancelarului, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 13: VARA LUI REEM

Acest capitol se bazează parțial pe interviuri cu ambasadorul William Swing, fost șef al Biroului pentru Migrație al ONU; cu purtătorul de cuvânt al cancelarului, Steffen Seibert; cu foștii ambasadori Harald Braun (la ONU) și Robert Kimmitt (în Germania); cu Ellen Ueberschär; Henry Kissinger; Paul Krüger; Thomas Bagger și Christoph Heusgen.

Dacă nu se menționează altfel, citatele Angelei Merkel din acest capitol provin din trei interviuri lungi pe care cancelarul le-a acordat jurnalistei Anne Will de la rețeaua germană de televiziune ARD în timpul crizei refugiaților dintre 2015–2016, disponibile pe YouTube: 7 octombrie 2015, https://www.youtube.com/watch?v=cx3R-Cys50E, 19 februarie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=9slKqESqOiU și 20 noiembrie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=lJwcfld8cWE.

Descrierea întâlnirii Merkel–Reem are la bază reportajele cu evenimentul la televiziunea germană.

1 Kissinger, interviu.

2 Helmut Kohl, „Europe Before a Crucial Test", în Der Tagesspiegel, 17 aprilie 2016.

3 George Packer, jurnalist, interviu realizat de autoare.

4 Ueberschär, interviu.

5 Paulson, interviu.

6 Merkel, interviu realizat de Anne Will, difuzat de televiziunea germană ARD, disponibil pe YouTube, 29 februarie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=9slKqESqOiU.

7 Seibert, interviu.

8 Merkel, Bunte, 2 iunie 2016; Merkel, „Speech by Chancellor Merkel on October 7, 2015, in Front of the European Parliament“, Biroul de Presă şi Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-am-7-oktober-2015-vor-dem-europaeischen-parlament-475792.

9 Thomas de Maizière, interviu.

10 Christiansen, interviu.

11 Melanie Amman (martor ocular), interviu realizat de autoare.

12 Patrick Kingsley, The New Odyssey: The Story of Europe’s Refugee Crisis (Guardian Faber, Norwich, 2016), p. 43; T. Hildebrandt şi B. Ulrich, „In the Eye of the Storm“, în Die Zeit, 20 septembrie 2015.

13 Rhodes, interviu.

14 Această secţiune are la bază diverse reportaje despre ajunul Anului Nou 2016, precum şi articolul lui Amy Davidson, „Angela Merkel’s Cologne Test“, în New Yorker, 10 ianuarie 2016.

15 Ross Douthat, „Germany on the Brink“, în New York Times, 9 ianuarie 2016; Anna Sauerbrey, „Germany’s Post Cologne Hysteria“, în New York Times, 9 ianuarie 2016.

CAPITOLUL 14: Cele mai grele vremuri

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu Ben Rhodes,

Bernd Ulrich, Stefan Kornelius, James Davis, René Pfister, John Emerson, Thomas Bagger, Christoph Heusgen și Eva Christiansen – multe dintre ele neoficiale.

1 Michael Schindhelm, „Mocca Twice a Day with Angela“, în Berliner Morgenpost, 8 martie 2000.

2 Stefan Wagstyl, editorial, în Financial Times, 26 ianuarie 2016.

3 Volker Schlöndorff, regizor de film, interviu realizat de autoare.

4 Rhodes și Heusgen, interviuri.

5 John Emerson, ambasador al SUA în Germania, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 15: TRUMP INTRĂ ÎN SCENĂ

Contextul acestui capitol despre Washington în epoca lui Trump are la bază interviuri cu Robert Kimmitt, Fiona Hill, Karen Donfried, Constanze Stelzenmüller, Derek Chollet și Matthew Pottinger, iar interviurile cu Wolfgang Ischinger, Kerstin Kohlenberg, Eva Christiansen, Thomas Bagger, Bernd Ulrich, René Pfister, Christoph Heusgen și James W. Davis de la Universitatea din St. Gallen, Elveția, înfățișează felul în care s-au văzut lucrurile de la Berlin.

1 Heusgen și Christiansen, interviuri.

2 Ischinger, interviu.

3 Philip Rucker și Carol Leonnig, A Very Stable Genius (New York: Bloomsbury, 2020), p. 165.

4 Kerstin Kohlenberg, jurnalistă germană, interviu realizat de autoare.

5 Fiona Hill, interviu realizat de autoare.

6 Postările lui Trump pe Twitter sunt disponibile ca documente publice.

7 Ischinger, interviu.

8 Merkel, interviu realizat de Will, 10 iunie 2018.

9 Kornelius, Angela Merkel, p. 26.

10 Bergen, interviu.

11 Haber, interviu.

12 Merkel, interviu realizat de Will, 10 iunie 2018.

13 Pfister, interviu; vezi și Pfister, „Times of Turmoil“, și „Apocalypse Merkel“, Der Spiegel, 2 iunie 2018.

14 Angela Merkel, „Speech by Chancellor Merkel at the 101st German Catholic Day on May 11, 2018, in Münster“, Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-beim-101-deutschen-katholikentag-am-11-mai-2018-in-muenster-1122406; Merkel, alocuțiune la a 55-a Conferință pentru Securitate de la München, 16 februarie 2019.

15 Bacow, interviu.

16 Ibidem; Stephen Greenblatt, profesor la Universitatea Harvard, interviu realizat de autoare.

17 Christiansen, interviu.

18 Angela Merkel, „Summer Press Conference with the Federal Chancellor, July 19, 2019“, Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/sommerpressekonferenz-1649640.

19 Anna Sauerbrey, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 16: „S-A SCHIMBAT CEVA ÎN ȚARA NOASTRĂ…“

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu lideri AfD de la Berlin și Dresda, precum și cu experți, comentatori și practicanți ai politicii extremiste din Germania (în special dr. Nicolaus Fest, dr. Christian Demuth, dr. Christoph Meyer, Karin Pritzel, Reinhard Günzel, dr. Werner Patzelt), precum și cu Joachim Gauck, ambasadorul Shimon Stein, Michael Naumann, Bernd Ulrich, Thomas Bagger, Melanie Amman, Stefan Kornelius. În plus, mă bazez pe reportaje din presa germană și din cea americană.

1 Melanie Amann et al., „Merkel's Seed“, în Der Spiegel, 26 septembrie 2017; și Klaus Brinkbaumer, „The Swing to the Right“, editorial, în Der Spiegel, 26 septembrie 2017.

2 Ambasadorul Shimon Stein, interviu realizat de autoare referitor la impactul rezultatelor formațiunii AfD.

3 Susan Neiman, Learning from the Germans: Race and the Memory of Evil (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2019), p. 359.

4 Reinhard Günzel, lider local al AfD, interviu realizat de autoare.

5 Fischer, interviu.

6 Lothar de Maizière, interviu.

8 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.

9 Katrin Bennhold, „One Legacy of Merkel“, în New York Times, 5 noiembrie 2018.

10 Kornelius, interviu; Nico Fried, „And Suddenly There Is Unity“, în Süddeutsche Zeitung, 9 iunie 2017.

11 Pe baza reportajelor despre discuţiile dintre Merkel şi Seehofer, precum şi a interviului cu Horst Seehofer, ministrul german de interne, realizat de Michael Stifler et al., în Augsburger Allgemeine, 7 iulie 2019.

12 Katrin Bennhold, „Chemnitz Protests“ în New York Times, 30 august 2018; „Angela Merkel Attacks the AfD“, în Deutsche Welle, 9 decembrie 2018, https://www.dw.com/en/angela-merkel-hits-out-at-afd-on-far-right - violence/a-45453193.

13 Merkel, interviu realizat de Jana Hensel, în Die Zeit, 24 ianuarie 2019; Claus Christian Malzehn, „An Overdue Conversation Among East Germans“, în Die Welt, 16 noiembrie 2018.

14 Paul Krüger, politician german, interviu realizat de autoare; discursul rostit de Angela Merkel la Hamburg, pe 7 decembrie 2018, este disponibil pe site-ul oficial al CDU, www.cdu.de.

CAPITOLUL 17: În sfârşit, un partener?

Subiecţii intervievaţi de autoare pentru acest capitol au fost Thomas Bagger, Christoph Heusgen, Eva Christiansen, politologul francez Jacques Rupnick, jurnalista Christine Ockrent, fostul ministru de externe francez Bernard Kouchner, William Drozdiak şi Timothy Garton Ash.

1 Marlowe, „As Merkel Tires“.

2 Matthias Gebauer et al., „Germany’s Incredible Shrinking Role“, în Der Spiegel, 23 aprilie 2018.

3 Lauren Collins, „The Bromance Myth of Trump and Macron“, în New Yorker, 21 aprilie 2018.

4 Timothy Garton Ash, interviu realizat de autoare; Leaders, „Assessing Emmanuel Macron’s Apocalyptic Vision“, în The Economist, 9–15 noiembrie 2019; „Germany Warns France Against Undermining NATO

Security Alliance“, Reuters online, modificat ultima dată pe 10 no-iembrie 2019, https://www.reuters.com/article/us-germany-nato/germany -warns-france-against-undermining-nato-security-alliance-idUSKBN1XK08I.

5 Thomas Bagger, consilier principal pe probleme de politică externă al președintelui Germaniei, interviu realizat de autoare.

6 Ash, interviu; vezi și Timothy Garton Ash, „Angela Merkel Must Go – for Germany’s Sake, and for Europe’s“, în Guardian (SUA) online, modificat ultima dată pe 22 noiembrie 2019, https://www.theguardian.com/com mentisfree/2019/nov/22/time-to-go-angela-merkel-germanys-sake-europes.

CAPITOLUL 18: SPRE FINAL

Pentru acest capitol, autoarea i-a intervievat pe ambasadorii Ischinger și Heusgen, precum și pe consiliera și confidenta lui Merkel, Eva Christiansen, și pe consilierul prezidențial german, Thomas Bagger.

1 Merkel la întâlnirea de la primăria din Stralsund, 13 august 2019, YouTube.

2 Merkel, interviu realizat de Rinke, în Das Merkel Lexikon, p. 181.

3 „Angela Merkel Suddenly Personal“, în Berliner Morgenpost, 13 mai 2013; Melissa Eddy, „Merkel Offers a Peek“, în New York Times, 17 mai 2013; vezi și Merkel, interviu realizat de Rinke, în Das Merkel Lexikon, p. 181.

4 Angela Merkel, Primăria Saarland, 13 august 2019, https://www.ndr.de/fernsehen/sendyngen/zapp/Stralsund-Merkels-Antwort-auf-Rechtsaussen, kommunikationsstrategien100.html.

5 „Merkel: Over but Not Out“.

6 Pfister, interviu.

7 Carl Dietr Spranger, „Weekend Long Read on Merkel“, în Süddeutsche

Zeitung, 5 aprilie 2020.

8 Pfister, interviu.

9 Ibidem

10 Discursul cancelarului despre Covid de pe 19 martie 2020 este disponibil pe site-ul Bundestagului. Vezi și Christine Hoffmann, „The Merkel Bonus“, în Der Spiegel online, modificat ultima dată pe 16 decembrie 2020, https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/coronavirus; Guy Chazan, „Angela Merkel Germany’s Crisis Manager Is Back“, Financial Times, 27 martie 2020; Nico Fried și Mike Szymanski, „A Word of Warning“, în Süddeutsche Zeitung online, sueddeutsche.de, modificat ultima dată pe 3 aprilie 2020; Laura Spinney, „Germany’s Covid Expert“, în The Guardian (ediție internațională), 26 aprilie 2020; Philip Oltermann, „Angela Merkel Draws on Science Background in Covid-19 Explainer“, în The Guardian (SUA) online, modificat ultima dată pe 16 aprilie 2020, https://www.theguardian.com/world/2020/apr/16/angela-merkel-draws-on-science-background-in-covid-19-explainer-lockdown-exit.

11 Holger Schmale, „Working from Home“, în Berliner Zeitung, 1 aprilie 2020; Frank Jordans, „Merkel in Quarantine After Doctor Tests Positive for Virus“, Associated Press online, modificat ultima dată pe 22 martie 2020, https://apnews.com/article/f71e89eacd7cc6f84b81991c03e82c31.

12 Bagger, interviu; Michael Birnbaum de la Washington Post, interviu realizat de autoare; Victor Mallet, Guy Chazan și Sam Fleming, „Merkel Makes a U Turn to Save Stricken Bloc“, în Financial Times, 23 mai 2020; Peter Muller, „Merkel and Macron Find Strength for Europe“, editorial, în Der Spiegel, 22 mai 2020.

13 Birnbaum, interviu; Christine Ockrent, jurnalistă britanică, interviu realizat de autoare.

14 Jean Pierre Stroobants și Virginie Malingre, „«Bilatérales», coups de gueule et portes qui claquent“, în Le Monde, 20 iulie 2020.

15 Nikos Chrysoloras și John Ainger, „Why Europe’s Pandemic Recovery

Deal Is a Big Deal“, în Washington Post, 21 iulie 2020; Markus Becker, „Merkel’s Triple Victory“, în Der Spiegel online, https://www.spiegel.de/international/europe/a-look-ahead-at-german-american-relations-after-trump-a-4c7ca237-fe2d-44d2-b2cb-9-aed83b8af28, 19 noiembrie 2020.

16 Angela Merkel, Discursul cancelarului Merkel la evenimentul „Foreign and Security Policy in the German EU Council Presidency“, organizat de Fundația Konrad Adenauer la 27 mai, 2020“, Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-im-rahmen-der-veranstaltung-aussen-und-sicherheitspolitik-in-der-deutschen-eu-ratspraesidentschaft-der-konrad-adenauer-stiftung-am-27-mai-2020-1755884.

EPILOG

1 „Citizen’s Dialogue“, în Die Zeit online, modificat ultima dată pe 12 noiembrie 2020; https://www.audible.com/pd/DIE-ZEIT-November-12-2020-Audiobook/B08292D7P8.

2 Merkel, interviu realizat de Barber și Chazan, 16 ianuarie 2020, https://www.ft.com/content/00f9135c-3840-11ea-a6d3-9a26f8c3cba4. Cu excepția celor indicate, citatele provin din discursurile lui Merkel și sunt disponibile pe site-ul Bundestagului.

3 Christiansen, interviu.

4 Bagger, interviu.

5 Merkel, la întâlnirea de la primăria din Saarland, 13 august 2019, https://www.ndr.de/fernsehen/sendungen/zap/Stralsund-Merkels-Antwort-auf-Rechtsaussen,kommunikationsstrategien100.html.

6 Ibidem

Bibliografie

Aly, Götz, Why the Germans? Why the Jews? Envy, Race Hatred, and the Prehistory of the Holocaust, trad. în engleză de Jefferson S. Chase. Picador, New York, 2014.

Anonim, A Warning: A Senior Trump Administration Official, Twelve, New York, 2019.

Applebaum, Anne, Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe 1944–1956, Allen Lane, Londra, 2012.

Ash, Timothy Garton, In Europe's Name: Germany and the Divided Continent, Random House, New York, 1993.

——— The File: A Personal History, Atlantic, 2009.

Belton, Catherine, Putin's People: How the KGB Took Back Russia and Then Took On the West, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2020.

Boerner, Peter, Goethe, trad. în engleză de Nancy Boerner. Haus, Londra, 2005.

Bolton, John R., The Room Where It Happened: A White House Memoir, Simon & Schuster, New York, 2020.

Burns, William J., Back Channel: A Memoir of American Diplomacy and the Case for Its Renewal, Random House, New York, 2020.

Buruma, Ian, The Wages of Guilt: Memories of War in Germany and Japan, Atlantic Books, Londra, 1994.

——— Year Zero: 1945 and the Aftermath of War, Penguin Press, New York, 2013.

Crawford, Alan, şi Tony Czuczka, Angela Merkel: A Chancellorship Forged in Crisis. Sursă: Biblioteca Congresului SUA, 2013.

Dahrendorf, Ralf, Society and Democracy in Germany, W.W. Norton, 1967.

Dallek, Robert, How Did We Get Here? From Theodore Roosevelt to Donald Trump, Harper, New York, 2020.

Dawisha, Karen, Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?, Simon & Schuster, New York, 2014.

Dendrinou, Viktoria şi Eleni Varvitsiote, The Last Bluff: How Greece Came Face-to-Face with Financial Catastrophe & The Secret Plan for Its Euro Exit, Papadopoulos, Atena, 2019.

Dobbs, Michael, The Unwanted: America, Auschwitz, and a Village Caught in Between, Vintage Books, New York, 2019.

Drozdiak, William, Fractured Continent: Europe's Crises and the Fate of the West, W.W. Norton, New York, 2017.

——— The Last President of Europe: Emmanuel Macron's Race to Revive France and Save the World, PublicAffairs, New York, 2020.

Erpenbeck, Jenny, Go, Went, Gone, trad. în engleză de Susan Bernofsky, New Directions, New York, 2015.

Faber, David, Munich, 1938: Appeasement and World War II, Simon & Schuster, New York, 2008.

Feldman, Lily Gardner, Germany's Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity, Rowman & Littlefield, Lanham, 2014.

Fisher, Marc, After the Wall: Germany, the Germans, and the Burdens of History, Simon & Schuster, New York, 1995.

Funder, Anna, Stasiland: Stories from Behind the Berlin Wall, Harper Perennial, New York, 2003.

Gessen, Masha, The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin, Riverhead Books, New York, 2014.

Goodwin, Doris Kearns, Leadership in Turbulent Times, Simon & Schuster Paperbacks, New York, 2018.

Green, Stephen, Reluctant Meister: How Germany's Past Is Shaping Its European Future, Haus, Londra, 2016.

Gunther, John, Behind the Curtain, Harper and Brothers, New York, 1949.

Harris, Robert, Munich, Arrow Books, Londra, 2017.

Harrison, Hope M, Driving the Soviets up the Wall: Soviet-East German Relations, 1953–1961, Princeton University Press, Princeton, 2003.

Herf, Jeffrey, Divided Memory: The Nazi Past in the Two Germanys, Harvard University Press, Cambridge, 1997.

Hill, Fiona și Clifford G. Gaddy, Mr. Putin: Operative in the Kremlin, Brookings Institution Press, Washington, 2013.

Holler, Wolfgang și Kristin Knebel, The Goethe Residence, Klassik Stiftung Weimar, Weimar, 2016.

Isikoff, Michael și David Corn, Russian Roulette: The Inside Story of Putin's War on America and the Election of Donald Trump, Twelve, New York, 2018.

Judt, Tony, A Grand Illusion? An Essay on Europe, New York University Press, New York, 2011.

——— Postwar: A History of Europe Since 1945, Penguin Books, New York, 2005.

Kagan, Robert, The Jungle Grows Back: America and Our Imperiled World, Vintage Books, New York, 2018.

Kershaw, Ian, Roller-Coaster: Europe, 1950–2017, Penguin Books, New

York, 2019.

Kessler, Harry, Berlin in Lights: The Diaries of Count Harry Kessler, 1918–1937, Grove Press, New York, 1971.

Kingsley, Patrick, The New Odyssey: The Story of Europe's Refugee Crisis, Guardian Faber, Norwich, 2016.

Klemperer, Victor, I Will Bear Witness: A Diary of the Nazi Years, Random House, New York, 1999.

Kornelius, Stefan, Angela Merkel: The Chancellor and Her World – The Authorized Biography, Alma Books, Londra, 2013.

Kramer, Jane, The Politics of Memory: Looking for Germany in the New Germany, Random House, New York, 1996.

Krastev, Ivan și Stephen Holmes, The Light That Failed, A Reckoning, Penguin Books, New York, 2019.

Le Carré, John, A Small Town In Germany, Pocket Books, New York, 1968.

Lever, Paul, Berlin Rules: Europe and the German Way, I.B. Tauris, Londra, 2017.

Loeckx, Renilde, Cold War Triangle: How Scientists in East and West Tamed HIV, Lipsius Louvain, Louvain, 2017.

MacDonogh, Giles, On Germany, Hurst, Londra, 2018.

MacGregor, Neil, Germany: Memories of a Nation, Vintage Books, New York, 2014.

Machiavelli, Niccolo, The Prince, trad. în engleză de Tim Parks, Penguin Books, New York, 2009.

MacLean, Rory, Berlin: Portrait of a City Through the Centuries, St. Martin's Press, New York, 2014.

Medvedev, Serghei, The Return of the Russian Leviathan, trad. în engleză de Stephen Dalziel, Polity, Medford, 2020.

Middelaar, Luuk van, Alarums & Excursions: Improvising Politics on the European Stage, trad. în engleză de Liz Waters, Agenda, Newcastle upon Tyne, 2019.

Moore, Charles, Margaret Thatcher: The Authorized Biography – At Her Zenith: In London, Washington and Moscow, Alfred A. Knopf, New York, 2016.

——— Margaret Thatcher: The Authorized Biography – From Grantham to the Falklands, Vintage Books, New York, 2013.

Mounk, Yascha, Stranger in My Own Country: A Jewish Family in Modern Germany, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2014.

Mushaben, Joyce Marie, Becoming Madam Chancellor: Angela Merkel and the Berlin Republic, Cambridge University Press, Cambridge, 2017.

Myers, Steven Lee, The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin, Simon & Schuster, New York, 2015.

Neiman, Susan, Learning from the Germans: Race and the Memory of Evil, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2019.

Obama, Barack, A Promised Land, Cown, New York, 2020; pentru ediția română, vezi Pământul făgăduinței, trad. de Diana Popescu Marin, Editura Litera: București, 2020.

Pond, Elizabeth, Beyond The wall: Germany's Road to Unification, Brookings Institution, Washington, 1993.

Powell, Jonathan, The New Machiavelli: How to Wield Power in the Modern World, Vintage Books, New York, 2011.

Power, Samantha, The Education of An Idealist, Dey Street Books, New York, 2019.

Qvortrup, Matthew, Angela Merkel: Europe's Most Influential Leader, Overlook Duckworth, New York, 2017.

Renterghem, Marion Van, Angela Merkel: L'ovni Politique, Les Arènes, Paris, 2017.

Rhodes, Benjamin, The World as It Is: A Memoir of the Obama White House, Random House, New York, 2018.

Rice, Susan, Tough Love: My Story of the Things Worth Fighting For, Simon & Schuster, New York, 2019.

Rosenberg, Tina, The Haunted Land: Facing Europe's Ghosts After Communism, Vintage Books, New York, 1996.

Roth, Philip, American Pastoral, Vintage International, New York, 1998.

Rucker, Philip și Carol Leonnig, A Very Stable Genius: Donald J. Trump's Testing of America, Bloomsbury, New York, 2020.

Schneider, Peter, Berlin Now: The City After the Wall, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2014.

——— The wall Jumper: A Novel, trad. în engleză de Leigh Hafrey, Pantheon Books, New York, 1983.

Service, Robert, Kremlin Winter: Russia and the Second Coming of Vladimir Putin, Londra, Picador, 2020.

Smith, Hannah Lucinda, Erdogan Rising: The Battle for the Soul of Turkey, William Collins, Londra, 2019.

Snyder, Timothy, Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin, Basic Books, Londra, 2012.

——— The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America, Vintage Books, Londra, 2019.

Stengel, Richard, Information Wars: How We Lost the Global Battle Against

Disinformation & What We Can Do About It, Atlantic Monthly Press, New York, 2019.

Stent, Angela, Putin's World: Russia Against the West and with the Rest, Hachette, New York, 2019.

Stern, Fritz, The Politics of Cultural Despair: A Study in the Rise of the Germanic Ideology, University of California Press, Berkeley, 1961.

Taubman, William, Gorbachev: His Life and Times, W.W. Norton, New York, 2017.

Taylor, Frederick, Dresden, Tuesday, February 13, 1945, HarperCollins, New York, 2004.

Tellkamp, Uwe, The Tower: Tales from a Lost Country, Penguin Books, New York, 2016.

The Condé Nast Traveler Book of Unforgettable Journeys: Great Writers on Great Places, editată și cu o introducere de Klara Glowczewska, Penguin Books, New York, 2012.

Throp, Claire, Angela Merkel, Raintree, Chicago, 2014.

Tooze, J. Adam, Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World, Penguin Books, New York, 2019.

Traverso, Enzo, The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right, trad. în engleză de David Broder, Verso, Brooklyn, 2019.

Varoufakis, Yanis, Adults in the Room: My Battle with the European and American Deep Establishment, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018.

Vickers, Marques, Vladimir Putin and Dresden, Germany: The Genesis of Myth Making, Marquis, Herron Island, 2016.

Vonnegut, Kurt, Slaughterhouse-Five, Random House, New York, 1969; pentru ediția română, vezi Abatorul cinci, trad. de Rodica Mihăilă, Editura Art, București, 2020.

Watson, Peter, The German Genius: Europe's Third Renaissance, the Second Scientific Revolution, and the Twentieth Century, Harper Perennial, New York, 2011.

Wyden, Peter, Wall: The Inside Story of Divided Berlin, Simon & Schuster, New York, 1989.

Yaffa, Joshua, Between Two Fires: Truth, Ambition, and Compromise in Putin's Russia, Tim Duggan Books, New York, 2020.

Credite fotografice

1. Marcus C. Hurek/Picture Alliance/dpa

2. Interfoto/Alamy

3. Prin amabilitate Michael Schindhelm

4. Gerard Maile/AFP/Getty Images

5. Thomas Omo/Photothek/Getty Images

6. Jens Buettner/dpa/Alamy

7. Guido Bergmann/BPA/Picture-Alliance/dpa

8. Rainer Jensen/dpa/Zuma Press

9. Wolfgang Rattay/Reuters/Alamy

10. Marcus Fuehrer/dpa Picture-Alliance/Alamy

11. Michael Kappeler/AFP/Getty Images

12. Evangelos Bougiotis/EPA/Shutterstock

13. Prin amabilitate Daniel Baer/Twitter

14. YouTube

15. Odd Anderson/AFP/Getty Images

16. Jesco Denzel/Bundesregierung/Getty Images

17. Andreas Arnold/dpa/AFP/Getty Images

18. Philippe Wojazer/AFP via Getty Images

19. Armando Babani/EPA/EFE/Shutterstock

Indice

a

Abe, Shinzo¯ 122, 244, 253

abordare ştiinţifică a AM 44, 66, 109, 111, 139, 144–145, 172, 194, 221, 261, 273, 289, 307, 323, 328

Academia de Ştiinţe din Germania de Est 50–51, 66, 271

Acheson, Dean 253

Acordul de la Paris privind schimbările climatice 254

Acordurile de la Minsk 205

Adenauer, Konrad 72, 100, 105

Adlon, hotel 50, 104, 115, 172, 192, 215, 226, 149, 237

AfD, vezi Partidul Alternativă pentru Germania

Afghanistan 53, 248, 254

al Doilea Război Mondial 10, 12, 18, 50, 55, 109, 125, 140, 175, 180–181, 187, 197, 228, 232, 239, 243, 256, 265, 277, 279, 284, 288–289, 308, 316, 324

Altmaier, Peter 170, 201

Amis, Martin 149

Amri, Anis 239

Annan, Kofi 100

Antigona 231

antisemitism 109, 271–272, 275, 305

Apelt, Andreas 65–66, 145, 335

Apocalipsa lui Ioan 31

ARD, post național de televiziune 171

armată europeană 292, 295

arme nucleare 128, 137, 163, 244, 296

Ashton, Lady Catherine 147, 151

Assad, Bashar al- 124, 172–173

atac cu arme chimice în Siria 172

atacuri teroriste 224, 231, 234, 239

atacurile de la 11 septembrie 261

atacurile de la Köln 228

Auschwitz, lagăr de concentrare 18, 288, 305–306

austeritate 180–181, 185–186, 215, 292, 313

Australia 201

Austria 117, 212, 224, 317

avort, politicile AM privind 80

b

Bacow, Lawrence 86–87, 258

Baer, Daniel 196, 205

Bagger, Thomas 297

Baker, James A. 62, 274

Balcani 99, 189, 211, 213, 254, 261

Bannon, Steve 247

Barroso, Manuel 151

Bauer, Thomas 102

Baumann, Beate 101–102, 309

Bayern München, club de fotbal 150

Beijing, vizita AM la 137–138

Belgia 183

Benedict al XVI-lea, papă 109

Benghazi 168

Benn, Erika 34

Berlin 49–58, 90, 95, 270

Berliner Zeitung 57

Berlinul de Est 23, 28, 38, 50, 55, 57, 61, 71, 79, 90, 125

Berlusconi, Silvio 12, 184

Biblia 30–31, 78–79

Biden, Joseph 206, 322, 324, 329

Bild 87, 150, 155

BioNTech 325

Biserica Luterană 20, 25, 35, 55

Bismarck, Otto von 123, 238, 241

Blair House 152

Blair, Tony 69, 74, 149

Blinken, Antony 164, 196, 199

BMW 247, 257

Böll, Heinrich 41

Bonn 56, 72, 76, 80, 82, 90, 106, 333

Bosnia 84, 289

Brandenburg, casa AM de la 9, 24, 143, 328

Brandt, Willy 11

Breivik, Anders 234

Brejnev, Leonid 41

Brexit 233–234, 237, 251, 322

Broz, Josip, „Tito“ 59

Bruni, Carla 183

Buchenwald, lagăr de concentrare 305

Bundestag 10, 72, 76, 82, 88, 106, 110, 130, 170, 197, 218, 230, 263, 265–266, 274–276, 278–279, 303, 305, 312

Bundeswehr (armata naţională germană) 63, 288

Bush, George H.W. 62, 70, 77, 98, 100, 112, 160, 274, 298

Bush, George W. 86, 113–117, 120, 162, 165, 244, 246

Bush, Laura 117

C

calcul cuantic 307

calcul politic al AM 71, 123

Cameron, David 151, 210

Camp David 150

Campionatul Mondial de Fotbal 119

Camus, Albert 301

caracter rezervat al AM 18, 43, 65, 86, 97, 129, 150, 311

căsătoria între persoane de acelaşi sex, politicile AM privind 14, 236, 258

câini, teama AM de 131

CDU, vezi Uniunea Creştin-Democrată

Cecenia 132

Cehoslovacia, control sovietic 23, 37–38, 197

Checkpoint Charlie 79

Chelsea, club de fotbal 150–151

Chemical Physics 46

Chemnitz 221, 273, 279–281

chimie cuantică 57

China 41, 91, 137–141, 180, 190–191, 250, 252, 254–255, 261, 269, 278, 292, 298, 307, 314, 320–324, 331

Chirac, Jacques 289–290

Christiansen, Eva 14, 101–102, 147, 260, 307, 333

Churchill, Winston 59, 133, 182, 231–232, 293

Clearview AI 307

Clinton, Bill 71, 79, 165, 326

Club der Ungeküssten 45

Cohen, Roger 176

Collins, Susan 152

Comisia Europeană 102, 151, 293, 305, 315, 331

comuniști/comunism 20–21, 23, 25–26, 28, 35, 39, 42–43, 55, 60, 62–63, 65, 95, 141, 270, 273–274

conducta Nord Stream 2 135–136

Conferința Națiunilor Unite pe probleme climatice (Berlin) 84–85

Conferința pentru Securitate de la München 198

Congres, SUA 159, 161, 262

Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite 167, 292

Consiliul European 154, 194, 319, 324

Convenția Democrată din 2004 (SUA) 161

Convențiile de la Geneva 248

Corleone, Michael 123

Crimeea 193, 196, 198, 203

criza euro 183, 189, 220, 223, 313, 319

criza financiară din 2008 176, 178–179, 263, 291

criza rachetelor din Cuba 54

criza refugiaților, reacția AM la 208, 210–212, 216–217, 220, 222–223, 225

CSU, vezi Uniunea Creștin-Socială

Curie, Marie 15, 21, 29–30

Curtea Constituțională 82, 97

Curtea Penală Internațională 133

d

DA, vezi Deșteptarea Democrată

Dacˇic´, Ivica 99

Dachau, lagăr de concentrare 305

Daimler 246

Dalai Lama 138

Danemarca 317

de Gaulle, Charles 203, 289

de Maizière, Lothar 35–36, 64, 70–72, 74–75, 103, 203, 272

de Maizière, Thomas 103–104, 129, 154, 168, 218, 228

Dempsey, Judy 97

Der, Ralf 44

Deşteptarea Democrată (DA) 69–70

Deutsche Industriebank (IKB) 177

dezastrul de la Cernobîl 110

dezinformare 128, 134, 191, 199

Donfried, Karen 152

Dostoievski, Fiodor 130

Douthat, Ross 229

drepturile femeilor, opiniile AM despre 14, 236, 304

drepturile omului, opiniile AM despre 138

Dresda 124–128, 132

Drosten, Christian 310

Dubcˇek, Alexander 38

e

Ecaterina cea Mare, împărătească a Rusiei 15, 100, 134

Economist, The 118, 297

Einstein, Albert 41

Eisenhower, Dwight 78

Eliot, George 325

Emerson, John 170, 239

emoji cu gestul AM 9

energie nucleară, politicile AM în privința 110–111

Epplemann, Reiner 36

Erdogan, Tayyip 114, 122, 164, 224, 234–235, 255, 263, 297

Eristavi, Maxim 133

Eseu despre orbire (Saramago) 316–317

Evans, Mary Ann 325

evrei 55–56, 79, 97, 108–109, 162, 190, 213, 237, 275, 284

f

Fabius, Laurent 203

Facebook 223

Faludi, Susan 81

Farkas, Evelyn 192

Feinstein, Diane 152

femei, susținerea AM pentru 81, 267

Festivalul de Muzică de la Salzburg 75, 150, 177

Festivalul Wagner de la Bayreuth 11, 150, 289

Fichtmuller, Matthias 11, 19

Financial Times 260

Finlanda 317

Fischer, Joschka 30, 105, 245–246, 272

Fleming, Renée 149

Flynn, Michael 244–245

Forumul Young Global Leaders 303–304

fotbal, pasiunea AM pentru 119, 150–151

Fox News 227

Frankfurt an der Oder 268–270

Frankfurter Allgemeine Zeitung 66, 67

Franța 106, 111, 151, 157, 183–184, 204, 219, 234, 241, 253, 287–294, 312–313, 319

Frontul Național (Franța) 290

Fuchs, Klaus 246

Fukushima Daiichi, centrală nucleară 110

g

Gaddafi, Muammar 167

Garbo, Greta 237

Garton Ash, Timothy 299

Gates, Melinda 152

Gauck, Joachim 13, 15, 110, 166

Gauland, Alexander 230, 265–266, 269, 272, 275–276, 278, 280

gaz sarin 172

Gazprom 136

German Marshall Fund 152

Germania de Est 55, 124–129

Germania de Vest 22, 180, 268–269, 272

Germania nazistă 21, 24, 65, 73, 95, 134, 149

Gestapo 10

Gill, David 16

glasnost 54

globalizare, opiniile AM despre 160

Goebbels, Joseph 149, 284

Goethe 42, 180, 284

Gogol, Nikolai 130

Gorbaciov, Mihail 53–54, 59, 70, 79, 131, 162, 298, 323

Grand Hotel 237

Grecia 174, 179–181, 184, 186, 211–212, 215, 224, 233

Greenblatt, Stephen 258

„Grexit“ 186

gripă spaniolă 310

Grundgesetz 217, 272

Guantanamo, golf 114

Guardian, The 169, 299

Günzel, Reinhard 271–272

Guttenberg, Karl-Theodor von 93, 129

h

Haber, Emily 196, 218–219, 254

Haberlandt, Reinhold 42–43

Hadley, Stephen 244

Hamburg 15, 21–24, 28–29, 33, 52, 56, 75, 122, 269, 282

Hamilton, Alexander 314

Harari, Yuval 165

Hecker, Jan 101

Heimat 24, 302, 328

Hesse, Hermann 289

Heusgen, Christoph 116, 137, 151, 169, 199, 206, 216, 246, 255, 333

Hill, Fiona 248

Hitler, Adolf 21, 24, 55–56, 95, 105, 130, 189–190, 213, 223, 232, 241, 245, 275, 294, 330

Holbrooke, Richard 71, 84

Hollande, François 151, 203, 287, 290, 292

Holocaust (serial TV) 56

Holocaust, vezi Shoah

Honecker, Erich 64

Hong Kong 139, 141, 168, 320

Hruşciov, Nikita 124

Hu Jintao 137–138

Huawei 140

Hussein, Saddam 162

i, î

Ianukovici, Viktor 191–192

Ierusalim 106, 108–109, 118, 305

incendiere a Reichstagului 95

industrie de automobile germană 204, 257, 307

Inițiativa de Apărare Strategică (Războiul Stelelor) 53

Institutul de Chimie-Fizică J. Heyrovsky 57

inteligență artificială 307

interceptare a convorbirilor telefonice ale AM de către SUA 168–171

International Herald Tribune 97

Iordania 223

Irak 224

Iran 108, 115–116, 163, 254, 296

Irlanda 181

Ischinger, Wolfgang 102, 115–116, 154, 195, 246, 250, 333

ISIS 206, 224, 234, 239

islam 102, 235, 261, 269, 277, 329

Israel 78–79, 106–108, 154, 163, 254

Italia 179, 184, 204, 212, 239, 312

Iugoslavia 59

Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR) 277

j

Japonia 109, 122, 260

Jefferson, Thomas 314

Jiang Zemin 137

Jocurile Olimpice de Iarnă din 2014 (Soci) 195, 200

Juncker, Jean-Claude 293

Jyllands-Posten 132

k

Kagan, Elena 152

Kaltenbach, Dorothee 151

Kasner, Herlind (mamă AM) 21, 24–25, 28–29, 257

Kasner, Horst (tată AM) 20–22, 25–26, 36, 96, 257

Kasner, Irene (soră AM) 29

Kasner, Marcus (frate AM) 29, 54

Kauder, Volker 184

Keating, Michael 100

Keller, Petra 98

Kemmerich, Thomas 284–285

Kennedy, John F. 54, 79

Kerry, John 172, 206

KGB, Putin în 124–126, 128, 131, 134, 194

Kimmitt, Robert 77, 84, 91, 244

King, Martin Luther, Jr. 105, 161

Kirchhof, Paul 94

Kissinger, Henry 73, 176, 214, 323

Klinsmann, Jurgen 150

Knesset 106–107

Knobloch, Charlotte 108–109, 275

Koelbl, Herlinde 64, 78, 83, 145

Kohl, Helmut 11, 15, 62, 68–74, 76–77, 79–80, 83–84, 88–89, 91, 98, 154, 157, 165, 214, 221, 231, 238, 244, 274

Kohlenberg, Kerstin 247

Kokoschka, Oskar 100

Kornelius, Stefan 80

Kramp-Karrenbauer, Annegret (AKK) 167, 283–285

Krause, Gunter 76

Kremlin 131, 189, 193, 201, 330

Krüger, Paul 74, 281–282

Kundera, Milan 327

Kupchan, Charles 136, 170

Kurz, Sebastian 318

Kurzarbeit 178, 312

kurzi 167

Kushner, Jared 246

l

La Republique en Marche! 290

lagăre de concentrare 22, 24, 28, 55–56, 175, 305; vezi și lagăre individuale

Lamy, Pascal 13

landuri 76, 82, 97, 106, 310

Laschet, Armin 329

Lavrov, Serghei 133

Le Pen, Marine 287, 290

Legea pentru asistență medicală accesibilă (SUA) 163

Lemkin, Rafał 166

Lenin, Vladimir Ilici 35, 40, 42, 63

Leonardo da Vinci 261

Lever, Paul 75, 83

Levi, Primo 265, 306

Liban 209, 223

libertate, opiniile AM despre 87, 106, 228

libertate a presei, opiniile AM despre 132

Libia 167–168, 198

Liu He 139

luteranism, influență asupra AM 19, 35, 44, 74, 99, 109, 164, 215, 309, 327

Luther, Martin 26, 49, 209, 215

m

Macedonia de Nord 297

Macmillan, Harold 301

Macron, Brigitte 290

Macron, Emmanuel 253, 286–299, 313–315, 317–318

Mädchen, porecla AM dată de Kohl 15, 68, 77, 83, 88, 157, 282

Malaysia 201

Maleahi, Cartea lui 31

Mandatul de la Berlin 85

Mandela, Nelson 258

Mann, Thomas 189, 270

Mao Zedong 137, 320

Marea Britanie 53, 69, 83, 150, 153, 170, 219, 233, 249, 251–252, 261, 292, 312, 327

Marea Galileei 78

Marea Minciună 330

Marshall, George C. 258

masacrul de la München 234

Matthes, Ulrich 149

Mattis, James 245

May, Theresa 244, 249

McDonough, Denis 170, 173, 201

McMaster, H.R. 245, 247

Medalia Prezidențială a Libertății decernată AM 145

Meir, Golda 155

Meisner, Joachim 87

Memorialul evreilor uciși din Europa 237

Merkel, Ulrich 46, 50–51, 229

Michel, Charles 318

Mieszkalski, Frank 43–44, 46

Minister al Securității Statului, est-german 10

Modamani, Anas 223

modele ale AM 15–16, 29–30, 98

Modi, Narendra 122

Mohammed bin Salman, prinț moștenitor saudit 256

Morgenthau, Hans 287

Morning Star, The 29

Moscova, vizita tinerei AM la 34, 46, 56

Mozambic 39

multiculturalism, opiniile AM despre 224

Münkler, Herfried 256

Murphy, Philip 16, 91, 118

musulmani uiguri 141, 320

n

Naşul III 123

Nath, Kamal 85

NATO 84, 98, 120, 128, 197, 201, 205, 207, 245–248, 250, 254, 267, 292, 295, 297

naţionalism, opiniile AM despre 251–252, 261, 279, 294

Naţiunile Unite 84, 100, 108, 277

Naulin, Thomas 303

Naumann, Michael 14

Navalnîi, Alexei A. 134–136

neonazişti 279, 281

Netanyahu, Benjamin 108, 164

New York Times, The 176, 229

Nixon, Richard 41

Nuland, Victoria 164, 170, 199

O

Obama, Barack 11–12, 102, 105, 119, 132, 136–137, 144, 150–151, 159, 161–173, 182, 192–195, 198–201, 206, 225, 235–238, 268

Obama, Michelle 145, 165

Oberlinkirche 9

Olanda 183, 201, 317

Olmert, Ehud 108

operă, dragostea AM pentru 142, 144–145, 177

Opiniile unui clovn (Böll) 41

Oranienburg, lagăr de concentrare 24

Orban, Viktor 211–213, 277, 316–317

Organizația Mondială a Comerțului (OMC) 13

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) 196

Ossi (termen pentru est-germani) 63–64, 69, 80, 273, 307

Osterhammel, Jürgen 152

p

Pacea de la Augsburg 17, 256

pacifism al AM 197, 248

Pactul Anzilor 76

Pakistan 277

pandemia de Covid-19 291, 300, 308, 316, 325, 334

Papandreou, Giorgos 184

Parlamentul European 324

Partidul Alternativă pentru Germania (AfD) 14, 187, 220–221, 229–230, 235, 263, 265–279, 284–285, 303, 315

Partidul Comunist Britanic 29

Partidul Comunist Chinez 136–137

Partidul Comunist Est-German 61, 64

Partidul Die Linke (stânga) 285

Partidul Liber Democrat (FDP) 236, 285

Partidul Liberal 276

Partidul Social-Democrat (SPD) 217, 236, 265

Partidul Socialist din Germania de Est 41

Partidul Verzilor 111, 236, 266

Paulson, Henry „Hank“ 85–86, 215

Pence, Mike 246

perestroika 54

persoane cu dizabilități, relația AM cu 17, 27, 31

Pétain, Philippe 294

Petru I „cel Mare“, țar al Rusiei 100

Petru al III-lea, țar al Rusiei 100

Petry, Frauke 229, 270

Piața Maidan, Kiev 191, 207

Piața Tiananmen 137, 298

Planul Marshall 268

Playboy 242

Poarta Brandenburg 50, 79, 149, 161–162, 170, 237

Podul Aerian al Berlinului 79

politica AM privind imigrația 13, 162, 209, 215, 217, 219, 227, 271

politici fiscale ale AM 313, 315

Politkovskaia, Anna 132, 134

Polonia 23, 29, 38, 52, 56, 61, 111, 269, 305

populism, ascensiune mondială 10, 120, 187, 238, 286

Poroşenko, Petro 203

Portugalia 179, 181, 316

Potsdam 9, 133, 281

Preuss, Hugo 284

Primăvara de la Praga 37–38, 41, 193, 320

Primul Război Mondial 96, 197, 232, 284, 286, 293–294, 310, 330

program de recunoaștere facială 307

Programul Alimentar Mondial 210

proteste împotriva AM 133, 181, 222

Protocolul de la Kyoto 85, 254

putere diplomatică utilizată de AM 194

putere, opiniile AM despre 15, 32

Putin, Ecaterina 125

Putin, Ludmila 124–125

Putin, Viktor 130

Putin, Vladimir 10, 122, 166–168, 171, 190, 233, 244–246, 260, 317, 327

Pyatt, George 199

r

Ramelow, Bodo 285

rasism 98, 109, 233, 272, 305

război cibernetic 128, 166, 198, 207

Războiul din Irak 114, 168, 173, 198

Războiul Rece 11, 47, 53–54, 90, 113, 124, 127–128, 169, 176, 189, 192–193, 197, 236, 269

Reagan, Ronald 53, 77, 79, 98, 160, 298

regimuri autoritariste 123

Regulamentul „Dublin“ 212

Reichstag, clădire 90, 99, 237

Republica de la Weimar 284

Republica Federală Germania 9, 23, 63, 69, 72, 77, 90, 97, 103, 159, 238, 273–274, 302

Republica Georgia 52, 120, 192

rețele de socializare 99, 134, 155, 199, 223, 234, 276, 311

Révolution (Macron) 290

Revoluția Maghiară 193

rezilienţă a AM 330

Rhodes, Ben 159, 164, 171–173, 225, 237

Rice, Condoleezza 117

Rice, Susan 168–169, 173

Robin, Ron 154

„rombul Merkel“ 76

Rostock 208–209, 211

Rudd, Kevin 154

Rusia 123, 128, 130–135, 171, 251, 255, 292

Rutte, Mark 317

S, Ș

Sachsenhausen, lagăr de concentrare 24, 55, 305

Saharov, Andrei 35

Sahwil, Reem 209, 219

Sapiens: O scurtă istorie a omenirii (Harari) 165

Saramago, José 317

Sarkozy, Nicolas 138, 183, 290–291

Sauer, Joachim 48, 57, 87, 96, 116–118, 142, 144–146, 150–151, 183, 275

Sauerbrey, Anna 262

Schäuble, Wolfgang 88–89, 103, 179

schimbări climatice 85, 100, 111, 120, 236, 254, 259, 283, 307, 321–322

Schindhelm, Michael 48–49, 53–57, 62, 75

Schlöndorff, Angelica 148

Schlöndorff, Volker 63, 84, 89, 144, 147–149, 153

Schmidt, Helmut 233

Schneider, Frank 52–53, 57

Schnur, Wolfgang 69

Schöneich, Ulrich 26, 32, 35

Schröder, Gerhard 83, 88, 93–96, 100, 106, 114, 167, 326

Schultz, Werner 298

Seehofer, Horst 103, 214, 236, 276–278

Seelow, bătălia de la 24

Segev, Tom 209

Seibert, Steffen 101, 206, 216, 296, 309

Senţov, Oleg 135

sexism ca obstacol pentru AM 81

Shäuble, Wolfgang 276

Shenzhen 139

Shoah 56, 97, 107, 205

„sindromul singura femeie din încăpere“, AM și 51, 152

Siria 167, 171–173, 211, 215, 223–225, 228

Sisif 241, 327

Skácel, Jan 327

Snowden, Edward 169

Snyder, Timothy 198–199

Soci 128–129, 195, 200

Socrate 93

Solidaritatea (sindicat polonez) 52

sondaje utilizate de AM 97, 111, 328

Sontag, Susan 84

Sotomayor, Sonia 152

Spahn, Jens 103, 311

Spania 179, 256

SPD, vezi Partidul Social-Democrat

Spiegel, Der 114, 152

Springsteen, Bruce 16, 117, 159

Stalin, Iosif 24, 63, 131, 134, 189–190, 241, 245

Stasi 10, 35–37, 44, 49, 52–53, 61, 65, 69, 71, 73, 76, 112, 125–126

Statele Unite 79, 115, 128, 133, 140, 159, 161, 167–172, 177–178, 192, 204, 213, 215, 218, 236, 243, 245–247, 250–254, 262, 274, 292, 297, 312, 314,

321–322, 329, 331

Stein, Shimon 267

Steinbrück, Peer 86

Steinmeier, Frank-Walter 103

Stern 161

Stiglitz, Joseph 110, 181

stil retoric al AM 104–105, 158, 181, 221, 289, 309

Stroetmann, Clemens 82

Sudan 277

Suedia 224, 256, 317

summitul G20 122, 182, 249, 260

summitul G7 206, 240, 251–252

summitul G8 116, 120, 150–151, 200

Summitul Women 20 249

Surkov, Vladislav 201–202

„Șase principii ale realismului politic“ (Morgenthau) 287

t

Taylor, A.J.P. 175

Taylor, James 165

Teatrul Berliner Ensemble 52, 146

Templin, familia Kasner la 20, 24–26, 30, 33, 36, 42, 46, 52, 55, 90, 98, 100

Templin, gimnaziul din 38

Thatcher, Margaret 53, 152–153, 323

Tillerson, Rex 245

Time, AM aleasă „Personalitatea Anului“ 242

Tineretul Comunist 44

Tineretul Hitlerist 21

Trudeau, Justin 246, 253

Truman, Harry S. 253

Trump, Donald 164–167, 206, 227, 235–250, 252–255, 260, 262, 288, 290, 293–298, 305, 322, 329–330

Trump, Ivanka 246, 249

Tsipras, Alexis 185–186

Turcia 211, 223, 255, 277

Tusk, Donald 15

u

Ucraina 136, 189–207

Ueberschär, Ellen 214

Uganda 277

Ulbricht, Walter 41–42

Ulrich, Bernd 102, 186

Ultimele zile ale lui Hitler 149

Ungaria 18, 23, 26, 33, 38, 197, 204, 211–213, 316

unificare a Germaniei, reacţia AM la 61–63

Uniunea Creştin-Democrată (CDU) 65, 68, 70, 76–77, 88–90, 152, 220, 235, 238, 251, 263, 277, 279, 282, 285, 329

Uniunea Creştin-Socială (CSU) 214, 236, 265, 276

Uniunea Economică Eurasiatică 191

Uniunea Europeană (UE) 127–128, 140, 176, 190–191, 204–205, 231, 245, 251–252, 314, 319, 330

Uniunea Sovietică 53, 110, 125, 141, 190, 241

Universitatea Haifa 154

Universitatea din Leipzig 39–41, 126

Universitatea Harvard 257–260

Universitatea Karl Marx, vezi Universitatea din Leipzig

Universitatea Tehnică Ilmenau 49

V

vaccin anti-Covid produs de BioNTech 325

Van Rompuy, Herman 194

Varoufakis, Yanis 185

Verdun, bătălia de la 232

Vestele Galbene 293

Viet Cong 39

Volkswagen 127

Voltaire 241

von der Leyen, Ursula 102, 218, 305, 331

W

Waldhof 25–26, 29, 31, 90

Wałesa, Lech 52

Walz, Udo 115

Wang, Margaret M. 258

Washington Post, The 114, 167, 169

Wehrmacht 21, 294

Weidel, Alice 230, 276, 278–279

Weizsäcker, Richard von 55–56

Wessi (termen pentru vest-germani) 80

Westergaard, Kurt 132

Westerwelle, Guido 14, 156

Wilhelm, Ulrich 115, 128–129

Willkommenskultur 217, 224

Wirth, Timothy 84

Wittig, Peter 168

Wölber, Hans-Otto 21

Wright-Patterson, bază aeriană 289

Wuhan 320

Wulfert, Reinhard 44–45

x, y, z

xenofobie 98, 120, 209, 218, 279

Xi Jinping 122, 137–139, 317, 320

Yad Vashem, Memorialul Victimelor Holocaustului 107, 305

Zarif, Mohammad Javad 296

Zborul 17 al Malaysia Airlines 200

ZDF (televiziunea germană de stat) 12

Zeit, Die 12, 57, 102, 247

Zelenski, Volodimir 206, 261

Zidul Berlinului 57, 59, 100, 124, 130, 215

zona euro 176, 178–179, 291

indice

indice

indice

indice

indice

indice

indice

indice

indice